

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Bads Herred før og nu.

Optegnelser af blandet Indhold,

dels efter skrevne og trykte Kilder, dels efter
mundtlige Meddelelser,

ved

Kjeld Bonnesnøke.

Brødr. Bachhausens Bøg- og Steentrykkeri i Aarhus.

Forinden Beskrivelsen af Hads Herred paabegyndes maa forudskiftes følgende Bemærkninger: Den er samlet dels ved Haandskrifter og forskjellige trykte Værker, der velvilligt ere stillede til min Raadighed, og dels ved mundtlige og skriftlige Meddelelser fra ældre og yngre Mænd i Eggen. Noget af det Efterfølgende vil være Publikum bekendt fra Boths Beskrivelse over Danmark (Fr. Wøldikes Forlag) og fra Bruuns „gamle danske Minder“ (B. Pios Forlag) og meget fra Traps Beskrivelse over Danmark (G. E. C. Gads Forlag), hvilke Bøger alle ville blive benyttede. Hvad sidstnævnte fortrinlige Værk angaaer, da udkommer det for Tiden hos Forlagsbureauet i 2den

forbedrede og betydelig forøgede Udgave, ledsaget af en stor Mængde smukke Afbildninger, men da de udkomne 16 Hefter udelukkende omfatter Verne vil første Udgave her blive afbenyttet. Nogle almindelige Bemærkninger om Danmarks Inddeling i Herreder, skyldes Nielsens historiske Beretninger om Skads Herred. Saafremt der paa et senere Stadium af Beskrivelsen maatte tilflyde mig Meddelelser, ville Kilderne blive anførte paa passende Sted, ligesom de nye Meddelelser, der muligen komme forseent til at komme ind paa rette Blads, ville følge under Tæt, naar selve Beskrivelsen er sluttet.

Udgiveren.

Indledning.

Herredet er den ældste Landsinddeling; dets Udførelse af Hær, der oprindeligt betydede 100 eller 120, sigter enten hen til det Antal odelstfri Gaarde, der i den ældste Tid fandtes i en saadan Landstrækning eller til Udførelsen af vaabensført Mandskab; det første er vel det rimeligste. Det er muligt, at Herrederne i en tidlig Tid have udgjort Riger for sig, og hertil kunne da Gravhøje og andre Navne, der indeholde „Konge“ og „Dronning“, henpege, men dette beviser egentlig Intet, da i saa gamle Tider Kongerne neppe havde stadig Opholdssteder og altsaa snart kunne have boet paa et, snart paa et andet Sted af sit Rige. At befolke hvert Herred med særegne Stammer gaaer ikke an, thi vel har nu Dialekten

faa utallige Endringer i de forskjellige Egne, at der sjelden i mere end nogle faae Sogne tales paa samme Maade, men denne store Forskjellighed er senere Tidens Værk, da dels Blandingen med Fremmede, dels Læsning og Oplysning har bevirket den større eller mindre Adskillelse fra den oprindelige jydsk Dialekt, thi allerede meget tidlig maa der have været en saadan, der dog kun i Udtalen har skilt sig fra det fælleds nordiske Sprog og ved en tidlig Blødgjørelse af Medlydene og Bortkastning af tonløse Stavelser, udviklet sig til sin nuværende, fra Skriftsproget meget afvigende Skikkelse.

I Oldtiden var Kongens Magt indskrænket af Folkets Villie. For at faa denne at vide stævnedes han Thing, paa hvilke Forsamlinger hver fri Bonde havde Stemme- og Taleret og undlod ikke frit og med djærve Ord ligefrem at sige sin Mening. Thinget holdtes under aaben Himmel for at betegne Enhvers Ligeberettigelse for Loven, enten i en Lund eller, hvad der var det almindeligste, ved

gamle Gravhøje, der kunde afgive lidt Læ ved ugunstigt Vejrligt og fra hvis Top Taleren kunde høres af den hele Forsamling. Thingstedet, der var forbunden med et Offersted, var helligt og ufrænkligt; det var omgivet af et Risgjærde, det saakaldte hellige Baand. Paa Thingene afgjordes ikke alene offentlige Sager, men Alt hvad der kom imellem Mand og Mand. Da Sammenkomsterne, der vel da allerede holdtes til bestemte Tider, vare sjældnere, vel som paa Island endog kun to Gange om Aaret, Vaar og Høst, mødte altid en talrig, smykket Forsamling, der opflog Telte paa Thingsletten, i hvilke de kunde opholde sig, da Thinget varede i flere Dage. Naar da alle Forretningerne kaldte til Things, besøgte Høvdingerne hinanden og afgjorde allehaande Sager; derved blev Thinget ogsaa en vigtig Handelsplads. Ogsaa Kvinder, der i Oldtiden ligesaavel som nu yndede Pragt og Glæds, mødte vel undertiden.

I senere Tider, efter Rigets Samling, mistede Her-

redsthingene sin Betydning, idet Kongerne efterhaanden kun lode sig hylde paa Landsthingene eller i det højeste paa Sysselthingene; paa Rejserne omkring i Landet holdt de vel Rætterthing, men det var altid i en Kjøbstad eller paa et kongelig Slot; kun undtagelsesvis træffe vi Konger paa Herredsthing, som Eric Emune, der 1137 blev dræbt paa Hvidding Herredsthing ved Ribe. Disse indskrænkedes derfor alene til retslige Sammenkomster, og deres Indflydelse paa Landets offentlige Anliggender tabte sig. Thingstedernes gamle Indretning forandrede ogsaa, idet de nu afgrændsedes ved 8 Stofke, inderfor hvilke Stene vare anbragte til Sæder for Dommeren og Skriveren og en særegen Sten for den Anklagede, den saakaldte Tyvsten. Af de 8 Stofke opkom Bencævnelsen „Stoffencævn“ og den i gamle Thingsvidner brugelige Formel „han gif inden 8 Stofke og vidnede“.

Herredsfogederne vedbleve at være lovkyndige Bønder, der dog tilsidst ikke valgtes af Bønderne selv. men

bestilledes af den kongelige Lensmand¹⁾; efter Gnevoldsmagtens Indførelse ansatte Kongen baade Foged og Skriver, og først Kristian den Femte satte mere studerede Folk til disse Bestillinger, skjøndt rigtignok ofte kun Lakajer og Tjenere.

¹⁾ Dette omtales først i Kristjern den Andens Haandfæstning 1513 (Gehejmeark. Aarsberetn. II 57).

Hads Herred.

Under Sysfelinddelingen hørte Herrederne i det nuværende Aarhus Amt til Nabo og Øver Sysfel. Af Syslerne dannedes siden kongelige Lehn, af hvilke Nafjer Lehn bestod af Hads Herred. Bencævnelser „Lehn“, forandrede siden til „Amt“. Ved en nyere Amtsinddeling kom Hads Herred under Aarhus Amt.

Hads Herred omgives af Ring, Hjelmlev og Boer Herreder, Horsens Fjord og Kattegattet. Fladeindholdet er henved 4 □ Mil og Indvaanerantallet omtrent 12,000. Overfladen er i Almindelighed bakket. I den sydlige Del af Hundslund Sogn er en Strækning af Bakker fra Vest

til Øst, som tildels naaer en temmelig betydelig Højde (Uldrupbakterne ved Nakjær) og løber ind i Boer Herred.

Hads Herred er Aarhus Amts skovrigeste Del. Der skal i Oldtiden have været saamegen og saa tæt Skov, at en Maar kunde tilbagelægge hele Vejen fra Norsminde til Skanderborg over Trætoppene uden at behøve at røre ved Jorden. At Hads Herred ogsaa, saavel i ældre som i nyere Tid, har haft sit eget Thingsted, synes utvivlsomt. Der skal saaledes engang i længst forsvunden Tid have været et Thingsted paa Rodstenseje Mark, som har ligget paa en Bakke, der endnu kaldes „Thingbakken“. I Dring menes at have været et Thingsted, kaldet „Dre-Thing“, hvoraf Byen skal have faaet sit Navn. Senere vides at have været Thingsted mellem Fillerup og Lundhoff, men det blev nedbrudt ved dette Aarhundredes Begyndelse, hvorefter der midlertidigt blev holdt Thing i en Gaard i Fillerup, indtil et nyt Thinghus var opført paa Odder Byes Grund, ved Enden af det saafaldte „Slippen“, lige-

overfor hvor nu Distriktslægeboligen „Edvardsgave“ ligger.

Med Hensyn til hvorledes Agerdyrking, Kvægavl og landøkonomiske Forhold have været i Hads Herred i gamle Dage, gives ikke nogen paalidelig Beretning; det kan imidlertid antages at de ligesaalidt her, som andetsteds i Landet, have staaet paa noget højt Trin, og at det først er i det sidste halve Aarhundrede at Landbruget har taget et betydelig Opsving.

I Bredsdorffs „Bidrag til Kundskab om de danske Provindser“, der var forfattet 1823 og udkom 1827 gives følgende Oplysninger om Hads Herred: „De store Gaardes Kornvarer ere meget gode. Man bruger de almindelige Reusemaskiner, men paa Tørring har Jngen i Herredet tænkt.

Tørve og Udsfibningssteder mangle ikke, men vel Kjøbmænd som kunne betale Varerne.

Hegn hverken opføres eller vedligeholdes, dog holdes temmelig over Markfred.

Kvægracen er middelmaadig. Næsten ingen feder Kvæg. Siden 1814 have Malkfæer været fordelagtigere end Fedekvæg. Hesteracen er mere i Af- end i Tiltagende. I Krigens Tid gif de bedste ud af Landet, og Þenge- trangen hindrer i at erstatte Tabet. Her er en god jydsk Faarerace, som synes at være i Stillestaaende. Spanske Faar ansees ikke fordelagtige. Bøndernes Haver ere for- sømte. Ved Odder seer man en Mængde Smaahaver be- plantede med unge Frugttræer og Rjykkenuarter. Husfli- den er ikke overordenlig, og kun nogle faa Roner, især udenfor Bondestanden, udmærke sig derved. Lærred og grove uldne Tøier sælges."

Som udmærkede Agerdyrkere nævnes: „Grev Revent- low til Nakjær, som ved Mergel og god Behandling i høj Grad har forbedret Jorden. Inspektør Qvist paa Lundhof. Forvalter Lerndrup paa Þedersminde, som ved Staldfodring og Vexeldrift har bragt det temmelig vidt. Kammerjunker Boss paa Rodstenseje. Husmand Mittel

Drejer i Randlev, som ved Bereldrift og Staldfodring har forøget Besætningen til det tredobbelte."

„Ejendommene her i Herredet," hedder det videre, „ere ikke faldne saa dybt som andetsteds. Af Saadanne, som ikke ville arbejde er der nok, og det er især vanskeligt for Jordbrugere at faa Tjenestepiger. Pigerne sidde ofte paa deres egen Haand under Paaskud af at væve eller skrædre.

Husmændene arbejde ikke gjerne for Andre. Lønnen er 22—24 Rd. for en simpel Karl og 16 Rd. til en Pige aarlig. Naar undtages Smede, Hjulmænd, Skrædre, o. desl., findes her ingen tilladte særdeles Næringsveje for Beboerne; (men de fleste brænde Brændevin)."

Paa den Tid skal der have funden Vandmangel Sted i Falling og Smederup, „hvor de dybeste Brønde i Tørke og Frost ikke give tilstrækkeligt Vand."

I et gammelt Vers hedder det derom:

„Gylling er en stor By,
 Lerdrup ligger vel i Ly.
 I Amstrup avler de godt Kog, (Kog),
 I Nalstrup har de djer (deres) Behov,
 I Falling lider de Nød for Vand,
 I Orting er der kun en lille Knud Pinfemand.¹⁾

Om nu end denne Skildring af Tilstanden i Hads Herred for en cirka 50 Aar siden ikke er udtømmende, eller giver et fuldstændigt Billede af Datidens Forhold, saameget kan dog ses, at Landbrug og Avcegavl m. v., endnu dengang stode paa et temmelig lavt Standpunkt, ialtsald blandt den store Mængde og at det er den nulevende Slægt og dens nærmeste Forgjængere hvem det blev givet at iværksætte og udvikle de store Forbedringer i alle Landhusholdningens Grene, der nu bærer sine rige Frugter.

¹⁾ Angaaende Betydningen af denne Linie savnes Oplysning.

Odder Sogn

(med det nedlagte Tvenstrup Sogn.)

Af samtlige Sogne i Hads Herred er Odder det største. Det har et Areal af 7,421 Td. Td. som er temmelig bakket og skovrigt, og der gaaer i Gjennemsnit $12\frac{3}{10}$ Td. Td. paa Td. Hartkorn; men Jorderne ere af saa forskjellig Godhed, at dersom man regnede det gamle Tvenstrup Sogn for sig, vilde Forholdet der være 10 Td. Td. paa Td. Htk., hvorimod der i det egentlig Odder Sogn vilde være over $12\frac{1}{2}$ Td. Land paa Td. Htk.

I Sognet: Byerne Odder, Tvenstrup med Skole, Balle med Skole, Fillerup med Skole og 2 Vandmøller, Ondrup med Skole, Morsholdt med Teglværk, Svorbæk med Teglværk og de adspredte Beboelser Sander (3 Gaarde og nogle Huse), Hovedgaardene Kathlousdal 36 Tdr. og Rodstenseje 50 Td. Htk., Gaardene Petersminde 16 Td. Htk., Faurgaard 14 Td. Htk. med Teglværk og Drainfabrik og Christianslund, Skjægs Vandmølle med et Malt-

gjøreri, Sandagers Mølle og Odder Neder Mølle (begge Vandmøller) samt en Stampemølle paa Odder Mark.

Odder By.

Angaaende Oprindelsen til Byens Navn ere Meningerne delte, idet Nogle ville udlede Navnet fra den Omstændighed, at der i Aaen som gennemløber Byen, stundum er fanget Oddere, og mene at disse i gamle Dage have været tilstede i større Antal end nu, og saaledes kunne have givet Pladsen Navn. Andre have troet, at en eller anden Kjempe i Oldtiden, ved Navn Od, (man nævner endog Stærkod), har haft sit Hjem her og maaske grundlagt Byen. Det sandsynligste synes dog at være, at Byens Beliggenhed paa en Odde har været Oprindelsen til Navnet.

Der er nemlig ingen Tvivl om at det store Mose-
drag, der fra Horsens Fjord til Norsminde gennemskjærer Herredet, i gamle Dage har været sejlbart og har adskilt

den søndre Del af Herredet, den saakaldte Hattis-ø (Hattis-ø=herred, forvansket til Hadsherred) fra den nordre Del. Fra Hovedstrømmen har der fra Syd gaaet en lille Arm, den nuværende Kirkefosse, og paa den anden Side af Byen, begyndende ved Kjeldgaard (Kjeldergaard, [Kjeld, Kilde, Brønd]) har en Vig, der falder i Fjorden ved Alsedrup, dannet en Odde, der ad Fjorden, til begge Sider, havde Udgang til Havet og saaledes syntes vel ikkett til Opholdssted for en Vising eller en af Oldtidens Høvdinge.

Ifølge en mundtlig Overlevering fra Slutningen af det 16de Aarhundrede skulle paa den Tid Skibe, der ladede 5 a 600 Tdr. Korn, have kunnet sejle fra Norsminde helt op til Kjeldergaard.

Af Oldtidsminder findes her nu, saavidt bekjendt, slet ingen. Derimod har der indtil for omtrent 20 Aar siden ligget en Jættestue (Syn Dvn) paa Egholms Mark. Den bestod af 3 store Bærestene med en Overligger af saa uhyre Dimensioner, at efterat Ejeren havde ladet Grav-

hammeret sprænge i Stykker, blev der saamegen Kampstensmateriale af Dverliggeren, at han deraf opbyggede de tre Længer af sin Gaard. Navnet Egholm synes at tyde paa Vand og Tilstedeværelsen af Rjæmpegraven kunde give den Formodning Sandsynlighed, at her i Oldtiden har funden Holmgang Sted. I den nyeste Tid tjente Gravkamret som yndet Kaststed for Høstfolk, som her fandt Ly og Kjølighed.

Efter Sagnet skal Odder Kirke være bygget af en Rjæmpe, som var saa lang, at naar han lagde sit Hoved mod Kirkedøren naaede hans Fod til den venstre Laage i Kirkegaardsmuren.

Samtidig skal en anden Rjæmpe have bygget paa Uld Kirke, der stod ved Skjættet mellem Lundhoff og Fillerup Marker og hvis Tomt endnu vises. De havde kun een Hammer, som de skiftevis benyttede og som de kastede til hinanden. Den, der byggede Odder Kirke, skal have rejst Diget om Kirkegaarden, der dengang ikke indtog saa

stort et Rum som nu, og han skal dertil blandt andet have benyttet en meget stor Steen der tidligere laa paa Vejen. Det er samme store Sten der findes i det syd-østlige Hjørne af Kirkegaardsmuren. Den kaldtes senere, og kaldes endnu Stodderstenen. Flere Veje krydsedes der dengang ligesom nu, og naar en Flok Latere kom til Byen, gjorde de gjerne Holdt der, og har Stenen vel deraf faaet Navnet. En Flok, som hyppigt gjæstede Egnen havde om Vinteren Ophold i Gjedved, og kaldtes derfor „Gjedved Kenderne“. Saadanne Bander, der i Regelen vare mandstærke vare en Skræk for Beboerne, navnlig i de affidesliggende Gaarde, da de ikke vare bange for at bruge Magt, og ikke sparede paa Trudsel, naar man nægtede dem hvad de bade om. Naar nu en Saadan var ankommen, og havde faaet aflæstet deres Bagage, hvoraf Børn og Smaagrise dannede den væsentligste Bestanddel, og havde indkrævet Fødevarer, blev der Liv og Travlhed omkring Stodderstenen. Der brasedes

og kogtes, Tobakspiberne kom frem og Flasken gik rundt, og der indtraadte en livlig Stemning, der som oftest endte med Slagsmaal. Der eksisterede dengang en Skik, som kaldtes „at lade Staffelsfjælen gaa“; denne var en Fjæl af omtrent $\frac{5}{4}$ Alens Længde, hvorpaa var opskreven i bestemt Orden, Navnene paa de Mænd i Byen, der havde Heste og Bogn, og de maatte da efter Tours kjøre saadanne Bander til nærmeste By. Det var sandsynligvis en privat Foranstaltning, for inarest mulig at blive fri for de besværlige Gæster. At denne Forpligtelse er bleven punktlig efterkommen, fremgaaer af, at der fortælles, at selv om den Mand, hos hvem Fjælen berøede, gik og pløjede paa Marken, spændte han dog strax fra, naar det blev ham meldt, at der var kommen Latere til Byen.

Bed Kirkegaardslaagen stode Gabestoffen og Træhesten. Denne blev sidste Gang benyttet i Begyndelsen af Aarhundredet. Delikventen hed „Munter“ og var bekendt for at han forstod den „sorte Kunst“. I den om-

talte Knibe har han i ethvert Tilfælde forstaaet at redde sig paa en naturlig Maade, idet han havde taget Saalelæder i Benklæderne og anbragt det saaledes, at Træhestens skarpe Ryg ingen Smerte kunde forvolde ham.

Præstegaarden var i Begyndelsen af dette Aarhundrede den anseeligste Bygning i Byen. Sideordnet med denne stod maaske „Herregaarden,” det ruværende gamle Fatighus paa Sværtegade, som skal have været pragtfuldt indrettet, og var den eneste Bygning, hvor der fandtes Jerndørgreb, men det var ogsaa dengang Bolig for Herredsfogden. I Præstegaarden „gik det ikke rigtig til” paa den Tid. Fortællingen derom lyder saaledes:

„For omtrent 100 Aar siden var et Mord begaaet i Odder, men Ujerningsmanden kunde ikke opdages. En Søndag, da Prædikenen var endt i Kirken, knyttede Præsten en Bøn til sin Prædiken, hvori han bad om at den Skyldige ved et Tegns maatte blive udpeget for Menigheden. Medens denne lyttede til Præstens Ord, sad en Mand og

lod som om han sov. Dette vakte Opmærksomheden, og man skjønnede at han maatte være Morderen. Han blev greben og tilstod at være den Skyldige, hvorfor hans Lægemer maatte flæde Stejle og Hjul paa Borrebjerg, medens Hovedet blev sat paa en Stage. Længere Tid derefter, førte Præsten en Dag der forbi. Hovedet var trillet ned og laa paa Vejen, og da han ikke syntes om, at det skulde ligge der og fingereres og sparkes til af Forbidragende, tog han det med hjem og lagde det paa sit Loft. Senere forsøgte man at begrave det; men aldrig saasnart var Hovedet ude af Gaarden, førend det saa ud som om denne stod i lys Lue i alle 4 Hjørner, og man maatte derfor skyndsomt grave det op igjen. Stedets nuværende Præst har imidlertid for nogle Aar siden ladet det nedgrave (uden at spore Ulempe deraf.) Efter en nyere Fortolkning skal Hovedets Tilstedeværelse hidrøre fra, at en Søn af en af de tidligere Præster har benyttet det ved sine lægevidenskabelige Studeringer. — En hovedløs Præst,

Hr. Kresten, skal ogsaa i fordums Dage have drevet sit Uvæsen i Præstegaarden; ved de store Højtider aflagde han gjerne Besøg, men det var kun Søndagsbørn der kunde see ham. Dmtrent ved Aaret 1812 mødtes Odder Beboere paa Thinghuset i Slippen, for at fremkomme med et Andragende om Tilladelse til at afholde Markeder. Præsten i Randlev dengang, Steen Steensen Blichers Fader, skal samtidig have ansøgt om Tilladelse til Markeders Afholdelse i Randlev; begge Andragender affloges, formodentlig fordi de nævnte Byer dengang vare af lige Størrelse og Betydning og tilmed Nabobyer, hvorfor man ikke vilde foretrække den Ene for den Anden. Men da Regjeringen ikke vilde give Odder Beboere Tilladelsen, toge de den selv. Efter nogle Aars Forløb indbød den daværende Kromand de Omkringboende til at mødes ved Kroen hveranden Mandag, og da de først havde faaet Blod paa Tanden enedes de om at møde hver Mandag. Det var egentlig mere for at more sig i hinandens Selskab,

end for Handelens Skyld, da Omsetningen var saa ubetydelig, at det var store Sager, naar man kom tilhandels om en Gris, endsiige om en Ko. Først i 1850 gaves der Bevilling til Markeders Afholdelse i Odder.

Samtidig med Andragendet i 1812 om Markeders Afholdelse, indgaves Ansøgning om Pengebevilling til Gravning af en Kanal fra Norsminde til Kjeldergaard. Eldre Folk ville vide efter Sagn fra deres Forfædre, at et saadant Anlæg skal have været paatænkt i 1710, men at Pestens Udbrud forhindrede dets videre Udførelse. Samtidig med Markedsbevillingen af 1850 skal Andragendet om Kanal anlæget være bleven udfærdiget, men Bevillingen er aldrig kommen tilstede. At Dristet om en bedre Forbindelse med Omverdenen ad Vandvejen maatte være levende, er let at forstå, naar man betænker at Landevejen til Odder dengang vare i en saadan Tilstand, at man regnede d. for et „godt Læs“ naar man havde et Par Tønder Korn paa Bognen til Kjøbstaden; Heitene

vare jo heller ikke saa gode som nu. Naar man vilde gjøre en Kjøbstadsrejse var det nødvendigt at være meget tidlig paa færde, hvis man agtede at ende Rejsen paa en Dag og være hjemme til Sengetid. Naturligvis var der dengang heller ikke Tale om kjørende Poster. „De Post“ gik to Gange ugentlig til Kjøbstaden, først til Horsens, og senere til Aarhus. Doder synes dengang at have haft en særlig Tiltrækning for Skanderborg, hvis Toldvæsen hyppigt gjæstede Byen. Disse Besøg vare imidlertid ikke vel sette. Det var nemlig dengang meget almindeligt at brænde Brændevin, og da denne Forretning var ulovlig, kom Betjentene hen derfor i Egenkab af Lovens Haandhævere. Man har dog ikke hørt, at disse have haft noget Held med sig i deres Undersøgelser; Beboerne vare dem for snu, aldrig saasnart var Fjenden draget ud fra Skanderborg, før en Spejder tilhest i Gallop bragte Underretning fra Gaard til Gaard, og man fik nu travlt med at skaffe Brændevinstøjet tilside. Nogle

Steder havde man i dette Djemed indrettet skjulte Gjemmer, andre Steder gravede man det ned eller kastede det i Vandet, hvor et saadant fandtes i Nærheden. Gik det end saaledes end Toldvæsenets Næse forbi, saa hændtes det dog, at man paa anden Maade kunde miste det. Det traf sig saaledes engang, at Toldvæsenet kom noget uforvarende til Odder; et Sted havde man netop Jld paa under Kjedlen da Underretningen kom; i en Fart fyldte man Kjedlen med Havre og sænkede Brændevinstøjet i Bækken. Der var imidlertid en af Naboerne der havde lagt Mærke til det og som derfor da Toldvæsenet var draget bort, ved højlys Dag „reddede“ det, drog til Aarhus og folgte det, og gjorde sig en glad Dag for Bengene.

Med Hensyn til Byens Udseende, vil den yngre Slægt, og de som fra andre Egne ere komne til Byen og Omegnen og have bosat sig der, vanskeligt kunne forestille sig dette saaledes som det var for endog kun saa Aarhus

tier tilbage; thi skjøndt Odder utvivlsomt er en gammel By, er det dog først i den senere Tid, i den sidste Menneskealder, at den har udviklet sig til sin nuværende Størrelse og Betydning, at den fra at være en ganske almindelig Landsby er bleven Midtpunktet for Hads Herreds Håndel og Industri, og Sædet for dets Øvrighed, bleven en Hovedstad i det smaa.

Odder var indtil Slutningen af forrige Aarhundrede Fæstegods under Rodstenseje. Dengang og indtil langt senere vare saagodtsom alle Byens Indvaanere Landbrugere. Vel var der foruden Gaardene en stor Mængde Huse, men hvert af disse havde sin egen lille Jordlod hvoraf Ejeren eller Fæsteren kunde leve og Husmanden forrettede forøvrigt Arbejde for Gaardmanden eller havde Skovarbejde eller Lignende.

Den nedre Del af Byen, fra Kirken til Egholm, hvor de fleste af Gaardene ligge, har med Hensyn til Stedernes Belig-

genhed, Gaden's Retning osv. saa temmelig vedligeholdt sin oprindelige Skikkelse.

De gamle Bygninger have vel for Størstedelen maattet vige Pladsen for nye og mere tidssvarende, men nogen Udflytning af Betydning har ikke fundet Sted, og Enhver, der i gamle Dage har været kjendt der, vil endnu let kunne finde sig tilrette.

Det er i den øvre eller vestre Del af Byen, fra Kirken til Slippen, hvor den største Del af Husene laa, og som derfor af Gaardmændene spotvis kaldtes „den spidse Ende“, at de største og vigtigste Forandringer ere foregaaede. Her fandtes nemlig den Gang kun ene smaa straatækkede Huse, som laa noget tilbage fra Gaden med en lille Have foran og et Steendige, beplantet med Rosenbuske, Tjørn og Guldregn, eller et lille lavt hvidmalet Stakit som Grændse mod Gaden.

Fladlandet var den Gang en Mark, der var affpæret for Paslage om Sommeren; men om Vinteren var

Hads Herred før og nu.

det tilladt at kjøre derover, naar Badestedet ved nedre Mølle, hvor Bejen ellers gik, var vanskelig at passere paa Grund af Is. „Lillegade“ kaldtes den Gade, der gik fra „Torvet“ hen til Bager Behrmanns Ejendom, derfra skaf en lille Smøge kaldet Bagergøde ned til nedre Mølle. (Fra Snærrild til Skjægsmølle førte den Gang en Vej tværs gennem Mathloudals Havestov). Den øvre Deel af Slippen var bevokset med tæt og mørk Skov, og Jøret der og paa Odder Gader var til sine Tider af Maret næsten ufremkommeligt. Det hændtes undertiden, at svært belæssede Bogne kjørte fast i Dyndet og Leret, ligesom det ogsaa kunde skee, at Bogne væltede midt paa Gaden. Kjørte Noget gennem Byen og stod af Bognen for at udrette et Grinde hos en af de faa Haandværkere, som den Gang fandtes, da var man ikke altid sikker paa at beholde, hvad man havde paa Bognen. Naar Folk paa Højtidsaftenerne undertiden noget sent kjørte fra Møllen, skulde

de ogsaa passe meget godt paa, naar de ikke vilde risiker-
at miste en Sæf eller to paa Bejen gennem Slippen.

Hvad der fra først af har bidraget til at give Odder sin
Betydning for Omegnen, er uden Tvivl de mange Vand-
møller, der findes langsmed Odder Aa. Indtil i Begyn-
delsen af Trediveerne havde ellers Alt et gammeldags Præg,
Handel og Haandværk, nu saa vigtige Erhvervs-grene,
dreves ikke videre end nødvendigt var for at tilfredsstille
selve Byens Beboeres første Fornødenheder. Endnu i
Maret 1830 fandtes der saaledes kun to Skræddere, hvoraf
endda kun den ene drev Professionen og blev kaldet
„Silkeskrædderen“, fordi han var den første, som benyttede
Silke, der hidtil i Skrædderfaget var en ukendt Artikkel,
medens den Anden, den saakaldte „lamme Peer Skrædder“
ernærede sig mest ved at holde en lille Kneipe for de
den Gang talrige omstrejfende Tiggere, der efterat have
afsøgt Egnen her holdt Mast og fortærede Indholdet af
deres Tiggerposer. Der fandtes endvidere 2 à 3 Linned-

vævere, 2 Træskomænd, 2 Snedkere eller Tømmerniænd og 1 Skomager, og denne Sidste var en „fin“ Mand, en udfødt Lydsfer. Naar vi endnu nævne Byens 2 Grovsmiede og 1 Hjulmand, 2 Murere, hvoraf den ene fungerede som Skorstensfejer, 1 Kæbflager, 1 Bager og 1 Sadelmager, den endnu levende gamle Schmidt, tro vi at have opregnet Byens hele hæderlige Haandværksstand, værdige Mænd hver for sig, men maaske næppe Kunstnere og deres Fag. Byens væsentligste Fortrin fremfor de omgivende Byer og saa at sige dens Stolthed, var at den havde en privilegeret Kro, hvor der foruden Bевæertningen, der just ikke havde stort at betyde, dreves en efter Davtidens Forhold temmelig betydelig Handel med Trælast, udsaltet Kjød og Smør, skjøndt Lokaliteterne ganske vist vare tarvelige og ifkun i ringe Grad lignede, hvad man nu tænker sig ved en Gæstgivergaard eller Boutik. En rød Gadedør, dobbelt, nemlig en øvre og en nedre, saaledes som endnu sees i Udhus (Lodøre), imaa firfantede

Vinduer og en „Krambod“ ikke større end at en Mand til Nød kunde vende sig der. Gamle Kragh, Kromanden var imidlertid en solid Mand, maaskee lidt nøjeregnende og lidt smaalig, men han samlede sig en Formue i dette gamle, lave Hus, som ikkun Faa i vore Dage kunne gøre ham det efter i deres langt større og mere glimrende udstyrede Lokaler.

Efterhaanden vandt Byen imidlertid et vist Ity for Nærksomhed, og flere og flere Kjøbstadschaandværkere bosatte sig og begyndte smaae Forretninger der. Snart kom en Uhrmager (Sørensen, som nu boer i Dyrngby) og en Bændrejer; der anlagdes et lille Garveri osv. Kroen blev lidt moderniseret og fik Kegelbane, og man begyndte allerede da at ane, at Byen havde en stor Fremtid for sig, og at den med Hensyn til Næringsdrift vilde tage Luven fra alle de omliggende Byer. At Omegnens Beboere ogsaa havde faaet Indtrykket heraf, og faaet Djet op for Byens vordende Betydning fremgik ved mange Lejligheder.

Det var først efter de store Ildbrande, der flere Gange hærgede Byen, at der i Løbet af faa Aar skete en næsten total Forvandling i Byens Udseende, og da navnlig dens vestre Deel, og gav den dens nuværende næsten kjøbstadmæssige Skikkelse. I Efteraaret 1853, altsaa for omtr. 20 Aar siden, brændte Gæstgivergaarden første Gang. 1855 brændte flere Steder, deriblandt Boetmanns Farveri; senere nemlig 1858 brændte Guldsmed Pøeghs, Sadelmager Moritz's og Glarmester P. Fredericksens Steder, men især den store Brand i Mai 1860, hvorved Gæstgivergaarden for anden Gang, tilligemed en heel Række mindre Steder, lagdes i Aske, gjorde at der byggedes efter en vis Plan; Bygningerne opførtes i sluttet Linie og lagdes tæt til Gaden. Denne var allerede i 1859 tildeels bleven brolagt og i de senere Aar betydeligt forlænget, saa at nu Hovedgaden i sin hele Længde er forsynet saavel med brolagt Kjørebane som med Fortouge.

Da Herredskontoret, som tidligere havde været i Aarhus, flyttedes til Odder, opførtes i 1856 og 1857 et nyt og stort Thinghus, ligesom der ogsaa i de senere Aar er opført flere nye Bygninger, deriblandt Sparekassbygningen, der tager sig godt ud lige ved Jndkjørslen til Byen, naar man kommer fra Rathlousdals-Siden, og den nye Realskole, der ligger lidt udenfor Byen ved Aarhus-Chausseen. Med Hensyn til Postforbindelsen er der gjort Kjæmpeskridt; den gaaende Post er nu afløst af Omnibusser, der kjøre hver Dag til Aarhus, Deligence afgaaer hver Dag til Horsens og Aarhus, en fgl. Post kjører hveranden Dag gjennem de østlige Sogne til Bersdorffslund, ligesom ogsaa kongelige Fodposter udsendes omkring i Herredet fra den her i den nyeste Tid oprettede fgl. Postexpedition, i Forbindelse med hvilken der iaar er oprettet en fgl. Telegrafstation. Med over Fladlandet, hvor tidligere kun et enkelt Vognspor i Sneen om Vinteren tydede paa, at der var en Passage, strækker sig nu

en paa begge Sider temmelig tæt bebygget og brolagt Gade, som i den nyeste Tid, tilligemed den øvrige Del af Byen, er bleven forsynet med Bygter.

Odder gjør nu Indtrykket af at være en Kjøbstad, dels paa Grund af det allerede Anførte, dels paa Grund af at Husene i den øvre Del af Byen næsten alle ere teglhængte. Odder By er saaledes i de sidste 40 Aar skredet jævnt fremad og indtager nu et ret anseligt Standpunkt. „Gamle Folk“ korsse sig over al den „Pragt og Herlighed“, der nu udfoldes i Odder og mene, at der maa findes en Guldgrube, hvoraf al denne Velstand øses; og det forholder sig virkelig saaledes; der er en saadan Grube, og den er uudtømmelig og tilgængelig for Enhver, der vil benytte den; den hedder „Arbejde“.

Tvenstrup.

Tidligere udgjorde Tvenstrup By et Sogn, som havde sin egen Kirke, hvilken Kirkeejeren, Admiral Rodsten, 1674 fik Tilladelse til at nedbryde imod at bygge et Stykke til Odder Kirke, som derved er bleven en Korskirke. Sognekfolkene fik imidlertid Lov af Kirkeejeren til at benytte den fremdeles til Gudstjeneste, imod at de holdt den vedlige; men 1820 var den bleven saa brøstfældig, at den maatte nedbrydes. Nedbrydningen skal være gaaet saaledes til, at den, der havde paataget sig Arbejdet, efter at han i nogle Dage havde gaaet og seet paa Kirken, fandt paa at undergrave Grunden, hvorved hele Bygningen faldt sammen. Tvenstrup Kirke havde intet Taarn, men kun et Træværk, hvori Klokker hang. Klokker er senere ophængt i Odder Kirke, og Døbefonden opstillet i Rodstensejes Have. Efterat Kirken var nedbrudt skænkede den daværende Kirkeejers, Kammerjunker Boss, Kirkegaarden til Beboerne og dyrkes nu som Huslod.

Der skal endnu være en ubetydelig Levning af Kirkegaardsmuren tilbage.

Hovedgaarden Rathlousdal.

Hovedgaarden Rathlousdal, henhørende til Stamhuset af samme Navn, var fra først af en Bondeby, kaldet Loverstrup, og hørte til det Gods, som Rigsdrosten Jodum Gersdorf fik af Kong Frederik den III for sit Jordegods i Skaane. Fordum var der ogsaa en stor Bondegård af samme Navn, hvorpaa Knud Mogensen, Foged paa Bygholm, 1570 fik Skjøde af Frederik den II imod Afstaaelsen af et andet Gods.

Fra Gersdorf kom Loverstrup til hans Svigersøn, Hofmester Gregorius Rathlou, der 1674 opførte en Gaard af Bindingsværk, som han kaldte efter sig Rathlousdal, ligesom han benævnedes en anden Gaard, som han samme Aar byggede i Gosmer Sogn, efter sin Frue, Gersdorfs-

lund. Efter hans Død 1681 fik Sønnen, Jagtjunker Frederik Carl Rathlou, Gaarden, og efter ham 1708 hans Broder, Gehejmeraad og Jægermester Christian Rathlou († 1752), som den 7de August 1749 oprettede Rathloussdal, og Bersdorffslund til et Stamhus for sin Frues Brodersøn, Gehejmeraad, Statsminister og Elefantridder Joachim Otto Schack Rathlou, efter hvis barnløse Død, 1800, Stamhuset tilfaldt den beslægtede Familie Holstein Rathlou.

Hovedbygningen er af Grundmur, bygget paa Hvælvinger, 1 Etage med Kvist. Ladegaarden og Fløjene til Stuehuset ere dels Grundmur, dels Bindingsværk.

I 1857 er i Lystskoven tæt ved Rathloussdal ind i en Banke opført et smukt hvælvet Gravkapel for den Holstein Rathlousske Familie, og et ældre Gravkapel ved Gøzmer Kirke desaar sag nedbrudt.

Til Stamhuset Rathloussdal, som indbefatter Hovedgaardene Rathloussdal og Bersdorffslund samt Sophien-

lund, hører efter Statshaandbogen for 1873 Hartkorn af alle Slags 1223 Tdr., hvoraf uuder Hovedgaarden 158³/₄ Tdr. Bøndergods 820 Tdr., Kirke- og Kongetiende 244 Tdr., i Banfaktier 7,900, i Fideikommisskapitaler ca. 4,850 Rd. Hovedgaardens Jordtilligende udgjør 1235 Tdr. Land g. M. foruden 1080 Tdr. Land Skov.

Hermed er forenet det Braunschwordenske Fideikommiss, stort 24,256 Rd.

Den nuværende Besidder er Christ. Fredr. Emil v. Holstein Rathlou.

Bed Skjellet mellem Lundhof og Fillerup Marker har der tidligere staaet en Kirke, og dens Tomt vises endnu. Den hed Uld Kirke eller maaske rettere Ulv Kirke efter de tilgrændsende Skove, hvori der paa den Tid fandtes mange Ulve. Grundstenene til Hovedbygningen paa Faurgaard skulle i sin Tid være tagne derfra.

Hovedgaarden Rodstenseje.

Hovedgaarden Rodstenseje var ligesom Rathlousdal en ufri Gaard og Bondeby, der under Navnet Hovedstrup hørte med til det Gods, som Jochum Gersdorff fik i Magekiftet med Kong Frederik den III. Tidligere var Hovedstrup dog en Hovedgaard, som Kong Frederik den III. 1581 tilbyttede sig fra Oluf Brokkenhus for Sebber Kloster. Gersdorffs Svigersøn, Admiral Jens Rodsten, lod 1681 Gaarden opbygge og gav den sit Navn. De næste Ejere vare Oberst Frederik Christian Kantzau, gift med Ollegaard Rodsteen, i Begyndelsen af forrige Aarhundrede og Oberst Malte Sehested, hvis Enke Sophie Amalie Kantzau ejede denne Gaard, da D. Atl. udkom.

Rodstenseje vedblev at være i Admiral Rodstens tvindelige Efterkommeres Besiddelse indtil 1835, da den ved Auktion blev solgt (uden Besætning og Inventarium) for 50,400 Rd. 1857 blev den kjøbt af Proprietær Møller fra Constantinsborg i Forening med Kammerherre

Dahl til Moesgaard for 190,000 Rbd. I 1869 kjøbtes den af Stamhusbesidderen til Rathlousdal for 210,000 Rbd. og er saaledes nu atter ligesom for 200 Aar siden forenet med Rathlousdal og Gersdorffslund under en Besidder. Hovedbygningen, paa hvilken findes anbragt Aarstallet 1681, da den blev opført, bestaaer af 2 Fløje; Kjælderetagen er bygget af Kampesten, Stueetagen af svært Egebindingsværk, Indgangen er gjennem et Taarn, som er tilbygget af Oberst Sehested. Hovedbygningen underkastes en betydelig Reparation for Tiden.

I Odder Kirke findes et smukt Epitaphium i Marmor over Admiral Jens Rodsten († 1706) og Hustru Sophie Amalie Gersdorff saalydende:

Ossa Jani Rodstheny et Sophiæ Amaliæ Gerstorff.

Staa Vandrings=Mand og tend! men see paa disse Stene,
 Og spørg hvem hviler her? hvis Aste og hvis Vene?
 Er samlet her og sat i denne hvalde Stve?
 Det er Hr. Admiral Jens Rodsthen med sin Frve.

En aldred ærlig Mand af ædel Byrd og Blod,
 For Gud, for Kongen og for Fødelandet stod
 I Herrens sande Frygt, med Trost, med Forstand
 Og hvad oprigtigt er, mand fandt hos denne Mand.
 Sin Ungdoms fejre Stund hand ey hos Dvnen lærde
 Men lagde til sit Bynd og daglig Visdom lærde.
 Hand Asien besaa, Ægypti Skif og Roder,
 Med Holland, Engelland, de spanske og walste Floder.
 Det store Wnderværk Venedig praler af
 Hvis prægtig Bygning staar vdi det vilde Haf.
 Har og sid Gang ti hand her sin Mandt drog
 Aff Har og Ære met. Gud ham saa til sig tog*).

Fra Rodstenseje fortælles følgende fra længst for-
 funden Tid:

En Dag, da Borgfruen staar ved Vinduet, seer hun
 sin fattige Søster komme over Vindebroen med et Barn
 ved hver Haand: „Kommer Du der Du forsultne So

*) Et andet Epitaphium udskaaen i Træ er bekostet af „Jesper
 Rasmussen i Fillerup. Han var Tingstriffuer i Hadz heridt i
 33 Aar og døde 1679 i sit Alders 82 Aar.“

med Dine to elendige Grise!" raaber hun til hende. Da den fattige Kone hører denne Tiltale og seer, at den kommer fra hendes Søster, vender hun om og forlader Gaarden.

Maret efter døde den stolte Frue efterat have født 2 Børn med Grisehoveder (saaledes fortælles der). De bleve balsamerede og nedlagte i Odder Kirke sammen med Moderen i Rodstensejes Familiebegravelse, hvor de efter Sigende skulle være blevne jete, da samtlige Kister bleve udtagne og nedgravede paa Kirkegaarden for en Deel Aar siden.

Som tidligere omtalt skal der en Gang have været Thingsted paa Rodstenseje Mark, hvorefter Thingbakken har faaet sit Navn. — Der fortælles, at for lang Tid siden skal en hel Skov, kaldet Højstoven, i en Nat være blæst om under en Orkan.

Saxild Sogn.

(Meddelt af Hr. Højskoleforstander Andersen i Saxild).

I Saxild Sogn ligger Byerne Saxild, Rude og Rysing. Endelsen ild, der ogsaa forekommer i Snærild, Torrild, tilkjendegiver en Høj eller en Bakke, og skjøndt det seer ud, som om Saxild ligger paa en Flade, ligger dog denne By paa en lille Bakke, og lidt fra Byen er der opad til den paa alle Sider. Den ligger omtrent 2000 Alen fra Havet; men i ældre Tider have Havets Bølger vist skyllet længere ind paa Markerne efter Byen til, og et snart brødere snart smallere Sænbelte om ved Havet vidner endnu den Dag i Dag om, at der forhen har været Hav. Det er muligt, at Bakken, hvorpaa Byen ligger, for Størstedelen forhen har været omflydt med Vand; i det Mindste kan det ved stort Højvande i Havet endnu undertiden hænde, at Vandet trænger ind i to Lavninger — man kan ikke sige Dalstrækninger —, hvoraf den ene ligger Syd for Byen mellem Saxild og Dyrngby, og den anden

Nord for Byen, og man seer da Byen med den nærmest ved den liggende Agerjord næsten helt omgivet med Vand, og kun et Bælte mod Vest og Nordvest er tørt.

Medens Rude er tæt sammenbygget, ligge Gaarde og Huse i Rysing og nu ogsaa for en Deel i Saxild mere spredte. — Saxild var for nogle Aar tilbage en temmelig stor og tæt sammenbygget Landsby. Men nu ere de fleste Gaarde flyttede ud paa Marken, paa hvilken der Øst og Nord for Byen nu ligger 6 Gaarde og Syd og Vest for Byen 6 Gaarde. En stor Jildebrand i August 1868, hvorved 4 Gaarde og 7 Huse lagdes i Aske, fremskyndede noget Udflytningen. Disse 12 Gaarde ere udflyttede siden 1846, de fleste i de sidste Aar, og nu er der foruden Præstegaarden kun 4 Gaarde i Byen. Resten ere Huse. For længere Tid tilbage var der desuden flyttet 4 Gaarde ud. Tillige er der en Kjøbmandsgaard i Byen med et Bakhus rede ved Havet og en Højskole,

der blev oprettet 1852 og var en af de første Højskoler i Landet.

En særegen Gudstjeneste i Saxild Kirke var Krigen i 1658—1660 Aarsag til. Denne Krig førtes imellem Danmark, hvor Frederik den Tredje var Konge, og Sverrig, hvor Karl den Tiende var Konge, og denne Krig er fjendt deraf, at det var i den, at den svenske Konge forsøgte at storme og indtage Kjøbenhavn, og at Frederik den Tredje, da han blev opfordret at flygte, svarede, at han vilde dø i sin Rede. Danskerne kunde en Tid lang ikke godt staae sig i denne Krig og fik derfor Hjælp, blandt Andre af Polakkerne, der kom Syd fra, gennem Holsten og Sønderjylland ind i Nørrejylland, overalt skjændende og brændende, skjøndt de kom som Venner. I Holsten blev sungen Bedesalmen: „Bevar os, Gud, bevar os, af! især fra vor Ven, den vilde Polak!“ Historikeren Barfod giver os i sine „Fortællinger af Fædre-

landets Historie" et lille Indblik i disse Polakers Udsugelser og Grusomhed. Han skriver bl. A. (se 3. Udgave, 2. D., S. 160): „Men Ribe-Egnen var ikke værre faren end det øvrige Jylland. I Saxild sammenskjøde Bønderne en Sum, for hvis Renter der aarlig skulde holdes en Takkefest, fordi man nu var bleven fri for Polakernes Udsugelser." Denne Takkefest holdtes i Kirken 3die Juledag, 3die Paaskedag, 3die Pintsedag, Hellig tre Kongers Dag, Kyndelmisse Dag, St. Hans Dag og Mikkelsdag, hver Dags Formiddag Kl. 10 eller ved den Tid, da Først-Gudstjenesten skulde begynde, og den bestod i, at „Kirkesangeren sang et Par Salmer og læste en Bøn". Saa langt man kan huske tilbage mødte Skolebørnene, men saa vare de fri for Skolen den Dag, men ogsaa flere ældre Folk mødte til „Morgenbøn", som den kaldtes, og hos flere Husbønder var det en Regel, at deres Tjenestefolk havde en Fridag, naar de gik til

Morgenbøn, men ellers ikke. Denne Morgenbøn blev holdt indtil Udgangen af 1859, altsaa i 200 Aar, og Kirkesangeren oppebar derfor omtrent 2 Rigsdaler aarlig. I hver Gaard indestod Benge, i de fleste 1 „Sletdaler“, i 2 Gaarde 16 Sletdalere i hver, og af Kenterne af disse Benge lønnedes Kirkesangeren. Hvilke de Gaarde vare, hvori disse „Sletdalere“ indestode, var for nogle Aar siden skrevet paa Bæggen i Kordøren i Saxild Kirke, og der fortælles, at en Gang afdøde Provst Weisner til Præstholm var i Kirken og læste denne Opkrift sagde, at dette var et godt Gjældsbevis. Dette skulde man ogsaa have troet; thi det stod jo skrevet paa et offentligt Sted; men — Skriften blev overkalfet og Gjældsbeviiset dermed tilintetgjort, og det er meget tvivlsomt, om Skriften nogensinde mere kan bringes frem for Lyset, og vi vide ikke, om denne Skrift eller en lignende findes noget andet Sted. Gaardmændene bestemte i 1859 ikke mere at betale Morgenbønspengene, og den daværende

Kirkesanger holdt da ved Udløbet af 1859 op med at holde Morgenbøn. Der har dog i den sidste Tid været Tale om, at der atter skulde holdes Morgenbøn. I en gammel Bylov, som findes i Byen, staaer der ogsaa skrevet om denne Morgenbøn, der holdes i Anledning af „Befrielsen fra det haarde polske Nag“.

I Saxild Kirke findes en smuk Altertavle, hvorpaa er udskaaren flere forskellige Ting, der drage Beskuerens Tanker hen paa det Hellige, og i et lille Rum bagved Alteret staaer en stor sort Tavle, hvorpaa Navnene ere skrevne paa de Præster, der have været i Saxild siden Reformationen, samt hvorlænge de have været Præster der. Denne Tavle hang før nede i Kirken; men i 1855 blev der indsat nye Stole i Kirken, et Pulpitur over Kirkedøren til Præsten og hans Familie samt et Loft nederst i Kirken for andre Kirkegængere bleve borttagne, og da blev Tavlen henflyttet til dens nuværende Plads.

Naar undtages det ovenomtalte Sandbelte om ved Havet, ere Jorderne paa Saxild Mark gode, for en Del stærke Lerjorder. Den største Del af Rysing Jorder ere derimod sandmuldede, medens der til Rude hører en større Jordstrækning, hvorpaa der forhen har været Lyng, men som nu dyrkes, skjøndt den tildels er meget sandet. Denne Forskjellighed i Jordbunden har været Aarsag til følgende „stedlige Talemaade“: „Nu regner det igjen,“ sige de i Saxild; „Gud ste Lov for Regnen“, sige de i Rysing; „det gjør godt i Heden“, sige de i Rude.

I Begyndelsen af dette Aarhundrede levede der i Saxild en Mand ved Navn Erik Sørensen, der var udrustet med ualmindelige Kræfter. Han havde Ord for at være den stærkeste Mand, ej alene i Saxild, men ogsaa i hele Hadsherred. Stærk var han, det er vist, thi endnu levende Folk kunne fortælle meget om hans Styrke. Han kunde rykke et nyt Bagreb, som bruges til Høstvogne, over som en Traad; han kunde ved at tage en nysslagen

Hestesko imellem Hænderne rette og bøje den efter Behag, og han skal endogsaa engang have løftet en Mand, der var sine fulde 3 Alen høj, og som gjorde Fordring paa at være hans Overmand, over et Bord og fastet ham ud af Døren, trods dennes halstyrige Modstand. Endnu leve flere af hans Slægt, der vide at fortælle meget om hans Bedrifter.

K u d e.

(Meddelt af Lærer Nielsen i Rude.)

Landsbyen Rude ligger nord for Saxild, øst for Nølev og sydvest for Rysing. Den er ganske vist meget gammel, da den efter al Sandsynlighed i Sagtiden har været et Vikingesæde; i alt Fald har den været et meget bekvemt Sted dertil; thi det Dalsøre, der dengang dannede et sejlbart Sund fra Norsminde til Horsens Fjord ved Amstrup, og som begrænsede Rude Mark mod Nord, har dengang sendt en Mængde Bige ind i denne og dannet en stor Mængde større og mindre Næs, der efter al

Rimelighed vare bevogtede med Skov, saa Vifingen kunde i et Djeblik forsvinde med sit Skib for sine Fjender og komme frem igjen i Kyggen paa dem, naar de mindst ventede det. Desuden er der sønden for Byen et andet Dalsføre, der ogsaa den Gang har været en Havarm og har naaet saa langt mod Vest, at der kun har været 5 a 600 Favne mellem denne og den nærmeste Vig af den førnævnte Havarm, og Borgen har kunnet ligge imellem begge, skjult af Skov og havende Udsigt til Havet mod Øst. En anden Ting, der taler for denne Antagelse, er et Antal af mindst 10, rigtignok forstyrrede Rjæmpehøje, hvoraf en var dobbelt, det vil sige, der fandtes 2 Jættestuer paa en Høj, og det Hele var omgivet af en aflang Kreds af Kampesteen. Da Højene imidlertid alle ere forstyrrede, er det ikke godt at vide, om de have hørt til den yngre Sagtid, eller de staa i Forbindelse med den store Rjæfkenmødding, der i 1871 blev funden ved Norsminde, ikke meget langt fra den Del af Stude Mark, som

Kjæmpehøjene ere beliggende paa. I Maret 1743 vedtog og underskrev Rude Bymænd, dengang 13, en Bylov om deres indbyrdes Forhold til hinanden. Denne Lov er saa fuldstændig, at — forsaavidt der ikke var rene Skurke iblandt dem — behøvede de aldrig at komme for Retten med hinanden, saalænge de respekterede Byloven. Søvrigt var den grundet paa den gjensidige Hjælpsomhed. Kom en af Mændene i Nød, skulle de Alle hjælpe ham til sin Ret osv. Forseelser afgjøres ved Bøder, bestaaende af $\frac{1}{2}$, 1 eller 2 Ldr. Til Mændene at drikke i Fælledsskab ved deres Sammenkomster, eller ogsaa 1, 2 eller 4 Skpr. Korn til de Fattige i Byen. Desuden er der det at mærke ved ovennævnte Lov, at den ikke bruger Ordet „Bøder“, men i det Sted det oldnordiske Ord „Bide“, ligesom der naturligvis bruges flere andre gammeldags Ord og Bendinger. Loven er kun underskrevet af 13 Mænd, uagtet der nu er 14 Gaarde; der maa altsaa dengang kun have været 13 Gaarde, da der udtrykkelig

er bemærket, at det var alle Rude Gaardmænd. Det passer ogsaa godt nok med hvad der fortælles, at 2 af Gaardene, som hed Hovgaardene, før har udgjort een storre Gaard, der sandsynligvis har været beboet af en fattig Adelsmand før den Tid, da de staaende Hære og talrigere Embeder bleve oprettede. Har Gaarden tidligere haft denne Bestemmelse, saa har det været før ovennævnte Tid; thi der er Sandsynlighed for, at ingen af de 13 Mænd har hævet sig over de andre, da alle Navnene ere skrevne lige daarlige, og ingen af dem har Stannavne. En Omstændighed, der taler for, at den omtalte Gaard tidligere kan have været en virkelig adelig Sædegaard er denne, at der bag ved Stuehuset til den ene af de Gaarde, der nu er delt, findes Stumper af store gammeldags Slotssten. Disse, hvoraf der i umindelige Tider bestandig ere komne nogle tilsyne ved Jordens Bearbejdning, maa være Levninger af Muren paa en af Middelalderens Ridderborge, da Bønderne jo ikke dengang byggede med

Sten og der ikke vides Noget om, at der skulde have staaet noget Kloster her.

Paa den Tid vare alle Gaardene Fæstegods, nogle under Nathlousdal, andre under Nafjær, og Resten var Strøgods. De 3 Gaarde, som hørte til Nafjær, skal af en Herre der være bleven vunden i Kortspil. Hvorvidt denne Fortælling er grundet paa Sandhed eller Gisning vides ikke. Disse 3 Gaarde er i Tidens Løb blevne Selvejergaarde, 9 andre af Byens Gaarde ejedes i 1786 af en Student David Davidsen, som dengang var en gammel Mand og havde ejet disse samt 3 Huse i mange Aar; thi i et Gavebrev, som han dengang udstedte, siger han: „Nu har jeg i saa mange Aar nydt Godt af Eders Arbejde, nu vil jeg, at I skal nyde Godt af hvad jeg har.“ Og han gav dem da Arveret til deres Huse og Gaarde, saaledes at den ældste og nærmeste Arving skulde være Estersfølger i Besiddelsen, imod at de gave en lille Jordfæstningssum, omtrent 4 Rd. af hver Td. Hartkorn,

og en lille Landgilde paa omtrent 2 Rd. af 1 Td. Hartkorn. Af disse Indtægter tilligemed andre Midler, han besad, oprettede han en Stiftelse, der skulde bestyres af Stiftsøvrigheden og hvoraf der nu uddeles følgende Legater: 16 Rd. til Skolelæreren i Rude, 20 Rd. til fattige Skolebørn, 8 Rd. til Godsens Soldater, 6 Legater hver paa 8 Rd. til Personer, der paa Grund af Alderdom eller Svagelighed ikke kunne ernære sig selv. Paa Grund af disse Velgjerninger have Fæsterne af dette Gods i 1845 oprejst en Mindestøtte paa et trappeformet Fodstykke af Granitsten midt i Byen til David Davidsens Ære. Støtten bærer følgende Indskrift, hvis Bogstaver ere indhugne i Stenen og forgyldte.

Paa den ene Side:

P. A. LHIME,
SKOLELÆRER

og paa den anden Side:

STUDENT
DAVID DAVIDSEN
RUDE FÆSTERES
VELGJØRER
AAR 1786
DETTE MONUMENT
REISTES 1845
AF
O. TUSEN
A. MIKKELSEN
I. RASMUSEN
E. IENSEN
M. OLESEN
F. HANSEN
S. SØRENSEN
N. FRANDSEN
A. HANSEN
I. SØRENSEN
I. IENSEN

Omtrent ved den Tid, David Davidssen oprettede sin Stiftelse, bleve Byens Jorder udfstiftede, men paa Grund af Forholdene temmelig uheldigt. I den østlige Side af Bymarken, ad Havet til, er der megen Sandjord, hvorfor den Deel af Marken ogsaa hedder Heden. Der vilde alle Mændene absolut have Lodder, da de dengang ikke forstode at avle Rug paa stærkere Jorder, og da de nu Alle skulde have Lodder paa Heden, der danner omtrent en Firkant, saa bleve disse lange og smalle, omtrent 14 Gange saa lange som brede. Det kunde endda have gaaet an, naar en Deel af Gaardene vare blevne udflyttede; men dertil vare Bønderne for fattige. Der fandtes kun een Mand, der kunde tænke paa at paatage sig den med Udflytningen forbundne Beføstning, og denne tilbød at ville give 10 Rd. til Enhver, der vilde flytte ud, eller ogsaa vilde han selv flytte ud, naar de Andre vilde give ham 10 Rd. hver; men de Andre kunde ikke gaa ind paa hans Forslag, og derfor bleve ogsaa Indmarkerne meget

lange og smalle med Undtagelse af tre, nogle bleve endog henimod $\frac{1}{4}$ Mil, endskjøndt de kun indeholde omtrent 30 Tdr. Land, og da Byen er meget tæt sammenbygget, har hver Gaard kun meget lidt Jord i Nærheden. De Gaarde, som fik deres Jndmarker mod Øst, fik saa meget sandet Jord til den, at de maatte have endnu en Rod mod Nord i $\frac{1}{4}$ Mils Afstand fra deres Gaarde. Engene vare af forskjellig Bestaaffenhed, hvorfor hver Gaard fik to Engskifter, saa at hvor der ikke ved Salg eller Bytning er raadet Bod paa denne uheldige Udskiftning, har Gaardene deres Jorder paa 4 eller 5 forskjellige Steder og i flere forskjellige Retninger fra Gaardene. Da saa mange af Gaardene ere Fæstegaarde, findes kun saa Huse, og flere af Gaardene ere meget gamle og tildeels daarlig byggede. Der er nemlig ikke flere fuldt ud Selvejergaarde end de tre, der tidligere hørte til Nafjær. De to, som hørte til Rathloussdal, bleve for mange Aar siden skænkede til Gosmer Hospital, for saa vidt Landgilden angik, og denne

blev med det samme fastsat, saa at den efter de nuværende Forhold er meget lille. Men Retten til at hæve Indfæstningssummen ved Fæsteskifte forbeholdt Stamhuset sig. Denne Ret er imidlertid bortsolgt til den ene Gaard, saa at den er at betragte som Selvejergaard, kun at der af dens Tilliggende svares ovennævnte ubetydelige Landgilde, medens den anden endnu er Livsfæstegaard. De 9 Gaarde, som hører til det Davidssenske Gods, har ikke Ret til at sælge eller pantsætte.

Sagn.

Den sydligste Gaard i Stude ligger højt og kaldes derfor Overgaard. I denne Gaard var der en Gang en Kobas, som intet Kreatur kunde staa i, da det altid blev funden død efter den første Nat, det havde staaet der. Der boede nemlig en Bjergmand underneden, og Affaldet fra Koen flød ned paa hans Bord. Tillige led Beboerne af den Ulempe, at de havde meget ondt ved at faa deres

Pige op om Morgenens. Men en Dag kom en lille Mand ind til Konen i Gaarden og bad hende komme med ham og hjælpe hans Kone, som var i Barnsnød. Det vilde Konen nok og spurgte, hvor de skulde hen. Dertil svarede Manden: Det skal jeg nok vise Dig, og dermed gik de. Kort efter befandt Konen sig i et Kjøkken, hvor hun saae sin Pige staa og arbejde. Hun nævnede da Pigens Navn, og strax var denne borte. Derpaa hjalp Bondeskonen Bjergmandskonen og fik da til Løn sit Forflæde fyldt med Høvlspaaner, som, da hun kom op, viste sig at være Guldpenge. Desuden døde fra den Tid ikke mere nogen Ko i Baasen, og heller ikke havde de mere nogen Besvær med at faa Pigen op om Morgenens, da hun nu blev fri for at arbejde for Bjergmanden om Natten.

Paa en Hedelod, tilhørende Rasmus Andersen i Rude, findes en Høj, hvor der i gamle Dage boede Bjergfolk. En Dag gaaer en Karl og en Dreng og pløjer paa denne Lod i Nærheden af Højen, og seer

de da, at Bjergfolkene havde brækket deres Dvnrage og Skødsel itu og lagt dem udenfor Højen. Karlen tager dem, gjør dem istand og lægger dem paa samme Sted. En Tid efter komme de dertil igjen og seer, at Bageredskaberne ere borte; men der ligger en dejlig Sigtekage istedet som Betaling for Istandsættelsen af Redskaberne. Drengen turde ikke spise af Kagen, men blev syg, medens Karlen, der spiste Kagen alene, aldrig mere blev syg fra den Tid af.

Rude Hede.

(Dette og en betydelig Del af det Følgende er meddeelt af Boelsmand Erik Christensen Lund i Kørth).

Østen for Rude findes en stor Hedestrækning. Det er en jevn vidtstrakt Flade, der bestaaer af meget slet Sandjord, hvorpaa kun dyrkes Rug, Havre og Kartofler. Kornsorterne vore kun sparsomt, hvorimod Kartoflerne i Almindelighed lykkes temmelig godt. Paa Heden findes

hist og her Levninger af R jæmpehøje og Stendysser. Læt ved Bejen mellem Rude og Rysinge findes en Langdysse. Ved Bejen mellem Sarild og Rysinge er der en Hulvej ned til Havet; her, fortæller Sagnet, skulde en Gang i gamle Dage en Røverbande have huseret, og der fortælles, at den spændte Snore med Klokker over Bejen for at fange Besjarende. Der skal have spøget paa Steedet, og Folk, som drog der forbi ved Nattetide, kunde resifere at blive taget af Bognen og kastet paa Hovedet ned ad Havbaffen.

Rysinge

er Hads Herreds nordligste Landsby og er beliggende paa den $\frac{3}{8}$ Mil lange Halvø, der udgaaer fra den saakaldte Hede, den østlige Deel af Rude Mark. Et Stykke Land, ca. 241 Tdr. stort, som er inddæmnet fra Rysinge Fjord, kaldes Frederiksminde og tilhører Gaardejer Rasmus Jensen i Rysinge i Forening med Ejeren af Moesgaard. I

Byen findes en Gaard paa 13 Tdr. Hartkorn og en Bindmølle. 1793 brændte Byen paa 2 Gaarde nær, og herved blev Udskiftningen af Jorderne, der fandt Sted Maret efter, meget fordelagtigere end forhen. Rysinge har tidligere haft sin egen Kirke og været et Sogn for sig, hvortil ogsaa hørte Byerne Store- og Lille-Nord, der nu udgjøre en Deel af Malling Sogn. Man seer endnu Levninger af Kirken, der nu tjene som Sømærke, paa Bakken ovenfor Norsminde. Den har været bygget af Kampesteen og skal være bleven nedskudt af Svenskerne under Karl Gustav. I Svenskefejden den Gang skal det nok være gaaet varmt til der; ældre Folk vide at fortælle om en Deel store oprejste Kampesteen paa den nordre Side af Halsøbet, et Stykke inde i Landet, hvor de Danske skulle have fundet Dækning. Paa den nordre Side af Broen er der Levninger af en Skanse; men om denne hidrører fra hin Tid eller er af nyere Oprindelse, vides ikke. — Præsten boede i Rysinge, og man har et gammelt

Mundheld, der lyder saaledes: „Hvad! er det Søndag idag?“ sagde Rysinge Præst, han laa paa Huset og tæfede og saae Folk gaa til Kirke.

Det lange Tidt!

For 50 Aar tilbage levede der i Rysinge en rask og uforfærdet Sømand ved Navn Jens Høst. Han havde tumlet om paa Bølgernes Toppe saa længe, til han var bleven gammel og graa. Det var en lille, væver og livlig Fætter, der altid gik med Haaret flettet i Bidst, der hang ham langt ned ad Ryggen. Denne Bidst havde frelst hans Liv flere Gange; thi hver Gang Jens Høst var isærd med at faste Anker paa Havets Bund, havde en eller anden hjælpsom Haand gjerne faaet fat i Bidstken og truffet Jens Høst frem for Dagens Lys igjen. Men det, her skal fortælles om ham, handler om en af de værste Ture, han havde døjet paa Søen.

Han og Korsminde Rromand skulde ud at sejle, hvor-

hen vides ikke, Net som de havde passeret Næsjet og vare komne til rum Sø, fastede et Bindstød Baaden om. Kromanden og Jens Høst drattede i det baade Element, og Baaden vendte Kjølen i Vejret. Førstnævnte, der ikke kunde svømme, druknede snart, hvorimod Jens Høst, der var en god Svømmer, pladskede hen til Baaden, fik Tag i den, svang sig op og kom til at sidde paaskærs over den. Saaledes red han den første Dag. Vinden blæste med vestlig Brise, han drev længere og længere til Søes; men om Natten sprang Vinden om til Øst, og anden Dagen drev han hjemester. Der red han ude paa Bølgerne gen kunde see Kysinge, det kjære Hjem; men ingen menneskelig Haand blev udstrakt for at frelse den fortvivlede Rytter. Endelig den tredie Dags Aften blev han opdaget af et forbisejende Skib. Det lagde bi, tog den seltsomme Rytter op og satte ham hel og holden i Land ved Norsminde.

Bed Norsminde eller Mundingen af Afløbet fra

Kyhinge Fjord er en lille Havn, som hører til Kroen; desuden findes her et Bakhus, hvor der drives en større Kjøbmandsforretning. Fra Norsminde færges over til Thung og Samø. Der har i sin Tid været betalt Bropenge i Kroen for Passagen over Broen. Norsminde maa fra Arilds Tid have været et vigtigt, beboet Sted, hvor vore Forfædre have søgt Tilhold for at ernære sig ved Jagten i de tætte Skove, der for en Deel endnu beklæde Bredderne af Odder Na, som strømmer ud i Kyhinge Noer, hvilket til enhver Tid rolige Jndrevand, tidligere maa have givet rundeligt Udbytte af de mangfoldige Fiskearter, der opholde sig i Brakvand og nødig forlade dette. Man har ogsaa i Efteraaret 1871 ved Mindet funden en righoldig Kjøffennødding, bestaaende af Affaldet af de Maaltider, hine Fortidens Jægere og Fiskere her have gjort sig tilgode med. Ogsaa i Middelalderen har Norsminde været en besøgt Havn, og i Aaret 1293 gav Eric

Men ved Aarhus Domkapitel Ret til at kræve Told af de Skibe, der besøgte Nørsmunde Havn.

Skjermvædslen.

Paa den før omtalte Skanse, norden for Nørsmunde Bro, var der 1808 placeret Kanoner for at beskytte Indløbet og de i Havnen liggende Skibe mod de engelske Krydsere, som jevnlige aflagde Besøg i Bugten. En Sommerdag nævnte Mar laa der en Skude og lodsede Sten paa Rheden. Folkene ombord, der ikke anede noget Ondt, bleve pludselig overraskede ved at opdage en engelsk Baad, stærkt bemandet og ifun et Par Kabellængder fra Skibet. Besætningen flygtede i Land, og Englænderne toge Skibet i Besiddelse. De hejsede strax alle Klude, og snart stod Skibet udeste. Der blev gjort Allarm, Artilleristerne vare øjeblikkelig ved Kanonerne, fik dem ladede og sendte Engelsen en Salve. Den første Kugle slog ind ind i Skibet lige i Vandgangen. Vandet strøm-

mede ind, og Skibet begyndte at synke. Midt i Indløbet ligger en stor Steen, mod hvilken Skibet i det samme stødte, og der stod det og drejede rundt. Englænderne myldrede nu op paa Dækket og søgte til Baaden; men forinden de naaede ned i denne, sendte de Danske dem en Afstedshilsen i Form af en Karteske, hvorpaa Fjenden skyndsomst sejlede sin Vej og lod Skibet staa, som det stod. Der blev strax en Følge med Mandskab sat ud til Skibet. Alting var gjennemrodet, alle Gjemmer opbrudte og Alt af Værdi medtaget. Paa Dækket laa to Patron-taster og et Par Sabler, og hist og her fandtes Blod, et Bevis paa, at Englænderne ikke vare slupne helskinede derfra.

Saxild Sogn

er omgivet af Aneget Nølev, Bjergager Sogn og Rysinge Bugt. Mod Nord begrænses Sognet af Rysinge Fjord.

I Sognet er Bos Mose og af Gaarde Vesterhou-

hougaard. Sognet hører under Hads Herreds Jurisdiktion, Aarhus Amtstuedistrikt og Hads Herreds Lægedistrikt, første Valgfreds og Amtets 31te Lægd. Sognet danner i Forening med Anneret Nølev en Kommune. Kirken, der er af Kampesteen med Mursteenstaarn, som i forrige Aarhundrede blev prydet med en Sejerskive, tilhører Stamhuset Mathlousdal.

Sognets Areal udgjør, fraregnet Inddæmningen Frederiksminde, 2681 Tdr. Land Ager og Eng med 253 $\frac{1}{2}$ Td. Stk. og 8 Tdr. Marsk. Der gaaer i Gjennemsnit 10 $\frac{5}{9}$ Td. Land paa Td. Stk. Indvaanerantallet var efter Folketællingen i 1872, hvilken fremdeles tages til Følge, 690.

Sognepræsterne efter Reformationen:

1. Hr. Berthel Madsen.	2. Hr. Søren Tand.	3. Hr. Erik Madsen.	
4. Hr. Søren Jensen.			
5. Berthel Nielsen,	Præst fra 1557—1578.		
6. Kjeld Nielsen,	— — 1578—1600.		
7. Terkild Mortensen,	— — 1600—1603.		
8. Jakob Jacobsen,	— — 1603—1628.		

9.	Ole Knudsen,	Præst fra 1628—1673.
10.	Caspar Berensen Suur,	— — 1668—1701.
11.	Magister Poul Poulsen,	— — 1701—1736.
12.	Hr. Jesper Høysel,	— — 1736—1755.
13.	Hr. Jac. Ludv. Soudt,	— — 1755—1756.
14.	Hr. Chr. Fr. von Heye,	— — 1756—1780.
15.	H. M. Seehus,	— — 1781—1784.
16.	Jac. Abel Ingerslev,	— — 1784—1821.
17.	Olf Fr. Bruun,	— — 1821
18.	H. G. Bruun, nuværende Sognepræst.	

Nølev Sogn

ligger nordlig i Hads Herred og grændser mod Nord til Ring Herre, mod Vest til Odder Sogn, mod Syd til Bjerager og Saxild og mod Øst til Saxild Sogn samt Norsminde Fjord. Sognet hører til 1ste Valgfreds og udgjør i Forening med det nedlagte Tvenstrup Sogn Amtets 37te Lægd. Det bestaaer af Byerne Nølev og Åsfedrup og er et lille Sogn med 334 Indvå-
nere. Navnet Nølev tyder paa ved Endelsen „Løv“, at

der i Fortiden maa have været Skov, hvoraf der endnu findes Spor paa det Bassestrøg, der gaaer langsmed Aaen, som falder ud i Norsminde Fjord. Det kan antages, at Nø er et forfattet Udtryk af Nør eller Nord, altsaa Nør-løv eller Nørreskov. Efter en anden Udtydning skulde Navnet skrive sig fra Hedenskabets Tid og oprindelig være skreven Nødliv (Nød, Høvede = Kreatur, Hornkvæg), og man har tænkt sig, at her i gamle Dage har været Offersted, hvor vore hedenske Forfædre have ofret et Nødliv til deres Guder. Ifølge gamle Beretninger skal en Deel af Hads Herred jo have været en Ø, og Nølev var det Nordligste af Den. Alsedrups, som ligger norden for Bandløbet, hørte altsaa til det faste Land.

Alsedrups (Mjatorp har vist oprindelig været Navnet) har en Deel Skov, som grændser til Østergaards Skove. — Jordbunden i Nølev er overalt frugtbar med stærk Ler- og Mergel-Underlag, saa at der ikke findes Vej- eller Murgrus paa hele Bymarken. Alsedrups har ogsaa god

Jord; dog findes i Straaninger, hvorpaa og hvorved Byen ligger, en Deel Grus. Der havez gode Enge ved det tilstødende Vandløb. Størstedelen af Vandet fra Hads Herred løber ud i Fjorden ved Nørsminde. Vandet fra den store Tørvemose (forfaavidt det ikke løber ud i Horsens Fjord om ved Nafjær) løber vesten om Rodsteenseje, mellem Nørth og Nølev Marker mod Øst og Odder Sogn mod Vest, hvor det ved det nordvestlige Hjørne (Donten kaldet) af Nølev Mark samles med Odder Aæn.

Vandløbet mellem Nølev og Alsedrups, der ogsaa optager mange Bække fra Nordvest, kan i Tøbrud og stærkt Regnvejr blive en rivende Strøm som en hel Flod. I ældre Tider var der ingen Bro derover mellem Byerne, heller ingen Vase eller Dæmning over Engene; man maatte kjøre i Vandet efter nogle nedranmede Pæle, som viste Vej. En Rad store Stene vare lagte til Fodgængere at ballancere paa. Der fortælles, at Folk undertiden druknede paa Dverfarten. Saaledes berettes der, at en Karl,

som kom kjørende hjem fra et Gilde, væltede i Naen. 2 Piger, som vare paa Bognen, tog Strømmen fat i, hvoraf den ene, hans Forlovede, druknede.

Bandsløbet, som gaaer vesten om Nølev, kommende fra Tørvemosen om ved Nørth, Petersminde osv., har vist været det Sted, hvortil den østlige Grændse af Hartejøen har naaet. I ældre Folks Tid vare Engene fra Petersminde ned vesten om Nølev endnu meget sumpige, saa at man mange Steder maatte lægge Bognfjel at gaa paa under Højbjergningen. Det har været et dybt Vand. Vejen fra Nølev til Odder gik den Gang over Nørth. Den nuværende Vej over Studshoved samt Broen over Bandsløbet er først anlagt for ca. 20 Aar siden ved forenede Sammenstud af Beboerne i Odder, Nølev, Stude m. fl.

Aftægtsmand Søren Hansen i Studshoved havde i sin Tid Familie i Nølev, hvortil der er et Bøsseskud fra hans Gaard. — Naar han saa skulde til Gilde i Nølev, maatte han kjøre om ved Odder Kirke og Nørth dertil,

et Bevis paa de Ulemper, det medførte, at man i den Tid ingen direkte Vej havde til Odder.

Paa Nølev Mark har der været 3 Synovne, hvoraf nu intet Spor findes. Ved at kjøre Jord derfra er der funden Potteskaar og enkelte Stenredskaber.

For en 40 Aar siden eller nok egentlig i Begyndelsen af Trediverne (1830) blev der sat en forsvarlig Dæmning til Vej over Engene til Alsedrup, og Broen, som var sat længe før, forbedret. Dertil kom Steen og Jord fra 1 a 2 af Synovnene i Brug. — For saa Aar siden er sat en ny Bro med Steenpiller, da den gamle var brøstfældig og Vandet kunde gaa over den.

Nølev By har i Fæstetiden hørt til Alsjær Gods, egentlig under Dybvad. Bønderne gjorde ikke stadig Hoveri paa Grund af den lange Vej dertil. Arbejde i Hø- og Kornhøsten og Kjørsel om Vinteren var det meste. Jorderne bleve udskiftede mellem 1790 og 1800, vist 1794—95, og omtrent ved samme Tid bleve de efterhaanden Selvejere.

En Gaard paa 5 Tdr. Hrtk. kostede 4 a 500 Rd. Alsedrup blev udskiftet og solgt til Selvejendom omtrent ved samme Tid, ligeledes til 100 Rd. pr. Td. Hrtk. — Denne By hørte nok under Østergaard i Ring Herred. Fælledsskabets Tid, da hver Mand havde en Alger, hver en Bang, var en for vore Baner og Begreber underlig Tid. Intet Arbejde kunde foretages i Marken, førend Mændene havde været samlede paa Gaardestævne for at vedtage og bestemme det. Den Ene maatte ikke begynde at saae og høste før den Anden. — Men naar saa Dagen, da Arbejdet skulde begynde, var bestemt, saa gjaldt det om, hvem der først kunde blive færdig. — Enhver maatte begynde saa tidligt om Morgenens, som han vilde, og en gammel Mand har fortalt mig, at han mangen Gang havde været med til at stjele sig ud af sin egen Gaard og ud i Marken, uden at Naboerne skulde mærke det. Derfor lagde de Halm paa Steenbroen og bandt Halmvisker om Hestenes Fødder og om Hjulene, forsaavidt disse vare beslaaede, osv. —

Den, der blev sidst færdig, ansaaes for en Staffel og en Nølepeer. Der var dog ellers et Sammenhold og en Enighed imellem Bymændene indbyrdes, som man nu sjelden finder. Især overfor udenbyes Folk hængte de sammen som Burrer. Der, hvor Udflyttergaardene „Driften“ nu ligge, var synderlig ingen Jord opdrevet. Det var fuld af Tornebuske, og det Overdrev (Eng), som grændser ud til Fjorden, benyttedes især til Græsning for Ungkvæg og Plage osv.

Der var naturligvis fælleds løs Drift med Kreaturerne med Byhyrden som Overgeneral. — Deraf eller derfra stammer Navnet „Driften“.

Kirken ejes af Stamhuset Rathlousdal, er fullet og lille, men net og hyggelig indvendig, da Kirkeejeren i de senere Aar har kostet Meget paa den. Der er kommen nye Vinduer, nye Stole, nyt Gibsloft og en ny Kirkeklokke. I Baabehuset findes endnu Bievandskarret fra den katholske Tid.

Skolen blev først oprettet ved Fundats af 30te Juni 1741.

Indledningen til denne Fundats er saalydende:

„Jeg Thøger Lassen til Dybvad, Kongl. Majestæts Justitsraad, og Velcædle Madame Bissing udi Aarhus Mølle gjør vitterligt:

J allerunderdanigst Følge af Kongelig allernaadigste gjorde Anordning til Skolernes Indrettelse af Dato 29de April 1740 og høje Øvrigheds Consens ere vi med hinanden forenede om en Skole at oprette for Nølev Sogn og By, bestaaende af Hartkorn 126 Tdr., til højstbemeldte Kongl. allernaadigste Anordnings allerunderdanigste Efterlevelse.“

Slutningen af Fundatsen er saalydende:

„Og bliver da dette allercærbødigt og tjensthyndigst Insinueret til høje Øvrigheds herpaa forventende højgunstige Approbation.“

Denne Madame Bissing maa formodentlig have været

Gjer af Østergaard. De tvende Godsejere skulde jo efter Christian den Sjettes Anordning oprette Skoler paa deres Godser.

En Lærer blev nu ansat, efter at Skolen var bygget, og hans Løn var 18 Rtd. rede Penge aarlig, fri Husly og 2 Rtd. 5 Mk. 6 Sk. til Ildbrændsel til sig selv og Skolen, Græsning om Sommeren til en Ko og til Vinterfoder 126 Lpd. Hø og 94 Lpd. Halm.

For denne Løn skulde han, „ifølge Forordning af 23. Januar 1739, uden videre Belønning eller andre Accidensfer end her er meddeelt, undtagen Indgangspenge 4 Sk. af hvert Barn, som ikke er af de Fattiges, pligtig være, uvægerlig at modtage alle de under Skolen sorterende Ungdom, saasnart de hannem af Præsten incurgeres og dennem saaledes informere, som Skole Istenktionen allernaadigst befaler.“

Skolelønnen blev lignet saaledes:

Ejeren af Dybvad betaler	4	Rd.	„	Mk.
Mad. Bisping	—	2	—	—
Mændene i Nølev	—	7	—	—
— i Alsedrup	—	3	—	2
		<hr/>		
		16	Rd.	2 Mk.

Resten udredes saaledes:

En Karl 3 Sk., en Pige eller Dreng 2 Sk., og hvad der af disse Skillinger indkommer over 10 Mk. skal være henlagte til Bøger for fattige Børn.

Denne Løn stod ved Magt til 1814; da blev der lagt 2 Tdr. Rug og 2 Tdr. Byg til. — I 1842 var Lønningen omtrent den samme, og først da den gamle Sogndegn døde 1873 indtraadte den nuværende Løn.

Naen.

(Ved Erik Christensen, Nørth).

I den dybe Dal mellem Nølev og Alsedrup flyder Gads Herreds største Vandløb. Det flyder fra Vest og

Syd, gaaer imod Øst og falder i Norsminde Fjord. Som Herredets største Vandløb skal herom bemærkes, at det deler sig et lille Stykke Vest for Broen mellem Nølev og Alsedrups i to Hovedarme; den vestlige har sit Udspring fra Thorild Marker og flyder i østlig Retning gennem Fillerup, hvor den driver to Møller; flyder derefter gennem Kathlousdal til Skjægs Mølle, som ogsaa drives ved Vandet; derefter flyder det gennem Odder, hvor den driver to Møller. Øst for Byen svinger den i nordøstlig Retning og optager et mindre Vandløb, som kommer fra Snærild — ved dette Vand dreves fordem Odder Stampe- mølle —, og den bliver ved at gaa i nordøstlig Retning til den forener sig med den sydlige Arm.

Den sydlige Arm gennemløber det Dalstrøg, som gennemskjærer Herredet, og som danner den store Tørve- mose inde i Landet; dette Vandløb har den Særegenhed ved sig, at det gaaer fra Hav til Hav uden nogen Afbrydelse. Ved den vestlige Ende af Tørvemosen mellem Drting og

Øndrup Møser, der, siger de Gamle, „skilles Vandet ad“. Paa et vist Sted staar Vandet stille et Par Favne, men saa flyder det til hver sin Side mod Vest og Øst.

Paa dette Sted har den sydlige Arm af Nølev Aa sit Udspring. Den flyder først mod Øst, og danner et langt Stykke Skjellet mellem Odder og Ørting Sogne, derpaa svinger den mod Nord og danner Skjel mellem Odder, Gøsmer og Kandlev Sogne og bliver ved at gaa mod Nord lige til Odder, hvor der blot er et Par 100 Favne mellem den og den vestlige Arm. Her svinger den i en stor Bue i Øst, Syd og Nord til Nørth Bro. I denne Bue optager den et mindre Vandløb, som har sit Udspring ved Præstholm, løber mod Nord gennem Over-Kandlev, hvor den har Navn af Langbro, og gennem Neder-Kandlev, danner Nord for Byen paa et lille Stykke Skjel mellem Rodstenseje og Kandlev Jorder, hvorpaa de forenes ved Odder Marker. Fra Nørth Bro flyder den forbi Petersminde gennem Nølev Enge, derpaa forener den sig

med den vestlige Arm Nordvest for Nølev. De her forenede Vandløb danner en temmelig stor Aa under Navn af „Åsfedrup Aa“. Ved Åsfedrup Bro optager den Åsfedrup Bæk, der kommer fra Ring Herred, løber langs gjennem Byen og falder i Aaen ved Broen mellem Byerne. Dens Løb fortsættes lige i Øst til Norsminde Fjord.

En mystisk Historie.

For 20 Aar siden gif to endnu levende Fruentimmer, Moder og Datter, en Sommermorgen hen til en Brønd for at hente Vand; Brønden befandt sig et lille Stykke fra Gaarden, hvor de hørte hjemme. Ved at undersøge Vandet fandt de det saa forfærdeligt plumret, at de ikke kunde bruge det; de gave sig nu af Nysgjerrighed til at undersøge Brønden. De traf derpaa en i Hvergarnstøj indsvøbt Pakke op af Brønden, som til deres store Skræk indeholdt Ligene af to smaa Børn. Det blev strax anmeldt for Øvrigheden, Undersøgelse blev foretaget, men

Alt forgjæves. Der hviler endnu et gaadefuldt uigjennemtrængeligt Slør over denne uhyggelige Begivenhed, som kun den Almægtige formaaer at løfte.

Randlev Sogn

er omgivet af Anneret Bjerager, Gosmer og Odder Sogne. Her findes Byerne Over-Randlev og Neder-Randlev samt Øster-Terp (eller Terp) med ialt 27 Gaarde og en stor Del Huse, hvoraf mange med Jord; men endnu flere uden. Sognets Areal udgjør 1453 Tdr. Land med 155 $\frac{1}{2}$ Td. Htk., og der gaar i Gjennemsnit 9 $\frac{7}{20}$ Td. Land paa Td. Htk. Indvaanerantallet er 708.

Sognet hører under Hads Herreds Jurisdiction, Aarhus Amtstuedistrikt og Hads Herreds Lægedistrikt; 1ste Valgfreds og Amtets 34te Lægd. Det udgjør i Forening med Annerfognet Bjerager een Kommune. Jorderne i Over Randlev ere for det meste milde, sandmuldede og af fortrinlig Bessaffenhed. Navnet Randlev, der til forskjel-

lige Tider har været skrevet „Kandersløv“ (D. Atl.), Kamløuff, Kendløff, Kandtløff, skal oprindeligt have været skrevet Kamliv, og fortæller Sagnet da, at der, hvor Kirken staar, skal der i Oldtiden have været en Offerhal, hvor der hvert Aar efter Lodtrækning offredes et Menneſkeliv til Havets frygtelige Gudinde Kan. Kirken, der er lille, er af hugne Kampeſten uden Hvælvinger med et Taarn af Bindingsværk, der er tilbygget i den ſenere Tid. Den ſkal være en af de første Kirker, der er bygget i Hads Herred, og enkelte Sagn, der knytte ſig til den, viſe, at den idetmindſte (eſter al Sandsynlighed) har været bygget før Odder Kirke. Der fortælles ſaaledes, at fra Mørsholſkulde en Brudeſkare til Kirken, men da den ſejlede Sødal Sø (hvorom ſenere) kængrede Baaden, og hele Brudeſkaren druknede. Sagnet om „Barnfjær“, der ſkal følge ſenere, ſynes ogſaa at bekræſte den ovenfor fremsatte Paastand. Da „Danſk Atlas“ udkom 1768 fandtes i Kirken en liden Altertavle fra de katholiſke Tider med tvende Laager

og paa hver af dem stod 6 Apostle udhugne i Træ, men i Midten St. Maria, ophøjet i en Sky, imellem St. Catharine og St. Barbara.

Med Jordernes Udstykning i forrige Aarhundrede indtraf det mærkelige Tilfælde, at der blev en Mark tilovers, som der ingen Gaard var til. Den fik Navn af den øde Gaards Jorder, og blev af Bymændene udstykket i Parceller og solgt.

I Midten af det 14de og i Begyndelsen af det 15de Aarhundrede har Kronen ejet Gods i Randlev; thi 1357 har Kong Valdemar udstedt Breve om sit Gods i Oldrup, Halling og Randlev, hvilket Gods Kong Erik af Pommern Aar 1400 pantsatte. Samtidig have dog ogsaa Adelige haft Gods i Randlev. Saaledes pantsatte 1396 Henrich Bønstrup 3 Gaarde, hvoraf de to laa i Halling og den ene i Randlev, til Jacob Skinkel, der hørte til en fort forinden indvandret holstensk Familie, som havde bosat sig i Tjen, og der opnaaet stor Magt og Anseelse. 1420 skjødede

Fru Johanne af Stensballegaard og Banner Bosøn hver en Gaard i Randlev til Biskop Bo i Aarhus, og fra den Tid besad Bispestolen Gods i Randlev. 1465 gjorde Niels Timmesen Rosenfrands til Stensballegaard, der sandsynligvis var en Slægtning af nævnte Fru Johanne, Fordring paa dette Bispestolens og Domkirkes Gods, hvorfor 8 Mænd vidnede, at det omtvistede Gods havde været til Domkirken i 30 Aar og mere „wlast och wkerdt“ (o: uomtvistet). Formodentlig var det om samme Gods, at Biskop Jens Jversen Lange nævnte Aar lod æsse en „Bevisning“. Endnu 1477 havde Biskop Jens Strid med Niels Timmesens Enke, Fru Inger Gyldenstjerne til Stensballegaard paa hendes Børns Begne om nogen Lovhævd, som Hr. Niels Gundesen Lange til Lydom, der var et Næstfødsfendebarn af Bispen, men gift med en Kousine til Niels Timmesen, havde gjort paa Gods og Ejendom i Hads Herred, i Oldrup, Randlev etc.

1499 ejede Ebbe Munk til Fjellebro Gods baade i Randlev og Odder.

1538 findes et Thingsvidne fra Hads Herreds Thing, at Laurids Mikfellsens Lovhævd var bleven forkyndt paa Kirkegaarden i Randlev og en Tost, som kaldes „Klaffue thoufft“. Senere hørte en Del af Randlev under Rodstenseje og Resten under Dybvad, som i Slutningen af forrige og i Begyndelsen af dette Aarhundrede ejedes af Grev van der Rath. Denne lod de fleste af Gaardene sælge, og der henstaaer endnu efter Sigende i enkelte af Gaardene Penge, som Sælgeren af Godsjet lod blive indestaaende i Slutningen af forrige Aarhundrede. Disse Kapitaler eller Renter af dem er der Ingen, som gjør Fordring paa. Ti af Gaardene, som hørte under Rodstenseje, havde hver circa 4 Td. 4 Skp. Hartkorn. De, der hørte til Dybvad vare mindre og havde circa 3 Td. 3 Skp. Hartkorn hver. En af disse Gaarde blev kjøbt for 1300 Rd. Anno 1806.

Til Kandlev Kirke hører 2 Bøndergaarde, en i Næder Kandlev og en paa Bjerager Mark. Den ejes af Fru Kirschner i Kiel. Kirken ligger paa en Bakke ved den sydlige Side af Over Kandlev og tæt op til den ligger Præstegaarden, som den 23de April 1749 afbrændtes af de „Spøttrup Kjeltringer“, saaledes kaldtes en Familie, bestaaende af Mand, Kone og en voksen Søn, der i en vid Omegn stod i Ry for at være det værste Røverpaf. St. Blicher fortæller derom saaledes: Den daværende Præst, Casper Hartmann, var en stor Jagtelsker, og en Dag, han i Forening med nogle gode Venner jagede i Nørth Skov, traf det sig saaledes, at „Røveren“ ogsaa var der og netop traf til at vise sig for Præsten, da en Kæv i det samme kommer farende; men idet den seer „Kjeltringen“ gjør den pludselig omkring og undløber uden at blive truffen af Præstens Skud. Da Præsten opdager, hvem der er Skyld i, at hans Bytte er undsluppen, giver han sig til at skjælde „Stoffemanden“ ud og

glemmer sig selv i den Grad, at han truer denne med „blaa Urter“. „Tag han sig selv i Agt for de gule!“ svarede Jyren og forsvandt skyndsomst. Denne Trudsæl blev ogsaa udført, idet der saa Nætter efter blev sat Ild paa Præstegaarden, ved hvilken Lejlighed 2 Karle og 1 Røgter indebrændte, medens Præstefamilien med Nød og Næppe reddede sig ud af Flammerne, medens alle deres Gjendele brændte.

En Pige, som tjente i Præstegaarden, var forlovet med den unge Kjeltring. Til hende havde de fortalt, hvad de havde i Sinde, og hun bar derfor om Aftenen sit Løj ud paa Kirkegaarden, og mødtes der med Ugjerningsmændene. Rimeligvis har hun medbragt noget Bjerge gods, og Lysten efter dette forenet med Frygten for, at hun skulde røbe dem har vel været Aarsag til, at de slæbte hende op i Baabehuset, hvor de dræbte hende. Gamle Folk fortælle, at de kunne mindes at have seet Mærker af 5 blodige Fingre paa Kirkedøren.

Efter fuldbragt Udaad fastede de hendes Lig over det sydvestlige Hjørne af Kirkegaardsmuren og løb med det til Gosmer, Halling og Bjerager Kirker, da de i deres Overtro stolede paa, at naar de kunne naa tre Kirker med det affjælede Legeme inden Solen stod op, saa skulde deres onde Gjerning ikke blive opdaget, ligesom de ogsaa skulde gaa fri for Mistanke. Hendes Lig fastede de dernæst i en dyb Grøft paa en af Hesselbjerggaardenes Marker. De bleve imidlertid mistænkte og satte fast, men uagtet de ikke bekjendte, blev Indicierne ved Vidners Udsagn saa stærke, at de dømtes til livsvarigt Fængsel.

Over Døren i Randlev Præstegaard staaer udskaaeren med Hentydning til hin Begivenhed:

„Det blotte Liv vi fik til Bytte,
Da sidste Gang vi flytted ud.
En bedre Bolig give Gud,
Naar vi igjen skal flytte.“

Sognepræsterne efter Reformationen.

Formedelst den omtalte Brand, ved hvilken Lejlighed Præste-Archivet gik tabt, kjender man kun 3 af de Præster, som have levet før den Tid, idet der er anført i „Dansk Atlas“ at være i Kirken et Epitaphium over Hr. Christen Krogstrup med en næsten ulæselig Inscription, der meldte, at han var i Embedet i 52 Aar og var 3 Gange gift. Han var en Bondesøn fra Torrild Sogn og gik i Skole med Hr. Jens Sparres Børn i Randlev, blev efter dennes Død af Sognemændene kaldet til Sognepræst, fik hans Enke og var en god og nidkjær Præstemand.

Endvidere har været et Epitaphium af Sten over en Sognepræst Hr. Jochum Brorson, som døde 1719, 60 Aar gammel.

Rækkefølgen bliver altsaa saaledes:

1. Hr. Jens Sparre.
2. Hr. Christen Krogstrup.
3. Hr. Jochum Brorson, døde 1719.

4. Caspar Ernst Hartmann, som blev Præst i Randlev 1738 og døde 1786, ligger begravet paa Randlev Kirkegaard ved Kirkens østre Ende, hvor hans Ligsten er.
5. Jens Hartman, en Søn af den forrige Præst.

Om denne sidstnævnte Præst fortalte man mange slemme Historier, hvorfor ogsaa hans Ord til Menigheden skal have lydt saaledes: „I skulle gjøre efter mine Ord, men ikke efter mine Gjerninger.“

Blandt andre Historier fortælles der om ham, at han en Søndag Morgen blev ført lige til Randlev Kirke fra et flere Dages Spillegilde paa Rodstenseje og havde forpligtet sig til at prædike over en af Selskabet paa Prædikestolen fremlagt Text, men da han kom derop og ingen Text fandt, saa han sig om til alle Sider og sagde derpaa: Her var Jntet, der var Jntet og Gud skabte Verden af Jntet“ og skal over sidstnævnte Ord have holdt en god Prædiken.

6. Niels Blicher var Præst til 1823, da han afgang med Pension. Han døde andetsteds, efter Sigende hos Sønnen, den bekjendte Digter St. St. Blicher i Spendrup.
7. Oftermann var Præst indtil Aaret 1838, da han døde. Hans Begravelse er ved Kirkens vestre Ende.
8. Søren Tang Harpøth.
9. Hellen Theodor Mygind.
10. Nuværende Sognepræst Jørgen Tørsleff.

Sagn fra Dver-Kandlev.

(Meddelt af Gaardejer J. Mortensen i Dndrup.)

Naar man fra den østlige Side af Kandlev Mose paa Mosevejen drager ad Kandlev til, vil man strax til Venstre se en Bugt eller en Arm af Mosen, som gaar mod Nord ind imellem Bakkerne; denne Arm kaldes „Sødalsmæ“ (Eng).

Sagnet fortæller, at denne, medens der endnu var Sø, benyttedes som Baadehavn eller Landgangssted, hvilket

heller ikke er saa usandsynligt, da den, ifølge hele sin naturlige Beliggenhed, omtrent gav Ly for alle Vinde.

Omtrent midtvejs imellem Nordenden af Sødalsmae og Randlev Kirke findes paa Gaarden Røllings Mark endnu Spor af et Kjør, som kaldes „Barnkjær“ (Baan-kjær). Herom fortælles der, at da en Familie, der var kommen sejlene fra Odder Siden til ovenomtalte Baadehavn, for derfra at begive sig til Randlev Kirke til Barne-daab, og som befrygtede, at Barnet, der var sygt, skulde dø, forinden de naaede Kirken, døbte det i førømtalte Kjør, der som sagt endnu bærer Navnet „Barnkjær“.

Fra Kattegattet sydøst for Nakjær kunde der i gamle Dage sejles gjennem Sødal Sø til Norsminde.

Imellem „Sødalsmae“ og selve Mosen hæver sig et Bakkestrøg, der som en Halvø strækker sig mod Syd med en temmelig stejl Skraaning ud i den c. 100 Td. Land store Mose. Paa denne Bakke eller Skrænt skal efter Sagnet have staaet et Slot, som kaldtes „Sødal“ Slot,

hvor en Prindsesse Ragnhild (Medd. opgivet som Ragnhil) skal have boet. Saameget er imidlertid vist, at der paa nævnte Bakke for nogle Aar siden ved Mergelgravning fandtes Mursten, Potteskaar, Aske og et sort Pulver lig Rjørøg.

Paa den Plads, hvor Slottet skal have staaet, saa man Julenat i ældre Tider Lys brænde, og inde i Bakken hørtes en Klirren og dump Lyd, som naar man rasler med Nøgler og slaar Kistelaag op og i, hvilket ansaaes for Bærjel om, at en skjult Skat laa begravet derinde.

Den usynlige Arbejder. (En Spøgelse-Historie.)

(Meddelt af Erik Christensen i Rørth.)

I Over-Randlev boede engang for længere Tid siden 2 Brødre; den ene var Bæver, den anden Skomager. De levede af deres Haandværk, og holdt deres egen Husholdning og havde begge lidt Hang til Jagt, især til Natjagt efter Ildere og Maarer. De brugte hyppigt at sætte

Sare ved Husene, men Udbyttet har vel ikke været tilstræffeligt, thi de fandt paa at udvide deres Jagtgebet til selve Kirkegaarden. Da hændtes det engang, efterat de om Aftenen havde udstillet deres Sare og vare gaaede til Ro, at den Gne vaagnede ved Midnatstid og hørte en underlig Puslen i Stuen. Han rejste sig overende i Sengen og saa med Skræk, at Værktøjet begyndte at rumstere, og at Væven gav sig til at væve. Haarene rejste sig paa hans Hoved, og han udstødte et Skrig, hvorved Broderen vaagnede. Da denne mærkede, hvorledes det forholdt sig, sagde han: „Det er nok bedst, vi hente Eldersarene ved Kirken, thi der ere de nok ikke paa den rette Plads“. De rejste sig, hentede Sarene paa Kirkegaarden og bleve ikke mere forstyrrede i deres Søvn.

Neder = Kandlev.

(For Størstedelen meddelt af Gdm. S. Mortensen af Dndrup.)

Medens Over=Kandlev, hvad Gaardenes Beliggenhed

angaar, i alt væsentligt har beholdt det samme Præg, som den havde før Udflytningen i Slutningen af forrige Aarhundrede, kan dette derimod ikke siges om Neder-Mandlev. Her laa nemlig Udflyttergaardene Bredkjær, Kulgrav, de to Høsfelbjerggaarde og Heden i den saakaldte Mejltorp (Mellenmorp), medens Ungaard laa lidt Nord for den nu ogsaa snart forsvundne Bisgaard ved et dervedværende Vandløb, der endnu fra den Tid har erholdt Navnet Ungaardsbæk. Om Ungaard og Hedegaard fortælles, at de for flere Aarhundrede siden hørte til Boulstrup, men en Mand fra Neder-Mandlev gjorde Fordring paa den som sin Ejendom. Dommeren dømte, at Gaardene skulde være hans, hvis han staaende paa Marken vilde sværge paa, at han stod paa sit eget. Det gjorde han ogsaa, men førend han gik hjemme fra, havde han fyldt sine Træsko med Jord, og med disse paa, svor han nu, at han stod paa sit eget. Den samme Mand begik siden andre Forbrydelser, blev henrettet og blev begravet i de

trebundne Markskjel mellem Halling, Boulstrup og Randlev Marker. Angaard synes 1538 at have tilhørt Kirken (Randlev Kirke?), idet man fra det nævnte Aar har et Thingsvidne fra Hads Herreds Thing „paa 3 Acre i Randlev Mark, som ligger til Kirkens Gaard, som kaldes Angaard“.

Kulgrav og den sydlige Hæsselbjerggaard laa i den til venstre fra Over-Randlev beliggende Toft, hvor de vare tæt sammenbyggede (Tvillinggaarde). Det samme var Tilfældet med Heden og Bredkjær, der laa i samme Toft paa Hjørnet, hvor Gaden drejer af mod Nord. Disse kaldtes den Gang „Kradsladen“ og Pladsen der foran paa Gaden var et stadigt Samlingssted for Datidens Ungdom, der om Aftenen og om Helligdagene morede sig med at „slaa Munk“, „staa Enke“ og andre paa den Tid brugelige Lege.

Sidstnævnte Gaarde vare som ovenfor nævnt Tvillinggaarde, men ved Udskiftningen bleve de anviste Jorder i

hver sin Side af Sognet, saaledes, at den ene nu danner dets østlige, den anden dets vestlige Grændse.

En af de nederste Gaarde i Neder-Randlev hedder Gulgaard; den hørte under en Herregaard, som hed Skovsgaard, af hvis sydlige og nordlige Længer Rester endnu staa, og Pladsen imellem viser tydelige Spor af Møddingstedet. Om det nævnte Herresæde fortælles følgende Sagn: Det ejedes af en Frue, der var bleven saa forarmet, at hun skulde fra Gaarden, men blev hjulpet ved sin Klogskab. Hun plantede nogle Ege nede i Marken og skrev derpaa en Ansøgning til Kongen, hvori hun bad om at maatte blive ved Gaarden, indtil hun fik høstet, hvad hun havde saaet; dette fik hun ogsaa Lov til, og saaledes blev hun ved Gaarden indtil sin Død. Stenene af Gaardens nedbrudte Bygninger skulle være blevne benyttede ved Opførelsen af Rodstenseje.

Endnu skal omtales Bjerregaard, der allerede nævnes 1527 tilligemed en anden Gaard sammesteds, der

hed Sneßgaardt, og som 1587 ejedes af Kiersten Erices, og altsaa formodentlig dengang endnu var en Selvejer-gaard. Fra førstnævnte Gaard har man et Sagn, der har stærk Lighed med et, der er fortalt under Rude. Sagnet melder nemlig, at der i Bjerregaards Kostald skal have været en Baas, hvori intet Kreatur kunde staa Natten over uden at blive dræbt. Som Følge heraf blev Ejeren kjed af at sætte Røer i den, hvorfor han fjælede den op og benyttede den som Avnrum.

Sagen var nemlig denne, at der nedenunder Baasen boede nogle Bjergfolk, og at det traf sig saa, at Bjergmandens Bordende netop stod lige under Baasen, og da Kreaturet ved sin Nilen forstyrrede hans underjordiske Ro, vred han Halsen om paa det forat saa Fred.

Samtidigt skal det have været vanskeligt for Ejeren af Gaarden at faa Tjenestepiger, da disse undertiden i Søvne af Bjergmanden bleve baarne ned i hans Bolig for at forrette huslig Gjerning.

Fra det Sted, hvor de Underjordiske havde deres Ind- og Udgang i Bjerregaard, kom en Gang en stor og tyk Frø kravlende. Konen i Gaarden, der stod ved Brønden og saa det, havde en Fornemmelse af, at det maatte være Bjerghandens Kone, der kom i den Skikkelse.

Hvad der yderligere bestyrkede hende i denne Tro var, at hun vidste, at deres underjordiske Naboers Kone var i velsignede Omstændigheder, og da det var Folkene paa Bjerregaard meget om at gjøre at staa i godt Forhold til dem sagde hun: „Hvor Du er tyk, Staffel, naar Du skal føde, skal jeg gjerne være Dig behjælpelig.“

Konens Formodning havde været rigtig, og da Tiden kom, blev hun fra Indgangen tilraabt:

„Husker Du, hvad Du lovede mig,
Da Du ved Brønden toede Dig?“

Hun efterkom Opfordringen og fik til Belønning sit Forflæde fyldt med noget, som hun antog for glødende

Kul; men da hun kom op og fik det at se ved Lyset, var det det pure Guld.

Hele Sognets nordre Side dannede før Udførelsen et temmelig bredt Skovbælte, hvor Gaardene saavel i Over- som Neder-Åndlev fik Skovlodder tildelte. Disse ere imidlertid Tid efter anden til Dels bortsolgte, Skovene ryddede paa faa Undtagelser nær, og en Mængde Huse ligge nu hist og her spredte og betegnes efter Skovenes Navn som Nørskov og Vesterkov.

Kyllinge-Søren og hans Kammerat i Åndlev.

Kyllinge-Sørens sidste Bedrift.

(Af Erik Lund i Nørth.)

I den første Halvdel af dette Aarhundrede strejfede en berøgtet Person, der kaldtes Kyllinge-Søren, omkring i Aarhus Amt. Tilnavnet havde han faaet deraf, at han hyppigt førte et stort Bur med sig, hvori han havde Kyllinger, der vare afrettede til at gaa og komme, naar

han pakkede paa Buret. Han var en af den Tids mest frygtede Indbrudsthyve og var ofte bleven taget ved Bingenbenet, men Søren var snu som en Ræv og saa dreven i Bencægtelsesystemet, at han altid efter kort Tids Forløb var bleven sat paa fri Fod igjen for kun at begynde paa nye og dristigere Strejftog. Efter disse indledende Bemærkninger skal jeg gaa over til at fortælle om hans sidste Udflugt til Hads Herred, ved hvilken det var hans Hensigt at affordre Beboerne adskillige ufrivillige „Laan“.

Natten havde kastet sine dæmrende Skygger over Randlev By; Lyfene, som kastede deres klare Skjær ud af Vinduerne, forsvandt trindtomkring, og snart var Byen indhyllet i det dybeste Mørke. Alt var tyst og stille; dog nej, tys! det rasler derhenne bag Gjærdet; Skiffelserne af to Mænd dukke frem og nærme sig Byen med sagte og listende Fjed. Nu standse de som for at puste efter en anstrengende Marsch. „Her“, sagde den ene, en lille Fyr

med et, saavidt Mørket tillod at skjælne, skummelt Fysiognomi, „i den første Gaard til venstre bliver jeg, og naar Du er færdig med Din Gjerning, kan Du finde mig i Dvnen i Bryggerstet. „Godt, Mester Søren“, svarede den Anden, en robust Skikkelse, „hvis jeg har forstaaet Din Ordre ret, da lyder den saaledes: „Her ligned ad Bejen, saa til højre, den anden Gaard paa venstre Haand! Der i Sovestammeret i Alkoven hænger Skabet, som gemmer de mange dejlige Valutaer.“ „Rigtigt, min Ven,“ nikkede den Lille „Du er en Mester i at forstaa en halvkvædet Vise! Lad mig se, at Du udfører Arbejdet godt, og kommer der noget i Bejen, har Du jo Knoer paa Skasterne og forstaar at bruge dem som en Karl. Dermed vil jeg ønske Dig Lykke paa Rejsen.“ Med disse Ord fjernede det værdige Par sig sagte og lydløst.

Hos Gaardmand Rasmus Andersen i Neder-Randlev var det blevet Sengetid; Folkene lavede sig til at søge

Hvile efter Dagens Arbejde for at samle Kræfter til den kommende Dag. Manden, noget tilaars, men forresten en kraftig gammel Bonde, rejste sig fra Bordenden for at begive sig ind i Sovestammeret, idet han sagde: „Se saa, nu veed jeg, hvor jeg vil hen, og Du, Mutter, vil vel snart med?“ „Ja jeg vil“, svarede Konen, idet hun satte Spinderokken tilside; „jeg vil ikke længere sidde her, da Pigerne ere til Legstue, og det er saa kjedsomt at sidde ene; saa faaer Pigerne kalde, naar de kommer!“ Derefter begav Ægteparret sig til Ro.

Efter at Manden og Konen vare gaaede til Hvile, syntes hele Gaarden at slumre i den dybeste Fred; ude fra Haven sneg sig imidlertid et Menneske med største Forsigtighed hen til Enden af Stuehuset, hvor Bryggeret befandt sig, nærmede sig Muren, trykkede en Kude ind, aabnede Vinduet og svang sig med behændig Lethed ind af samme. Næsten i samme Djeblik som dette skete, kom

Gaardens unge Folk fra Legstue; Manden, som hørte dem komme, luffede dem ind og begav sig atter tilfængs. Medens Pigerne toge Tøjet af, opdagede de, at det var bleven vaadt af Natteduggen, og da der om Dagen havde været Fld under Grubefjedelen, gif de ud i Bryggerstet for at hænge Tøjet til Tørring. Her stod med tilbageholdt Mandedræt Gavthyven, som var entret ind af Binduet, medens Pigerne, som intet Ondt anede, roligt hængte Tøjet op; da de gif tilbage, strejffede den ene Piges Klæder Kjæltringen, uden at hun mærkede det, medens Thyren med lydløse Fjed ubemærket listede sig i Hælene paa Pigerne gjennem alle Stuerne ind i Sovestammeret. Ankommen hertil, steg han op i Pigernes Seng og blev staaende ubevægelig ved Fodenden, medens Pigerne flædte sig af. Manden og Konen, der laa i samme Stue, vare endnu vaagne og talte med dem om, hvorledes de havde moret sig. Under Samtalen var den ene Pige kommen af Tøjet og hoppede nok saa glad i Seng.

„Jh, uha da, hvor Katten er tung i aften,“ udbrød hun, „en kan knap komme under Dynen for den; vi maa se at faa den flyttet!“ Med disse Ord greb Pigen ned til Foden af Sengen for at kradsse den formentlige Kat bort, men greb istedetfor Katten om et af Kjæltringens Ben. Med et hvinende Skrig og med et „Herre Jesus, der er En i Sengen,“ styrtede hun ud paa Gulvet. „Hvad Pokker gaaer der af Løsen!“ udbrød Manden. „Na, der er En i Sengen!“ raabte hun ivrigt. „Hvad er det for Snak“, brummede Manden; „tænd et Lys, at vi kan se, hvad der er paa færde.“ Lysset blev øjeblikkelig tændt og viste dem en fremmed Mand, der stod oprejst i Sengen, og som nu hurtig som et Lyn sprang ned og slog Lysset fra Pigen og greb efter Døren for at flygte; men medens han famlede om for at finde denne, var Gaardmanden sprungen af Sengen i det blotte Linned og havde fast Tag i Gavtyven. Der paafulgte nu en kort Brydekamp, der endte med, at de begge faldt til Jorden. Manden

befalede Pigerne at hente Lys og skyndsomst falde paa Karlene. Da Lyset kom tilstede, saa man midt paa Gulvet Niasmus Andersen ligge i bar Skjorte og holde en lurvet klædt Person fast med sit ene Kne. „Lad os nu se, hvad Du er for en Karl,“ sagde han, idet han langsomt rejste sig og drog den Anden med sig op, førte ham derpaa ind i en anden Stue og satte ham der ned paa en Bænk. Ved at undersøge hans Ansigtstræk opdagede Manden, at det var en gammel Bekjendt fra Soldatertiden og spurgte Gavtyven, om det ikke forholdt sig saaledes; denne bejaede det og bad for gammelt Bekjendtskabs Skyld om Lov til at løbe sin Vej. I det samme blev Døren revent op, og ind traadte Karlen med en drabelig Dre i Haanden, som han svingede truende mod Kjæltringens Hoved. „Løv lidt, Søn! saaledes maa vi ikke gaa frem; pas blot lidt paa ham, mens jeg faaer nogle Klæder paa, saa vil jeg examinere Jyren lidt!“ sagde Manden, idet han fjernede sig for at iføre sig noget

Løj. Da han var færdig dermed, kom han atter ud til dem og sagde til Fangen: „Du ser at jeg kjenner Dig, og jeg ved tillige, at Du er i Ledtog med Kyllinge-Søren; I to ere vist ikke langt fra hinanden; sig os nu, hvor han er at finde, eller det gaar Dig ilde.“ „Ja, naar I vil love ingen Fortræd at gjøre mig,“ svarede Gavthyven. „Søren ligger i Dvnen i den og den Gaard, og jeg beder Jer nu at lade mig løbe, thi jeg er en fattig Mand og har jo dog intet gjort!“ „Løbe, jo pyt! det bliver der ikke noget af, førend vi ved om Du taler Sandhed! Du har nu foreløbig frit Husly her indtil videre.“

Den vestlige Del af Neder-Kandlev ligger lidt affondret fra den øvrige Del af Byen og bestaar af et Par Gaarde og nogle Huse. Her boede paa den Tid en Kone, som i daglig Tale kaldtes Else Winthers; hun stod ikke idet allerbedste Rygte i Byen, fordi alskens omstrefjende Paf havde

Tilhold hos hende; og navnlig havde Kyllinge-Søren her et stadigt Standkvarter.

Kyllinge-Søren laa og tog sig en lille Lur i en dejlig lun Bagerovn og speculerede saa smaat paa, hvorledes det kunde være, at hans Kammerat ikke indfandt sig, da han med et hørte mange højrøstede Stemmer, som taledede mellem hverandre. At det var gaaet hans Kammerat skjævt, anede ham strax, og han besluttede derfor at søge Frelse ved Flugten; han skyndte sig derfor ud af Døren og ud af Huset ad den Vej, han var kommen og over til Else Winthers, hvor han ventede foreløbig at være i Sikkerhed. Folkene, som efter den fangne Gavthvs Anvisning vare blevne kaldte sammen forat gribe Kyllinge-Søren, havde omringet Stuehuset og derefter vækket Folkene, hvorefter hver Krog i Huset, men især Bryggerstet, blev nøjagtig undersøgt, men Alt forgjæves, thi Søren var allerede havnet hos Madam Winthers.

„Her er han nok ikke,“ sagde man til hverandre, „vi finder ham vel snarest hos Elses, der maa vi ned alle Mand.“ Som sagt saa gjort, og saa Djeblikke efter var Else Winthers Bolig omringet.

For „Helt“ bankede altsaa paa hos Else Winthers, der strax luffede ham ind, idet hun udbrød: „Hvordan kan det være, Du kommer saa hæsblesende som Hollænderen, der havde den Slemme paa Ryggen?“ „Stille, min Kjære,“ hviskede Søren, „frels mig nu om Du kan, thi de ere mig lige i Hælene.“ I det samme hørtes hurtige Fodtrin og Lyden af flere Stemmer, der nærmede sig Huset. „Hurtig hid!“ raabte Else, „om Du skal gaa fri for at blive nappet; man skal da ogsaa hveranden Dag have Spetakkel for saadant Kram som Du og Dine Lige, saadanne dumme Mennesker, der ikke kan udføre Jeres Forretninger uden at komme i Konflikt med Dyrigheden. Under denne Udgydelse havde hun tumlet med et stort Kar, der stod

ved Huset. „Herind med Dig Søren!“ sagde hun derpaa, idet hun lagde Karret over ham, saaledes at det vendte Bunden i Vejret. „Nu maa de have en fin Næse, om de kunne lugte Kyllinge=Søren, tilføjede hun, idet hun smækkede Døren i Laas og puttede sig i Sengen igjen.

Saa Djeblikke efter bankedes der paa hendes Dør, og hun blev opfordret til at lukke op for Mændene, der nu havde omringet Huset.

Else efterkom strax Opfordringen, idet hun med sin rappe Tunge spurgte:

„Hvad vil I, I gode Mænd?“

„Vi ville have fat i Din Kjæreste, Kyllinge=Søren, som vi med Bestemthed veed, at Du huser under Dit Tag.“

„Jeg huse Kyllinge=Søren!“ skreg hun, satte Næverne i Siden og tilkastede dem et udfordrende Blik. „Jeg skulde huse den forløbne Kjæltring, nej dertil anser jeg mig dog for god, men vær saa god, se kun selv efter.“

Huset blev nu gennemløst paa det nøjagtigste, men til ingen Nytte. Mester Søren var intet Sted at finde. Alligevel troede man, at han laa skjult der et eller andet Sted og besluttede derfor at sætte Vagt, idet man mente, at han dog engang maatte komme frem af sit Skjul.

Hele den følgende Dag blev der holdt skarp Vagt i og ved Huset, og der blev hentet Brændevin for at holde Humøret vedlige.

Paa Karret, hvorunder Søren laa, sad Vagtmandskabet og drak og passiarede. Tilfældigvis kom en af dem til at opdage en lille Flig af hans Klæder, der stak udenfor. De Andre bleve gjorde opmærksomme derpaa, Karret løftedes lidt iveau, og ganske rigtig, der laa Kyllinge=Søren. Han blev ført ind i Huset og tilstræffeligg Vagt sat hos ham. Nu skulde han ikke slippe den Gang mente man. „Kan Du nu see Else, om han ikke var her alligevel?“ sagde de. „Hvad kan jeg gjøre der=

for, han maa selv have skjult sig under Karret," svarede hun.

„Kan Du ikke skaffe os en Taar Brændevin, jeg havde nok Lyst til et Glas, inden de kommer for at hente mig til Tyvskassen," sagde Søren, idet han tilfastede hende et betydningsfuld Nif.

„Du har ikke fortjent noget, Søren," svarede hun, „Du har godt af at være tørstig, men for de Andres Skyld vil jeg nok hente; thi det er dog haardt nok at sidde her en hel Dag og passe paa en saadan Ekjælm som Du. Jeg har en Flaske fuld inde i den anden Stue, den skal jeg strax hente, men først vil jeg kalde dem ind, som gaa her udenfor, for at de ogsaa kunne faa en Taar med.

Hun gik saa til Døren og bød de udenfor Staaende ind paa Brændevin, derefter gik hun igjennem Stuen og ind i det andet Værelse. Idet hun gik tværs over Gulvet, gav hun Søren et umærkeligt Bink. Næppe var

Døren falden i efter hende, førend Fangen gjorde et rasende Spring over Bordet, og inden Bevogterne kunde faa Hold i ham, var han inde hos Else og med Lynets Hurtighed ude af et Vindue, som hun havde aabnet.

Bevogterne satte naturligvis efter ham, men Kyllinge-Søren var let til Bens, og da han havde et betydeligt Forspring, forsvandt han snart for deres stirrende Blikke i Rodstensejes Skov, saa at de maatte gaa hjem med uforrettet Sag.

Den fangne Gavthv blev ført i Arrest samme Dag. Kyllinge-Søren blev nappet nogle Dage efter, saavidt vides i Hvolbek i en Bagerovn. Han blev derpaa, som farlig Forbryder, dømt til livsvarigt Fangenskab i Kjøbenhavn. I Begyndelsen af sit Fangenskab brød han gjentagne Gange ud. En Gang havde han saaledes af Krampen paa sin Træsko lavet en Sav, hvormed han savede Hul i Loftet. For at dette ikke skulde opdages klinede han

hver Dag det gjennemfavede til med Brød, og da han endelig var færdig med sine Forberedelser, brød han en Nat ud gennem Fængslets Tag. De hyppige Flugtforsøg medførte, at han tilsidst blev lænket til en Blok, i hvilken Tilstand han tilbragte flere Aar.

Aar 1855 blev Kyllinge-Søren benaadet af Kong Frederik den Syvende, blev derpaa som 80aarig Dlding efter 40 Aars Fangenskab hjemsendt til Haldum-Withen-Hadsten Kommune, hvor han døde faa Aar efter.

Bjerager Sogn

er Annex til Randlev Sogn og omgivet af dette, Halling, Gosmer, Odder og Saxild Sogne.

Her findes Bjerne Bjerager, Rørth med Skole og Friskole, Dyrngby med Skole, Boulstrup og Hylken, de adspredte Beboelser Grinsnapgaard (3 Gaarde); Gaardene Svejgaard 19 Tdr. Hartkorn., 164 Tdr. Land, Bjerager=

Hovgaard, 11 Td. Hrtk. Lillemosegaard samt Dyrngby Bindmølle. Ialt i Sognet 53 Gaarde og 56 Huſe. Sognets Areal udgjør 2582 Tdr. Land med 303 Tdr. Hrtk. Der gaaer i Gjennemſnit c. $8\frac{1}{2}$ Tdr. Land paa Tdr. Hrtk. Indvaanerantallet er 913. Sognet hører under de ſamme Administrativ=Inddelinger ſom Hovedſognet, 1ſte Valgfreds, Amtets 29de og 30te Lægd.

I det 14de Aarhundrede har Navnet været ſkrevet Bjerreager (Bjerre formeneſ at være afledet af Bjert fra Bjart = ſmuk). Fra Havet ſtrækker ſig i veſtlig Retning langt ind i Landet en Lavning, hvor der er al Sandsynlighed for at Havet i fordums Dage er gaaet ind. I nævnte Lavning er et Vandløb, ſom gaar under Navn af „Spong“. Her ligger Bjerager By lavt, man ſkulde tro paa et ſumpigt Terræn; men dette er ſaa langt fra at være Tilfældet, at der viſt næppe er nogen By i hele Herredet, der om Sommeren er mere udfat for Tørke, medens den om om Vinteren trues af Overſvømmelſe, thi naar det ind=

træffer med pludseligt Tøvejr kan „Spong“ ikke tage Vandet, og derved er sket, at dette flere Gange er gaaet ind i Husene. Jorderne til Bjerager ere alle af fortrinlig Bestaffenhed, det er stærke fede Lerjorder, der kunne henregnes til de bedste i Hads Herred. Til Byen hører en god Skov.

Bjerager Sogn omtales første Gang i Aaret 1341, da „Fluidt Anderszen“ afhændede, foruden meer Gods i Hads Herred en Gaard i „Døngbye“ til Biskop Peder i Aarhus. 1384 skjødede „Fluad Anderszen“ meget Gods i Hads Herred og deriblandt en Gaard i „Boelstrup“ og en Gaard i „Bjerreager“ til „Thomes Westenie“. 1408 findes et Pantebrev paa en øde Gaard i „Boelstrup“ m. m. fra samme Thomes Westenie, hvis Slægt oprindelig hørte hjemme paa Rügen og har Navn af et Slot der. Thomes ejede foruden det her nævnte Gods i Hads Herred tillige nogle Gaarde i Falling samt Sæbygaard i Vendsyssel, hvilken Gaard forblev i hans Efter-

kommeres Eje ligetil Slægten 1607 uddøde. 1420 udstededes 2 Pergaments Skiftebreve paa 2 Gaarde i Halling af „Mogens Michilszønd“ i Nørø og „Meattz Michilszønd“ i „Dyubh“. 1430 udstedte „Niels Jenzzen“ i Nørth Skødebrev paa nogle Gaarde, han ejede i Gylling Astruplund etc. 1437 findes et Thingsvidne fra Hads Herreds Thing paa en Gaard i „Dungbye“ m. m. 1440 eller 46 findes et Thingsvidne paa „Døngbye“ Mark, som Boe Jenzzen, Bæbner, skjødede til til Hendrik Sandberg paa Biskop Ulrichs Begne. Hendrik Sandbergs Navn vil senere ofte træffes igjen, thi han ejede ikke saa lidt Gods i Hads Herred. Han nævnes i Marenne 1428—52, var Ridder og skrev sig til Dvelstrup, der endnu tilhørte hans Slægt, da den 1677 uddøde. Han har formodentlig været i Slægt med Biskop Ulrik i Aarhus, thi han optræder ofte paa dennes Begne. Bisp Ulrik, hvis Navn vi ogsaa senere vil træffe paa, regnes som oftest til Familien Stygge, skjøndt Andre paastaa han førte Langernes Baaben. Han

var alt 1445 Bisp og døde 1459. Sidstnævnte Mar findes Skjødebrev paa tvende Marker og en Gaard i „Døngbye“ og samme Mar et andet Skjødebrev, som Niels Bunde haver udgivet paa de samme 2 Stykker Jord og en Bondegård i „Døngbye“ m. m. 1468 eller 78 skjødede Mester „Henningh Danitzzen“, Kannik i „Mars“ (Marhus), til Biskoppen, Mester Jens, en Gaard i „Døngbye jogen och bye“,*) som Niels Jenszen iboede. Denne Mester Jens var Bisp Ulriks Eftermand og var bestemt en Lange. Han er nemlig den af Marhus Domkirkes Bygning højt fortjente Biskop Jens Jversen Lange, hvis Baaben, 3 Kloster, flere Steder baade indvendig og udvendig er anbragt paa Domkirken. Han døde den 9de Maj 1482 og er begravet i Domkirken. 1468 findes endvidere 2 Pante- eller Skjødebrev paa 4 Gaarde i Nørth, som „Niels Munch“ i Ballebo (i Dre Herred) haver pantet og skjødet til Hr.

*) Døngby var altsaa den Gang selvstændigt Sogn.

Jens, Biskop i Aarhus, (i en anden Registrant end den her benyttede hedder det: 3 Pantebreve, at Niels Munk i Ballebo haver pantet Michil Kalfs Væbner 4 Gaarde i „Kørth“ Anno 1458). 1483 skjøder Mette Nielsdatter i „Høffbye“ en Gaard i „Døngby“ til Biskop Eiber i Aarhus. Sidstnævntes Familie-Navn var Bølle. Han døde 1501. 1436 skjøder Peder Hold af Møgelkjær meget Gods i Hads Herred til Hr. „Ulrich Bischof i Mars“, deriblandt en Gaard i „Bouilstrup“ og en Gaard i „Bjerreagger“. Peder Hold af Møgelkjær var egentlig fra Slesvig og hørte til den nu grevelige og friherrelige Familie af dette Navn. 1489 Ridder Pouell Larmann Skyldbrev paa 2 Gaarde i „Bollstrup“ og en „gard Spittrup i Harzherrit i Berager sogn“ m. M., (altsaa har Spittrup forhen været henregnet til Berager Sogn). Datum MCDLXXXIX dominica proxima infr. (a octouas?) visitationes Marie. Poul Larmand er den bekjendte rige Hofmester af dette Navn, der 1502 blev myrdet i Rjøs-

benhavn paa Højbro. Han ejede Gods baade i Skaane, Sjælland, Fyen, Jylland etc., kort sagt i alle Landets Provindser. 1509 findes et Vidisje efter et Magtebrevs Lydelse, som Michel Pederzen, Borgmester i Ottenze haver af Fru Berte Drages Efterleverste, som boer i Ottenze, at sælge det Gods i Hads Herrit, som er en Gaard i Drting, 2 Gaarde i Lemstrup og et Baal i Bjerre agger. Mikkel Pedersen hørte til en paa Fyen hjemmehørende, men siden til Norge udvandret Adelsflægt Akeleye, som først uddøde 1822. Han var som anført Borgmester i Odense og døde 1539. Hans Frue hed Magdalene Drage, og det er altsaa en af hendes Slægtninge, hvis Gods Mikkel Pedersen 1509 fik Fuldmagt at sælge. 1514 bekjender Henrich Steen og Else Nielsdatter af „Hodstrup“, at de havde 3 Viborg Bispedømmers Gaarde liggende i Hads Herrred, de 2 i „Bouelstrup“ og 1 i Spøttrup at beholde deres Livstid og efter deres Død at komme til Viborg Bispedømme igjen. Henrich Steen er en af Rodstensejes

gamle Ejere, og det var vistnok hans Sønnedatter, der bragte Gaarden til sin Mand Oluf Broffenhus. 1524 findes i et Pergamentsbrev, at Sandemænd haver gjort Skjel mellem „Bouilstrup“ og „Døngbye“ Mark. 1528 har Anders Knudtsen i Rørt udgivet og forseglet et Brev, „lydendes, at hand hassuer till et wenligst och kierligt lou och leye ahnammet aff Her Dffue Bilde, bischop till Marhuus, nogen kierde iord, liggendes til Bjere agger kirde paa Rørt marck, for XIX schipper biugh till schyld och affgiff. I Registraturen er tilføjet: „Guilced breff er formoldtet“ (hensmaldret). Dve Bilde var den sidste katolske Biskop i Marhus. Han blev efter Reformationen Lehnsmænd paa Skovkloster, hvor han 1555 døde. Han var en af sin Tids mest udmærkede Mænd, ikke alene ved sin Herkomst, men ogsaa ved sine personlige Egenskaber. 1557 har Jens Pierszen i Bouilstrup og hans Medarvinger skjødet en Gaard i Bouilstrup til Jørund Berneskou, der var Lehnsmænd paa Alsjær, ejede Kjellerup og

var en Farbroder til den bekjendte Christian Bernekow, der faldt paa Ortnør Hede. 1577 vides et Pergaments-Skjødebreve paa „Ossuergaard i Bierre ager“. 1587 et do. paa en Bondegaard i Rørt.

Omtrent Aar 1600 levede der i Bjerager en Kjøbmand og Skipper ved Navn Thomas Madsen. Han ejede Skibe i Søen, var en rig Mand og boede i den samme Gaard som endnu hans Datter Søns Datter Søns Sønnesøn, Rasmus Kjersgaard, ejer. Han ejede Kirken og lod Taarnet tilbygge, og der var for en Del Aar siden en Fløj med hans Navn paa Kirken.

Paa hans Tid var Vandmangelen saa følelig i Bjerager, at han for at afhjælpe den lod lægge en Vandledning dannet af Trærender fra et Bæld i Skoven og i omtrent $\frac{1}{2}$ Fjerdingvejs Længde ned til Brønden i sin Gaard. Thomas Madsen efterlod sig ved sin Død 1664 ikke andet end Gaarden, som hans Datter Ane Thomasdatter fik. Hendes Mand hed Niels Grichsen, og efter ham

fik Sønnen, Thomas Nielsen, Gaarden. Han og hans Hustru døde med nogle Dages Mellemrum og bleve jordede sammen i en Grav. Deres ældste Barn, Ane Thomasdatter, var dengang 13 Aar og blev, da hun var 17 Aar gammel, gift med en Karl fra Kjærsgaard, der hed Kasmus Kasmusen og derfra stammer Familiens Tilnavn „Kjærsgaard“. Sønnen, Kasmus Kasmusen, havde dernæst Gaarden til 1823, da den nuværende Ejers Fader overtog den, og som drev den i 40 Aar.

Der fortælles som Sagn, at der i nævnte Gaard skal have boet en Mand, der blev rig paa følgende Maade:

Han gik en Aften forbi en Høj, hvor de Underjordiske holdt Dands og blev noget underlig tilmode ved at en af Buslingerne kom hen imod ham og bød ham at drikke af et Guldbæger. Han afflog det, og nu blev der lovet ham, at hvis han vilde tie stille med, hvad han havde set den Aften, skulde han og hans Efterkommere i samme Gaard aldrig blive fattige.

I den nyere Tid, under den forrige Ejer, blev en af Længerne nedbrudt for at give Plads for en ny, og her fandtes da i Grunden under Huset en nedrammet Bæl med en Plade, hvori var indgraveret en gammel, men ulæselig Skrift. Man vilde vide, at der her skulde have været nedgravet noget af Værdi, men dette henstaar endnu blot som en Formodning, da ingen Underjøgelse blev foretaget.

Bjerreagerhøngaard blev Juleaften 1735 af Fru Hedvig Margrethe Borremann til Alstjær skænket som Belønning for tro Tjeneste til Julius Wilhelm Hillerfelt og Ane Lauritzdatter Gjødevad. Den nuværende Ejers Fader var gift med fornævnte Egtepar's yngste Datter.

Omtrent midt imellem Bjerager, Dyrngby og Boulstrup ligger Bjerager Kirke. Det er vistnok den største i Herredet, og den er bygget af hugne Sten med Hvalvinger; men er efter sin Længde noget smal. Den er bygget efter Reformationen og har før ligget i Dyrngby,

hvor den skal være bleven ødelagt af en Jildebrand. Da der skulde bygges en ny Kirke, lagde man den først paa Nørth Mark, men de Underjordiske nedbrøde om Natten, hvad der var bygget om Dagen, og man fandt da paa at binde to Dyr sammen og drive dem fra By om Aftenen og bestemte, at hvor Dyrene valgte deres Liggeplads om Natten skulde Kirken bygges, og derved kom den til at ligge midt imellem de 3 Byer, dog nærmest Bjerager. Paa Altertavlen, der er smukt udskaaren og prydet med tvende Malerier forestillende Kristi Korsfæstelse og hans Opstandelse, staaer Aarstallet 1625. Prædikestolen er meget smukt udskaaren og i de 3 Fyldinger er der malet 3 af Evangelisterne, sikkert udførte af en Mesterhaand, men nu falmende. Straas for Prædikestolen, over Kvindestolene hænger den før omtalte af Thomas Madsen til Kirken skjenkede Tavle. Træskjærerarbejdet er ogsaa her smukt udført, hvorimod Maleriet næppe skyldes nogen Kunstner. For-neden ses knælende en Mand og en Kvinde, bag dem en

Mur, hvor man ser Frelseren hængende paa Korset, noget tilbage for Muren — „Maria med Barnet omgivet af Hyrdene“ og i Baggrunden — „Hyrderne og Kvæget paa Marken“. Forneiden paa Tavlen i en særskilt Fylding staaer følgende skreven i gammel Stil: „Gud til Gode og Kirken til Brydelse haver Thomas Madsen og Hustru Ane Nielsdatter ladet dette opjætte som i et lykkeligt Ægteskab avlede 4 Sønner og 3 Døttre. Gud give os Alle det evige Liv, Amen.“

Kirkens Klokke er meget stor og skal efter Sigende være den største Landsbykirkeklokke i Jylland; øverst paa den staar med ophøjede latinske Bogstaver og paa Tydsk: „Jeg takker Gud, fordi han hjalp mig ud af denne Fld.“ Den er støbt 1630 af Felix Gythe (efter en anden Opgivelse Philip Fuchs). Følgende Sagn vil man hense til Bjerager Kirkeklokke:

En Jomfru lovede engang i Havsnød, at hvis hun kom lykkeligt i Land, vilde hun skænke to Kirker, hver en

Kloffe. Hun holdt sit Løfte og lod tvende Klokker støbe i Tydskland. De bragtes hertil paa et Skib, som undervejs overfaldtes af en Storm, hvorfor den ene Kloffe blev fastet overbord, og den anden kom til Bjerager Kirke. Folk sige endnu, at den kalder paa sin sjunkne Mage gennem sine malmsfulde Toner; vist er det, at dens kraftige dybe Klang kan høres milevidt i den stille Aften. Kirken ejes af Sognet.

Sø m m e t.

Efterfølgende Sagn er fortalt her paa Egnen.

En Smed laa paa Sottesjengen, og det varede hans Kone temmelig længe, inden han vilde opgjøre sit jordiske Regnskab, især da hun havde udsat sig Svenden til Ægte-
mand, saasnart den gamle var vandret til sine Fædre. Hun traf derfor Aftale med Galanen om at expedere den stakkels syge Smed ind i den anden Verden, og de udførte

dette ved at hjælpes ad med at flaa ham et Søm gjennem Hovedet.

Smeden blev jordet, uden at Noget ahnede Uraad, Konen giftede sig med Svenden, og de levede i mange Aar derefter; men da hun omsider skulde til at dø, pinte Samvittigheden hende til at aabenbare sin Brøde. Mandens Levninger bleve opgravede, og Sømmet fandtes i Hovedskallen.

Konen oplevede ikke at faa sin Straf, thi hun stod kort efter for den store Dommer.

Under Besten 1711 blev det, efter at Odder Kirkegaard var bleven overfyldt, paabudt, at Eigene fra Odder Sogn skulde føres til Bjerager Kirkegaard, og det skete da en Gang, at en Mand, som skulde føre et Læs Døde derover, tabte, da han kom til Nørth Hulvej, et Lig, som gled bag ud af Vognen. Da det var Bestemmelsen, at han efter at have afleveret sin gruelige Fragt skulde hente nok et

Læs i Odder, tænkte han, at det var bedst at lade det blive liggende til han kom 2den Gang. Da han kom tilbage var der intet Lig at finde, hvorimod han et Stykke nede paa Vejen saa En, der gik og slingrede fra den ene til den anden Side. Da Rudsken kom nærmere, saa han, at den Dinglede var det formentlige Lig, som saaledes ved et Tilfælde var undgaaet at blive levende begravet.

Hos Husmand Peder Rasmussen i Bjergager findes et Skab af Egetræ, hvis Laage er et udmærket Arbejde. Denne er delt i 4 Fyldinger. I den første forestilles Adam og Eva i Paradis; i den anden, Abraham, som offerer sin Søn; i den tredie, den kydske Joseph; i den fjerde, Jesus forandrer Vand til Vin ved Brylluppet i Kana. Alt Træskjærerarbejde af sjælden Skjønhed.

Dyngby

er Bjerager Sogns østligste By. Dens Navn har til forskjellig Tid været skreven Dungebye, Døngbye, Døngby, Dynby; dens Marker grændse til Havet; den ligger temmelig højt, er en temmelig stor Landsby og har fortrinlige Jorder, vistnok noget af det højest boniterede i hele Hads Herred. Her dyrkes mange Kartofler, (Dyngby = Kartofler ere ansete for at være gode og yndes navnlig godt i Aarhus.) Byen har i den katolske Tid haft sin egen Kirke, der skal være brændt. Kirkegaarden laa der, hvor nu Husmand Jens Petersen har Have. I Byen er en Windmølle. Grinsnapgaardene høre til Byen, og skal som et Kuriosum anføres, at den ene af disse, nemlig Jens Rasmussens, paa 6 Ldr. Gt. blev solgt til dennes Fader for 400 Rd. Sølv i Begyndelsen af dette Aarhundrede.

Den blinde Mand.

For ca. 50 Aar siden levede der i Dyrngby en Mand, der var et mærkeligt Naturmenneske. Skjøndt han fra Fødselen af havde været stofblind, kunde han dog i sin kraftige Alder gaa fra By til By og kjøbslaa om Kvæg og Svin, og han kunde vurdere et Kreatur ligesaa nøjagtigt som den, der har sit fulde Syn. Et lille Træk af hans Liv skal her meddeles.

I en Udflyttergaard er der Gilde. Da Tiden kom, at Selskabet skulde bryde op, var det bleven bælgmørk. „Hvorledes finde vi nu hjem?“ spurgte En. „Na,“ svarede en Anden, „vi have den Blinde med, naar han er Vejviser, finde vi nok hjem.“ Og man spurgte ham, om han turde paatage sig at vise Vej. „Ja, hvorfor ikke,“ svarede han, „Mørket generer ikke mig, og jeg vil endog-
saa vise Eder ad Stien over Marken.“ Skjøndt dette forekom Nogle at være for uoveligt, gif man dog ind der=

paa, og Selskabet begav sig paa Veien med den blinde Mand i Spidsen.

Da de havde gaaet et Stykke blev den Blinde spurgt om, hvor man befandt sig. Istedetfor Svar gav han et Par Klap i Hænderne og kunde derefter nøjagtig betegne Stedet, hvor de vare. Dette gjentog sig flere Gange, indtil han tilsidst efter endnu en Gang at have flappet udbrød: „Nu ere vi strax ved Byen“. Og saa Djeblikke efter stode de i Byen.

I ældre Tider brugte Beboere af de Byer, som laae i Nærheden af Havet at brænde Salt af Tang. Ved Hou og Dyrngby skal det saaledes være bleven brændt ved Strandbredden. Man tog ren Tang og brændte det til Afke, der blev gjort i Luge. Lagen blev kogt og skummet og Brændingen skulde nok foregaa om Natten. Det Produkt, der saaledes fremkom, blev af en mørk Farve og kaldtes sort Salt. Til denne Saltbrænding hentyder omstaaende.

Dyngby Aftenbøn.

No læge a mi Krop te Rou,
 Tølv Guds Engle faa mæ sto,
 Tou ve met Houed,
 Na tou ve min Fædde,
 Na jeu ve hver ou miu Sier,
 Tou mæ vække, aa tou mæ dække,
 Na tou sølle mæ te Hawet
 Na brænd swot Salt i Muen.

Boulstrup, Hylken.

Boulstrup og Hylken ere Bjerager Sogns sydligste Byer. Jorderne ere Muldjorder af en noget lettere Beskaffenhed, end de øvrige i Sognet.

Førstnævnte By har været skreven Bouilstrup, Boelstrup, Bolstrup, Bouelstrup. Her findes en Kro, hvor der ogsaa føres en betydelig Kjøbmandshandel. Ved Boulstrup-Strand har en Told-Embedsmand Station, og der

gaar Færge herfra og til Thunø. Færgemanden hedder Niels Wendelbo og er en rask og modig Sømand, der flere end en Gang har reddet Meneskeliiv fra Døden.

Øst for Boulstrup findes Levningerne af to meget store til Dels forstyrrede Stendysser (Synovne).

Rorth,

der tidligere har været skreven Rørt, har formodentlig forhen hørt under Saxild Sogn. Den er Sognets nordligste By. Jordene ere af samme Beskaffenhed som Dyingby og Bjeragers. Den ligger paa en jævn Skraaning ned imod det store Dalstrøg, der gjennemskjærer Herredet. Her er en Windmølle. Nord for Byen ved Nølev Skjæl fandtes for faa Aar siden Levninger fra Brændalderens Tid. I en Dra.ningsgrøft fandtes nemlig nedsatte i lige Række i Jorden 6 Potter eller Urner, et Bevis paa, at Egnen har været beboet af Nordens ældste Folkelag.

Hvilsted Sogn,

der oprindelig er regnet med og under Hads Herred og nu i Grunden hører dertil, især efterat det siden 1ste Januar 1872 i gejstlig Henseende er skilt fra Åstrup og Tullstrup Sogne i Ring Herred og gjort til selvstændigt Præstefald.

Sognets Areal er cirka 1780 Td. Land Ager, Eng og Skov med omtrent 170 Td. Hartkorn. Jorderne bestaa for største Delen af Kullestensler og ere som saadanne meget frugtbare, især siden man har lært Afsvivning ved Rørledninger. Man sætter det vist ej for højt, naar man antager at $\frac{5}{6}$ af Hvilsted Sogns Jorder er drænedes. Tidligere før Jorden behandledes med den Omhu, som i vore Dage, fandtes der en Masse større og mindre Kullesten, der dels er anvendt til Bygninger og dels til Forbedring af Vejene. Sognets Folkemængde er henved 600 Mennesker, der bo fordelte i 2 Byer Hvilsted og Dusted. Som

en Mærkelighed kan anføres, at paa Dnsted Markskjæl laa en Sten, „Ornesteenen“ faldet, paa det Sted, der gjør Skjæl mellem de 3 Byer Dnsted, Fastrup og Ustrup og de 3 Herreder Hjelmølev, Ring og Hads.

Paa Grund af, at man i grumme lang Tid har været Selvejere, er ved Folkemængdens Tiltagen i Sognet foregaaet en hel Del Udparcellering, navnlig i Dnsted By. Denne bestod oprindeligt af fire Gaarde med noget over 10 Td. Hartkorn for hver; men nu findes der 14 Gaarde, 13 Huse med Jord fra 2—8 Td. Land og desuden 2 jordløse Huse. Af de her indbefattede Gaarde i Dnsted har en, der er beliggende ved den gl. Landevej til Horsens, det bekjendte Navn „Rithuset“. Til en anden af de nævnte Gaarde hører en lille hollandsk Vindmølle.

Hvilsted Sogn er naturligvis ogsaa undergaaet en Del Forandringer, men Udparcelleringen er ikke foretaget efter saa stor en Maalestok som i Dnsted. En enkelt Gaard er vel udstykket i Huslodder, der ere folgte fra, og hvor-

paa der saa er opført Huse. Dog er en større Gaard paa over 20 Td. Hartkorn, kaldet „Røjgaard“, aldeles nedbrudt og Jorderne lagte under Lethenborg, der tilhører Herschendsgave.

Hvilsted By bestaar af 16 Gaarde, 16 Huse med Jord fra 1 til 8 Td. Land og desuden 8 jordløse Huse. Til et af Husene med Jord hører en saakaldet „Stubmølle“. Denne blev for noget over en Snes Mar siden kjøbt paa Samsø, og derfra er den overført hertil. I en af Gaardene er der Kro.

Endvidere hører til Sognet Hovedgaarden Kantzowsgave med 46 Td. Hartkorn. Denne Gaard er oprindelig dannet af 2 Bøndergaarde, der kaldtes „Kannegaardene“, og som for over 300 Mar siden tilhørte en Rasmus Mikfelsen, der imidlertid blev nødt til at afstaa dem til Kong Frederik den Anden. Dette gif saaledes til. Rasmus Mikfelsen laa i Trætte med 2 af sine Sødskendebørn, der boede i Balle, om et Stykke Jord (som nu tilhører Kantz-

zowsgave), og som laa imellem Balle og nævnte Herregaard. Han var gaaet ind paa at ville møde med sine 2 Sønner paa den omtvistede Mark for at afgjøre Sagen med de 2 Balle-Mænd. Der var tilfagt 24 Voldgiftsmænd for hver af Parterne til at møde og mægle dem imellem. Det tog imidlertid en blodig Ende, idet de 3 Kanne-Mænd sloge de to Baller ihjel. For imidlertid at slippe for Straf maatte de som nævnt forcere hele Ejendommen til Kongen.

1616 nævnes Peder Mikkelson og 1641 Jacob Jensen som Ejere af Kannegaardene. Den Sidstes Navn findes udskaaren paa en af Stolene i Hvilsted Kirke. Aar 1695 fik den daværende Ejer, Admiral Jens Rodsten, dem hævede til en fri Sædegaard imod at betale Kongen 35 Rd. pr. Td. Hartkorn. En senere Ejer Oberst J. C. Kantzo w bortkjænfede den til en Dame, og derfra skriver sig dens nuværende Navn. Aar 1872 opførtes paa denne Gaard en smuk og kostbar Hovedbygning. For Gaardens

Drifts Skyld er der opført ikke faa Huse til Arbejder-Familier, de saakaldte Skovhuse. En større Skov, mest bestaaende af Bøge, hører under Rankowsgave. Gaardens nuværende Besidder er Hr. Kandidat Neergaard.

I Hvilsted By ligger Sognets Kirke og Skole. Kirken ejes af Beboerne. Den skal for mange Aar tilbage have haft et smukt Taarn — nu er den fullet. Den er forsynet med Hvælvinger og er smukt indvendig.

Hvilsted Sogn har fælleds Sogneraad med Astrup og Thulstrup Sogne.

(Ligesom jeg havde sluttet Beskrivelsen over Hvilsted Sogn, havde jeg den Glæde at modtage værdifulde Oplysninger derom fra Kjøbenhavn, som meddeles uforandret, skjøndt meget af det allerede er fortalt i Northed tidligere. Ved maaske senere at lade trykke en ny Udgave af „Hads Herred før og nu“, vil den her paa pegede Uregelmæssighed tilligemed flere lignende blive ændret, medens enkelte Ting af mindre Betydning ville blive bortskaarne og det Hele blive omfremstrevet i en mere regelmæssig Stil. Enhver Meddelelse, Sagn eller Fortælling fra Hads Herred i ældre Tid vil blive modtaget med

Taknemlighed og i en mulig ny Udgave givet Plads, hvor det hører hjemme og i ethvert Tilfælde her blive meddelt i Tillæg, forsaavidt Beskrivelsen af vedkommende Sogn allerede maatte være optagen i Forvejen).
Udgiveren).

Hvilsted Sogn (fra 1440 til 1760),

(meddelt af J),

Annex til Astrup i Ring Herred (D. Atlas) indeholder Byerne Hvilsted og Dnsted, Gaardene Roigaard, Rankausgave og Rjærgaard.

Hvilsted By

nævnes allerede 1440, hvilket var Dffue Nielszen i Aggestrup (i Boer Herred) foruden mere Gods skjødede et Boel i Hvilsted til den oftere omtalte Biskop Ulrik. 1445 fik Biskoppen mere Gods der, idet Thorsten Mogensen Urkof pantsatte ham en øde Gaard i Hvilsted og en Gaard i „Suorbeck“ for 70 Mark lybsk. 1452 ejede en Michell

Madgen i Snærild 3 Gaarde i Hvilsted, hvorpaa nævnte Nar udstedtes Breve, at det var ret Bondegods og gav Stød og Leding til „Bischof schibbels“. 1495 toges Laug-hævd paa Niels Lerkes Gaard i Hvilsted og en øde Gaard sammesteds.

1542 findes et Ridemænds*) Brev at være udstedt mellem Rodgaard og Hvilsted. Noget senere maa der have været Strid mellem de Hvilsted og Dnsted Mænd, thi 1546 stiftedes der Forlig mellem dem. Formodentlig har Striden drejet sig om deres Markskjel, og har i saa Fald Forliget ikke været ret længe; thi allerede 1573 vides et Stadfæstelse-Brev at være udstedt af Sandemænd**) af Hads Herred og Skanderup Birk paa det Tog og Skjel,

*) Ridemænd vare Personer, som af Landsdommeren beskikkedes at paafjende Sandemænds Dom over Markskjelsager.

***) Sandemænd vare lovfaste Dammænd, som af Fogeden udnævntes at kjende i Trætter om Markskjel etc., hvilken Forretning kaldes Sandemændstog.

de havde gjort mellem „Huilstedt“ og „Bndstedt“ Mark. 1586 folgte en vis Peder i Ddder en Gaard i Huilstedt til Claus Glambecks Foged paa Kongens Begne.

Kanøgaarde

var forhen en lille fri Sædegaard, som hed „Kannegaard“, og paa den Tid „D. Atlas“ udkom, havde 15 Tdr. 6 Skpr. 3 Fdrk. og 2 Alb. Hovedgaardstaxt, 1 Td. 6 Skpr. 2 Alb. Skovskuld, over 173 Tdr. Bøndergods, Konge-Tien-der 22 Tdr. 3 Skpr. og Kirketiende ligeledes. — Den daværende Forpagter holdt Stude og Hollænderi; men Bygningen var maadelig og lille.

„Kannegaard“ eller som den tidligere skreves „Cane-gaard“ omtales 1445, da Maren Peders i Svorbæk udgav et Skjødebrev paa sin Lod i Cane Mark. 1460 eller 1465 findes udstedt et Thingsvidne paa Hads Herreds-thing, at Cane Mark var forbrudt Gods til Kongens

Bord. 1464 (ell. 69?) har „Canne“ været ejet af Adelsfolk, der dog maa have været i saa smaa Raar, at de ej have kunnet betale den pligtige Leding, hvilket sees af et Pergamentspapir, hvorved Biskop Jens Jversen Lange folgte de af denne Grund forbrudte Lodder i „Canne“; men „Canne“'s egentlige Ejere vare nok en Peder Mikkel- sen og hans Brødre, og det var dem, der havde forbrudt deres Gods, fordi de ej havde svaret Leding (vel i An- ledning af Kongens Tog i Sverrig); thi det følgende Aar 1465 fik de nævnte Brødre Kongens Dom, at de for Guld og Penge maatte igjen indløse den Lod i „Cane“, „som er schured i fald“ (∩: fortabt paa Grund af, at Ledingen ej var betalt). En af de nævnte Brødre har formodentlig været den Las Mikkel- sen i Cane, som 1467 erhvervede Kong Christians Dom paa den Ejendom, han og hans Arvinger havde i Cane Mark.

1475 findes et Brev udstedt, at Hr. Oluf Smed haver tilfagt, at Biskop Ulrik skulde tage „faldgmaallet for den

schure paa Cane Mark." Imidlertid maa dette dog henhøre til en ældre Tid, eftersom Biskop Ulrik allerede døde 1449. Derimod nævnes 1497 en Mickell Lasze i Cane, der sikkert har været den 1467 omtalte Lasz Michelsens Søn og altsaa havde arvet Gaarden efter sin Fader, men formodentlig snart efter er død og har efterladt „Cane“ til sin Søn Lasz Michelszen, der 1499 skriver til „Cane“ og da købte et Stykke Stuff Jord paa Cane Mark af Espen i Dramelstrup. Nu omtales Cane ikke før 1537, da de Cane Mænd fik tildømt Cane Gaard med al dets Tilliggelse undtagen et øde Bygge i Cane Mark, som er tildømt de Balle Mænd. Dette Fællesskab mellem de Cane Mænd og de Balle Mænd gav snart Anledning til vidtløftige Stridigheder. (Processer vare jo den Gang den fornemste Tidfordriv). Fra Mar 1540 findes saaledes foruden en af de Balle Mænd erhvervet bekræftende Landsthingsdom paa deres øde Bygge ikke mindre end 3 Thingsvidner, det første, at den Skov, som ligger paa Cane

Mark, har været brugt til Cane undtagen det Gjærdefang, som de Balle Mænd have fanget til at tilgjærde deres øde Bygge med. Det andet Bidne er forhvervet af Hans Mikfelsen og er af samme Indhold, og sees deraf, at den Mand i Balle, som havde det øde Bygge, hed Jep Bertelsen. Det 3die Bidne lyder, at de Cane Mænd har tilbudt de Balle Mænd det Græs paa deres øde Bygge i Cane Mark. 1548 tilbød de to Ejere af Cane, Hans og Rasmus Mikfelsen at ville gjøre Rasmus Jbsen og Anders Jbsen i Balle (vistnok fornævnte Jep Bertelsens Sønner) Udlæg for det øde Bygge paa Cane Mark, efter at de allerede 1544 havde tilbudt dem at skifte deres Gods og Eiendom med hverandre, og blev Marken 1548 virkelig rebet og 2 Aar efter paa Hads Herredsthing tildømte Søren Beerssen i Fillerup de Balle Mænd det meget omhandlede øde Bygge. Men Striden var langt fra dermed forbi. Allerede 1552 klager Hans Mikfelsen over, at der er gravet Diger og Grøfter i Cane Mark, og skete da en Hensæt-

telse fra Landstthinget, at Gransfning skulde ske paa Cane Mark; men 1554 klager Hans Mikfelsen paany, denne Gang over Knud Krogbach i Morsholt, fordi han havde gjort Grøft og Dige i Cane Mark tvertimod Kongelig Majestæts Brev. Saa blev det følgende Aar Sandemænd udnævnte at gjøre Markskjel imellem Cane Mark og Balle Mark; men de 7 Sandemænd gjorde et Skjel og den 8de et andet, og blev derefter de 7 Sandemænds Skjel ved Landstthinget feldt. Derefter synes denne langvarige Strid at have hvilet i en halv Snes Aar for atter at blusse op paany. 1571 var Striden atter i fuld Gang, og tilbød Canes Eiere Mændene i Balle Reb og Maal over Cane Mark, hvorefter det følgende Aar blev taget et Synsvidne, at det øde Bygge i Cane Mark har ikke „ligget i felligh.“ 1573 tilbød Eskild eller Eske Rasmussen i Balle og hans Medarvinger at ville lade Herremænd granske i Striden, og holdt da ogsaa adskillige gode Mænd og Bønder en Gransfning om Bygget. Formodentlig har de stridende

Parter ved denne Lejlighed givet hinanden knubbede Ord og nedsettende Beskyldninger, thi de Kane-Mænd lod paa Thinget de Balle-Mænd tilspørge, om de kunde beskyldte dem for Noget uden Godt. 1574 toges Synsvidne over nogen Skovhugst paa de Balle Mænds Enemærker og lod samme Dve Rasmussen, der nok var en Søn af Rasmus Mikfelsen i Kane, Eskil Rasmussen i Balle tilspørge om han vilde holde den Kontrakt, som var gjort imellem ham, Dve og Hans Mikfelsen. Ligeledes tilbød Hans Mikfelsen at gjøre Skjel mellem lille Kane-Mark og store Kane-Mark og begjærede Dve Rasmussen og Hans Mikfelsen i Kane af Eskil Rasmussen i Balle, at han vilde unde dem den Eng m. M., som han havde i Kane-Mark. Begribeligvis har Eskil Rasmussen sagt nei hertil, men Følgen deraf blev, at Hans Mikfelsen satte sig i Besiddelse af Twistens Uble, det øde Bygge, hvorfor Eskil Rasmussen og Thame Nielsen af Balle 1575 lode paa Hads Herredsthing æske af Hans Mikfelsen Kost, Tæring og Skadegjæld, fordi

han mod deres Willie og Minde har brugt Bygget. Ove Rasmussen i Kane bød sig i Rette med de Kane-Mænd, om han burde at stande Eskning.

Endelig tog denne nu 40 Aar gammel Etrid det for- nævnte Aar en blodig Ende, idet den Kanne-Mand og hans Sønner dræbte to af de Balle-Mænd en Dag, da de tilligemed 24 Synsmænd vare mødte paa det omtvistede Stykke Jord. Rasmus Petersen Thestrup siger i sine Familiemoptegnelser, at det var den forannævnte Rasmus Mikkelsen til Kane (der var Rasmus Petersens Oldefaer), der tilligemed sine Sønner dræbte de 2 Balle-Mænd, der vare hans egne Eskødendebørn, og derfor maatte tilskjøde Kong Frederik d. 2. Kanegaard, for at beholde deres Fred, men det synes, at Rasmus Mikkelsen, der ikke nævnes efter 1548, alt længe havde været død, da Drabet skete, og at det har været Broderen Hans Mikkelsen og Sønnen Ove Rasmussen, der begik Drabet, det var ialt- fald disse to, som endnu samme Aar, 1575, skjødede Kon-

gen hver sin halve Part i Kannegaard for at slippe for anden Straf. De Dræbte har formodentlig været Eskil Rasmusen, der var en Søn af den 1548 omtalte Rasmus Jbsen i Balle, og hans Broder.

Samme Rasmus Pedersen Thestrup beretter, at det saa dyrt kjøbte øde Bygge forblev under Kanne, men imod denne Angivelse taler rigtignok, at Knud Sørensen i Balle 1605 har tilskjødet Kronen sin Anpart i det øde Bygge paa Kanne Mark. Længe forblev Kannegaard selv ikke Krongods, thi 1609 tilhørte den en Mikkel Skriver, som formodentlig var Fader til den Peder Mikkelsen, der 1616 eiede Gaarden, og hvis Epitaphium ses i Hvilsted Kirke.

Den næste Ejer af Gaarden hed Jacob Jensen. Han levede 1641 og har ligeledes sit Epitaphium i Hvilsted Kirke. Senere tilhørte Gaarden den bekjendte Rigshofmester Herr Jodum Gersdorff, efter hvis Død hans Sviigersøn Admiral Jens Rodsteen arvede den. Disse to

Mænds Historie hører imidlertid andetsteds hen. Rodsteen efterlod Kannegaard tilligemed Rodsteenseje til Oberst Christian Frederik Rankau, der var gift med hans Datter Ollegaard Rodsteen. Oberst Rankaus og Frues Portrætter findes paa Rodsteenseje. Rankau, der ogsaa ejede Estvadgaard, var en Søn af Frank Rankau til Estvadgaard og Fru Hille Urne. Han var Halvbroder til de fra Krigene i Begyndelsen af det forrige Aarhundrede bekjendte Generaler Johan og Jørgen Rankau. Af Oberst Rankaus Børn arvede Sønnen Frank Kannegaard. Han var født 9de Septbr. 1695 paa Rodsteenseje, havde i sine unge Dage været Lieutenant i keiserlig Tjeneste og døde ugift den 18de Septbr. 1768 i Holstebro. Kannegaard, der efter de sidste Ejere fik Navnet Rankausgave, tilfaldt derefter hans Søsterdatter, Frøken Ollegaard Rodsteen Sehested, en Datter af Oberstlieutenant Moltke Sehested til Rodsteenseje og Fru Sophie Amalie Rankan. Hun ejede Gaarden, da dansk Atlas udkom.

Som Supplement til Beskrivelsen over Hvilsted Sogn have vi modtaget Følgende:

Maa jeg gjøre Dem opmærksom paa en Fejl i „Hads Herred før og nu“ i Beskrivelsen af Hvilsted Sogn, Side 155, hvor det hedder, „at Peder Mikfelsens Epitaphium sees i Hvilsted Kirke.“ Dette er ikke Tilfældet. Det omtalte Epitaphium, der hænger i Kirkens Kor ved den nordre Side Alteret, bærer endnu tydelig denne Indskrift: „Under denne Sten hviler sig Mikkel Pedersen og hans kjære Hustru Karen Laurisdatter, som boede og døde i Kanne. Gud give dennem med alle tro Christne en ærefuld Opstandelse.“ Mikkel Pedersen og Hustrus Billedeses endnu tydeligt paa Midtpladen af Epitaphiet. Dog er dette — Billederne undtagne — ikke af stor kunstnerisk Værd. Dette er derimod Tilfældet med Epitaphiet over Jakob Jensen og hans tvende Hustruer, hvorfor ogsaa Hvilsted Sogns Beboere i Aar sammenskjød en Sum af omtrent 200 Rd., der afholdt Beføstningen ved Istand=

sættelsen. Med Undtagelse af Midtpladen, hvorpaa der foruden meget andet Smukt fandtes Levninger af Billederne af Jakob Jensen og hans Hustruer, men vare for stærkt medtagne af Tidens Tand til at kunne istandsættes, er Epitaphiet af Hr. Maler Lüders i Aarhus istandsat som oprindelig. Nævnte Epitaphium, der er meget stort, skal være et af Landets smukkeste. Det har følgende Indskrift:

„Her under hviler ærlig højagtbare og velfornemme Mand, Jakob Jensen Ridesfoged over Skanderborg Lehn, som boede og døde i Kanne 1661 den 16de November, med sine kjære Hustruer Karen Nielsdatter og Gjertrud Nielsdatter, med salig Karen Nielsdatter 21 Aar, og avlede de tilsammen 5 Sønner og 2 Døtre, kom siden i Ægteskab med dydædle Mø Gjertrud Nielsdatter, og levede de tilsammen et meget kjærligt Ægteskab i 22 Aar Gud give dennem med alletro Kristne en glædelig Opstandelse paa Dommедag.“

Epitaphiet bærer Aarstallet 1641. Indskrifterne ere skrevne

med Datidens Sprogbrug og Ortografi. Jakob Jensens Epitaphium hænger i „Skibets“ nordre Side.

Torild Sogn

danner den vestligste Del af Hads Herred. Hertil hører Byerne Torrild, Fensholt og Krogstrup samt Gaarden Johannesro. Ved Krogstrup Mark er Grænsen mellem Aarhus Amt og gamle Skanderborg Amt, og paa samme Sted støder Grændsefjellene mellem Hads, Hjelmlev og Boer Herreder sammen. Mod Syd adskilles det fra Hundslund Sogn ved et Vandløb, som kaldes Torild Å, hvilken fortsætter sit Løb gennem Fillerup til Odder. Mod Øst grænses det til Odder Sogn og mod Nord til Ring Herred.

Sognet hører under Hads Herreds Jurisdiktion, Aarhus Amtstuedistrikt og Hads Herreds Lægedistrikt, første

Valgfreds og Amtets 43de Lægd og danner i Forening med Anneret Bedstet en Kommune. Sognets Areal udgjør 3,256 Tdr. Land (hvoraf 269 Tdr. Land ere Fredskov) med 221 $\frac{1}{2}$ Td. Hartkorn, og der gaaer i Gjennemsnit ca. 13 $\frac{1}{2}$ Td. Land paa en Td. Hartkorn. Indvaanerantallet er 550.

I det 14de Aarhundrede skreves Byens Navn Thorril, og Sagnet fortæller, at den skal være opkaldt efter Thor som en Gang paa en Rejse skal have lejret sig paa Skraaning fra det Sted, hvor Kirken nu ligger, og ned imod den Østen for Byen beliggende Mose, paa hvilken Flade der findes flere hyppelige Kilder, som vælde frem af Jorden og aldrig fryse til, end ikke i den haardeste Vinter. En af disse, en saakaldet hellig Kilde, der senere er bleven kaldet Blide Kilde, skal have været meget besøgt paa visse Tider af Aaret som Sundhedskilde. Om dens tidligere vidunderlige Virkninger fortælles adskillige Fabler.

Paa forskjellige Sider af Byen er funden interessante Levninger fra Oldtiden, saaledes ere Urner i stor Mængde opgravede rundt omkring paa Marken og navnlig ved Dræningsarbejder paa Præstegaardens Mark. I nogle fandtes der halvt opløste Knokler, og i en enkelt, som blev funden i et Morads tæt under Jordens Overflade, vare disse Benrester i saa god Tilstand, at der lod sig brække store Splinter ud af dem. Kjæmpehøje knejse hist og her, og i en af disse, beliggende paa Niels Jensens Mark af Hals Havegaard, er ijsor Foraar ved Udgravning funden en Sølv-Fibula af Form som Hanken paa et Delfrus og med et Dyrehoved paa, der er et overmaade mærkeligt og i sit Slags enestaaende Stykke, som antages at have siddet i Kandaren af et Hestebidsel. To sammesteds fundne Bronze-Fibula antages at have hørt til en Hjelm. Disse Gjenstande tilligemed en Hvæsfesten og nogle Lerkar, hvoraf fandtes 3 Stykker med 5 Kvarters brolagte Mellemrum imellem hver, ere indsendte til det oldnordiske

Musæum i Kjøbenhavn. Foruden de nævnte Gjenstande fandtes sammesteds nogle Menneskeben og Tænder af en Hest. I en mindre Kjæmpehøj, som samtidig blev udgravet, fandtes et stensat Gravkammer med et Pergulv saa fast, at man ikke kunde grave i det.

Ligeledes er der ifjor bleven opgravet Stælerne af et Bar Urorehorn ca. en Alen lange og saa omfangsrige ved Roden, at en Mand ikke kunde spænde om et af dem med begge Hænder.

Hvad Torrild Sogns Historie angaar, da vides allerede 1315 en Niels Knudsen at have givet en Gaard i Torrild til Ring Kloster. 1330 har en Lauridtz Thygezenn udstedt Skjødebreve paa en Gaard og et Boel i Torrild. 1352 har Lauritz Pederzen og Anders Pederzen udstedt Gavebreve paa noget Gods i Torrild, formodentlig til Ring Kloster. 1362 har en Abbed, Wilhielm, ejet en Gaard i Torrild og samme Aar fik Johannes Socer Gods i Torrild ved Mageskifte mod hans Ejendom paa Vester-

Skipping Mark. Aar 1400 udstedtes Skjøde paa en Gaard i Torrild og 1411 et do. paa et øde Byggested sammesteds med mere Gods i Hads Herred, udstedt af Knud Slet. 1485 omtales Torrild Skov, paa hvilken det følgende Aar blev taget Lavhævd, og som ifølge et Thingsvidne fra Hads Herreds Thing blev rebet 1488. Inguardt Brantsen skjøddede 1497 en Ager til Torrild Kirke, som kaldes Langeager og et Skovskifte i Bredebusch Balle. 1505 (eller 1509) har Kane Brandzen i Torrild skjødet Niels Pederßen hans Rettighed i den Gaard, Kas Brandzen iboer. 1515 findes et Skiftebrev, at Hr. Niels Erichzen (Rosenfrantz), Ridder til Bjørnholm, havde været over et Forligelsesmaal med Niels Clausen (Skade), Biskop i Aarhus, om en Gaard i Torrild i Hads Herred med andet mere. 1533, altsaa lige før Reformationen, omtales endnu King Kloster Boel i Torrild, hvilket havde 2 Ager paa Grytzheffdeell. 1543 har Søren Munc i Drammelstrup skjødet Gods til Niels Bierßen i Thorild. 1553 har Kas=

mus Knudsen i Torrild pantsat Frandtzen Jensen samme-
 steds $1\frac{1}{2}$ Broderlod i en Gaard, som kaldes Suenbens
 Gaardt og $1\frac{1}{2}$ Broderlod i et øde Bygge, liggende ved
 Krostrup, og $1\frac{1}{2}$ Broderlod i et øde Bygge, kaldet Stub-
 trup. 1556 har Morten Nielsen og Thomas Nielsen i
 Thorild skjødet samme Frandtzen Jensen deres Arvegods i
 den Gaard i Thorild, kaldet Suenbens Gaard, og endnu
 har denne Frandtzen i 1556 faaet Skjøde paa mere Gods i Thorild
 af Søren Nielsen og Peder Nielsen. 1557 haver Morten,
 Thomas, Søren og Peder Nielsøn samt Marrene Niels
 daater og hendes rette Børge solgt og skjødet en Gaard
 i Torrild til Kronen. 1568 findes taget Lavhævd
 paa Bøllemøse paa Torrild Mark, ligeledes paa nogle
 Skovskifter i Torrild Skov, samt et Lavhævd paa Torrild
 Mark.

Jensholt skrives Ferensholt 1466, da der blev tagen
 Lavhævd paa Ferensholt Skov, og 1490 Fernsholt i nogle
 Skjødebreve.

Torrild Kirke, som ejes af Beboerne, er liden, og har et lidet Taarn. Efter en gammel Beretning har den for-
 dum faaet en Tilbygning af et Kapel, som havde staaet
 ved Kindelevgaard i Fruering Sogn, hvilket er fjendeligt
 baade udenfor og indvendigt; thi den gamle Bygning er
 med murede Hvælvinger. Paa Altertavlen, som er med
 ringe gammeldags Maling, staa 1610, paa Prædikestolen
 1616, paa Kalk og Diff 1702.

Sognepræsterne efter Reformationen ere:

1. Jens Michelsen.
2. Thomas Bind.
3. Christen Thomassen Bind.
4. Niels Rasmussen Oldrup, † 1621, 54 Aar gl.
5. Melchior Jensen, † 1671, altsaa Præst i 46 Aar (byg-
 gede Præstegaardens Lade, som stod til 1829), var
 gift med Formandens Enke, Kirstine Rasmusdatter,
 † 1649, 85 Aar gl. Alle tre begravede under en Lig-
 sten i Torrild Kirkes Altergulv.

6. Ole Halboe, ordineret 1668, † 1718, 76 Aar gl., var Præst i 46 Aar, gift med Karen Gregerzdatter og havde 14 Børn ifølge den ældste Kirkebogs Udvisende, som er begyndt at føres af ham 1683.
7. Magister Jacob Steenstrup, ordineret 1714 og kaldet af Etatsraad Bendix Lassen og Etatsraad Chr. Rathlou. Han var født i Dsløv Præstegaard, hvor Faderen var Præsten Niels Steenstrup, † 18de August 1760, 77 Aar gl. Hans Hustru uden Tvivl Ane Kathrine Brorsen † 1733. Han havde 6 Døttre.
8. Johannes Hildebrandt, født 1726 i Mors i Thy, hvor Faderen var Præst; gift 1, med Magdalene Sibylie Steenstrup, † 1791, 2, med sin Hustrus Søsterdatter, M. L. Spandet, † 14de Maj 1793. Han var ligesom sin Formand Provst i Hads Herred, resignerede 1798, † i Januar 1799 inden Naadensaaret Udløb og forinden han var flyttet ind i det af ham opførte Sted, Johannesro, paa Torrild Mark, hvilket hans eneste

Søn, Jacob Hildebrandt, Forvalter paa Rathlousdal, siden beboede. Hildebrandt var meget elsket af sin Menighed. Som et varigt Minde om ham er Fensholt By bleven Selvejendom og Sognemændene Gjere af deres Kirke. Som en velhavende Mand saa han sig i Stand til at kjøbe disse Ejendomme og overdrog dem til Beboerne under særdeles billige Vilkaar. Han oprettede selv et Fællesskjøde til dem paa Kirken og indrettede det saaledes, at den enkelte Mand ikke kunde sælge sin Part fra Gaarden, men enhver ny tiltrædende Fæster eller i andre Tilfælde Gjeren er pligtig at indbetale til den fratrædende Fæster eller dennes Bo, den Kapital, der er fastsat som Gaardens tilhørende Andel af Kirken. Denne Sikkerhed blev i mange Aar benyttet ved Laan af mindre Summer mellem Mand og Mand.

9. Rasmus Christian Zimmermann, født i Bering Præstegaard, først Præst paa Læsø og kaldet hertil 1798, †

Maj 1813, 68 Aar gl., givet med Jomfru Bouting, der først døde omtrent i Aaret 1844. Han efterlod sig ikke Børn. Under ham blev Torrild By udskiftet. Han lod Marken indhegne og opbyggede det ny Stuehus, hvortil Kaldets betydelige Egeskov i Hjulbæk medgif.

10. Peder Berthelsen, en Bondesøn fra Falster, først Præst i Bang i Thy, siden i Klim i Hanherred, hvor han tillige var Provst, blev kaldet hertil 1814, døde den 22de Decbr. 1822 meget pludseligt, 62 Aar gl. Hans Hustru var Henriette Brøndlund af Albæk Præstegaard. Med hende havde han to Børn, en Datter, Enke efter Amtsforvalter Waarsøe i Vejle, og en Søn, Kopist i Rentekamret, Kammerassessor i Kjøbenhavn.
11. Niels Sadolin, født i Kold Præstegaard d. 19de Oktob. 1778, hvor Faderen var Præsten Ole Sadolin, død som Præst i Wibe. Den 25de Marts 1805 Præst i Nørbæk, Sønderbæk og Læsten, givet den 9de Januar 1811

med Maren Magdalene Kirstine Jørgensen, med hvem han havde 4 Døtre og 1 Søn, alle fødte i Nørbcæk Præstegaard. Han blev den 26de Maj 1826 kaldet hertil og i Aaret 1833 kaldet til Højetaastrup i Sjælland, hvilken Forflyttelse han frasagde sig og vendte — efter at han havde holdt Afstedsprædiken her og var rejst til Sjælland — atter her tilbage.

12. Peder Daniel Kruse (død den 31te Maj 1875.)

Sagn fra Torrild.

Der lever endnu i Folkemunde Fortællinger om Bjergfolk og Trolde, som i gamle Dage mentes at have huseret i en meget stor og stejl Bakke, som ligger paa den søndre Side af Mosen imellem Torrild og Fensholt.

Der fortælles saaledes, at man undertiden kunde finde henlagt paa Bakkens brante Side itubrukne Bageredstaber,

Hads Herred før og nu.

saasom Nage, Videt eller Skjødjel. De omboende Folk, som færdedes der, toge Redskaberne, udbedrede dem og lagde dem atter tilbage paa deres Plads.

Næste Dag vare Redskaberne forsvundne, og i Stedet for fandt man en Sigtekage eller deslige, som blev anset for at være Betaling for den udførte Reparation.

Folk, som passerede der forbi ved Aftentide, hørte undertiden den lifligste Dansemusik blandet med en Summen af Stemmer, der lød ud fra Højens Indre, som om det hidrørte fra et lystigt Gilde. Ved en saadan Lejlighed, fortælles der, skete det, at en Del af Bakkens Side løsne sig, rullede over et stort Stykke af Skolelodden og langt ud i Mosen.

Siden den Tid hørte man aldrig mere noget til Bjergfolkene i „Grøftbanke“.

Hundslund Sogn

udgjør den sydvestlige Del af Hads Herred og grænses mod Vest til Boer Herred i forhenværende Standerborg Amt, mod Nord til Torvild Pastorat, mod Øst til Sædegaarden Lundhoffs og Hovedgaarden Afjærs Marker og mod Syd til Horsens Fjord. Dets Længde fra Syd til Nord er 16,000 Alen, Bredden forskjellig. I Sognet findes Byerne: Hundslund, Torup, Tendrup (2 Gaarde), Trustrup, Oldrup, Sødrup, Kjærgaarde, Hadrup, Skablund, Sondrup og Svinballe samt Dudrupgaard, 17 Tdr. Hartkorn, der før har været en Bn, Gaarden Bester-Skovgaard og Glibing Vandmølle.

Sognet er inddelt i 2 Fogderier under 1ste Valgfreds, Aarhus Amts 41. og 42. Lægd. Arealet udgjør 5,330 Tdr. Land, hvoraf 53 Tdr. Land ere Fredskov, med c. 372 $\frac{1}{2}$ Tdr. Hartkorn. Der gaar i Gjennemsnit c. 14 $\frac{1}{6}$ Tdr. Land paa Td. Hartkorn. Indvaanerantallet er c. 1500. Landevejen fra Aarhus til Horsens gennemstje-

rer Sognet fra Ost til Vest. Den sydlige Del er særdeles bakket.

Første Gang Hundslund Sogn eller Dele deraf nævnes er i Aaret 1320, da der omtales noget Aarhus Kapitel tilhørende Gods i Hads Herred og deriblandt ogsaa Gods i Tonnrortorp (det nuværende Tendrup). Alt dette Gods var i sin Tid bleven skænket til Ringkloster af Hr. Niels Brof. Denne Niels Brof var en af de mægtigste og anseteste Mænd i Landet. Egentlig boede han i Hylke i Boer Herred ved Skanderborg; men desforuden har han ejet Gods rundt omkring. Blandt andet havde han en Gaard i Roskilde, i hvilken den befjendte Kongemorder Hane Johnsen 1294 blev fangen. Allerede den Gang maa altsaa Niels Brof have været gode Venner med Kong Erik Blippings Mordere, og det varede da heller ikke længe, før han ganske slog sig til dem.

I Aaret 1309 skulde Kong Erik Menved gjøre et Tog mod de Svenske. Man kjendte den Gang ikke til

staaende Hær; men naar Landet var i Krig, bleve alle frie Mænd udbudne at følge Kongen med deres Svende og gjøre Tjeneste, saa længe Krig varede. Fra denne Ledingspligt vare kun de Ufri fritagne, og ofte mistede Adelsmænd deres egen og deres Ejendoms Frihed, fordi de vare saa fattige, at de ikke kunde opfylde denne Forpligtelse; thi den fri Mand tjente i Krigen uden Løn paa sin egen Bekostning. Da disse Herrer imidlertid ofte, navnlig i ældre Tid, vare meget egenmægtige og ikke altid at lide paa, hvervede Kongen desuden for sin egen Regning et Antal fremmede Lejesvende; men Hærens Rækkerne dannedes dog af Landets egne Børn. I Aaret 1309 blev altsaa Adelen som sædvanlig udfkreven at følge Kongen til Sverrig. Den mødte vel ogsaa, men ikke med god Villie, thi en stor Del af dem vare mere eller mindre beslegtede med de oprørske Kongemordere, og Toget blev jo foranlediget ved, at disse fandt Tilhold i Sverrig.

Det varede ogsaa kun kort, saa brød Misfornøjelsen

ud i lys Lue. Størstedelen af Adelen og fremmest Hr. Niels Brok brød ikke alene selv Ledingen og droge paa egen Haand hjem, men de bestaf endog Kongens tydske Lejesvende, saa han over Hals og Hoved maatte vende hjem for ikke at staa alene midt i Fjendens Land. Da de ulydige Adelsmænd kom hjem, hidfede de Almuen rundt omkring i Landet til Oprør, og det følgende Aar rejste da ogsaa Jyderne sig under Anførsel af Niels Brok og Johan Bape.

Det lykkedes dog Kong Erik at betvinge Oprørerne, hvis Ledere paa Viborg Landsting bleve dømt til at have Liv, Ære og Gods forbrudt; de fleste af dem, og heriblandt Hr. Niels Brok, havde imidlertid i Tide reddet sig over til Sverrig, hvor de fandt en gunstig Modtagelse ikke alene hos Svenskerne, men ogsaa hos Kong Eriks egen Broder, Hertug Christoffer, der gjorde fælles Sag med sin Faders Mordere og optog flere af dem, saaledes ogsaa Niels Brok i sit Raad.

Niels Brots Gods blev derimod konfiskeret af Kronen, men denne Lod traf nok ikke hans Gods i Hads Herred, da han som anført havde skjødet det til Ring Kloster. Derimod ejede Kronen 1357, 1367 og 1400 Gods i Bldrup (o: Oldrup). Af det Gods, som Jluard Andersen 1384 tilskjødede Thomes Wedstenii, laa i Hundslund Sogn, 10 Gaarde i Bldrup, og et Møllested samt 1 Gaard i Sondrup. Disse 10 Gaarde har vistnok udgjort hele Oldrup By og blev hele denne By tilligemed et øde Møllested i Byen og en lille Mølle vesten derfor pantsat af Thomes Wedstenii og det følgende Aar folgte han alt sit Gods i Hundslund Sogn, altsaa ogsaa Oldrup. I Knud Slets Skjøde af 1411 nævnes 2 Gaarde i Sondrup og 1 i Hundslund. Senere ejede Jep Andersen i Serridbløuff 1 Gaard i Bldrup samt 1 Gaard og 1 Mølle i Thrudstrup, som han 1426 tilligemed mere Gods folgte til Biskop Ulrik i Aarhus. I Aaret 1430 blev udstedt et Brev, at „presteren“ i Hads Herred hørte Regnskab i Hundslund Kirke og i

Kybingh Kirke, indtil Hr. Markur Scherno fik det. Mar-
 for Stjernow til Mejlgaard synes altsaa ved Aar 1430
 at være bleven forlenet med Hads Herred. Noget efter
 synes der at have været Proces angaaende Kjerøgaard og
 Svineballe samt Aafjær, hvilket nærmere vil blive omtalt
 under Aafjær. Biskop Ulrik forøgede 1436 sine Ejendomme
 i Hundslund Sogn, idet han af Peder Holdt til Møgelkjær
 foruden mere Gods kjøbte 10 Gaarde i Oldrup, og 1462
 fik hans Eftermand, Biskop Jens Jversen Lange, af Bæb-
 neren Erik Jepsen Pantebrev og det følgende Aar Skjøde
 paa en Gaard i Torup (Thoerup).

Under Randlev Sogn er omtalt, hvorledes der i Aa-
 rene 1465 til 1479 førtes Proces med bemeldte Biskop
 Jens og Niels Timmesens Enke paa Stensballegaard, der
 drejede sig om adskilligt Gods i Hads Herred, hvoriblandt
 ogsaa Gods i Hundslund Sogn og i Oldrup. Denne Sag
 har nok endnu ikke været bilagt i 1482, thi dette Aar tog
 Hr. Niels Gundersen (Lange), Hovedsmand paa Aafjær, et

Thingsvidne af 24 Mænd, der vidnede, at de aldrig havde hørt gjøre Last eller Kjære paa 1 Gaard i Wldrup, 1 i Sondrup, 1 i Hundblund, 1 i Randløff og 1 øde Byggested derhos samt 2 Gaarde i Halling m. M.

Samme Aar, 1482, toges Lavhævd paa Wldrup Mølle og Wldrup Na. 1489 ejede en af Dgedrups (eller Dudrups) Beboere, Niels Jenbønd, en Bondeggaard i Ambstrup, som han folgte til Kronen. Aarhus Bispestol forøgede derhos stadig sine Ejendomme i denne Egn; saaledes købte Biskop Niels Clausen (Skade) 1490 en Gaard i Thrudstrup af Mads Sørensen i Horsens, hvilken Gaard havde tilhørt Mads's Fader, og 1492 købte samme Biskop Gods i Wldrup af Fru Inger Gyldenstjern paa Stensballegaard. (Man maa altsaa antage, at al Trætte mellem hende og Bispestolen da var bilagt).

1510 havde Niels Knudsen bygget sig en ny Gaard i Thrudstrup; men samme Gaard er nok ikke falden i hans Byxfællers Smag, siden han paa Thinge maatte skaffe

8 Mænds Vidnesbyrd, at de havde ingen Skade eller Brast af den Gaard, Niels havde ladet sætte i deres By. 1516 folgte Jens Thyrefen sin Gaard i Sondrup, og 1525 gjorde den Aarhus Biskop Ove Bilde og Prioren i Horsens Magekiste om en Gaard i Hundslund. 10 Aar efter skete den store Religionsforandring, og denne har sikkert været af stor Betydning ogsaa i materiel Henseende for Hads Herred, idet jo Aarhus Bispestol der efterhaanden havde samlet betydelige Ejendomme, hvilke saa godt som alle efter Reformationen bleve Krongods og forbleve under Kronen i ca. 130 Aar, indtil en stor Del af det blev givet Rigshofmesteren Jochum Gerzdorff. Efter Reformationen er derfor ikke meget at berette om de enkelte Sogne. 1537 udstedtes Thingsvidne paa et Stykke Eng, liggende vesten for Jes Laßens Gaard i Torp (o: Torup). 1548 blev det forbudt Boer Herreds Beboere at komme i den Skov, „der kom fra Therrndrup og Dgdrup.“ 1556 toges Thingsvidne paa et Skjøde

paa en Bondegaard i Sondrup, og 1575 udstedtes Skjøde paa „Staffensgaard“ sammesteds. Rasmus Jørgensen folgte 1575 en Gaard i Thrudstrup.

Byerne i Sognet ere:

Hundslund.

(Efterfølgende Meddelelser om Hundslund Sogn skyldes Otto Rasmussen, Dudrup Mark).

Hundslund med Kirke, der ligger midt i Sognet, omgivet, som „D. Atlas“ bemærker, af sine 12 Torpe eller Smaabyer, havde ved Udskiftningen 6 Gaarde og ejedes af Kammerherre Beenfeld til Serritzlevgaard (der i Forening med den bekjendte Lyttichau modsatte sig Landbofagen), men blev solgt 1796 for 600 Rd. pr. Gaard.

Præstegaarden ligger i Byen og har et Tilliggende af ca. 70 Tdr. Land g. M. Denne Gaard afbrændte aldeles i Hr. Søren Fabers Tid (han var den fjerde

Præst i Rækken efter Reformationen), og dens Gjenopbyggelse blev først fuldført mange Aar efter, nemlig i Provst Wogelius's sidste Leveaar 1775. Laden skal være bygget af Tømmer, som var tilhugget og færdig til en Studestald ved Afjær Slot, hvorfra det folgtes ved Auktion, da Slottet ophørte at være Kongens. I Hundslund er Skole, der regnes for Sognets Hovedskole. Til Byen hørte gode Jorder, men lidt Eng og hverken Skov eller Mose.

Hundslund Kirke er en af de anseeligste Landsbykirker i Landet opført af Kampestenkvader og har et Taarn af $39\frac{1}{2}$ Alens Højde, der tjener som Sømærke. Ifølge Both blev Kirken af Biskop Tyge i det 13de Aarhundrede henlagt til Kantordømmet i Aarhus, fordi Kirkeejerne havde dræbt Præsten Ugot og derved forbrudt deres jus patronatus. Dette stadfæstedes 1284 af Erkebispens.

Bag paa Altertavlen læses, at den Aar 1613 efter

M. Christen Stub, Kannik og Sognepræst i Aarhus, hans Bevilling, er blevet malet. Den er indsat den 16de Novbr. samme Aar. Dens 2 Malerier forestille Christi Korsfæstelse og Himmelfart, og den skriver sig fra de samme Mestere som Altertavlen i Torrild Kirke, der er fra Aaret 1610.

Forhen fandtes under Alterbordet og paa Alterets Fløjdøre Frelseren og Apostlene afbildede, men disse bleve i Efteraaret 1853 overmalede. Paa Kalk og Disk staar, at Bodil Hansdatter i Horsens 1675 gav den til Torrild Kirke, men ved hvilken Lejlighed, den er kommen til Hundslund vides ikke. Ligeoverfor Prædikestolen hang tidligere et Epitaphium af smukt Billedskjærerarbejde; men dette blev for faa Aar siden formedelst Brøstfældighed nedtaget og skal efter en derpaa angiven Fortegnelse være befestet: Gud til Ære og Kirken til Prydelse, af Morten Mikkelsen, Hadrup 1613 (fra Hadrup). Paa Klokken i Hundslund Kirkeetaarn findes følgende Inscription:

Soli deo gloria. Me Fecit. M. C. Froschel, Hof
Glockengiser, Kopenhagen, Anno 1762.

At Hundslund i forrige Tider skulde have ligget læn-
gere mod Nord i den saakaldte Elkjærmærk kunde næsten
synes stadfæstet derved, at der paa Gaardmand Stephan
Jensens Mærk ved at planere en Eng fandtes Brolægning
paa flere Steder.

Torup. (Torp; maaske Hundslund Torp ell. Terp.)

Denne By, der ved Udfirstningen havde Mærk tilfæl-
les med Hundslund, hørte ligesom denne under Serrits-
levgaard og havde 4 Helgaarde. Byens Mærker ere til-
dels Sandjorder; Tørvejord og Eng er ubetydelig, og Skov
mangler aldeles.

I forrige Aarhundrede ejedes Torup af en Familie,
der havde Tilnavnet Sommer.

Paa Byens Mærk er opført en Vindmølle.

Tendrup

bestod for en halv Snes Aar siden af 2 Gaarde, hver mellem 8 og 9 Td. Stk., men den ene er nu udstykket. Den tilhørte i Aaret 1634 Caspar Bornemann, der overdrog Beboerne Ejendomsret, imod at der af hver Gaard aarlig blev svaret til Horsens Friskole 21 Sletdalere i Vandgilde, hvilket nu er afløst med en Kapital. Til Tendrup er meget gode Jorder, betydelig Eng og fornøden Skov, hvilken dog er formindsket ved Oprydning.

En Mand fra Tendrup har i Aaret 1700 bekøstet Prædikestolen, som findes i Hundslund Kirke.

Trustrup.

Byen hørte ligesom Hundslund og Torup i Slutningen af forrige Aarhundrede under Serritsløvgaard; den havde oprindelig 10 Gaarde og er nu næsten helt udfluttet. Jorderne ere for største Delen gode; noget er Sandjord.

En ved Udfkiftningen udflyttet Gaard kaldes Kronholm.

Ved det Vandløb, som over Trustrup Mark gaar ned mod Glibing Mølle, laa i forrige Tider en Vandmølle, og Stedet, hvor den fandtes, henvædtes endnu „Gamle Møllendam“. En lille Vindmølle er opført paa Byens Mark. Natten til den 1ste December 1857 afbrændte 2 Gaarde og 3 Huse i Trustrup.

Skablund

bestaar af 2 Gaarde, 1 Boelssted og en Skovfogedbolig samt 3 Huse. Af Byen er en Gaard lagt under Glibing Mølle. Skablund, der tilhørte Stamhuset Stensballegaard er nu folgt til Beboerne. Jorderne ere dels Muld, dels Sandjord. Skoven tilhører Stensballegaard. Tørv og Eng mangle her ligesom paa flere Steder i Sognet. Marken grændser til Horsens Fjord.

Paa Fredag 1871 afbrændte en af Byens Gaarde.

Her har været en Herregaard, Skabelundgaard, der i det 16de Aarhundrede tilhørte Niels Madsen Skade.

Glibing Vandmølle hører under Skablund By med sit oprindelige Tilliggende foruden med den ovenfor nævnte Gaards Mark. Den er desforuden forøget med to Gaards Jorder af Brigsted By i Boer Herred, saa at den nu er en større Landejendom. Baaningshuset og Møllen ligger i Hads Herred, hvorimod Volsgaarden er bygget i Boer Herred (Both falder den fejlagtig Glibet eller Gliborg Mølle).

Paa Marken har for en Del Aar siden itaet en af de saakaldte Synovne.

Sondrup

har hørt under Serritzlevgaards Fæstegaards og havde ved Udfikstningen 8 Gaarde. Her er Mangel paa Skov, men megen Eng og Tørvejord. Ved den saakaldte Sondrup Mose, som grændser til Stranden og midt for Den

Mrø bor en Færgemand, der er ansat af Dyrigheden og besørger Overfarten til Den. Han gjør tillige Tjeneste som Lods for de Skibe, der anløbe Amstrup Bakhus (i Falling Sogn). En Udflyttergaard hedder Drefjær. Skolen ligger vest for Byen.

Byens Mark er for største Delen Sandjord, bestaaende af en stor Bakkekjæde, hvoriblandt det højeste Punkt er den saakaldte Sondrup Bavn eller Bavnbakke, hvorpaa findes et trigonometrisk Mærke og som i Højde næppe giver Himmelhjerget meget efter. Midt paa den østre Side af denne Bakke er et Kildevæld, der i ældre Tider blev besøgt St. Hans Aften for sin helbredende Kraft, hvilken efter Folketroen tabte sig, da en Mand vadsfede sin skabede Hest i Vandet.

Et andet mærkeligt Kildevæld findes et Stykke vest for Byen.

Efter den Retning, i hvilken Sondrup er bygget,

hedder en Gaard Nørregaard og en anden Søndergaard. En Bæk løber gennem Byen mod Syd til Horsens Fjord.

Svinballe.

I forrige Aarhundrede vare Beboerne Fæstere under Aafjær indtil Byen folgtes derfra af daværende Ejer, Grev van der Rath. Dengang fandtes 6 Gaarde, hvoraf imidlertid nu den ene dels er udstykket, dels lagt under en anden Gaard. Byen har mange Huse og Parceller; dens Jorder ere for største Delen af god Beskaffenhed og her forefindes lidt Skov og noget Tørvejord; men kun ubetydelig Eng.

Den nedlagte Gaard kaldtes Overgaard, ligesom endnu en anden bencevnes Nedergaard.

Paa Marken foresandtes forhen en Stensætning, der antoges for at være en Ræmpegrav fra Oldtiden; der har ogsaa været en Ræmpehøj og et Par Synovne.

Fra en Mose, kaldet Røddam, kommer den Bæk, der løber gennem Sondrup.

Rjærsgaard

er en lille By paa 4 Gaarde og nogle Huse. Forhen havde den 3 Gaarde og hørte ligesom Svinballe under Nafjær. Den ene Gaard kaldes Mosegaard. Jorderne ere af god Beskaffenhed. Her findes en Del Skov, men Eng og Tørv er utilstrækkelig.

At der ved Rjærsgaard, som der fortælles, i forrige Tider skal have staaet en Herreborg, kan tænkes at være sandsynligt saavel af Byens Navn som og derved, at der paa Gaardmand Morten Nielsens Mark ind mod Nafjær Skov findes en stor Jordhøj, hvorom der har været ledet Vand. En anden lignende Høj er for nogle Aar siden fløjet, og ved at tage Stedet i Øjsyn synes man overbevist om, at der maa have været et større Anlæg.

Oldrup.

Den største By i Hundslund Sogn har 18 Gaarde og mange Huse saa vel i Byen som udflyttede.

Enhver Gaard har haft et Hus med Jordlod, og Marken er for Størstedelen meget god. Her findes noget Skov og Eng, men ingen Tørvejord.

Beboerne ere dels Arvesæstere, dels Fæstere til Stamhuset Rathlousdal og svare dertil istedetfor Hoveeripligt en aarlig Afgift (bencevnes Trællepenge), og for saa vidt de ere Fæstere tillige Landgilde. 3 Gaarde vest for Byen bencevnes Sødstrup; imellem disse og denne ligger Oldrup Skole, hvortil hører en ualmindelig god Skolelod. Af Udflyttergaarde bencevnes en Rusland, en anden Tydskland. (Den hos „Both“ nævnte Vester Skovgaard er en Gaard paa Oldrup Mark, hvilken beboes af Gaardsæster Niasmus Jacobsen).

Paa Sødstrup Mark har staaet en Kirke, hvis Grundvold endnu sees. Den blev nedbrudt efter Reformationen

og Sognet, der var Annex til Hundslund, henlagt dertil, hvorfor der i Oldrup findes en Munergaard, der svarer Konge- og Kirketiende til Præsteembedet. Dette Sogn bestod af Byerne Oldrup og Hadrup og maaske Dudrup. (Jfke som hos „Both“ maaske Svinballe). I Sommeren 1867 afbrændte en Gaard og 5 Huse i Oldrup. Ved Byen er nu opført en Vindmølle.

Sødrup betragtes under et med Oldrup.

Hadrup.

Byen tilhørte den ved Tendrup nævnte Caspar Bornemann, og dens Beboere bleve af ham overdragne Ejendomsret paa den Betingelse, at der af hver Gaard aarlig forrettedes en Wgtrejse, samt at der af hele Byen forrentedes en Kapital af 3000 Rd. d. Kourant til Stamhuset Nathlousdal, hvilken Forhæftelse endnu paahviler under Navn af Høsbondhold.

Hadrup har 9 Gaarde, nogle Huse og en forholds-

vis stor Del Lejehuse. Marken er af meget god Bonitet, og Skov og Tørvejord havez i Overflødighed samt noget Eng. Den hører til de bedste Byer i Hads Herred.

Mod Syd er i Aaret 1835 opført en Vindmølle, der afbrændte i Aarene 1840 og 1852 og blev opbygget igjen paa samme Plads i 1853.

I forrige Tider har 3 af de nuværende Gaarde været forenede under en Gaard, der beboedes af den før-omtalte Morten Mikkelsen, der befostede et Epitaphium opsat i Hundslund Kirke. Sagnet vil vide, at han selv har forfærdiget det, og at han lod det bære af Kvinder stykkevis til Kirken, hvor han samlede og ophængte det. Paa dette Kunststykke, hvis Brudstykker endnu findes paa Kirkeloftet, var afbildet i fritstaaende Arbejde Frelseren og de 4 Evangelister, hver med sit Symbol tilligemed Apostlene Petrus og Paulus.

Dudrupgaard var forhen en lille By paa 3 Gaarde og en Vandmølle, kaldet Tue Mølle. Den blev i Aaret

1772 samlet og opbyggt af Andreas Boetman, daværende Forvalter paa Aafjær, og folgtes 1775 til den Familie, der endnu ejer den. Til Gaarden, der er den største Ejendom i Sognet og har $17\frac{1}{8}$ Td. Hrtk., hører et Areal af 220 Tdr. Land Ager og Eng og 20 Tdr. Land Fredskov.

Dudrupgaard ejer Havre-Kongetiende af hele Hundslund Sogn, hvilken ydes efter nyere Kommissionsbestemmelser. Rug og Byg derimod svares med $1\frac{1}{2}$ Skp. pr. Td. Hrtk. efter hvert Aars Kapitelstart til Aarhus lærde Skole samt til Statskassen aarlig $18\frac{5}{8}$ Sk. pr. Td. Hrtk. De fleste Beboere i Sognet eje jelo deres Kirketiende.

For Oversigtens Skyld anføres Hartkornet for de forskellige Byer i Hundslund Sogn under et saaledes:

Hundslund	35	Tdr.	7	Skpr.	2	Tdf.	$\frac{1}{4}$	Alb.
Lorup	15	—	3	—	2	—	$\frac{1}{2}$	—
Tendrup	18	—	"	—	"	—	$\frac{3}{4}$	—
Trustrup	46	—	2	—	1	—	$\frac{3}{4}$	—

Stabelund	19	Ldr.	7	Skpr.	3	Fdf.	"	Alt.
Sondrup	39	—	7	—	1	—	1 1/2	—
Svinballe	27	—	4	—	2	—	2 3/4	—
Rjærsgaard	16	—	1	—	"	—	1 1/4	—
Oldrup	91	—	1	—	3	—	1 1/4	—
Hadrup	44	—	3	—	1	—	3/4	—
Dudrupgaard	17	—	1	—	"	—	1/2	—

Sognepræsterne efter Reformationen ere:

- 1) Hr. Bernt.
- 2) — Rasmus Johansen.
- 3) — Frederik Andersen.
- 4) — Søren Pedersen Faber.
- 5) — Christian Schjøning blev forflyttet til Obder=
Evensstrup Sogneskald.
- 6) Hr. Oluf Christensen Tim.
- 7) — Peder Mouritzen.

Sads Herred før og nu.

8) Hr. Mogens Bogelius var Provst over Hads Herred og døde 1775 i en Alder af 69 Aar.

9) Hr. Michael-Bogelius, ældste Søn af foranførte. Efter at han siden 1788, da han blev ramt af Apoplexi, havde ladet Embedet bestyre først af en Student og siden af en Kapellan, resignerede han i Aaret 1800 og blev efter given Tilladelse boende her i Bærelser, som han paa egen Bekostning lod opføre og indrette i Præstegaarden, hvor han døde 1817 i sin Alders 77 Aar.

10) Hr. Peder Winther havde i nogle Aar været Hører i Rolding Latinskole og tillige, da han var en god Musikus, spillet Orgelet i Byens Sogneskirke. Han blev fra Frøslev og Mollerup paa Morsø forflyttet hertil i Aaret 1800, var gift først med Sid. Mar. Sejdelin, Justitsraad S.'s Datter fra Rolding, og blev efter hendes Død i Aaret 1804, gift i Aaret 1807 med Margrethe Rasmussen fra Aalstrup, en Datter af Sogne-

foged Rasmus Jensen og Søster til Birkebonner Rasmussen i Aarhus.

Han maatte i hele sin Embedstid betale Pension til sin entledigede Formand, døde her i Aaret 1816, efterladende sig Enke i trange Aar med Børn af begge Egteskaber. Hun blev senere gift med en Drejer Lisberg i Aarhus, hvor hun for en Del Aar siden er død.

En af hans Sønner med den sidste Kone har studeret og skal være bleven en stor Metanitus.

Kredsens Rigsdagsmand, Dr. phil. G. Winther er ligeledes en Søn af ham.

11) Johan Eichel Skovgaard, født 1780 i Sjælland, blev som Candidat, efter at have i mange Aar været Huslærer, befordret hertil i Aaret 1816, giftede sig da med Caroline Tiderikke Bang, en Forpagterdatter fra Sjælland, som døde 1826 af Tyfus.

Han blev derefter gift med Christiane Ebeling, en Datter af Organist E. i Aarhus. I Aaret 1834 blev

han forflyttet til Drmslev og Koldt i Ring Herred, hvor han døde. Han maatte i sine 2 første Embedsaar udrede Pension til sin Formand og indtil det sidste ogsaa til dennes Enke.

12) Jens Møller Bogelius, Søn af fornævnte Præst Michael Bogelius og Hedevig Benedicte Spandet, født her 1780, dimitteret af Professor Worm i Foraaret 1800 fra Horsens Skole, blev i Aaret 1801 Hører og i 1806 Adjunkt ved samme Skole, blev i 1809 entlediget fra Embedet, tog Attestats i 1811, var derefter i henved 1 Aar Huslærer for afdøde Kammerherre Blüchers 2 smaa Børn, blev i Aaret 1812 kaldet til Sognepræst for Klobborg, Thyding og Græstrup Sognekald i Brads Herred, efter Forslag af daværende Stamhusbesidder til Mattrup, Justitsraad Thygesen, forflyttedes hertil i Sommeren 1834. Har ikke været gift. Han døde den 29. December 1861. I frisk Minde staaer endnu den venlige, selskabelige gamle Bogelius, agtet og kjendt her i

Hads Herred af Smaa og Store. Hvor han var tilstede, gik Samtalen aldrig istaa; gjerne var han nærværende ved Billeder og andre Lejligheder i Sognet, hvor det gik muntert til, og han befandt sig ligesaa vel hos den Allersfattigste som hos de Bedrestillede. Han skal have været en intim Ven af Provst Weisner i Præstholm, hvem han overlevede.

Beboerne i Hundslund Sogn har paa Kirkegaarden rejst ham et Minde af hugget Granit.

I Hundslund levede i første Halvdel af dette Aarhundrede en Skolelærer og Kirkesanger Nielsen, der endskjøndt ustuderet dog var forud for sin Tid. Foruden det, at han var en hyppelig Kirkesanger, besad han Sands for Poesi og forfattede flere Lejlighedsdigte af sund og populær Indhold; men hvad der især gjør denne Mand mærkværdig, er hans Duelighed og Utrættelighed i Skrivning; thi foruden at han konciperede og skrev mangfoldige Dokumenter, satte Inscriptioner og meget andet,

har han samlet og skreven 57 Bind i 4to, som udgjøre tilsammen 21,688 Pagina og indeholder en Samling af Eventyr, Komedier, Historier, Fortællinger og virkelige Tildragelser.

Han havde det Uheld i Aaret 1815 (?) en Aften, da han vilde ringe til Solnedgang, at Lænten, hvormed Klokken sættes i Bevægelse, brast, og han faldt ned fra en Højde af 15 Alen paa Hvælvingerne over Kirken, hvorefter han maatte udstaa et svært Sygeleje og siden den Tid var meget svækket paa Helbredet. (Hans Søn er Skolelærer Nielsen, der fornylig har søgt og faaet sin Afsked, efter i 50 Aar at have været Skolelærer, sidst i Dyrnbj).

Sagn af blandet Indhold.

I forrige Aarhundrede levede i Hundslund en Degn ved Navn Selmer, der var en stor Mester i den Kunst

at mane Gjengangere. Enhver Forretning af den Art lykkes bestandig for ham, naar han blot havde en Enestilling hos sig til at bringe som Offer; thi ellers sit han ikke Bugt med Gjengangeren. Dette hidrørte fra, at han som Barn skulde have stjaalen et Stykke Hvedebrød til en Skillinges Værdi. En Bonde i Bjerre Herred havde mistet sin Moder, som efter Døden spøgte hver Nat. Døre og Vinduer fløj op og i for hende, snart saa man hende i Maanestien ride paa en Hest ude i Gaarden, snart at staa ved Sengene og efterabe de Sovendes Snorken. Manden maatte derfor søge Degnen i Hundslund om Raad, og red i den Anledning over til ham. Saasnart Degnen saa Bonden komme, raabte han: „Nu ved jeg, hvad han vil, jeg ser nok, han har sin Moder med.“ Manden ser sig forfækket om og opdager, at Kjællingen sidder bag paa Hesten, fælt grinende i Djævelgestalt. Degnen gaaer da hen og styder hende ned; men hun farer med et lynende Blik op igjen med

det Udraab: „Du er en Tyv,“ hvorfor Degnen griber i Lommen og kaster en Stilling fra sig med de Ord: „Nu har jeg betalt min Brøde“. Han tog nu for Alvor fat paa Gjengangersten og manede hende ned i sin Forstue. Efter Afforden med Bonden skulde han have en Betaling af 4 Sletdalere og en Tønde Rug; men da denne havde faaet Nattefred, brød han sig ikke om at sende Betalingen til rette Tid, hvorfor Degnen løste Kjællingen og sendte hende tilbage. Havde det før været galt i Bondens Gaard, saa blev det nu meget værre, og for at forsone sig med Degnen og saa Fred for Spøgelseset, maatte han igjen til Hundslund. Denne Gang tog han 4 Tdr. Rug og 10 Rdl. med til Degnen, og Spøgelseset fulgte uanmodet med bag paa Læsset. Nu puttede Degnen Gjensærden ned under en Sten i Kirkemuren, hvor det skal sidde og kuffelure til Dommelig.

For 70 Aar siden, paa den Tid da Gabestokken med sit Tilbehør af Halsjern endnu fandtes udenfor Baaben=

husedøren ved Hundslund Kirke, boede der i Sondrup en Kone ved Navn Johanne Grandsdatter, der ansaaes for en fuldkommen Hex, og den, som ikke var hendes Ven, maatte frygte hende.

Strøg hun et Stykke Kvæg henad Ryggen, blev det syg, saa hun stjævt i et Bryggetar, blev Mælk surt, kastede hun et ondt Dje til Kjernen, fik man intet Smør, ja nogle vilde endog vide, at hun kunde malke Mælk af et Halmstraa. Naar hun gik til Alters, kunde hun ikke synke Brødet og Vinen, men maatte spytte det ud i Psalmebogen.

En Kone vilde en Gang forsøge om hun virkelig var en Hex og lagde et Kostekest af Flyverøn (o: Røn, som er voxet paa en Træstub eller et lignende Sted, over Dørtærskelen, og ganske rigtig, Hexen stod og rofede og kunde ikke komme over.

Folkene i Byen søgte derfor mere af Frygt end af Kjærlighed at have hendes Venstabskab og forsønte ikke ved

Gilder og Højtider, i Slagtetiden og naarsomhelst der vankede noget Godt, at give hende en Part, for ikke at blive skadet af hendes Hexeri.

Da hun døde, mente en af Byens Gaardmænd, at han, skjøndt buden, godt kunde undlade at følge hende til Graven, saameget mere som han ikke boede i hendes nærmeste Nabolag; men hvad sker? Næste Morgen laa alle hans Lam flæbte sammen i en Dunge stendøde, og han mente nu, at det var en Hævn, som Hexen lod ham føle, fordi han ikke fulgte med til hendes Begravelse.

Ligeledes boede der i samme By i forrige Aarhundrede en Kone, der var berømt for Trolddom. Hendes Mand skulde have haft utilladelig Omgang med et Fruentimmer, hvorfor Troldkone henvendte sig til Præsten med Anmodning om, at han vilde holde en Skjendepæf for ham, hvilket Præsten imidlertid ikke skjottede

om. Herover blev hun vred og truede Præsten med de Ord: „Saa skal jeg stille Dem ved Kjole og Krave.“

En Tid derefter blev Manden syg og sendte Bud efter Præsten, som skulde give ham Sakramentet. Præsten indfandt sig ogsaa; men da han betraadte Gaarden, saa han en Hare løbe forbi sig og ind ad Stuedøren, hvorfor han skal have sagt til Karlen, som gik i Gaarden: „det vil blive mig et strengt Hus at komme i, men jeg maa ind.“

Da Præsten var kommen ind og stod foran Sygesengen, kom Haren og slog ham Bogen ud af Haanden. Fra dette Djeblik blev hans Tale utydelig og hele den ene Side af hans Legeme tabte sin Førlighed, og han kom fra den Dag af aldrig paa Prædikestolen mere.

(At Præsten ved omhandlede Lejlighed mistede sin Førlighed, forholder sig nok rigtigt; men Folketroen i de Tider var strax rede til at tilskrive Troldkvindens Magt denne Begivenhed. Præsten var den paa Listen

under Nr. 9 anførte Michael Bogelius, om hvem der vides, at han i Aaret 1788 blev ramt af et apoplektisk Tilfælde.)

Paa Hadrup Mark Vest for Bnen findes 3 Bakker, hvor der i gamle Dage skal have boet Bjergfolk. De skulle have forbyttet smaa Børn i Buggen og lagt skeløjede og vantrebne Bjergunger i Stedet. Man saa undertiden disse Underjordiske ved højlys Dag vandre om paa Marken og røbe Kvæg; men naar Kirkeklokkerne om Søndagen ringede til Højmesse; grebe de sig hylende om Drerne og forsvandt.

Engang var en Pige af Træthed sovnet ind paa en af disse Bakker, hvor hun havde lagt sig for at hvile; strax kom Bjergmanden og førte hende ned i sin Bolig. Da Pigen vaagnede og saa hvor hun befandt sig, udbrød hun flagende: „Herre Gud! hvordan er jeg kommen her?“ Da Bjergmanden hørte Vorherre nævne, gav han Pigen

saar voldsom et Stød i den ene Side, at hun fløj op oven Jorden; men Stødet forvandt hun aldrig og var siden den Tid halt paa det venstre Ben.

I samme By boede i forrige Aarhundrede en Kone, der hed Bodil Nielsdatter, men almindelig bencævnedes Buld Kaals efter hendes Mand Kaal eller Karl Andersen. Efter Nøgtet skal hun have været, hvad man hos Almuen kalder, „en Fandens Kjælling.“ Der fortælles saaledes, at da hun en Gang var ved at destillere Brændevin, kom Brændevinsmændene (saaledes kaldtes de, der udsendtes af Justitsen og Toldvæsenet, for at forhindre og opspore ulovlig Brændevinsbrænden) til Byen, og da hun saa dem, stillede hun sig i Borten paa en ublusfærdig og skamløs Maade, og forhindrede dem derved i at komme ind og se hendes Forehavende.

Efter hendes Død skal hun, som det hedder, have gaaet igjen. I Gaard, paa Mark og i Skov, ved Dag

og ved Nat saa man Buld Raas. For at saa hende manet, henvendte man sig til en daværende Kapellan i Sognet, Hjort, (den samme B. K. Hjort, der har forfattet flere af vore gamle Folkeviser), som en Morgenstund forsynet med en stor Bog i Haanden stævnede hende til sig paa Kirkegaarden, og efter den Tid saa man aldrig mere noget til hende.

I Oldrup skal der i fordums Dage have levet et Par fattige Folk, som havde en Datter paa en halv Snees Aar, der var bleven opdraget hos Bedstemoderen, af hvem hun havde lært Sortekunstneriet uden Forældrenes Vidende.

Engang, da disse begge vare ude, havde Datteren faaet Besøg af nogle Lege søstre, til hvem hun sagde: „Naar I ikke vil fortælle det til Nogen, saa vil jeg bage os Pandekager.“ „Hvordan skal det gaa til,“ spurgte disse, „Du har jo hverken Mel eller Mælk.“ Strax

satte hun en Stol paa Gulvet, huggede et Par Knive op i Loftsbjælken og malte deraf det nødvendige Mælk. Derpaa tog hun en Bøtte, som hun satte paa Skorstenen, pustede derpaa i Aften, og Botten fyldtes med Mel. Nu manglede hun Ild; men dette skaffede hun snart tilveje. Hun gabede blot over et „dødt“ Kul, som derpaa fængede Ild.

Bandefagerne bleve derefter bagte og spiste; men som det ofte gaar, Børnene glemte deres Løfte og fortalte det i Hjemmet, og derved kom det til Troldpigens Forældres Kundskab. Disse, der vare kristelige Ægtefolk, henvendte sig til Præsten, som bød dem at møde hos sig tilligemed Pigen.

Bed Ankomsten til sig lukkede han sig inde med dem i sit Studerkammer, tog en Bog med røde Bogstaver i ned fra en Reol, og gav sig til at læse deri, derpaa gjorde han nogle Tegn foran sig; man sporede en svæden Lugt, og nu indfandt Djævelen sig. Præsten tog da sit

Lømmetørflæde, lod Djævelen holde i det ene Hjørne og Pigen i det andet, traf sin Kniv og skar det midt over, saa hver fik sit Stykke. „Gamle Erik“ forsvandt; men Pigen som nu var løst fra den sorte Pagt, svandt hen af Tæring.

Mellem Sondrup og Thrustrup mente man i gamle Dage, at det spøgede stærkt ved et Ellekrat, noget fra Bejen. Imellem Hundslund og Oldrup spøgede det stærkt i Juletiden ved en Tornebusk ved Bejen.

Ved forrige Aarhundredes Slutning levede i Svinballe en Mand, der var saa stærk, at han en Dag, da en Hest var løben ud af Stalden, tog fat i dens Hale og trak den baglænds ind igjennem Døren.

En Gang, da han var til Mølle og var kommen paa Glatis, spændte han Hestene fra Vognene og bar dem over Isen. Han hed Tørgen Elkjær.

I samme By var der i dette Aarhundrede en Skomager ved Navn Niels Laurzen, der kunde løbe omkap med et Par Heste. Han endte en Gang en Rejse fra Aafjær til Aalborg og hjem igjen i 20 Timer.

For omtrent 70 Aar siden var der en Pige i Thorup, som kunde staa paa den øverste vestre Tinde af Hundslund Kirkeetaarn og strikke paa en Strømpe.

Rottejægeren.

I Dudrup hændtes det en Gang, at Rottenne havde taget saadan Overhaand, at de truede med at ødelægge Alt. Folkene brugte forgjæves alle de Maad de kjendte; men ligemeget hjalp det. Da kom der en Gang en gammel Mand til Gaarden for at tigge. Han fortalte, at han var Rottejæger, og tilbød at jage Utøjet bort, hvilket Tilbud de vare meget glade ved; men han forlangte, at de skulde opgive ham et Sted, hvor han Sids Herred før og nu.

kunde jage Røtterne hen, og de bade ham da om at jage dem over til Tendrup. En maatte nu vise ham omkring i alle Stuer og Kammere; thi ingen Steder maatte forglemmes, medens Gaardens øvrige Personale gik ud i Haven for at se, hvad det vilde blive til.

Lige med et blev det levende i Haven, idet Røtter i Hundredevis myldrede ud fra Husene, og toge alle som en Vej til Tendrup.

Fra den Tid af vare de en rum Tid fri for dette Utøj i Dudrup; men det spurgtes snart trindt omkring, at i Tendrup havde de faaet mange uvelkomne Gæster.

Førend Dudrupgaard blev samlet under een Ejen- dom, vare Beboerne Fæstere. En af disse tog en Dag, da han skulde til Herregaarden, noget Byg med sig, som han i Forvejen havde udblødt i Brændevin. Dette strøede han for Husbondens Kalkuner, som begjærligt slugte det i sig. Men Virkningen udeblev ikke. En efter

En faldt de om som døddrukne. Herkabet, der fik det at se, troede, at deres Kalkuner havde faaet Gift, og Bonden, der nu indsandt sig, bad den naadige Husbond og Frue om at maatte tage dem hjem med sig, hvilket blev ham tilladt, da, som han skal have sagt, de ikke duede for fine Folk at spise.

I Hundslund Sogn leve endnu to Veteraner, som i 1815 vare med det danske Korps i Frankrig, nemlig: Gaardmand Niels Nielsen Bisgaard i Oldrup og Af-tægtsmænd Søren Jensen i Svinballe, begge henved 90 Aar gamle.

Ørting Sogn

grændser mod Nord til Odder og Randlev, mod Ost til Gosmer og mod Syd til Gosmer og Felling Sogne;

mod Vest grændser det til Hovedgaarden Aafjærø Forder. I Sognet findes Byen Orting, der er beliggende paa et Dre, der skyder sig ud i det vidtstrakte Eng- og Mose- drag, som strækker sig fra Horsens Fjord ved Amstrup halvanden Mil ind i Landet til og imod Odder, og som saavel efter Sagnet, som efter hvad de stedlige Forhold udvise, fordum har været et sejlbart Vand.

Henved en Fjerdingvej Ost og ligesaa langt Vest for Kirken ligge to ældgamle Samlinger af Boliger, der kaldes respektive Oster- og Vestergaarde. I den vestlige Ende af Byen ligge „Tregaardene“ samt „Sverrig“ og „Norge.“ Den allernyderste Del af Byen kaldes „Halen.“ Sognets Areal udgjør 1537 Tdr. Land, hvoraf 134 Tdr. Land Fredstov. Hartkornet beløber sig til 121 Tdr. Der gaar i Gjennemsnit c. $11\frac{3}{5}$ Td. Land paa hver Tde. Hartkorn. Indbyggerantallet er c. 600. Sognets Forder bestaa i den sydlige Del af kraftige Muldjorder; i den nordlige og østlige af lettere; men

dog ligesaa gode Kornjorder, og i den vestlige Del, hvor Terrajnet højner sig noget, uden egentlig at kunne kaldes bakket, af sandmuldede Jorder.

Paa Søren Rasmusjens Mark i Vestergaard findes Levninger af en stor Kjæmpehøj „Mølhøj“ kaldet, hvorfra man har en smuk Udsigt. I den Del af Byen, som kaldes Halen, findes en hellig Kilde, Sanct Helene Kilden, hvortil Folk i Fortiden valfartede Sanct Hans Aften.

Orting By menes at have Navn af et Thingsted, som der i ældre Tid skal have været, og beretter Danske Atlas, at den Mark, hvor Thinget holdtes, endnu kaldes „Thingstættten.“

Som overalt i Huds Herred findes Bispestolen i Aarhus ogsaa blandt de tidligste Lodsejere i Orting, thi allerede 1341 skjødede den oftere omtalte Fluidt Andersen 3 Gaarde i Orting m. M. til Biskop Peder i Aarhus, og 1354 solgte en Niels Eschildsen al sin Rettighed i Orting og Orting Mark til Biskop Poul i Aarhus.

Det sidstnævnte Aar har der nok været en Trætte om 2 Gaarde i Orting m. M., i hvilken Trætte Kong Waldemar Atterdag da affagde Dom; men de nærmere Enkeltheder ved denne Sag ere i Tidens Løb gaaede tabte. 1396 synes ogsaa Kongen at have ejet Gods der i Byen, ligesom ogsaa dette Aar Henning Bønstrup udstedte et Skjøde paa 2 Gaarde i Orting m. M. 1427 fik Biskop Ulrik meget Gods tilskjødet i Hads Herred af Fru Abbele Thyggesdatter, Niels Kalffs Efterleffuerste (til Bjørnkier), hvoriblandt ogsaa var en Gaard i Orting. 1464 udstedte den bekjendte Ridder Axel Langesen Brev til Clausholm Pantebrev paa en hel Del Gods, hvoraf 4 Gaarde i „Ortingh i Hattkherredt“, hvilket Gods han 20 Aar senere ved Magestifte skilte sig ved. I Aaret 1502 udstedtes Thingsvidne, at Seffrenn i Ortingh, Simen Sluffsen og Knudt Sluffsen stod inden Thinge og kjendte dem og deres Arvinger ingen Ret eller Rettighed at have i Em Klosters Gaard, som Niels

Sluffsen i Skierringh paaboer, men at have fuld Bederlæggelse i deres Gaardsted.

Blandt det Gods, som Borgmester Mickell Pedersen (Akeleie) i Odense 1509 fik Fru Berte Drages Fuldmagt til at sælge, var ogsaa en Gaard i Orting.

Paa Orting Mark ligge 4 Gaarde i Alynge, som bencævnes Østergaarde. Disse Gaarde udgjorde i ældre Tid en samlet Ejendom, der allerede nævnes for over 500 Aar siden. I Aaret 1340 blev der nemlig taget Stokkencævn paa en Gaard i Orting, som kaldes Østergaard. Utvivlsomt har det dengang været beboet af Adelsmænd, thi Aar 1390 skjødede en Bæbner Eric Anderssen en Gaard i Ortingh, som kaldes Østergaard, til Biskop Peder i Aarhus. Gaarden maa imidlertid snart være kommen fra Bispestolen; thi 1435 blev den paany tilskjødet til en Aarhus Bisp, nemlig Bisp Ulrik, idet Bæbneren Mogens Nielsen da skjødede sin Gaard og Gods i Hads Hered i Orting, som kaldes Østergaard til be-

bemeldte Biskop. Da hverken Eric Andersen eller Mogens Nielsens Slægtnavn er anført og deres Baaben ikke kjendes, saa vide vi nu slet Intet om, hvem de have været. Utænkeligt er det dog ikke, at Mogens Nielsen er Fader til den Thorsten Mogenssen Urfof, om hvem det er fortalt, at han 1445 folgte Gods i Hvilsted til den samme Biskop Ulrif. Selv om det er, saa blive vi dog ikke klogere, eftersom en Slægt Urfof ikke findes i Adelslexicon. Kun kan man af Navnet Urfof slutte, at det har været ægte Jyder. Østergaard er vistnok siden forbleven under Bispestolen til Reformationen, thi den findes ej senere nævnt.

I en gammel Bise om Hads Herreds Byer hedder det:
 „I Ørting er der ikke en Mand,
 Uden Per Nielsen den Pinfemand.“

Rimeligvis kaldes han en Mand, fordi han skal have være en rig Mand og „redet med Sølvsporer.“ Denne Per Nielsen skal nemlig have været Kaffer for Hads Herred, og Kaffer og Pinfemand eller Pinter være ensbetydende Benaævnelser. Man siger endnu om en mager Hest, at den er ikke for god til at trækkes til Pinteren. Ved den venstre Side af Bejen, som skjærer Nordhulvej ved den vestlige Ende af Drting By, ligger et lille vel vedligeholdt Hus paa en lille Toft, der endnu kaldes Kafferfulen. Her boede i Slutningen af forrige Aarhundrede en Kaffer, der hed Holger. Hans Forretning, der bestod i at slagte gamle og syge Heste og flaa selvdøde Kreaturer, var afføjet af Folk, og Fordommen imod Kafferens Haandtering gik saa vidt, at den, som gav sig af med Slikt, blev anset for uærlig. Desaar saa havde Holger god Fortjeneste og var en velstaaende Mand. Gamle Folk fortalte om den Drting-Kaffer, at han mødte selv med Sølvse, Kniv og Gaffel, Hads Herred før og nu.

ikke at forglemme et zirligt forarbejdet og mægtigt Sølvbæger, medens den, for hvem han arbejdede, drak af et Glas; thi en Kaffer maatte ikke spise og drikke med andre Folk, og sin Haandtering maatte han øve i en Afkrog. Kafferen, der saaledes havde Eneret paa sin Haandtering, havde altid fuldt op at bestille, og dertil kom, at førend Abildgaard grundede Veterinairskolen, fandtes ingen andre Dyrlæger her i Landet end Kaffere og Grovsmedde.

Ingen turde modtage noget af Kafferens Haand direkte eller levere ham noget i Haanden; den, som havde Samkvem med Kafferen, havde sin Ære forbrudt. Saaledes hændtes det en Gang, saa vidt vides, i Saxild ved en Leigestue, at en Karl af en Fejltagelse i Mørket gik hen og kysede Kafferens Datter, der kun var tilstede som Tilskuer, istedet for sin Kjæreste. Det blev bemærket, og Karlen maatte strax som en Banæret vandre med Kafferpigen ud af Huset og drage med hende til

Orting for at tage Del i Haandværket, som han skal have været meget duelig til. Bore Fædres Fordom og Afsty for Katterhaandværket har tabt sig med Tiden, og Holgers Familie er forlængst uddød, eller ogsaa har den blandet sig med Egnens Befolkning. Katterkullen stod længe efter Holgers Død urørt; men en senere Gjer lod rydde dygtigt op i Kullen og opgravede derved flere hundrede Lispund Ben, der paa den Tid havde en stor Værdi, da det netop samtidigt begyndte at blive en Handelsvare, som brugtes ved Kunstgjødningsfabrikationen.

Indtil 1826 maatte Odder og sandsynligvis alle Byer i Hads Herred hente deres Brev- og Pakkepost i Orting, hvor den Gang Anthon Post boede, som gik 2 Gange om Ugen til Horsens, der den Gang var Hads Herreds Kjøbstad. Først 1826, da Ole Post afløste Anthon og bosatte sig i Odder, ophørte man at hente sine Postsager i Orting.

Kirken ligger paa en Bakke ved den nordre Side

af Byen og er kun lille og uden Taarn og bygget af Kampesten. Altertavlen er fint Træstjærerarbejde og forestiller Patriarkerne Abraham, Isak og Jacob; den Sidstnævnte omgivet af sine 12 Sønner. I Gangen findes tvende store Ligsten, hvorunder der skal ligge nogle af Sognets tidligere Præster begravne.

Det Sagn vi tidligere have meddelt om en Brudestare, der druknede ved at sejle over Sødal Sø fra Morsholt til Randlev Kirke, har man villet henføre til Orting, hvis Beboere i fordums Dage søgte Uld Kirke, som de kun kunne naa til ved at sejle, og skulde nævnte Ulykke have givet Anledning til, at de Orting Mænd byggede sig selv en Kirke.

Sognepræsterne efter Reformationen ere:

- 1) Hr. Søren.
- 2) — Simon.
- 3) — Søren Mogensén, som var Provst.
- 4) — Christen Sørensen.

5) Hr. Hans Rasmussen, ogsaa han var Provst, og „udi hans Tid blev Sognene forandrede — før vare Halling og Felling eet Pastorat — nu bleve Gosmer og Halling combinerede Anno 1656“.

6) Hr. Peder.

7) — Magister Jens Hjerfing.

8) — Jens Bergenhammer.

9) — Casper Ernst Hartmann.

10) — Jens Møller.

11) — Mads Bergenhammer.

12) — Brøchner.

13) — Petersen.

14) — P. B. Kaalund, Provst.

15) — Søren Møller.

16) — Pontoppidan.

17) — H. Ingerlev.

18) — Schou.

19) Hr. Petersen og

20) nuværende Sognepræst Hr. Thomsen.

A n m æ r k n i n g. Præsten Søren Møller er bekjendt af sine mange Rimerier; saaledes vare hans Vigtaler og Brudevielser i Almindelighed paa Rim, og var der hos Bedkommende en lille Plet „sit han den paa Talerkenen.“ Han udgav i Trykken en Historie om det store Mord, der foregik i Falling, da Spejtsler først skar Halsen over paa sine 3 Børn, og dernæst hængte sig selv. (Ligeledes har Pastor N. Blicher i Randlev behandlet samme Thema i en Pjece, udgivet 1817 og trykt i Aarhus Stiftsbogtrykkeri). Spejtsler ejede den saakaldte røde Gaard i Falling, der nu er nedbrudt og tilkjøbt Damgaard. Morsagen til denne affhyelige Udaad forklarer han i et Brev til sin Husholderste, Ane Marie Aarestrup, og ligeledes i et andet Brev til de Falling Mænd at være den, at han „er bedraget saameget fra, at han ikke kan opføde sine Børn.“ Denne Begivenhed vakte stort Røre i Hads

Herred, og Dagen efter at dette var sket, „hørtes rørende Taler (Søndagen 1. Juni) fra Omegnens Prædikestole. I Gylling, Gosmer, Halling, Randlev og Bjerager Kirker hørtes hulkende Graad og saaes flydende Taarestrome.“

Søren Møller og hans Samtidige i Randlev, Pastor N. Blicher havde i Aarene omkring 1820 en meget lang Pennefejde med en Dandselærer Bagge, der ogsaa var Rimmed. Præsterne havde nær tabt Slaget, uagtet de smurte tykt paa; men da det kneb allerhaardest for dem tog N. Blicher's Søn, Digteren St. St. Blicher, Præsterne's Parti, „høvlede Dandselæreren af“ og endte Krigen med følgende skjønne Ord:

„So mere han rives, desmere han flør,
Dg skabet bli'er Væstet dog, indtil han døer.“

Tre Veteraner.

I Orting levede for faa Aar tilbage tre gamle Krigere fra Napoleon den Stores Dage, den ene dansk og de to tyske af Fødsel. Danskeren var barnefødt i Orting og har siden al sin Levetid boet der. Om sit Kriegerliv har han selv fortalt Følgende:

Peder Laurson.

Jeg blev som Børnepligtig udskrevet til Kavallerist og kom til det haderlevste Rytterregiment. Efter at have gennemgaaet Rekruttskolen kom jeg til Holsten med Regimentet, der som Hjælpkorps skulde støtte den franske Armee, der under General Lallemand laa omkring Hamborg, imod de fremtrængende Rusere og Prøssere.

En Aften, knap efter at vi vare komne til Holsten, befandt jeg mig i en Patrouille, som var ude paa Re-
kognossering. Natten var mørk, og vi rede længe uden at mærke noget til Fjenden. Endelig naaede vi en

Landsby, hvor den dybeste No herskede; men Freden varede ikke længe. Paa een Gang lod et Pistolstød lige foran os, og Glimtet af Skuddet lod os se en hel Hov fjendtlig Kavaleri baade for og bag os. Jeg for min Part blev hed om Drerne ved dette Syn og gav mig til i Mørket at hugge fra mig, saa godt jeg kunde og var saa heldig at saa en Vej ryddelig. Jeg huggede Sporerne i Hesten og befandt mig snart udenfor Byen paa en Mark; men hvorhen nu?

Jeg lod Hesten trave til, og da jeg havde redet et godt Stykke, begyndte det at lysne i Øst. Dagen var just ved at bryde frem, da jeg, allerbedst som jeg red, fornam en Stikken i min ene Arm, og da jeg skulde til at se efter, løb Blodet ned over Haanden; thi jeg havde faaet et Sabelhug over den ene Albue. Det varede dog ikke længe, inden jeg stødte paa nogle af vore egne Tropper.

Jeg maatte paa Lazarettet, og da jeg blev udskreven derfra, blev jeg hjemsendt, men med en stiv Arm.

H a s s e.

Hasse var Saddelmager af Profession, tydsk af Fødsel, arbejdsom og flittig; dertil raff i sit Væsen og af et muntert Gemyt. En stiv militærisk Holdning iagttog han stedse

Han havde som Frivillig deltaget i den sidste store Kamp, da det unge Tyskland afryjtede det franske Mag. Det det Lützow'ske Frikorps, hvori Tysklands unge begavede Digter, Theodor Körner, fandt Heltedøden, havde han deltaget i den afgjørende Kamp og var derfor hædret med Tapperhedsmedaille.

J o h a n M e f l e n b o r g.

Johan Mefflenborg var en snurrig gammel Fætter, lille og undersætsig. Stærk havde han været, og dertil

en rask Arbejder i sine unge Dage. Han var en Rømningsmand, og hvorledes det gik til, da han tog Rejsepass herved, ville vi lade ham selv fortælle.

1810 laa jeg i Meklenborg som Husar, og der var dengang en forfærdelig Krig med denne Napoleon, der med sine Franskmænd pidstede Alle af som Hunde, hvem han kom i Lag med.

Medens vi laa der og ventede paa Marschordre til at komme ud og tage Lag med, besluttede jeg og en Kammerat os til at desertere.

En Aften, da vi vare paa Forpost og havde faaet en langt fremstødt Post, vare vi just lige blevne satte ud, da vi, strax efter at den afløste Vagt var kommen os af Syne, gave vore Heste af Sporene og joge over Marken, alt hvad Remmer og Tøj kunde holde.

Efterat vi havde jaget afsted en god Stund, øjnede vi en høj Bæl. Det var Grændsefjellet mellem Meklenborgs og Hamburgs Gebet.

Vi holdt vore Heste an der, thi nu vare vi fri; i samme Øjeblik hørte vi Kanonerne dundre inde i Staden, hvilket vi antog som Bevis for, at vor Flugt var opdaget.

Vore Heste vare kridhvide af Skum, og deres Næseboer vare saa store, at vi kunde have puttet en Træsko derind.

Saa rede vi ganske stille til Hamborg, hvor vi folgte Heste og Mundering, rejste gennem Holsten og Slesvig, og jeg kom til Alsfjær og har siden den Tid alle Dage været i Hads Herred.

Falling Sogn

er Annex til Ørting Sogn og omgivet af dette, Gosmer og Gylling Sogne samt Horsens Fjord.

Sognets Areal udgjør 3878 Tdr. Land, hvoraf 459 Tdr. Fredskov. Indbyggerantallet c. 850.

Her findes Bjerne Faling, Alstrup, Amstrup og Halkjær. Jorderne ere af forskjellig Bestaffenhed. Til Faling og Alstrup ere de af udmærket Bonitet; Amstrup og Halkjær har derimod lette sandmuldede Jorder. Der gaaer i Gjennemsnit $10\frac{6}{7}$ Td. Land paa 1 Td. Htk.

Her findes Hovedgaarden Alkær og Gaardene Lundhoff, Brændbygaard, Damgaard, Aldrupgaard og Bads Vandmølle med højtliggende Vindmølle.

F a l l i n g

er en lille By paa 8 Gaarde og nogle Huse.

Gaardene ligge temmelig spredte, hvilket hidrører fra en stor Ildebrand, som overgik Byn den 22. Maj 1854, ved hvilken Lejlighed de 7 Gaarde og nogle Huse lagdes i Aske.

Kirken ligger ved den nordøstlige Side af Sognet, den er bygget af Kampesten med Taarn, er stor og rummelig og har hvælvet Loft.

Sads Herred før og nu.

Paa den nordre Side op mod Indgangen fra Kirken er et tilbygget Kapel, hvori findes en Kiste, der gjemmer de jordiske Levninger af Fru Hedevig Margrethe Bornemann.

I Koret findes et Marmor-Epitaphium over samme Dame, der i sin Tid ejede Natjær og døde 1749. Hun var gift med Mathias Rosenørn, der var Oberst over det sjeneste Kavalleri-Regiment og døde 1725, 49 Aar gammel. Over ham hænger i Kirken 2 Faner. Nævnte Egtepar have vistnok skænket Alterflædet til Kirken; thi det er forsynet med Rosenørns og Bornemanns Baabener i 2 Sølvplader. Kalken er givet 1668 af Maren Hans Datter i Ulstrup. Over hende og hendes Mand Søren Jørgensen, er der et Epitaphium i Kirken, ligesom ogsaa over Sognepræsten Hans Skjold med Familie.

I gammel Tid hørte, som tidligere omtalt, Halling Sogn som Annex til Felling; men 1665 forordnede Kong Frederik den 3die, at Felling, som var Slotskirke

til Aakjær Slot, skulde være Annex til Orting, og Halling Annex til Gosmer, for mere Bequemmeligheds Skyld.

Paa Falling Mark fandtes fordem et Vandløb, Asebæk kaldet.

I Aalstrup, der ligger sydvest for Falling findes Sognets Skole. Det er en lille hyggelig Landsby med smukke velbyggede Gaarde og udmærket veldyrkede Marker.

A m s t r u p

er Falling Sogns sydligste By. Den ligger i en malerisk Eng og er rig paa Oldtidslevninger. Størstedelen af Byens Marker danner en Halvø, som stikker ud i Horsens Fjord. Paa Sydsiden findes Amstrup Bøhus med Ladeplads, hvorfra er Overfart til Alrov. Byens Jorder ere af forskjellig Bestaffenhed. Omkring selve Byen ere de af udmærket Bonitet, medens Halvøen er af lettere Bestaffenhed.

Tværs over Halvøen er en Lavning. Her har i
 fordums Dage Havet gaaet ind fra Lerdrup Vig til
 Bugten vesten for Halvøen, der hvor Pothuset nu lig-
 ger, og har saaledes i sin Tid den sydlige Del af Halb-
 øen været en højtliggende Ø, hvilken nu i daglig Tale
 kaldes Amstrup Stov, endstjøndt der ikke findes et eneste
 Træ. Her ligger tvende Gaarde og paa Marken til den
 ene af disse findes paa Brinken lige ved Havet Lev-
 ninger af en stor Rjæmpehøj, som kaldes Pottelaaget.
 Den stod indtil for faa Aar siden urørt. Da lod Gaar-
 dens Gjer Højen udgrave og stødte derunder i dets syd-
 østlige Side paa et stensat Gravkammer, som vendte i
 Retning fra Øst til Vest. Her fandtes nogle til Dels
 hensmuldrede Levninger af Ben og et Sværd med Kors-
 hæfte. Hvem, der har hvilet her, ved man ikke; men
 efter Højens Størrelse og Beliggenhed kan man slutte,
 at det har været en mægtig Mand.

Syd for nævnte Halvø ude i Havet findes en Hav-

hvirvel, som end ikke i den strengeste Vinter har været tillagt med Is. Ifølge gamle Dages Overtro skulde Nøkken eller Munken, som han kaldtes, have boet der, og det kaldes endnu Munkens Hul. En Kone og hendes Søn, der i en Snestorm gik fra Alrø over Isen for at naa til Amstrup, er forulykket der, og der skal desforuden være flere omkomne der ved at gaa over Isen.

Nord for den omtalte Juddsjæring findes en Hede-strækning, som bestaaer af en bølgeførmig gold Sand-slette med en jævn Hælding mod Syd. Ret Nord for Heden er en stor Kjømpehøj, Stolphøj kaldet; Navnet skal hidrøre fra, at der i Fortiden paa Toppen af Højen stod en Eggestolpe, hvorpaa Baunen i sin Tid har været anbragt. Nord for Byen fandtes i Fortiden flere Syn-ovne, hvor der skal være funden forskellige Gjenstande fra Stenalderen.

A a n.

Som et af Herredets Hovedvandløb skal her nævnes Aafjer Aa. Den har sit Udspring paa det Sted i den store Tørvemose, hvor Vandet staaer stille, og som er beskrevet under Nølev Sogn.

Den løber først lige i Vest og danner paa et Stykke Grændsen imellem Orting og Odder Sogne, derpaa mod Syd, hvor den adskiller Orting Jorder fra Aafjers og har her Navn af Biilsbæk eller Bildesbæk. Et Stykke fra „røde Bro“ forener den sig med den fra Hundslund kommende Ladegaards- eller Svend Feldings Aa, om hvilket Vand Sagnet fortæller, at det var det letteste i Danmark, hvorfor Svend Feldings Hest skulde have deraf at drikke. De forenede Vandløb gaa derpaa i Syd forbi Aafjær, som de omgiver med Vand, løber derfra til Vads Mølle, der drives ved Vandet og derfra videre i Syd lige til Havet.

Sognets ældre Historie.

Den første Gang Falling nævnes er i Aaret 1365, da Michell Nielsen skjødede noget Gods dersteds til Jacob Joensen. 1385 omtales baade en Poffuell Lauridsen og Tønnes Westenij som eiende Gods i Falling. 1396 er udstedt et Kongebrev om Gods i Dlstруп, Drtingh og Serridsløff. Samme Aar ejede Henningh Bønstrup 5 Gaarde i Dlstруп. 1402 pantsatte Gotshaldt Rostруп, vistnok Fader til den under Afjær omtalte Marquard Rostруп, foruden mere Gods i Hads Herred ogsaa 2 Gaarde i Ambstrup til Biskop Boe i Aarhus, og kort efter folgte han Bispen samme Gods. 1409 ejede Thønnes Westenij endnu Gods i Falling og Dlstруп m. M. 1425 skjødede Las Salmandsen af Astrup alt sit Gods i Falling Sogn til Biskop Ulrich, ligesom ogsaa han og hans Broder Jens Salmandsen samme Aar bekjendte sig ingen Lod at have i Falling Mark. Aaret efter skjødede Jep Andersen af Serridsløff til

Bisshop Ulrich 2 Gaarde i Falingh, 1 Gaard i Olstrup, 1 Gaard i Ambstrup kaldet Brendbyggested og 1 Gaard og 1 Mølle i Thrudstrup i Hundklund Sogn. Dette Brendbyggested er vistnok den i Tauske Atlas omtalte Brendbygaard. Bisshop Ulrich forøgede atter saa Aar efter sine Ejendomme i Faling Sogn, idet han 1432 af Ridder Esse Jensen Brock købte en Gaard, Souhom, og „hans hoffuitgaard Sottrup i Faling sogen i Hakherrit liggendis,” 3 Gaarde i Vierdrup og 2 Boel i Ambstrup. Man ser heraf, at der i gammel Tid i Faling Sogn har været en Hovedgaard Sottrup, om hvilken ellers intet ingen Efterretninger findes. Dens her omtalte Ejer, Esse Brock, var berømt som en stor Bondeplager. Han faldt i Aaret 1441 mod de oprørske Wendelboer, der hug hans Lig i 7 Stykker og sendte et Stykke til hvert af Wendesjels 7 Herreder. 1436 pantsatte Peder Mogenssen Ridder (til Steensballe) en Gaard i Haldkær til Bisshop Ulrich for 30 Mark Lybst i gode Sølpendinge.

Det næste Aar fik Bispen Skjøde paa samme Gaard af den da afdøde Hr. Peder Mogensens Svigersøn og Arving, Thømme Nielsen (Rosenfrank) i „Stienback“ Bæbner. 1440 tilkjøbte Biskop Ulrich sig atter Gods i Faling Sogn; foruden et Boel i Huilsted købte han nemlig 2 Gaarde i Ambstrup af Dffue Nielsen i Aggerstrup (i Boer Herred). Foruden Aarhus Bispestol havde ogsaa Boer Kloster Gods her i Sognet, hvorom Klosters Abbed Peder Nielsen 1444 har udstedt et Brev. Alt dette geistlige Gods er formodentlig kommen under Kronen.

Endnu skal kun omtales, at 1575 nævnes Oluffsens Gaard i Olstrup, samt at Anne Jenses 1585 skjødte sin Gaard i Faling under Kronen.

Sagn vedrørende Falling Sogn.

(til Dels ved E. C. Lund i North).

Svend Felding*).

Paa Nakjær Slot fandtes tidligere (nu er det indsendt til Kjøbenhavn) et stort Slagsværd, saa stort, at der skal to kraftige Arme til at løfte det. Dette Sværd har tilhørt Svend Felding, der havde 12 Mand's Styrke. Hvorledes han fik sin berømmelige Styrke, skulle vi nu saa at høre:

Svend var født i Falling og var en ufri Mand's Søn og derfor Træl. Han kom som Gaardsdreng til Nakjær at tjene, hvor han blandt Andet gjorde Tjeneste som Bud ved at gaa Grinder til Aarhus og Horsens.

Saaledes gik han en Gang til Aarhus efter Medicin. Som han gik paa Vejen i Nærheden af Langballe Bjerge, kom han i Følge med en gammel Kvinde,

*) I Thieles Folkesagn skrives Navnet „Fælling.“

som gif og stavrede paa Vejen. Da de saa havde gaaet sammen et kort Stykke, spurgte Kvinden ham om han var stærk. Da Svend benægtede dette, bød hun ham at drikke af en Flaske, som hun tog op af en Pose, hun bar paa Ryggen.

Svend var tørstig og tog en dygtig Slurk. Da han havde drukket, spurgte hun om han kunde løfte hendes Stof. Det kunde han ikke, for Stokken var af Jern; men Kvinden vedblev: „Drik af Flasken Du Ungerlevend, saalænge til Du magter den med Lethed.“ Svend drak nok en Gang; det hjalp. Nu kunde han løfte den. Han drak een Gang til, og nu kunde han haandtere den ligesom en Spadsferestof. Derpaa sagde Kvinden til ham: „naar Du kommer op til Bordenden (det højeste Punkt af Langballe Bjerge kaldes saaledes endnu), jaa vil Du træffe en rød og en sort Tyr, som slaaes, den sorte er Bjerghanden fra Jarls høj og den røde er Bjerghanden fra Borum Es høj, da skal Du for

al Ting sørge for, at den røde kan faa Bank og slaa dngtig løs paa ham med Stokken, som jeg her har, og som Du nu kan beholde. Men sig Ingen, hvorledes Du er kommen til din store Styrke; thi røber Du det, vil Du til Straf ogsaa behøve ligesaa meget at spise som 12 Mand." Dermed forsvandt Kvinden. Svend vandrede veltilfreds videre med sin ny Spadsferestof glad ved sin Styrke.

Under disse Tanker var han naaet det af Kvinden betegnede Sted. Der saa han ogsaa ganske rigtig i Morgendæmringen 2 Tyre, som løb imod hinanden med stor Kraft. Svend var ikke seen til at springe hen og hamre løs paa den røde af alle Livsens Kræfter med sin tykke Fernstof. Det lykkedes ham ogsaa at faa den jaget væk, og han fortsatte sin Vandring til Aarhus og hjem igjen.

Svend gik siden stille i Hjemmet med sin Styrke, uden at lade sig mærke med Noget; men en Aften, da det blev ham paalagt at gaa ned i Kostalden og flæbe

en nyfødt Kalv fra en Koe, spurgte han, da han kom til Koen, om det ikke var bedre at tage Koen fra Kalven. Dermed tog han Koen i sine Arme og kastede den igjennem et Hul op paa Høstængerne. Folkene paa Gaarden undrede sig over hans Styrke, og der fortælles, at da en Pige frittede ham meget ivrigt desangaaende, blev han saa vred, at han tog og kyiede hende flere Alen i Vejret, men greb hende i Faldet i sine Arme igjen.

Herremanden blev nu opmærksom paa Svend, lod ham falde for sig og frittede ham dygtig ud. Svend stod imod og fortalte Manden, at naar Hemmeligheden blev røbet, vilde denne ikke kunde være tjent med at føde ham; men Manden lovede ham, at han aldrig skulde komme til at lide hverken Sult eller Tørst. Svend fortalte nu, hvorledes det var gaaet til, men maatte ogsaa fra samme Stund have ligesaa meget at spise, som tolv Mand behøvede.

Grubekjedlen, som er i Dnyvads Mølle, siges at Hads Herred før og nu.

være den Gryde, hvori han kogte sin Mad, og kaldes den den Dag i Dag Svend Feldings Davgryde. Saa kom Kongen en Gang til Alsjær. Han blev gjort opmærksom paa Svend, Han tog ham med sig, satte ham derpaa imellem sine Drabanter og slog ham siden til Ridder.

Endnu kan der mindes enkelte Strofer af een af disse hjemmelavede monotone Folkesange, som lød i gamle Dage omkring Alsjær i den Aaledning at Kongen tog ham med sig og gjorde ham til Hirdmand. Deri hedder det blandt andet: „Ja Du skal spise ved mit Bord, og Du skal slide Skarlagen rød.“ Sagnet fortæller saa, at da han blev Ridder, kom han tilbage og boede paa sit Slot Spegelsborg eller Spejlborg, uden Tvivl i Nærheden af den nuværende Speilborg Dam, et lille Stykke Nordvest for Gaarden. Vest for Alsjær er en Bro over Ladegaardsaaen, denne kaldes „røde Bro“ eller Svend Feldings Bro. Her ved den

søndre Side af denne var en lille Forhøjning; der havde han sin Stald, hvor hans Hest skulde vandes, fordi at det var det letteste Vand, der fandtes i Danmark. Ældre Folk kan huske en stor Bøg ved Broen, hvori der, da den for 80 Aar siden blev fældet og hugget i Stykker, kom en Ferning til Synne af Omfang som en almindelig Underkop; ved den skal Svend have bunden sin Hest.

Aar 1850 blev der ryddet op i den Forhøjning, som sagdes at være Levningerne af Svend Feldings Stald, og der fandtes en omtrent firkantet solid Grundvold af Kalk og store tilhuggede Kampesten, af hvilke sidste nogle ere brugte som Ledstolper ved Indførselen til Sparkjær Skov og andre som Trappesten ved Skovriderboligen ved Feltshøj.

Herregaarden Vedelslund tillægges ogsaa Sagn om en Svend Felding, muligvis en anden end den her omtalte; thi at der har været to af dette Navn kan med temmelig Sikkerhed antages.

Efter en anden mundtlig Meddelelse om, hvorledes Svend kom til sin Styrke, skulde det have været ved at gaa med et Brev til Aarhus, at Drengen paa „Guld-høj“ imellem Damgaard og Lundhoff Mark saa to Bjergmænd flaaes, og den ene af dem viste ham et stort Sværd, som han, først ved at drikke tre Gange af en Flaske, Bjergmanden rakte ham, fik Styrke at svinge. Bjergmanden tilbød ham nu tolv Mandes Styrke og overlod til ham selv, om han vilde nøjes med een Mandes Kost eller behøve tolv Mandes. Drengen valgte det sidste.

Naar man er passeret Svend Feldings Bro og drejer til højre gennem Sparkjær Skov, ligger der en Rjæmpegrav ovenfor Bakken. Overliggeren, der er et Par Alen lang er skubbet til Side, og aabner Indblik til et stensat, 4 Alen dybt Gravkammer, som man mener skulde have været Svend Feldings Grav.

Efter en anden Meddelelse skulde Svend Felding

have være indst af Fødsel og skal til Slutning have ejet en Gaard i Morsholt.

I Thiele's „Danmarks Folkesagn“ findes 3 Meddelelser om Svend Fælling, hvilke vi hidsette alle tre, endstjøndt den første har en Del Lighed med det allerede fortalte, De lyde som følger:

Svend Fælling.

I.

Svend Fælling var en drabelig Kjempe, barnefødt i Fælling, i Hadsherred. I lang Tid tjente han paa Gaarden Nakjær ved Aarhus, og saasom Bejen var usikker formedelst Trolde og Underjordiske, hvilke have Fjendskab med alt Christensfolk, saa paatog han sig nu at være Brevdrager. Som han engang git paa Bejen, kom Trolde fra Fels-Høj paa Holme Mark til ham og

begjærede, at han skulde staa bi i en Kamp mod Bjerg-trolden fra Borum = Æshøj. Dertil erklærede Svend Fælling sig villig og mente sig dertil stærk og dygtig nok. Og for at forsøge hans Kræfter, rakte Trolden ham en vældig Jernstang, at han dermed skulde vise sin Styrke. Men han mægtede ikke at løfte den, i hvor stærk han end var. Trolden rakte ham da et Horn, sigende, at han skulde drikke deraf. Og da han havde druffet lidet, kunde han løfte Stangen, og da han atter havde druffet, var det ham lettere, men da han havde udtømt Hornet, mægtede han at svinge Stangen, og fik han da af Troldene at vide, at nu havde han tolv Mænds Styrke. Da lavede han sig til at gaa i Strid med den saakaldte „Bjergmands Trold“ og blev det ham da sagt, at han paa Vejen skulde møde en rød og en sort Tyr, af hvilke han skulde angribe den sorte og af al Magt drive den fra den røde Tyr.

Dette gjorde han, som det var ham sagt, og erfoer han

da, efterat Arbejdet var vel bestaaet, at den sorte Tyr var Trolden fra Vorum-Geshøj, den røde derimod selve Trolden fra Sels-Høj, af hvem han da til Tak og Belønning fik til fremdeles Brug de tolv Mænds Styrke, dog med den Betingelse, at om han nogensinde aabenbarede for Noget, hvortunde han havde faaet slike Kræfter, da skulde han til Straf ogsaa faa Madlyst for tolv. Fra den Tid gik der i det ganske Land stor Ry af Svend Fællings Styrke, eftersom han jevnlig vist den paa mangehaande Maader. Og fortælles det om ham, at, da han engang blev vred paa en Malkepige, fastede han hende saaledes, at hun kom til at sidde paa Gavlen af Huset, og mangen Gang løftede han Koen over Bæsnungen ind til Kalven. Da denne Mandhastighed rygtedes for Herremanden paa Nafjær, lod han Svend Fælling kalde for sig, befalende, at han skulde fortælle, hvortunde han havde erholdt sliq overordentlig Styrke. Men da Svend Fælling vel mindedes Troldens Advar-

sel, vægrede han sig saalænge, indtil Herren gav ham det Løfte, at han kunde faa at spise saameget, som han vel begjærede. Fra den Dag af aad og drak han for tolv Mand. Paa Nakter vises endnu en Datregrøde, som han hver Dag tømte, og den kaldes Svend Fællings Datregrøde. Sammesteds skal der ogsaa være et mægtig stort Slagsværd, hvilket han skal have ejet. Saa skal der ogsaa have været en gammel Bøg med en stor Ring i, ved hvilken han plejede at binde sin Hest.

II.

Andre fortælle, at Svend Fælling tjente som Smaadrenge paa Sjelles-Stovgaard i Framlev Herred, og at det engang hændte sig, da han i Grinde skulde ride til Nistrup, at det blev Aften, før han naaede Hjemmet igjen. Som han da kom forbi den Høj, Borum-Øshøj, blev han Ælepigerne vaer, hvilke uafsladeligt dansede

rundt om Hesten. En af disse Ellepiger gif da hen til ham, rafte ham et prægtigt Drikkehorn og befalede ham at drikke. Svend tog vel imod Hornet, men saasom han havde liden Tro til, hvad der var i, slog han det bag udover sig, saa at det faldt paa Hestens Bag og tog Haarene bort. Men han holdt Hornet fast i Haanden, gav Hesten af Sporen og red skyndeligst derfra. Da fulgte Ellepigen efter, indtil han var kommen til Trigebrands Mølle, og red han da der over rindende Vand, over hvilken Ellefolket ikke kan følge. Derfor bad Ellepigen indstændigt Svend Fælling, at han skulde give hende Hornet tilbage, lovende ham til Belønning tolv Mænds Styrke, og paa dette Tilsagn gav han hende Hornet og fik, hvad hun havde lovet ham. Men han kom derved hel ofte i Forlegenhed, efterdi han tillige havde saaet Madlyst for Tolv. Da han samme Dags Aften var kommen hjem, skulde Folkene just have deres Guleøl. Og efterdi de vilde have Svend lidt til Bedste,

sendte de ham ned at hente Øllet, sigende: „Svend! gaa Du og hent os vort Øl, saa drikke vi ikke mere i Julen.“ Svend taug og gif, men kom tilbage med en Tønde i hver Haand og en under hver Arm.

III.

Bed Byen Stenstrup findes en Høj, kaldet Habbjerg. Paa denne plejede den drabelige Svend Fælling at sidde, naar han vaskede sine Hænder og Fødder i Sønderstrand, som er omirent en halv Fjerdingvej dersfra. I Holmstrup togte Bønderne Mad til ham og bragte ham den i store Brnagerkjedler. Da han omsider døde, blev han begravet i Dalhøj mellem Loms og Holmstrup.

I Hofm. Fund. VI. 613 siges om Altertavlen i Borberg Kirke i Ribe Stift: „I Kirken er en ansetlig, forgyldt Altertavle med Alabastes Billeder, der forestiller den i den danske Krønike bekjendte Svend Feldings

Historie, saasom Kjæmpen, der ej vil have Andet end Fruer og Somsruer; den danske Hest, som kunde bære 15 Skpr. Korn, som Mølleren flyede Svend Felding at ride i Strid med; Risens Hoved, som Svend Felding huggede af; Somsruerne, som vævede den tykke Sadelgjord; Præsten, som afløste Svend Felding af sine Synder, førend han gaar i Striden."

Ibid. 758: I Sjelle Kirke (Framlev Herred) menes for vist, at Svend Felding er begravet; thi Anders Vejle, i Fortalen til sin Historie, melder, at i Sjelle Kirke var en gammel latinsk Bog, deri stod, at Svend Felding døde Mathiæ Dag og Hustru Aase paa Mikkelsdag og der begravet.

Ibid. 761: En Munk fra Byen (Nør-Snede i Brads Herreds) ligger Hampersøen, hvor Svend Felding lod vande sin Hest „Blaf“ daglig; se Dansk Minerva 1818, 260.

Nos Bedel findes 2 Viser Svend Felding angaaende.
Den første lyder saaledes:

Svend Felding.

Svend Felding han sieder paa Helsingberg,
og roser han af sin Kærd,
og han var sig baade mild og blid;
han gjordet sig med sit Sværd.

Svend Felding lover sig en Pillegrimsgang
alt ind til Rom at gange;
Dg det lovet hver Danske Pillegrim,
at han skulde did komme.

Dg de reede ud af Dannemark,
de vare ikke Pillegrime uden to;
og de gæste dennem udi en Stad,
han heder Høfdingsø.

Dg de gæste dennem udi en Hofvet-Stad,
han heder Høfdingsø;

og de gæfte dennem en stolt Jomfru,
hun var saa væn en Møe.

Hun satte Svend Kelding øverst til Bord,
blant andre Riddere i Skare.
Og i da spurde den stolte Jomfru,
alt hveden de kommen vare.

J ere ingen fattige Pillegrim,
os haver i Aften gest;
jeg ser det paa eders Skjorte smaa,
hun er med røde Guld fest.

Jeg seer det paa eders Skjorte smaa,
hun er med røde Guld fest;
at J er Kongen af Dannemark,
thi ville J vide vort beste.

Ikke er jeg Konning af Dannemark,
og jeg vider ikke saa stærk;
jeg er en fattig Pillegrim,
født i Dannemark.

Sad s Herred før og nu.

Hør I det min stolte Jomfru,
 I lader eder ikke fortykke;
 der fødes end Børn i Dannemark,
 og end hver med sin Lykke.

Dg alt da sad den stolte Jomfru,
 der hun syde Silke-Søm;
 hver en Søm alt der hun syde,
 hendes Dyne runde udi Strøm.

Dg høre I det min stolte Jomfru,
 og hvi sørge I saa saare;
 I sig mig noget af eders Raade.
 jeg løfter eder af denne Fare.

Her er en Riser paa vort Land,
 han vil vort Land forøde;
 og han vil ikke bave andet til Raast
 end Fruer og Jomfruer til Føde.

Her er en Trold paa vort Land,
 han vil vort Land fordrive;

uden vi kunde faa den samme Mand,
som Dyften tør med hannem ride.

Jeg haver det alle mine Dage hørt,
de danske Mænd ere saa fromme;
jeg takker nu Gud i Himmerig,
her maatte en af dennem komme.

Og havde jeg Hest og havde jeg Harnisk,
min Ryg var ret til maade;
da vilde jeg for eder min stolte Jomfru,
med hannem bryde en Stage.

Og de lede frem tre hundrede Heste,
og de vare alle hvide;
den første Svend Kelding sin Sadel paa tagde,
han bugnet til Jorden som en Tige.

De lede ud de Spanste Drø,
deres Dyne vare meget liuse;
Svend Kelding strøg den Tømme over Hofvet,
saa snart lode de sig kuse.

Dg det var Herre Svend Felbing,
han klager sig saa saare;
og havde jeg en Hest af Dannemark,
havde ædt af Dannemarks Koer.

Jeg førde mig ud af Dannemark,
vel femten gode Guldringe;
havde jeg Hest af Jutland,
de skulle alle for hannem springe.

Dg der kom gangendis en Møller-Mand,
saa listelig over denne Mark;
og jeg haver mig en dannebroget Hest,
er fød i Dannemark.

Dg jeg haver mig en dannebroget Hest,
er fød i Sæbylund;
hver den gang han til Møllen gaar
han bær vel femten Pund.

Hør Du goden Møller,
Du lad mig Hesten see;

ere vi begge Danste to,
vi bestyre vel Balste Tre.

Den Tiid den Hest og han kom frem,
han var som Mølleren sagde;
med høien Hoft og brede Bringe,
Svend Felding sin Sadel paa lagde.

Han drog af sine Handste smaa,
hans Hænder vare meget hvide;
og selv gjordet han sin gode Hest,
paa Svenden torde han ikke lide.

Han gjordet sin Hest med Sadelgiord,
og saa med Sadelgiorde Tre;
det første Hesten han rakte sig,
og sønder ginge alle de.

Han gjorde Hesten saa overmaade fast,
og mest alt over det tykke;
Hesten fald for hannem paa Knæ,
og giorden udi ti stykke.

Dg jeg gif mig af Dannemark,
 med femten gode Guldringe;
 havde jeg en Sadelgiord for dennem,
 da vilde jeg lade dem springe.

Sende I Bud saa bradelig,
 hen over den grønne Hede;
 I lade den skønne Jomfru tilfige,
 hun lader Sadelgiord rede.

Femten vare de stolte Jomfruer,
 som slyngede Guld med alle;
 førend de kunde faa den Sadelgiord,
 Svend Feldings Hest kunde holde.

De Fruer af Summer, de Fruer af Pommer,
 og mange Jomfruer fleere
 de slyngtet baade Guld og Silke-Tøg,
 som Dannebroke skulde bære.

Det var aarle om Morgen,
 den Sadelgiord var rede,

Siu Alen lang og Qvarteer tyf,
fem Spande udi sin Brede.

Den Tiid den Hest han var nu giord,
og da var han saa vred;
at ingen af Østerrige Kongens Mænd
torde til hannem see.

Dg hør du det min gode Hest,
og haver du Mandevind;
jeg skal dig en Prikke linne,
alt. før jeg stiger til dig.

Dg hør du det min gode Hest,
du spiller som Bukke-Rid;
her maa J see alle Tødsle Riddere,
hvad danske Mand haver for Sæd.

J tage nu det kronet Sper,
jeg haver det forlovet at føre;
J henter mig hid en Skudemast,
jeg mægter hende vel at røre.

Det første Næed de sammen rede,
 Djævelen han var fuld stærk;
 deres Heste begge i Knæene ginge,
 og Sperrene drev i Mark.

Og det er ingen Dyst at ryde,
 jeg vil ifkun Hesten prøve;
 du møde mig i Morgen paa denne Stæd,
 jeg skal dig en Krog-Stød give.

Svend Felding gaar sig om Kirkegaard,
 lader sig vel berette;
 og saa loed han sin Brynie beslaa
 vor Hærrer loed han i sætte.

Og høre I det min stolte Jomfru,
 I lader eder ikke fortykke;
 enten skal han Sadelen rømme,
 eller Halsen udi tre stykke.

Og de fulde ud af Staden med,
 tillige baade Mand og Qvinde;

Give det Guld Kæder i Himmerig
Svend Felding han maatte vinde.

J lægge nu bort det smale Sver,
som J ere van at føre,
J tage mig hid min gode Staalstang,
i Danmark loed jeg den giøre.

Det andet Reed de sammen rede,
de Hellede vare begge saa brede;
Troldens Hals brast sønder i to,
hans Hofvet dref langt i Hede.

Hans Hofvet ubi ny, hans Ryg ubi fem,
hans Been i femten stykke;
Saa reed han til den stolte Jomfru,
hannem lystet da først at drikke.

Ud da ginge de Ridere ni,
de toge Svend Felding af Hest;
Lande og Rige vil vi eder antvorde,
Jomfruen om J ville fesse.

Jeg haver mig en Jomfru fest,
 udi Døsterlands Konge-Rige;
 for siu Tønder af det røde Guld,
 jeg vil hende ikke svige.

J lade ikkun bygge et murede Huus,
 foruden ved Høfdingsø;
 J spare der aldrig for danske Pillegrim,
 enten god Biin eller Brød.

Der sparer ikke for danske Hofmænd,
 enten Biin eller fuld god Brød;
 de bede got for Svend Feldings Navn,
 han er for langen død.

Bedel giver til denne Vise følgende Fortale:

„Om denne Svend Felding, hvo og hveden han
 haver været, ere adskillige Meeninger. Visen siger, at
 han haver boet paa Helsingborg, maa vel stee paa Selus-

borg. Thi det er alle Mænd vitterligt, udi Narhuus Stigt, at han haver været Bosæt, og Barnfødt udi den skjøne Egn imellem Narhuus og Hothernes. Og vides endnu hart ved Markær udi Skoven for Athel-Benen SpegelsHuus, som man kalder det, og kort Tid forleden haver været afbrøt, der som Svend Feldings Staal skulde været; og han der skulde bundet sine Heste i Jernlænker, og det saa dannet, at Bandet af den Bef derhos, skulde løbet igjennem Staalden. Men dette er vist og fast, at Erlig og Velbyrdig Mand salig Tørgen Rostrup paa Seluf Skofgaard udi sin Tid fant paa fornese Gaaard en muret Grundvold og Nederdeel af et Huus, som Svend Felding skulde boet paa. Og sees der endnu paa denne Dag Vindverne og Dørre derpaa. Og er tilstede en mægtig stor Kaaber-Grube, som der blev funden udi Grunden under den grønne Muld. Der fandtes og samme Tid et Harniske og et langt bredt Sverd, som en Tid lang hengde der i Borgstuen.

Udi Seluf Kirkebog findes indtegnet forudi Calen-
dorio, paa Latine skrevet, at den gamle Svend Felding
er død paa Sct. Matthiæ Apostoli Dag, Hans Hustru
Mase paa Sct. Michaelis Dag, deris Daatter Ingrid
paa Sct. Bovels Ombvendelses Dag, og hendes Søn
paa den næste Søndag efter Aste Onsdag. Men dette
feiler her, at Mars-Tallet er ikke her hos antegnet. Saa
man ikke fand vide til visse paa hvad Tiid, enten Svend
Felding den unge eller gamle haver levet. Her fandtes
vel en temmelig lang Kampesteen ligendes strax inden
Kirkedøren, med sex Vers Rune=Bogstaver paa, hvilken
tilforn havde ligget op imod Choret. Bogstaverne vare
meste parten ufiendelige og en Deel henslidne. Haver
uden Tvivl været denne Slegtis Tiigsteen, som videre
skal om tales en anden sted.

Der findes endda en anden Vise om Svend Felding,
som vi sætte her nest efter, paa det man fand see, at
det uden Tvivl haver været en Slegt her udi Riget og

er muelig den første, der haver været en Slegfred af Kongelig Stamme, som vi her efter i samme Bise skulle faae at høre“:

Svend Felding fører Dronning Judte ind i Danmark.

Der stunder indtil Danmark
 saa mangen ærlig Mand;
 did komme flere Tydske Riddere
 end jeg nu nesne fand.
 De stunde indtil Danmark.

Det var Danner Konning,
 han heder paa Svenne to:
 J bede Herr Svend Felding,
 i Salen for mig indgaa.
 De stunde 2c.

Ind kom Herr Svend Felding,
 og stedis han for Bord:
 Hvad ville J Danner Konning?
 hvorføre have J sand mig Ord.
 De stunde 2c.

Hads Herred før og nu.

Hør Du kære Svend Felding,
 Du skalt mit Vrende bortfare:
 Du skalt indtil Tydssland,
 at hente min Hiertenskiere.
 De stunde 1c.

Skal jeg fare til Tydssland,
 og hente eders Hiertenskiere,
 da vide I vel Dannerkonning,
 jeg fand ikke alene være.
 De stunde 1c.

Hundrede Riddere saa vel Jernklædde
 og dem skulle I mig saa:
 selv vil jeg min Riortel og Raabe
 med Maard og Sabel underflaa.
 De stunde 1c.

Bunde de og deres forgyldte Seyl,
 saa høyt i forgyldene Raa,
 saa seyle de indtil Tydssland
 vel mindre end Maaneder to.
 De stunde 1c.

Der laste de deres Anfer
 alt paa den hvide Sand,
 Det var Herre Svend Kelding,
 han træn der først paa Land.
 De stunde 2c.

Mit udi den Kongens Gaard,
 og der agselit de deris Skind;
 saa gaa de udi Høyeloft,
 for Kongen og Dronning ind.
 De stunde 2c.

Sel sidde I høybaarne Konning,
 alt over eders breede Bord;
 Kongen udaf Danmark,
 han haver send eder Ord.
 De stunde 2c.

Tage I disse danske Ridder,
 og sætte I dem til Bord:
 det skeede ikke med det seeniste,
 han vide de Herre Ord.
 De stunde 2c.

Det svarede Svend Felding,
 det første han Jødte lille saa:
 Skam da faa dine Hænder to,
 som dine Dyne skulde toe.
 De stunde 2c.

Skam da faa den Tjeneste Qvinde,
 som Dig skulde Bandet tilbære:
 det er sæd i Dannemark,
 de Krøckener holdes til Tugt og Ære.
 De stunde 2c.

Hør Du Herr Svend Felding,
 Du spotter mig ikke af Harm;
 jeg havde det for sanden spurt,
 Du est et Slegfred Barn.
 De stunde 2c.

Er jeg end et Slegfred Barn,
 Da haver jeg Vrender hin beste:
 da maa jeg slide Skarlagen rød,
 og ride med hundrede Heste.
 De stunde 2c.

Det er aldrig saa arg en Skalk,
 haver han et par røde Høse,
 hvor han kommer i Tyskland,
 han kalder sig være en Rose.
 De stunde 2c.

Det er aldrig saa arg en Svif,
 haver hun en spraglet Hue,
 hvor hun kommer i Danmark,
 hun lader sig kalde en Frue.
 De stunde 2c.

Hvad hjælper os vi tøve her,
 Tiden den monne stride;
 Min Herre han lenges hvor os monne gaa,
 det vilde han gierne vide.
 De stunde 2c.

Ville I følge, da er det Tid,
 jeg gjør min Herre hans Billie;
 den Gud som eder sammenfører,
 fand eder og snart atskille.
 De stunde 2c.

Det var Herr Svend Felding,
 tog Judte lille i sin Arm;
 Satte han hende i Bænken ned,
 det gjald i hver i hendis Larm.
 De stunde 2c.

De vunde op deres forgyldte Seyl,
 saa høyt i forgyldte Kaa;
 Seylede de ind til Danmark,
 mindre end Uger to.
 De stunde 2c.

Det var Herr Svend Felding,
 han styret sin Snekke til Land,
 det var Danner Konning,
 han render sin Ganger paa Sand.
 De stunde 2c.

Det var Herr Svend Felding,
 han vester op med sin Hat;
 Herre J springe ikke i Drø i Dag,
 vi have ikke Kryden faat.
 De stunde 2c.

Toge de strax den unge Brud,
 førde hende paa det Land;
 hende times baade Hæder og Ære,
 saa vel af Qvinde som Mand.
 De stunde 2c.

De satte hende udi den forgyldene Karm,
 med Edlesteene besæt;
 den gaf hende Danner Konning,
 forre han tog hende til Ægte.
 De stunde 2c.

Lidet Got men høyt skal sætte,
 og sielden see dertil,
 der er saa mangen udi Brudstebens Færd,
 saa underlig løber det Spil.
 De stunde 2c.

Det svarede Jomfru Judte lille,
 det første hun Brudehuset saae;
 Skam da faae de Tømmermænd,
 som her lagde vind paa.
 De stunde 2c.

Stam da faa de Tømmermænd,
 som her toge Dl og Mad;
 faa faa han Herr Svend Kelding,
 som var Høfvismand der ad.
 De stunde 2c.

Det meldte Herr Svend Kelding,
 han kunde den Spot ev lide;
 Vende I eders Bogn omkring,
 ad Tødsland lade I stride.
 De stunde 2c.

Stolpene ere af Silie,
 og Skafterne ere af Teg;
 Dig burde ikke Jomfru Judte lide,
 hos Danner Konning at ligge.
 De stunde 2c.

Det meldte Herr Peder Riæmpe,
 han var en Helled sterk,
 i Dag saa vil jeg dyste med dig,
 om Drø og hundrede Mark.
 De stunde 2c.

Not saa haver jeg Guld og Pendinge,
 og der til Pendinges Værd;
 jeg vil bytte med Dig i Dag,
 for alle Jomfruers Ære.
 De stunde 2c.

Det første Meed de sammen rede,
 de Hellede vare baade saa stærk;
 sønder gif Svend Keldings Sper,
 deres Skjolde dref langt i Mark.
 De stunde 2c.

Da loe hun Jomfru Jutte lille,
 hun smilet under Skarlagen skion:
 Saadanne ere alle mine Hofmænd,
 jeg førde i Danmark ind.
 De stunde 2c.

Det var Herr Svend Kelding,
 han render til det Brudehuus;
 Herre, I laane mig eders Dros i Dag,
 jeg er af Dyften fuus.
 De stunde 2c.

Det svared Tanner Konning,
 hart var hans egen Byrd;
 saa gierne loaner jeg Dig Graabeen,
 men du haver ikke Bles het.
 De stunde 2c.

De lede Graabeen af Stalden ud,
 var hasset som en Drn.
 I saa hannem Herr Svend Kelding,
 han er jo ikke et Barn.
 De stunde 2c.

De lede ud Snaren Graabeen,
 de lagde Guldsaddel paa;
 det er vel meere end Bintre ni,
 han sidst Solen saa.
 De stunde 2c.

Det andet Reed de sammen reede,
 de Hellede vare saa vrede;
 da knælede Herr Peder Riæmpes Hest,
 ham Hovset dref langt i Hede.
 De stunde 2c.

Da græd Jomfru Judte lille,
 af Harmen hun Hænderne slog,
 uselig jeg hid til Danmark kom,
 med stærkeste Hællede to.
 De stunde 2c.

Da loe han Danner Konning
 han smilede under Skarlagens rød;
 saadanne ere alle de Danske Hofmænd,
 som jeg giver Klæde og Føde.
 De stunde 2c.

Varle en Morgen det var Dag,
 Fruen Judte frevde Morgen Gave:
 I give mig Herr Svend Keldings Hovet,
 og andet vil jeg ikke have.
 De stunde 2c.

Jeg skal give dig rige Borge og Slot,
 der til stor Rigdom at volde;
 Du fanger ikke af mine Danne Svenne,
 som jeg skal Landet med holde.
 De stunde 2c.

Det svarede Herr Svend Felding,
han stod for sig allene,
knæler jeg for Judte lille i Dag,
da bryste strax begge mine Beene,
De stunde ind til Danmark.

Bedels Fortale hertil er følgende:

„At denne Svend Felding skal være den samme som den forrige Bise omtaler, synes ikke troligt. Thi denne Historie lader sig ansee at være noget yngre end den anden formere Digt. Om det havde været den unge Svend Felding eller en anden nesnd efter dennem eller udi Slegtten, lader jeg hver sin Meening. Dog stemmer det over et, med den almindelige Tale, at han havde været Slegtfred, og dog i stoer Ære, Agt og Myndighed. Som det var Sædvanligt med Fredle-Børn, baade her udi Riget og i Norge udi gamle Dage. Det synes at

der er kommen en Nag imellem hannem og den unge Dronning, som han haver førd Kongen i Landet, og den fand ikke endes, med mindre end at hun giører en af sine beste Kiæmper ud paa hannem, som biuder hannem til Kamp. Udi hvilken Kamp Herr Svend beholder Marken, og dræber Herr Peder Kiæmpe, en af hendes fornemste Mænd, hun haver førd i Landet med sig. Hvor udaf hun haardeligen fortørnes, dog hun ikke fand fremme sin Billie, som det tilbørligen er, at hverken de Høne eller Lave lader sig tage Regimentet fra, af den fordærvelige Eva, om hvilken der siges: Quia obedi-visti voci uxoris Anæ &c. Derfor kom all Ulykke."

Anm. I Adelslexikon omtales 2 Familier Felding saaledes:

„Af dette Navn findes følgende 2 Baabener:

I. Feltet sølv, deri en oprejst rød kronet Løve;
Hads Herred før og nu.

paa Hjelmen en halv Løve af samme Farve. En Tradition, som er bevaret i nogle gamle Slægtebøger, siger at denne Familie nedstammer fra een af de danske Konger.

II. Feltet blaat, deri en Guld=Pilgrimsstav, pælvig sat og overlagt af 3 Guldbjælker. Dette Vaaben tillægges den berømte Hr. Svend Felding til Sjelle Skovgaard, hvorom i Rjæmpeviserne."

Her skjælnes altsaa imellem 2 Familier, som Bedel synes at slaa sammen.

U a k j æ r.

(Bed L.).

Uakjær er beliggende i Falling Sogn omtrent 1½ Mil Nordøst for Horsens og 3½ Mil Sydsydvest for Aarhus. Gaarden har en smuk Beliggenhed ikke langt fra den ny Landevej til Horsens. Dens nærmeste Om-

giveller, Na og Kjær, have givet Anledning til dens Navn. Den er vistnok opstaaet i Begyndelsen af det 15de Aarhundrede; thi efter et gammelt Thingsvidne fra Hads Herredsting af 1444 havde Ridderen Laurids Truidsen af Gylling givet Hr. Ridder Marquard Rostrup sin Datter Fru Cecilie tilægte og givet hende til Medgift alt sit Fordegods i Hundslund Sogn og den Grund, hvorpaa Natjær siden blev bygget. Dette Thingsvidne findes endnu paa Bispearchivet i Aarhus, og da det er af Interesse ogsaa for selve Hads Herreds Historie og som en Prøve paa Datidens Skrivemaade, ville vi her gjengive hele Dokumentet.

„Alle men thette Bress see eller høre Helse wij Matis Seipsen, koningens foghit pa Harkherrits thingh Michild Bethersen, canik i Arms, Gundi Jensen, prouest i Harkherit, Jes Balnesen af Rudhe, Bether Krabbe, David Sagesken af Gasmerholm, Tahan Nielsen i Beragher, Matis Bunde, Stigh Jensen, Las Hwas oc Es-

bern Hoffman, wæbner, ewindelighe med wor Herre of fungøre wij thet alle men the nu*) ore som komme skule, at aar efter guk Burdh MCDXLIIIJ then Mandagh næst efter dominica invocavit var skicket for oss oc for manghe flere gothe mæn, som tha nærwærindeß ware for^{ne} Harkherrikingh, thene Bressuisere wælborn Las Jensen af Howithstrupp, hwilcken ther opstodh, lofflige opkræffde, fik oc fræmledde eet suldkommit Thinghs Witne af VIIJ lagfæste Dandemæn, swo som ære: Thord i Saxild, Henric awisen i oldrupp, Jes michelsen i fildrupp, Jes pethersen sweigardh, Las christiernsen i saxild, Thorchil Jensen i acerdorpp, Mis acersen i sannerdrup oc p. smith i fildrupp, hwilcke for^{ne} VIIJ lagfæste Dandemæn eendrectelighe witnede pa theris sjæl oc saninde, at for^{ne} Las Jensen af Howithstrupp war skicket for thennem same Daggh Innen fire stocke oc spurde menigh

*) nu = nu.

Hærikmænnen al the tha nærwærendes ware oc thing
 søcte, om thet war thennem en widerlicht oc hafde hørd
 oc spurdh, at Hr. Laurik thrwitsen, riddere af Gyllingh
 gaff Hr. Marquard Rastrupp, ridder, sin Dætter oc thet
 gok i Hundslund soghn, som er kersgardh swinballigh
 oc then grund, som ater staar vppa. Tha opkræffde
 koningens soghet eet fult stockenæffnd af XII gothe
 astadhighæ Dandemæn, swo som ære Jes palnisen af
 rudhe, p. awesen, Oleff michilsen, Beind clingere, Mi-
 child Sensen, Anders skanningh, Michild kalff, p. Mag-
 nusen, christiern salmensen, Jes Sensen, ebbe knwtsen oc
 nis willomsen. Swilkit stockenæffnd oc Hærikmænd ther
 witnede pa theres siæl oc saninde, thet for^{ne} Hr. Mar-
 quard rastrupp haffde Hr. Laurik thrwitsens Dætter frw
 cecilie til ecte Husfrw, oc gaff for^{ne} Laur. thrwitsen
 then for^{ne} Hr. Marqv. rastrupp met hennæ alt hans
 Sordhe gok i Hundslund soghn liggendes, swo som ære
 kersgardh swineballigh oc then grund som Ater nw star

bygd vppa. It: witnede the, at for^{ne} frw cecilia Laurſ
 Dætter fik met for^{ne} Hr. Marqv. rastrupp een ſøn, ſom
 heed Gotſt rastrupp oc en Dætter heed frw firſtine oc
 (een) heed frw ælsøby oc een heed fru ſilæ, oc ſwo Dø-
 the for^{ne} frw cecilia Laurſdætter. Tha fik for^{ne} Hr.
 Marqvard rastrupp en ænnen Huſfrw af Thydheſtelande,
 ſom heed frw grete, oc hun fik med for^{ne} Hr. Marqvard
 IIIJ Børn, ſwo ſom vare clauſ rastrupp oc bendick ra-
 strupp oc frw Margretæ oc frw Beata, oc ſwo dødhe
 for^{ne} Hr. Marqvard rastrupp oc Claus hans ſøn. It:
 witnede the, at gotſt rastrupp oc bendick rastrupp, ſom
 ware frw Margretheſ oc frw Beataſ wercæ ware paa
 for^{nr} Harkherrik thingh oc giordhe eet fult ſkifte met
 Jes Alifen pa hans Huſfrweſ wegnæ frw elſøby oc
 the pa thereſ wegnæ oc thereſ ſoſtreſ wegnæ, ſom ware
 frw Magrete oc frw beata, ſwo at the ſtøtte for^{ne} Jes
 Alifen all then ræt oc rættighet, ſom the oc thereſ
 ſøſtre frw margrete oc frw beata arffuede efter thereſ

father Hr. Marquard rastrupp, oc forne Jes Allisen
 skothe oc aff hænde all then ræt oc rættighet som hans
 husfrw patommen war i arff i Brupp oc goz til Bruppe
 laa i ore herret, oc tackede the hweranner for got skiffte.
 Swiltit stoeknæffud oc Hærikmænnen met theennem wit-
 nede og thingswitne effter theennem witnet, at swo git
 oc suor, thet sagde wy oc hørdhe oc witne fræmdelis
 met wore Inciale."

Formodentlig er det saaledes Familien Rostrup, at
 Nakjer skylder sin Oprindelse som Herregaard. Denne
 Slægt hørte oprindelig hjemme i Holsten og var en
 Gren af Ahlesfeldterne, der havde taget Navn af Godsset
 Rastorff ved Breez. Til Danmark vare de komne i Be-
 gyndelsen af det 14de Aarhundrede. Saaledes ejede
 en Marquard Rastorp 1347 Sighelstrup i Sylland, og
 han synes at have været Farfader til den fornævnte
 Ridder af samme Navn. Nu er Familien forlængst ud-
 død; men i 1737 levede end i Kjøbenhavn en Major

Ebbe Ulfeld Nostrup af samme Slægt i smaa Aaar, da hans Forældre havde maattet sælge alt deres Jordegods. Nostrupperne beholdt ikke længe Aakjær; thi i Begyndelsen af det 15de Aarhundrede kjøbtes Gaarden af Biskop Bo Magnussen i Aarhus. Hvad Aar det skete vides ikke; men det maa have været efter 1395, da han blev Bisp og før 1424, da han døde, ja vel før 1423, da Peder Madsen i Daugaard dette Aar skjødede en Gaard i Drum til Michell Storm af Aakjær, thi Michel Storm har vistnok været Bispens Foged paa Gaarden. Aaret efter Biskop Bo's Død blev der den 26. Februar 1425 affaagt en Dom af Erkebiskop Peder Lynke og Capitlet i Lund, ifølge hvilken Hr. Jens Magnusen og Peder Magnusen (formodentlig Bispens Brødre) i sin Tid havde laant Biskop Bo Penge til at kjøbe Aakjær for, og skulde derfor deres Arvinger have Godtgjørelse, isald de ikke havde faaet deres Betaling. Biskop Bo kjøbte foruden Aakjær ogsaa Svinballe og Kiersgaard, thi 1435

blev udstedt et Tingsvidne, at der aldrig var givet Last eller Kiere paa Aafjær, Svinballe eller Kjersgaard, siden de bleve tilskjødede Biskop Bo.

Aafjær forblev nu under Bispestolen i Aarhus lige til Reformationen og var i den Tid bortforlehnet af Bisperne. Næst efter Mittel Storm findes den olt tidligere omtalte Henrik Sandberg til Dveistrup, at have været Lehnsmand paa Aafjær, hvilket han formodentlig er blevet fort efter Biskop Bo's Død, thi ifølge et Tingsvidne af Hads Herreds Ting af 1441, havde han da i 15 Aar havt Brofjæl (c: Bopæl) paa Aafjær. Efter Hendrik Sandberg nævnes Jens Palsen, Foged paa Aafjær. 1457 blev der nemlig udstedt et Tingsvidne, at den Jord, som hedder Røde maii*), Henniches dam og Biledamb, haver ikke været brugt andetsteds end til Søbne, førend Jens Palsen, som Foged var paa Aafjær,

*) skal vel være røde Mae = røde Eng.

brugte den til Aakjær. Hans Eftermand var Bæbneren Christen Steen, der 1459 var Foged paa Aakjær. Han var rimeligvis af den samme Familie Steen, der senere ejede Hovedstrup (det nuværende Rodsteenskeie), og som i sit Vaaben førte en Strandkal. Den næste Lehnsmænd paa Aakjær var Gunde Nielsen til Lydom. Ordspøget siger, at det er godt at have Bispen til Morbroder, og Gunde har sikkert ogsaa faaet Aakjær paa Grund af sit Slægtskab med Biskop Jens Iversen Lange, thi Bispens Fader Iver Thomsen var Broder til Gundes Fader Niels Thomsen. Slægten Lange, der har stjænket Aakjær flere Lehnsmænd, hørte egentlig hjemme i Ribe Egnen og kan henregnes til den ældste og mest ansete Adels. Den delte sig i to Linier, af hvilke den ene, der stammede fra Biskop Jens Iversens Broder, antog Navnet Munk, men beholdt Langernes Vaaben 3 røde Roser i et hvidt Skjold. Af disse Munk'er blev senere En Lehnsmænd paa Aakjær. Til den Linie

der beholdt Navnet Lange, hørte derimod Gunde Nielsen. Han var en Søn af Niels Thomsen til Lydomgaard og Fru Anna Reventlow af Søbo i Fyen. Efter sin Fader havde Gunde arvet Lydomgaard. Han blev den 25. December 1445 slagen til Ridder og var da af Bispen i Ribe forlehnet med Trøiborg Slot. Afjær Lehn havde han allerede 1460 og beholdt det troligviis til sin Død 1474 (eller 77). Salfald nævnes han baade 1464 og 1470 som Lehnsmand der. Hr. Gunde Nielsen blev siden ogsaa Rigsraad. Han ligger tilligemed sin Frue Begge Giordsdatter, der døde 1480, begravet i Barde. Biskop Jens Jversen overdrog derefter Afjær Lehn til Gunde Nielsens Søn, Hr. Niels Gundesen. Han var ligesom Faderen Ridder og Rigsraad og ejede Lydomgaard, Hennegaard og Kjærsgaard. Hr. Niels Gundesen er allerede oftere omtalt i Hads Herreds Historie (see f. Ex. under Mandleff Sogn), han nævnes endnu 1482 Hovedsmand paa Afjær; men dette var

døde hans Frænde Bispen, og den nye Bisp Eiler Wølle var ei af Hr. Niels Gundesens Slægt, hvorfor denne ogsaa maatte give Plads for en ny Lehnsmænd. Hr. Niels Gundenen levede endnu 1505 og er begravet i Graabrødrefloster i Ribe. Hans Enke, Anne Rosenfrank døde først 1538, 92 Aar gammel, og ligger begravet i Varde. Den nye Lehnsmænd hed Thyge Jensen; hvem han var vides ej med Visshed. Maaſte er han den Tyge Jensen Seefeld, der i Aarene 1474 til 1507 ejede Dalsgaard. Han havde Aakjær Lehn 1488, da han, „Thigij Jensen aff Aakjær, som wepner ær,“ var nærværende i Aarhus Bispegaard Onsdagen efter Paaske med flere gode Mænd at stifte Forlig imellem Biskop Eiler og Borgermesteren og Raad i Aarhus, der trattedes om nogen Skade, som 4 af Bispens Svende havde gjort nogle Borgere. Samme Aar er ogsaa udstedt et Tingsvidne, at „Thygge Jensen, forstender paa Aakjær“ havde budet sin Laghævd til paa Astruplund og Mark. Hvor-

længe Inge Jensen har havt Aafjær vides ikke; maaste har det været til næste Bispestifte i Aarhus i Aaret 1501, da Biskop Eiler Bølle døde, og Niels Clausen Skade blev hans Eftermand, thi 1505 nævnes den da afdøde Hr. Morten som denne Biskops forhenværende Commissarius paa Aafjær.

Efter Reformationen inddroges Aafjær under Kronen, og det blev nu Kongen, der som forhen Bispen udnævnte og affatte Lehnsmændene. Den første kongelige Lehnsmænd paa Aafjær var Hr. Peder Ebbeson Galt. Han var en Søn af Ebbe Mogenssen Galt til Thyrestrup, der faldt i det ulukkelige Ditmarskertog, og Fru Sophie Høeg, som ejede Thyrestrup, Dalsgaard, Birkelse, Eubjerggaard, Skumstrup, Sellebjerg samt Engestad i Staane. Allerede 1521 var han Ridder, og i Aarene 1536—39 blev han Rigsraad. Han skal ogsaa have været Rigsmarssk. 1521 og senere var han forlehnet med Næsbyhoved Slot ved Odense og 1530 med Hads Herred før og nu.

Lundencæs. 1541 og 48 var han Befalingsmand paa Aarhusgaard, som han maa have haft i Forlehning samtidig med Aafjær. Dette Slot synes at være blevet noget medtaget i Grevesejdens Tid, thi Aar 1546 fik Peder Ebbesen Paabud om at lade bygge paa Aafjær, i hvilken Anledning Kongen tilskrev Abbedissen i Maribo Kloster, Søster Birgitte Brahe, om at give Peder Ebbesen Tilladelse til at lade hugge det fornødne Tømmer dertil i en af Klosters Skove. Ligeledes fik Lehusmanden kort Tid derefter Paabud om at sende til Roldinghus alt det Forraad af Aarhus Gaard, Aafjær og Isegaards Lehn, han havde liggende af Havre, Smør, Fless, Kjød og andre Fødevarer og kort derefter ligeledes de Huder, Skind og det Fjer og Kjøkkenfidt, han havde paa de to førstnævnte Gaarde, til Sorgen Pedersen i Ribe, og fra samme Gaarde endvidere 100 Sider Fless, 20 Tønder Havre og 10 Læster Malt til Kjøbenhavn. 1547 fik han Paalæg om at forøge Kongens Stod paa

Natjær med gode og ufordærvede Heste. Det næste Aar døde Hr. Peder Ebbesen og ligger med sin Frue Ingeborg Drefeld begravet i Søvind Kirke ved Tyrrestrup. Han har neppe været sine Undergivne nogen mild Herre, thi Bønderne ved Balsgaard og Tyrrestrup vide endnu den Dag i Dag at fortælle Ondt om ham. Saaledes siges han at have nedrevet 18 Kirker i Jylland og af Stenene af nogle af disse Kirker byggede han Tyrrestrup. Sin egen Svigersfader, der boede paa Torup Bolde nær ved Tyrrestrup, ihjelslog han en Juleaften, som han sad for Bordenden, fordi denne havde bebrejdet ham disse mange Kirkers Udælæggelse. Saa siges det ogsaa, at han uretmæssig har forøget Tyrrestrup Marker; idet han engang som der holdtes Prædiken paa en Helligdag i Søvind Kirke, omred nævnte Marker, medens ingen Folk var tilstede, og saa rast som han red, saa strax fulgte ham den Onde efter og inddigede Alt, hvad der var omredet. Mændene i Toftum maatte derfor skynde=

ligst sende Bud til Præsten, som prædikede i Søvind, at han endelig maatte slutte sin Prædiken. Det var derfor heller intet Under, at Fanden omsider tog „Peer Jbs“ og foer afsted med ham igjennem Luften. Undervejs blev Fanden imidlertid træt, og da han befandt sig over Søen, saa satte han sig paa en Skibsmast for at puste. Da spurgte Skipperen den Dnde: „Hvorhen?“ hvortil Fanden syngende svarede: „Til Hølls! til Hølls! til Hekkenfiælds! med Peer Jbs! med Peer Jbs! den grove Synder — den grovselig Herr!“ Den i Sagnet omtalte Svigerfader hed Gjord Nielsen Drefeld, og han boede ikke i Jylland, men paa Engestad i Staane, og døde en naturlig Død 1520, saa i dette Stykke gjør Fortællingen Peder Ebbesen Uret.

Peder Ebbesens Eftersfølger som Lehnsmand paa Nakjær var Evert Bild til Ravnholt, der den 25. Febr. 1549 fik meddelt Lehnsbrev, men da allerede i nogen Tid havde havt Lehnet i sit Bærge. Han hørte til en

Slægt, til hvilken adskillige af de gamle Slægtebøger henregne den berømte Niels Ebbesen, hvem de fleste dog henhøre til Aakjær's forrige Lehnsmænd Peder Ebbesens Familie, Walterne. Evert Bild var en Søn af Rigsraad Hr. Niels Bild til Ravnholt og Fru Berite Ufeld og ejede foruden sin Fædrenegaard Ravnholt i Byen, ogsaa Aggersbørggaard. Af Evert Bilds Brev paa Aakjær have 2 Udfast. Følge det første skulde han have 200 R danste i Benge, 10 Læster Rug, 12 Læster Bng og 13 Læster Havre, $4\frac{1}{2}$ Læst Smør, 8 Tdr. Honning, 300 Svin, 140 Faar og Lam, 12 Køer, 130 Gjæs og 400 Høns til Underhold for sig og sine Svende. Det andet Udfast kom imidlertid til at gjælde og var ikke nær saa gunstig for Evert Bild. Han fik nemlig $176\frac{1}{2}$ R 4 β i Benge, 8 Læster $1\frac{1}{2}$ Ortug $3\frac{1}{2}$ Skp. Rug, 10 Læster 2 Ortug 2 Skp. Bng, $5\frac{1}{2}$ Læst 9 Skp. Havre, $1\frac{1}{2}$ Læst 1 Tdg. Smør, $2\frac{1}{2}$ Td. 1 Tdg. Honning, 154 Svin, $104\frac{1}{2}$ Faar og Lam, 11 Køer, 104 Gjæs

og 325 Høns. Desuden fik han 15 Læster 4 Tdr. Salt, 4 Galte, 20 Dl og 1 Snes Eg, al Ladegaardens Mal, $\frac{1}{3}$ af Sagefald, Gaardjæstning, Oldengjæld og af al anden uvis Rente, $\frac{1}{4}$ af Gjæsteriet og dertil alle de Kalve og Lam, som opfødtes, og Føllene af Kongens Stod ved Nakker Slot. Hvert Aar skulde han for Kongen stalde 60 Dyne, og naar han fik Tilsigelse derom, skulde han tjene Kongen indenrigs med 8 Stridsheste og Glavind og 4 Skytter paa egen Kost og Tæring eller og selv tolvte til Skibs, og ligeledes med 8 Stridsheste og 4 Skytter udenrigs paa Kongens Kost og Tæring. Selv forbeholdt Kongen sig al sin Del af Kirketienden, Herlighed og Gjæsteri af alle Kirker, hvilket, hvis det første Udkast var bleven gjældende, skulde have været Lehnsmændens Indtægt. Han maatte heller ikke jage i Kongens Enemærkeskove, men nok i Fællesskovene, dog maatte han ikke ødelægge det store Bildt. Til Nød tørst maatte han lade hugge i Skovene, hvorimod det

første Udfast tillagde ham 400 Læs Brænde. Endelig skulde han forbedre Slottet og Ladegaarden og ligesom sin Forgjænger bære Omhu for Kongens Stod og sørge for gode Stodheste. Samme Aar som dette Lehnsbrev er udstedt, fejrede han sit Bryllup paa Kjøbenhavns Slot med Jomfru Wiwike Podebust af Krapperup, Helligtre-foldigheds Søndag. Evert Bild synes ikke at have funnet forliges godt med sine Undergivne i Hads Herred, thi Aar 1552 havde han en Sag paa Kongens Retter-ting med Kronens Bønder og Tjenere i Hads Herred, der nægtede at gjøre Wegt og Arbeide til Aafjær, saa-ledes som andre Kongens og Stiftets Bønder og Tje-nerer gjorde, og paastode, at de havde Frihed derfor, noget Evert Bild mente, ikke kunde være rigtig. Hertil svarede Bøndernes Udsendinge, at deres Forældre før deres Tid havde holdt 3 Møller ved Magt og ikke ydet andet Arbejde til Aafjær af deres Gaarde, og at de dessaarsag troede, at dem burde at have, nyde og be-

holde denne Frihed. Da de imidlertid ikke kunde fremlægge bedre Bidnesbyrd, kjendte Kongen og de 3 Rigsraader, Johan Friis, Erik Banner og Niels Lange, der fældede Dom i denne Sag, dem skyldige at yde Kronen Wegt og Arbejde til Aakjær, ligesom andre Bønder svarede til Kronens Slotte og Gaarde; de skulde pløje, harve, age Møg og holde Gjerder vedlige m. m. efter de Breve, som derom vare udstedte, saafremt Lehnsmændene ej skulde have Magt til at sætte dem fra deres Gaarde, og indsætte andre Medarvinger som Fæstere i Stedet, naar disse vilde gjøre Arbejdet, og Evert Bild skulde tiltale de Bønder, som havde siddet overhørig med Wegt og Arbejde. Det følgende Aar den 1. Maj fratraadte Evert Bild Aakjær og fik Fredagen næstefter Bor Frue Visitationis Kvittering for Lehnet. Samtidig blev han forlehnet med Steenvigsholm i Norge, som han beholdt i 13 Aar. Medens han havde dette Lehn, gjorde de Svenske i Syvaarstrigen Indfald i Norge i

Sæmteland, men Evert samlede Almuen i Thrøndelagen og jog dem igjen ud. 1564 kom Svenskerne imidlertid tilbage og belejrede ham paa Steenvigsholm, som Evert snart maatte overgive, da han havde Mangel baade paa Krigsfolk, Kugler, Krudt, Levnetsmidler og ferst Vand. Han kom dog kort Tid efter løs og ilede til Bergen til den derværende Lehnsmænd Erik Rosenkrantz, der havde samlet en hel Del Folk. Disse forøgede Evert Bild med flere Krigsfolk, som han for egen Regning hvervede og drog derpaa tilsøes tilbage til Tronhjem, hvor baade Borgere og Bønder med Glæde flokkedes om ham og snart tvang Svenskerne til at rømme Steenvigsholm. Aaret efter var Evert Bild med i det berømte Slag ved Svarteraa, hvor han blev saaret. 1566 fratraadte han sit norske Lehn og fik istedet Næsbyhoved og Odensegaard. Det følgende Aar fik han den 6. Juli Ordre til som Admiral at udløbe med 12 „gevaltige“ danske og lybste Skibe for i Østersøen at krydse mod de Svenske,

men han blev syg ombord paa sit Skib i Kongedybet og maatte bringes i Land paa Amager, hvor han døde i Rastrup den 1. August og blev begravet i Frue Kirke i Kjøbenhavn. Hans Frue, Wiveke Bodebust, har gjort sig fortjent af den danske Adels Historie, idet hun har efterladt sig en Slægtebog. Familien Bild uddøde 1622 paa Mandslinien med Everts Søn, Niels Bild.

Den følgende Lehnsmænd paa Alstjær var Søren Bernikow, der fik Lehnsbrev den første Søndag i Fasten i 1553 og tiltraadte Lehnet den 1. Maj s. A. Efter Kongl. Befaling vare hans Stygge til Kolbækgaard, Søren Pedersen og Axel Nielsen (Arenfeld) til Balsgaard nærværende paa Alstjær, da Evert Bild overlevere Søren Bernikows Fuldmægtig, Søren Rankau til Lønborggaard, alle Ejendomsbreve og andre Vidnesbyrd om Alstjær Slot og Lehn. Søren Bernikow var en rhygensk Adelsmand, der tilligemed sin Broder den senere Rigsraad Hans Bernikow til Birkeholm og Tøl-

løse var indkommen til Danmark. De vare Sønner af Morten Bernekow til Koelzvig og Anne v. Crachowik. Jørgen Bernekow ejede Kjellerupgaard ved Mariager og var 1548 med i Prindsesse Annas Brudesølge til Sachsen. Han var med Anne Rafvensberg, der var en Datter af den bekjendte Claus Eriksen Slippeslot. Som Lehnsmand paa Nakjær blev der tillagt Jørgen Bernekow 127 Å 11 β danske i Benge, 5 Læster 9 Ortug 6 Skpr. Rug, 5 $\frac{1}{2}$ Læst 6 Ortug Byg, 3 $\frac{1}{2}$ Læst 4 Ortug Havre, 1 Læst Smør, 1 $\frac{1}{2}$ Td. 1 Fdg. Houning, 100 Svin, 8 Køer, 64 Lam, 64 Gjæs, 210 Høns 20 Dl Æg, 10 Læst 4 Td. Salt, alt Avl til Ladegaarden, Fjerdedelen af Gjæsteri, Sagefald, Gaardfæstning, Oldengjæld og al anden uvis Indtægt, samt Halvdelen af Kalve, Lam og Føl, der opfødtes paa Slottet. Af al den øvrige Indtægt skulde han svare Kongen Regnskab og hvert Aar skulde han opstalde 60 Dyrne for Kongen. Hans Indtægt af Lehnet var saaledes en Del mindre end

hans Formands, men til Gjengæld skulde han kun tjene med 8 Stridsheste og Glavind paa samme Vilkaar som hin. Kirketiende samt Gjæsteri af Kirker og Præster forbeholdt Kongen sig, men Lehnsmændene skulde opkræve disse Afgifter. I lige Maade vilde Kongen ogsaa have sig forbeholdt al Jagten i Enemærkeskovene, saa han der aldeles ikke maatte jage eller lade jage, skyde eller lade skyde enten smaat eller stort Bildt, Raer eller Harer i nogen Maade, men i Fælledskovene maatte han jage til Slottets Løb, dog stort Bildt undtaget. Hvad han behøvede af Tømmer og Brændsel af Skovene, maatte han hugge, men ellers Intet. Ligesom hans Formand blev der ogsaa i Lehnsbrevet pualagt ham Omhu for Stoddet. 1555 pantsatte Mads, Søren og Jens Tørgensen en Gaard Østergaard i Nebel i Dre Herred og Rasmus Eskesen en anden Gaard sammesteds til Tørgen Vernekow. 2 Aar efter købte han en Gaard i Boulstrup af Jens Beersen og hans Medarvinger.

1558 ,Tirsdag næst efter Sct. Galli Dag, tiltalede han i Kolding som Embedsmand paa Aafjær Noget for ulovlig Skovhugst i Kronens Skove. I November 1559 udstedtes Kongebrev til alle Provster, Sognepræster, Sognedegne og Kirkebærger i Dronningborg og Aafjær Lehn, at der herefter skulde svares Tiende og Gjæsteri til Embedsmanden paa Aarhus Gaard, Jens Suel, istedetfor som tidligere til Lehns mændene paa de 2 nævnte Slotte. Danske Atlas slutter heraf, at Jens Suel blev forlehnet med Dronningborg og Aafjær og atter 1562 var afløst igjen i det sidste Lehn, hvilket er urigtig, da denne havde Aafjær uafbrudt til sin Død Paa Kongens Begne havde Jørgen Bernesow nogen Trætte med Folmer Rosenfrank paa Steensballe angaaende nogen Eng m. m., som de havde slaget fra hverandre. Jørgen Bernesow døde paa Aafjær Slot den 15. April 1567 og ligger med sin Frue, der var død 2 Aar forinden, begravet i Sads Herred før og nu.

Århus Domkirke. Han havde selv ingen Børn, men hans Brodersøn var den bekjendte Christen Bernekow.

Hans Eftermand som Lehnsmænd paa Aafjær var fornævnte Folmer Rosenfrank til Steensballegaard, der tillige var forlehnet med Århusgaard. Han var født den 29. Marts 1523 og var en Søn af Axel Nielsen Rosenfrank til Landting og Fru Berete Knob. Han ejede foruden Steensballegaard ogsaa Nørgaard og havde den 10. Juli 1552 Bryllup paa Steensballegaard med Margrethe Gyldenstiern, der døde 5 År før ham, og selv døde Folmer 1586 og blev begravet i Vær Kirke ved Steensballe. Aafjær Lehn havde han kun meget kort, thi allerede 1570 var Claus Hvitfeld forlehnet dermed.

Han var en Søn af Otto Clausen Hvitfeld til Krumstrup og Fru Barbara Blaa. Efter sine Forældre arvede han Krumstrup og var 1558 forlehnet med Halsted Kloster samt de følgende År Landsdommer paa Lolland. Han døde den 2. September 1598 og ligger

begraven i Saxløbing. Med sin Frue Dorthē Bef
 Tokumsdatter havde han flere Børn, hvis Afkom endnu
 lever i Norge. Samtidig med Aakjær havde Claus
 Hvitsfeld Dronningborg Lehn, hvilke 3 Slotte da ud-
 gjorde Dronning Dorotheas Livgeding. Aakjær havde
 han imidlertid allerede det følgende Aar afstaaet til

Fru Birgitte Gjøe, Admiral Herluf Trolles Enke.
 Denne ædle Dame, hvis Levnetsløb saavel som hendes
 berømte Huusbonds, tor forudsættes altfor bekjendt til
 her at omtales, har neppe haft Aakjær længere end
 til Dronning Dorotheas Død den 7. October 1571, da
 Aakjær saavel som Dronningborg igjen tilfaldt Kronen.

Den 3. Maj 1572 fik Christen Munt til Toberup
 Brev paa Aakjær Slot og Lehn. Hans Lehnsbrev fin-
 des i Danske Atlas saaledes: „Vi unde og forlæne
 Christiern Munt vort og Kronens Slot Aakjær, med
 Bønder og Tjenere, som os Elskelige Fru Birgitte Gjøe,
 Herlof Trolles Esterleverste, sidst i Vore havde. Og

skal han aarligen have, til sig, hans Svenne og Folk at underholde, af den visse Indkomst denne Genant, 389 Mark Penninge, 6 Laster Rug, 7 Laster Byg, 6 Laster Havre, 8 Tønder Smør, 80 Svin, 8 Kiver, 100 Lam, 100 Gææs og 200 Høns. Skal han og nyde Ladegaarden og dens Avl med Qvæg og Affødinge qvit og fri. Desligeste skal han aarligen gjøre os Kede og Regnskab for Sagefald, Gaardsfestning, Oldengield og ald anden uviss Kente, og tredie Parten deraf for sig beholde, og de 2 Parter at komme os til Beste, undtaget Gesterie-Heste, Told og Brag, hvilket vi os ville forbeholdet have. Skal og al den Havre, som er over hans Genant, komme os til gode. Og al den visse Kente, som overbliver af Lænet, skal Christiern Munk nyde og beholde, og deraf aarligen give os tre tusinde to hundred tyve og halvbottende gode gamle uforflagne og uforfalskede Daler en Ort, og dennem til gode Kede hde vor Kente-mester paa vore Begne, Halvparten til Sct. Michels-

Dag, og anden Halvpart til Philippi og Jacobi Dag. Og skal han tiene os og Riget med 8 geruste Heste, inden Riget paa hans egen Koft og Tæring, og uden Riget paa vor Omkostning. Skal han og holde Slottet ved god Hævd og Magt, og Bønderne ved Lov, Skiel og Ret, frede Jagten og ei forhugge Skovene etc. Endvidere indeholdt Brevet den Bestemmelse, at hvis Indtægten af Slottet forøges eller formindses, skulde hans Afgift forøges eller formindses i Forhold dertil." Den 12. April næst forhen var der allerede udstedt Kongebrev til Kronens Bønder og Tjenere i Lehnnet om at svare den nye Lehnsmænd Landgilde, Afgift og Arbejde, saaledes som de vare pligtige at gjøre og give og fra Arilds Tid af havde gjort og givet. Christiern Munk hørte til den Familie af Navnet Munk, der var en Gren af Langerne og førte deres Vaaben. Han var en Søn af Hans Munk til Krogsgaard og Fru Maren Spend. 1548 nævnes han blandt Prindsesse Annas,

Kong Christian III.'s Datters, Brudefølge til Sachsen og blev 1552 forlehnet med Hammergaard i Hedemarken, 1559 med Aggershus, 1568 med Thronhjem, hvilket Lehn han 1572 ombyttede med Alsjær, som han beholdt til sin Død den 5. Juli 1579. Han ligger med begge sine Fruer, Else Truidsatter Alfstand og Dortha Mogensdatter Gyldestiern, begravede i Aarhus Domkirke.

Efter ham blev Claus Glambek til Rast forlehnet med Alsjær. Han var en Søn af Niels Clausen Glambek til Rast og Fru Maren Gjødesen og var født 1537. Da han viste mere Lyst til Høftjenesten end til Bogen, blev Claus Glambek efter en kort Skolegang forsendt til den foran ondtalte Christen Munk til Toberup, hvem han 1548 ledsagede paa Rejsen til Sachsen. Hjemkomsten herfra kom Claus til Hr. Holger Rosenkrantz til Boller, der gjorde ham væragsig og med hvem han 1559 deltog i Ditmarskertoget. Paa dette Tog gjorde Claus sig bemærket ved sit Mod, og der blev skudt 2 Heste under

ham. Hos Hr. Holger var Claus i en meget lang
 Arrække. 1568 var han Slotsfoged paa Standerborg,
 hvis Lehnsmænd dengang var den foran omtalte Fol-
 mer Rosenkrantz til Steensballe. Med denne sin Hus-
 bonds Datter Berete Rosenkrantz havde han Bryllup paa
 Frederiksborg Slot den 2. Oktober 1575, og Kongen
 gjorde Brylluppet. Glambekkerne vare ellers ifkun en
 ringe Adelsflægt; men dette anseelige Parti hjalp nok
 Claus til Bejrs, skjøndt det siges, at Kongen alt tidli-
 gere havde fattet Gunst for ham, medens han tjente
 Hr. Holger. Allerede 1574 findes han nævnt som Lehnsm-
 and paa Standerborg, til hvilket betydelige Lehn 1579
 endnu søjedes Aafjær. I Aaret 1584 fik han Paalæg
 om at tilholde alle Kronens Bønder og Tjenere, hvis
 Eiendomme stødte op til Troksmose og Allemose,
 hvorfra Vandet stoppede og gjorde Engene Skade, hver
 for sin Gaard at lade faste en Grøft, 3 Alen dyb og
 3 Alen vid, igjennem de to Moser og igjennem Sandenge

ud til Hovedstrup Bad og nedad Refs Na, imellem Dn-
drup og Orting, imellem Morskolt, Smedrup og Rand-
lev, imellem Fillerup og Hovedstrup Gaard og By, imel-
lem Hovedstrup og Løverstrup (Rodbstenseje og Rath-
lausdal) og imellem Doder og Hovedstrup. Skulde der
opstaa Strid om Skjellet, da skulde han strax lade Her-
redsfoged og Sandemænd afgjøre den og ikke lade Ar-
bejdet standse derved, da det maatte være til Ende til
Sct. Hansdag eller snarest muligt. Claus Glambek
beholdt baade Standerborg og Natjær til sin Død den
25. Juni 1591, som forarsagedes ved at han væltede
med en Bogn og forslog sin venstre Side. Han og hans
Frue ere begravne i Hverring Kirke under en stor Lig-
sten med begge Billeder.

Der fortælles om ham, at han gjerne vilde have
Borring Kirke flyttet til Hverring By, men hverken Mand
eller Kvinde trøstede sig til at række Haand til at ned-
bryde en Kirke. En Dag, da han jagede omkring

Borring, tog han ved denne Lejlighed saamange Sten af Kirken, som han kunde holde under sin venstre Arm og red dermed til Hverring, hvor han fastede dem. Da han saaledes havde gjort Begyndelsen, fik han snart mange Arbeidere, og inden kort Tid var Kirken nedrevet, og man begyndte da strax paa at opbygge den nye Kirke i Hverring. Men en Morgen, da Folkene sad ved Daprebordet, kom Pigen løbende ind og fortalte, at saamange fremmede Arbejdsfolk byggede derude paa Kirken. Da løb de derud, og der var nu ikke længer nogen at see, dog saaes Bygningen at have faaet en stor Tilvæxt, idet nemlig den nordre og østre Side af Kirken var bleven opmuret af dejlige, tilhuggede Kampesten, hvilket Arbejde var saa vel gjort, at ihvor megen Flid man siden gjorde sig for at bygge de andre Sider lige saa godt, saa blev det dog ikke af den Art. Men inden søje Tid fik Herremanden en ulidelig Smerte i den venstre Arm, med hvilken han havde baaret Stenene

fra Borring Kirke til Hvirring, og den visnede bort, saa han døde en Stund derefter, og om Natten maa han stundom endnu ride fra Borring til Hverring. Dette Sagn hviler som de fleste andre paa historisk Grundlag; thi Claus Glambek lod virkelig Borring Kirke nedbryde og benyttede Materialerne til at opføre Hvelvingerne i Hvirring Kirke, ligesom han ogsaa paa sin Ligsten er afbildet med den ene Arm visnen og indstrumpet; men uheldigvis er det den høire Arm og ikke, som Sagnet siger, den venstre. Ogsaa levede Claus længe efter at Borring Kirke var nedbrudt. Som alt under Hundslund er omtalt, fandtes indtil for kort Tid siden hos en Gaardmand dersteds 2 Skablaager med Claus Glambeks og Frues udstaarne Billeder, de vare vel oprindelig fra Nafjær. Den bekjendte Anders Sørensen Bedel holdt Ligprædiken over Claus Glambek.

Efter Claus Glambeks Død blev Rigsraad Christen Steel til Fusinge forlehnet med Nafjær. Han var en

Søn af Albert Steel til Fusinge, Lehnsmænd paa Børglum Kloster og Fru Kirsten Sandberg, og blev født Sct. Hans Aften 1543 paa Børglum. I sin Ungdom opholdt han sig en Tid i den berømte Theolog Niels Henningsens Hus og tjente derefter i flere Aar i fremmed Krigstjeneste. Efter sin Hjemkomst var han i 6 Aar Hofffinder hos Kong Frederik II., der derpaa forlehede ham med Børling, hvilket Lehn han havde i samfulde 20 Aar til han fik Aakjær. Christen Steel, der 2 Gange var bleven saaret i den skaanske Krig, den ene Gang i det bekjendte Slag ved Falkenberg, kom allerede 1580 ind i Rigsraadet. Han havde kun Aakjær saa Aar, thi allerede den 26. August 1595 døde han temmelig pludselig, kun 52 Aar gammel. Hans Enke, Fru Margrethe Brahe, beholdt Lehnet en kort Tid efter hans Død, formodentlig dog kun til følgende Majdag. Hun var en Datter af Rigsraad Otto Brahe til Knudstrup og Fru Beate Wille, altsaa en Søster til den store Astronom Tyge

Brahe. Hun var født 1551 og døde den 10. Marts 1614. Baade hun og Christen Steel ere begravne i Alalum Kirke ved Fusinge.

Alsfjærs næste Lehnsmand var Baldemar Parsberg til Fernit (det nuværende Frisenborg), Bonderup og Madsgaard. Han var en Søn af Rigsraad, Hr. Berner Parsberg til Harrested og Fru Anne Holt og havde hidtil været forlehnet med Riberhus. Efter sin Broder, Rigsraad Manderup Parsberg, der som bekjendt huggede Næsen af Tyge Brahe, havde Baldemar Parsberg faaet Skanderborg Lehn, og saaledes havde dette Slot atter nogen Tid fælles Lehnsmand med Alsfjær. Slotsbygningerne paa dette Sidste vare nok dengang i daarlig Stand, thi i Oktober 1601 fik Baldemar Parsberg følgende Kongebrev: „Som vi forfare, at den runde Dvæst paa vort Slot Alsfjær, som den Trappe er, der gaaer ned fra Vort Kammer og ud til Sægergaarden, skal have givet sig ud fra Muren paa Huset, saa det skal

være befrygtendes flet at vil falde ned, da bede vi dig og ville, at du samme Qvist lader nedtage, og hvis Sten, der udi er, dennem at lade henlægge udi Forvaring." Baldemar Parsberg, der var gift med Jde Lykke, Datter af rige Hr. Søren Lykke til Dvergaard, beholdt nok Aakjær til sin Død i Aarene 1607—8. Baade han og hans Frue ere begravne i Hammel Kirke ved Frisenborg.

Formodentlig strax efter Baldemar Parsbergs Død er Laurids Ebbesen til Thulstrup og Bistrup bleven forelehnet med Skanderborg og Aakjær, ialtfald havde han disse Lehn 1610. Han var en Søn af Ebbe Lauridsen til Thulstrup og Fru Kirsten Kruse og førte en blaa Klokke i sit Vaaben ligesom den gamle Adelsfamilie Udson. Nogle mene imidlertid, at hans Fader kun var en Bondesøn, der blev adlet paa Grund af sit adelige Giftermaal, samt at det var Hr. Breide Rankau, der hjalp Laurids Ebbesen frem, fordi denne var gift med hans Hads Herred før og nu.

Frues Broderdatter, Ellen Wiøe. Laurids Ebbesens Farbroder, Christoffer Lauridsen var dog ogsaa en Herremand og var adelig gift, saa det er vist et Spørgsmaal, om de ikke i Virkeligheden vare mere end Bondesønner; noget nøjere til deres Adelsbrev kjender man ialtsald ikke. Laurids Ebbesen er nok den, som længst har havt Altkjær, thi han havde det næsten i 40 Aar. Om ved 1625 skrev han Erik Krabbe til, for at bede ham give Kongens Cantzler tilkjende, at den førnævnte Fru Bergitte Rosentrang, Claus Glambek's Enke, havde en liden Gaard i Nølev Sogn og By, som Kongen kunde magestifte sig til for at vorde fri for „Skytteri“. Endvidere maatte han tale med Cantzleren, om der ikke kunde gives Bønderne i Standerborg Lehn nogen Godtgjørelse for de Gjærder, der vare dem fratagne. I Aarene 1633 og 1634 havde Laurids Ebbesen en Sag for Herredstinget mod adskillige Bønder, der havde ladet deres Gaarde forfalde. Paa hans Begne mødte Delesfogden

i Nakjær Lehn, Rasmus Gritsen, æstede og fik et Tingsvidne af 8 Mænd om, at sex Synsmænd havde synet de øde og forfaldne Gaarde og Boliger i Herredet, og fundet Brøst paa 2 Gaarde i Torrild for 24 Slettedaler, i Svorbæk paa 2 Gaarde ligeledes for 24 Slettedaler, i Rude paa 1 Gaard for 10 Slettedaler, i Dnyngby paa 2 Gaarde for 9 Sletted., i Boulstrup paa 4 Gaarde for 135 Sletted., i Spøttrup paa 1 Gaard for 16 Sletted., i Gosmer paa 1 Gaard for 34 Sletted., i Smederup 1 Gaard for 15 Sletted., i Mandlev paa 1 Gaard for 20 Sletted., paa 1 Gaard for 16 Slettedaler og paa 1 Bol for 6 Slettedaler, i Hundslund paa 1 Gaard for 25 Slettedaler, i Orting paa 1 Gaard for 15 Slettedaler og i Torup paa 2 Gaarde for 29 Slettedaler, i alt Brøstfældighed paa 20 Gaarde og 1 Bol, hvis Istandsættelse vilde koste 378 Slettedalere. Dette Tingsvidne optoges den 2. December 1633. Derefter indstævnedes Delesogden vedkommende Bønder, idet han bestyldte dem for at

have forfiddet deres Gaarde, som de af Kongen havde i Fæste, og ladet dem ilde forfalde, og han fremlagde da dette Tingsvidne om deres Gaardes Fald. Han spurgte, om disse Mænd havde gjort Ret deri, og om de ikke burde stande til Rette og have deres Fæste forbrudt og desuden udrede saa mange Penge, som deres Gaarde vare „bygfældige“ for. En Del af Mændene mødte og lovede at bygge og forbedre deres Gaarde, saa snart det var muligt, og siden holde dem ved Hævd og Magt, og de bade om, at Sagen dermed maatte beroe. Men efter Lovens domtes de til at have deres Fæste forbrudt og desuden at stande til Rette som vedborde. I Februar 1634 mødte Delesfogden atter paa Tinge og fik et Vidne af otte Mænd, at han stod for Dom og kundgjorde, at han nu udviste de 18 Fæstere og forbød dem efter denne Dag at bortføre noget af det Korn og de Barer og andet, der fandtes i deres Gaarde, før de havde udredet den Skat og Landgilde, de vare Kongen skyldige,

hvis de ej vilde tiltales for Ran og Hærværk. Paa tre Ting efter hverandre havde han tilbudt disse Fæstere, at dersom de kunde sætte ham gode Mænd til Borgen for, at de atter vilde bygge og forbedre Gaardene og nde Skat og Landgilde i rette Tid og gjøre Rejser og Dagværk deraf, som sig burde, da skulde de ikke have videre Skade deraf; hvis ikke vilde Lehnsmændene bortfæste Gaardene til Andre. I August fik Fæsterne paa Tinget nyt Tilbud om at beholde deres Gaarde, hvis de vilde bygge og forbedre dem og iøvrigt i rette Tid nde den Afgift de burde, ellers skulde Gaardene fæstes til Andre. I Juli s. A. vidnede 4 Mænd fra Randlev, at de havde været paa Randlev Mark og vurderet den Rugæd, der var saaet til en Halvgaard i Randlev, som af Fæsteren var forladt, de vurderede den ialt til 3 Td. 4 Skp., hvoraf Fæsteren dog ifkun havde saaet en Tønde selv. Samme Fæster var berøgtet som Tyvsmedvider, havde forladt Huus og Hjem og var draget til Sjælland;

sin Kvinde havde han ladet sidde i Husene og disse havde han ødelagt. Desuagtet havde han faaet Tilbud om at beholde Gaarden, hvis han for Fremtiden vilde hære sig bedre ad. I Aaret 1635 var der Misvæxt i Natjær Lehn, af hvilken Grund Kronens Bønder og Tjenere udvirkede, at Laurids Ebbesen tillige med Laurids Lindenov i December fik Kongebrev om, at de skulde forfare Bøndernes Aar; der havde været saa stor Misvæxt paa deres Vaarkorn, at de neppe kunde høste det, de havde faaet, og ikke en Trediedel af Kornet groede saaledes som det plejede; derfor bade de om Afslag paa deres Landgilde. Da Laurids Lindenov imidlertid døde, begav Laurids Ebbesen sig alene afsted efter Befalingen, og da han befandt Bøndernes Angivelse rigtig, foreslog han Kongen at eftergive dem for dette Aar Halvdelen af Bygskulden og en Trediedel af Havreskulden; Resten kunde de nok yde og endda forblive nogenlunde ved Magt.

I et Overflag over Rigets Indtægt og Udgift 1642 findes anført: „Standerborg och Altiær Læne ehr Laurids Ebbesøn medforlæbnet, gjør Regenschaf baade for wist och dwist, och hafuer Kongl. May. at Fordebøggernes wisse Rendte och Indkomst aarligen fri, naar Lænsmandens Genant och anden Bdgift och Afkortning er fratagen, . . . 13,238 Rd. 23 St. 2²/₃ Penning“.

Efter det uheldige svenske Indfald i Sjælland blev i Aaret 1645 af Mogens Bille til Tirsbæk og Peter Meedtz til Tugestrup efter kongl. Befaling taget Syn over den af Fienden forarsagede Skade. I deres Beretning hedder det saaledes om Altiær Lehn: „Derforuden hoffuer wi Werrit paa Altiærslot. Da befindiszgandsche ingen Widere Brøstfeldighed, en som der berettisgz at hoffue werrit førend fienderne Indkom i Landdett, och huisz som tilforn i dend Kønserlige Kriig, der sammesteds er bleffuen Ruinerit, formedelst Striffuerensz, som altid der hoffuer werrit tilstede, och der aff dend

Paalagde Contribution, saa Lenge Krigen warede vdgiffuet, Hansz flittig Opſicht.

Dend wester Gauffuel paa det Snderhuſz er meget brøſtfeldig, Saa det endelig haſſuer fornøden at hielpis, med mindre det ſlet ſchall Redſalde. Møllehuſſet er Meget Forfalden, Loſted gandsche Ruineret, dog er tagett nogenlunde med Magtt. Thuende Carnapper paa det Oſter huſz, er paa tømmerverket gandsche brøſtfeldig. Den ſtore Kornlade ehr paa Skelning offuer alt heel brøſtfeldig. Offred paa itt Fæhuſz ſom er 51 Bindinger Langt, er gandsche bortte, ſaa Næhr ſom Bielkerne, Huilde ehre meget forraadeene. Huſſet vdi Seger gaarden, er gandsche vdde, och ſtaar Ringeting der aff igienn, huor paa tømmerit, dog neſten ehr forraadnet.

Fiſchedammene paa gandsche Standerborig, och Natierſ Lehne ere alle vdstuckene, paa tuende ſmaa nær, ſom er Nielſ Pedersens Damb och Spenſkborig Dam.

Aff Inuentario fantis paa forne Aalier Slott som efterfølger: en gammel Himmel offuer bordet i fruerstuen, aff huid Damast, ett bordtecke aff Blaae Klede, 1 schippundwecht, En Umbolt, Femf fyrschiffuer, Elluffue fyrbende, 2 gammel schabbe, 3 Gammel Sengesteder, Threj gamle Kister, ett schiermbrett, En gammel Dlekar, femb Salt trouffue.

Stouffuene och Wildbahnen til forne Aalier Slott liggendiß, befindiß effter B-willige Dannemendz Siun och Besigttelze, scheet vdi Stouffriderniß Merwerelße som følger.

Hak Herritt.

Er Noedhuggen vdi dette Herriz schouffue, vdi thuende Nestforleden Aar, Smedens fienden haffuer werit Landet Mechtig, først, vdi Torild Nørshouff, wed Hald, endtiU Fernsholt grob, findiß bögge staffuen 306, Bed Torrild Søndershouff findiß bögge staffuen 100, Egge staffuen 90, och det som igjen staar, aff Stoerschouffuen, er Meget

till Bplicht støffuit, och Vnderfchouffuen Ilde huggen och Medfahren, Vdj Bidschouff, til Fillerup Liggendiß, findiß Roedhuggen Egge, och Bøgestaffuene 120, och noget Lidet støffuit, Vdj Snerild Sønderfchouff, med Hør Kier, findiß Egge staffuen 39, Bøgge staffuen 13, och det som igien staar meget støffuit till Bplicht, Vdj Kong. Maik. Ennemercke, som Ligger i Ballefchouff, er meget til Bplicht forhuggen, och findiß der Bøgge staffuen 42, Egge staffuen 6, Vdj Odder Bredtiefchouff findiß 224 staffuene meesten Bøgger, Vdj Odder Nør Reef och Sønder Reefschouffue findiß Egge staffuen 91, Bøgge staffue 101, och Baade det, som igjen staar, och Vnderfchouffuen meget forhuggen, till stoer fchade paa wildbannen, Vdj Hoffuedstrup fchouff, 16 Egge staffn, och 8 Bøgestaffuen, Vdj Binaager fchouff findiß Roedhuggen, (fchouffuen och wildbannen) til stoer fchade och forderffuelße 1617 Eggestaffuen, Bøgge staffuen 200, Vdj Langwehels fchouff findiß 414, Bøgge staffn, och er samme fchouff

Meget forhuggen till Bplicht, Vdi dend hoeß Liggendiß
 Daeloldkback findiß 16 Eggestaffuen, Nock paa No. Maiz.
 schiffte i Morsholtichouff, Eggestauffn 10, Vdi Loffuer=
 strup schouff findiß, Eggestauffn 10, Estestaffuen 21, och
 Bøgge staffuen 6, Noedhuggen, Vdi dend schouff der
 Hoes Liggendiß, som er till Odder, findiß store Egge=
 staffuen 31, Riß Egger 37, och Rißbøgger 13, som er
 Noedhuggen, foruden Mange træer, som er støffuet, och
 aff Vnderichouffuen ophuggen Wildbannen, saa wel som
 staffuen til schade, Vdi Hallingschouff findiß 700 Egge=
 staffuen, Vdi Sørbneschouffuen, 270 Egge staffuen, Bøgge=
 staffuen 20, Fenstie Sønderichouff, och Morkier, findiß
 127 Egge, och bøgge staffuenn, Vdi Gylling Neeßschouff,
 findiß Egge staffuen 100, Bøgestaffuen 830 och Vnder=
 ichouffuen der sammesteds Ilde Ophuggen och forderff=
 uit wildbannen til stoer schade, Vdi Jenß Neeßschouff
 200 Bøgge staffuen, Vdi Falling waare, findiß 129 Egge
 staffuen, och 14 Bøgestaffuen, Vdi Orting bjerge 480 Egge

och Bøgestaffuen, och er dend største och beste partt ophuggen, Vdij Weddend, med dend store Heste haffue 375 Eggestaffuen, och 17 Bøgestaffuen, Spatier 85 Egge, och 22 bøggestaffuen, Thymuofschouff 54 Egge stauffn och 21 Bøgestauffn, Bugemoiße, der hoeß Liggendiß, ehr Och saa meget ilde forhuggen, och Wildbannen der sammestedt forøedt, Astrup Lunde 198 Egge stauffn, Bøgestauffn 36, och Runderschouffuen Ilde forhuggen, vdi Stobling Rier 300 Eggestauffn, vdi Tormbæbierig 500 Egge stauffn, och 45 Bøgestauffn, och ehr Meeste parten samme schouffue meget forhuggen och forderffuit, Wildbanen, saa vel som Dindenschouffuen til stoer schade och Affbreck, Huad Wildbannen sig belanger, da er dend endnu nogenlunde med Magt, saa dend med Tiden kand komme til Rette, saa frembt Diurenne bliffuer freedt som det sig bør. Paa Engelauffue befindiß Daewiltedt ved Magt, och kand der werre Bngesehr Itt Halfft Hundrede Stycker aff store och smaa. Bøndernes Leiglighed, Vnder forn^e

Natier Lehn Liggendiß, befindiß, som forberørtt och effter
Striffilig Erklering, som efftersøgler.

Haz Herritt.

Som er Natier Lehn, med begge Underliggendiß
Der, Engelauffue och Alrøe, befindiß vngesehr 40 Gaarde;
som fand giffue deriß fulde Landgilde dette Aar, Di
Andre en partt Halfft, tredie, fierde, fembte, eller siemie
partten, deriß Sædvanlig Affgiffst, og en deell gandsche
forarmit, och fand i dette Aar intted formaae, at Ud-
giffue, Som ehr Iblant Andre, Huilstett Sogen, som
Ligger med Alfahr Wenen, Imellum Horbens och Aar-
huß, og er Idelig vdplyndrit, Saa och Krogstrup, Hof-
fuidtsstrup, Alsendrup, Spøttrup, Sondrup, med nogle
flere, som paa Adtschillige Steder findiß forarmede, Item
findiß affbrennt Siuff Gaarde, baade Helle och Hassfue,
Saa och paa nogle Steder, en partt aff Huskene, Neder-
brudt, och Mange Steder Ilde Medhandlede."

Lanrids Ebbesen, der var 3 Gange gift, 1) med
Hads Herred før og nu.

Ellen Andersdatter Gise, 2) en Lisbeth Hansdatter Arnfeld, 3) en Otto Kruses Enke, Sophie Staverstor, men dog ei havde Børn, døde i den høie Alder af 87 Aar den 13. Marts 1646 paa Saltø Slot. Han ligger begravet i Aarhus Domkirke, hvor hans Epitaphium findes. Den sorte Marmorsten i Epitaphiet er uden Indskrift, thi Kong Frederik den VI. skal, da han engang var i Aarhus, have befaleet Indskriften udslettet uvist af hvilken Aarsag. Sagnet fortæller imidlertid at Stenen i sin Tid bar en lang Lovtale over den Afdøde, men at det siden befaandedes, at han i levende Live havde været Kongen en utro Mand, hvorfor det skete, da Kongen engang kom til Kirken og saa Eftermælet, drog han i Harmes sit Sværd og huggede Næsen af Mandens Billede, befalede derhos, at den hele Indskrift strax skulde udslettes. Derfor ser man endnu i Muren den glatte Sten, og kjendes tillige Kongens Sværdslag paa det hosstaaende Marmorbillede.

Den næste Lehnsmænd paa Skanderborg og Aafjær var Rigsraaden, Herr Oluf Parsberg til Hernit, Hagisholm, Balstrup, Tulstrup, Eggestov etc. Han var en Søn af Christopher Parsberg til Sødal og Fru Dorethe Munk. Han havde adskillige Lehn baade her og i Norge og var en i sin Tid meget anset Herre, der blev benyttet i adskillige diplomatiske Anliggender, saaledes var han 1643 Gesandt i Rusland og under den ulykkelige Svenskekrig blev han brugt som Fredsunderhandler 1660. Hr. Oluf Parsberg havde Aafjær Lehn 1649, da han i August d. A. tilskrev Kongens øverste Sekretær Olte Krag til Boldbjerg angaaende en Ansøgning, som en Officer Baldemar Lykke, der havde Dybvad som Embedsbolig, havde indgivet om at faa Gosmer Sogns Kirketiende i Fæste. Bønderne havde nemlig selv ønsket at fæste bemeldte Tiende og Lehnsmændene havde lovet dem det og skrevet det paa deres Ansøgning, saa at han nu ikke kunde komme løs fra dette Løfte, hvilket han

ogsaa havde skrevet Baldemar Lykke til; da der ikke var nogen Herregaard i Sognet, var det ikke faldet ham ind, at nogen Adelsmand vilde have Tienden i Fæste, men han vilde overlade Sagen til Kongens Afgjørelse. Samtidig havde Baldemar Lykke tilskrevet Otto Krag, at han troede sig nærmere dertil end nogen Anden, da han tilbød at ville forhøje Afgiften. Hr. Oluf Parsberg døde 1661, samme Aar som hans Frue Karen Enevoldsbatter Kruse, men allerede 1650 var han fratraadt Standerborg og Natjer Lehn, som istedetfor var overdraget til Rigsraaden, Hr. Henrik Rankau til Schoneweide, Nagaard, Møgelhær, Rosenbold og Jensgaard. Han var født den 26. Januar 1599 og var en Søn af Frands Rankau til Søholm og Fru Anne Rosenfrank. Som Lehnsmand paa Natjer havde han i 1655 tilligemed Bispen i Aarhus Hr. Jacob Madsen indgivet sin Erklæring om det Onffelige i, at Felling og Halling, der hidtil havde været Annexfogne, fremtidig bleve ad-

skilte, da der fra Halling var en lang, stng Vej gjennem Gosmer og Orting Sogne, saa at Gudstjenesten hverken i Felling, som da var Slotskirke til Nakjær, eller i Halling for den usle Vejs Skyld kunde holdes saa betimelig, som sig burde, især om Vinteren. Kongen bød derfor ved et i September Maaned s. A. udstedt aabent Brev, at Orting skulde være Annex til Felling Sogn og Halling til Gosmer Sogn. Af denne Grund tilstodes Præsten, der hidtil havde boet i Halling Sogn, en af Gaardene i Orting Sogn, hvorimod den forrige Præstegaard i Halling atter skulde yde Wgt, Arbejde, Skyld og Landgilde til Slottet. Henrik Rankau har formodentlig beholdt Nakjær til 1660, da han dette Aar den 17. April i Stedet blev forlehnet med Dronningborg. Han døde den 16. Januar 1674, hans Frue Sophie Lindenov den 19. Marts 1666.

Den sidste kongelige Lehnsmand paa Nakjær var Niels Banner til Ringstedgaard, der 1660 fik saa-

vel dette som Standerborg Lehn. Han var en Søn af Otto Banner til Giesingholm og Tytte Bild og havde forhen været forlehnet med Abrahamstrup (det nuværende Jægerspris). Standerborg og Alkjær beholdt han kun meget kort, nemlig til 1. Maj 1661, men fik da Brev paa Hagenstov i Fyen med de Bøndergaarde, som ikke allerede vare pantsatte til Andre, kvit og fri for sin og sin Frues Livstid, især fordi han i de ullykkelige Krigs-
aar 1657—60 ikke havde nogen Indtægt af de ham betroede Lehn, men havde maattet tilsætte meget af sit Eget. Denne sin nye Ejendom omdøbte Niels Banner og kaldte denne efter Kongen Frederiksgave. Han og hans Broder Erik Banner vare 2 af de faa danske Adelsmænd, der efter Statsombæltningen 1660 sluttede sig til den nye Tingenes Orden, hvorfor de ogsaa bleve Gehejmeraader begge to. Niels Banner, der var gift med Anna Cathrine Schult, døde den 22. Februar 1670. Grunden til at Niels Banner saasnart maatte kvit-

tere Aafjær Lehn var, at Kongen havde givet det til Rigs=Drosten Hr. Sotum Wersdorff, som Bederlag for hans staaende Godser, der vare blevne afstaaede til den svenske Regjering. Aafjær ophørte saaledes at være Kronogods og gik atter over i Privates Besiddelse. Den nye Eier døde imidlertid allerede den 19. April 1661 og Skjødet paa Gaarden, hvis Hartkorn var 80 Tdr. 6 Skpr. 2 Fdk. 2 Alb., det store Gods og Ddder, Gyl-ling, Bierager, Saxild og Falling Kirker med Kaldsret og Tiender, blev derfor i August 1661 udstedt til hans Arvinger.

Her hedder det:

„Kong Friderich den Tredie Skjøde til Salig Joachim Wersdorff, Ridder og Rigenß Drost, paa Aafjær, med ald deßen tilliggende samt andet Jorde=Gods i Hads Herret biliggende med alle dets Rættigheder, undtagen at Høyst bemeldte Konge alleeneste forbeholder Sig den høye Jagt i Bildbanen, at skyde, og lade skyde,

Hjorter og Hinde, paa forbemeldte Godk, til Hans Egen Brug og Behov, naar Han Selv udi Lande (t) Hof holder, af 4de Augusth 1661."

Af Arvingerne tilfaldt Aakjær ved det endelige Skifte Jokum Gersdorffs Søn Frederik, der var født 1650 og døde i Hannover den 29. August 1691 som Statsraad, Overceremonimester og hvid Ridder. Han havde med sin Frue Elisabeth Sophie Steel tilgaaet sig Ravnholt og Tølløse, hvorimod han efter saa Mars Forløb solgte Aakjær for 32,000 Rdl.=Specier til den berømte Peter Griffensfeld. Denne bortbyttede imidlertid strax Aakjær til Generallieutenant Jørgen Bjelke, en Svigersøn af Jokum Gersdorff, mod Samsø, som Bjelke havde arvet efter sin Svigerfader. Griffensfeld gav desuden 23,000 Rdl.=Specier i Bytte. I September 1674 søgte Jørgen Bjelke Kronen om at faae til Magestifte en „Sammelstat“ af 7 af Aakjærs Bøndergaarde, som var indført i det kongelige Skjøde, men siden ikke indkrævet,

fordi den mulig ikke agtedes for Noget. Han tilbød som Bederlag 8 Tdr. Hartkorn godt besat Gods i Sjælland, naar denne Stat maatte regnes under Alfjærns Hovedgaardstaxt. Afgiften skulde udredes af 7 Gaarde i Falling og Hundslund Sogne og bestod mest i Honning (12 Rander og $\frac{1}{2}$ Pot) og Smør (6 Lb 1 A) og 15 A 3 β i Penge. Da Bønderne imidlertid ej havde Bier, kunde de ikke udrede Honningafgiften, og Smørret var saa daarligt, at det ikke kunde benyttes til Folkeføde. Der kunde slet ikke være Tale om at udrede selve Afgiften, endmindre den store Atterstade. Denne Afgift havde Rigsdrostens Arvinger nægtet at modtage i Magestifte imod Godsset i Skaane, eftersom den var en Stat for sig selv og ikke burde anses som Landgilde i Matriculen. I Januar 1675 fik Jørgen Bjelle Skjøde paa bemeldte Afgift som en Gave, saa at han beholdt det sjællandske Hartkorn, som han havde tilbudt i Magestifte. Jørgen Bjelle var en Søn af Norges Rantsler,

Sens Bjelke til Osterraad, og Fru Sophie Brokkenhuus og Broder til Kantzler Dve Bjelke og Rigsadmiral Henrik Bjelke. Han ejede Hovindsholm (i Norge) samt Trudsholm og Birkende. I Krigen 1658 blev han sendt som Generallieutenant og Overstkommanderende over Militser til Norge, hvor han udmærkede sig meget ved dette Lands Forsvar. Ved Griffensfelds Fald kom baade Jørgen Bjelke og hans Frue Magdalene Sibylle Gersdorff, Rigsdrostens Datter, i Unaade, eftersom de begge og især Fruen havde staaet i intimt Forhold til den styrtede Stormand. Jørgen Bjelke døde den 17. Febr. 1696 som Gehejmeraad, Overkommendant i Kjøbenhavn og Statholder i Sjælland. Han beholdt dog ikke Aafjær til sin Død, thi allerede 1686 havde Gaarden en ny Ejer, nemlig hans Svoger, Gehejmeraad Otto Krabbe til Holmegaard, Tølløse, Bekkestov etc. Han var født den 1. Januar 1641 og var en Søn af Erik Krabbe til Veibyvad og Maren Kruse. I sin Ungdom var han

Page og Kammerjunker hos Frederik III., der døde i hans Arme. Ogsaa hos de 2 efterfølgende Konger stod Otto Krabbe i stor Yndest og steg efterhaanden til Geheimeraad, Stiftamtmand i Sjælland, Ridder af Elefanten og Dannebrogen. 1717 nedlagde han sine Embeder og døde paa Egholm den 13. Juli 1719. Han var 3 Gange gift nemlig først med Dorthé Gersdorff, en Datter af Rigsdrosten, derpaa med Cathrine Lucie Hahn og tilsidst med Birthe Skeel. Denne Sidste overlevede Otto Krabbe og lod rejse et prægtigt Marmor Mausoleum over ham i Roeskilde Domkirke. Heller ikke Otto Krabbe beholdt Alkjær til sin Død, thi 1699 ejedes Gaarden af Justitsraad, siden Etatsraad Bendix Lassen. Han var gift med Hedevig Margrethe Bornemann, en Datter af Sjællands Biskop Henrik Bornemann og døde 1717. Enken giftede sig Aaret efter med Oberst Mathias Rosenørn til Damsgaard, der saaledes blev Ejer af Alkjær. Han var en Søn af Rancelliraad Peter Mathisen til

Tvillum og Anne de Hemmer og var født den 10. April 1676. Han var Enkemand efter Antonette Augusta Friis. Rosenørn har nok foretaget Byggearbejder paa Aafjær, thi hans Baaben staaer i Sten over Indgangen. Oberst Rosenørn døde den 29. Juli 1725, hvorefter hans Stedson, Major Lassen, arvede Gaarden. Han blev adlet den 14. September 1731, men døde Aaret efter, hvorpaa hans Moder atter overtog Aafjær. Enkesfru Rosenørn døde den 7. Februar 1749 og nu gif Aafjær til hendes Datter af 2det Ægteskab, Benedicte Antonette Rosenørn, født den 6 August 1720, og hendes Mand, Justitsraad Tøger Lassen til Dybvad og Herningsholm. Tøger Lassen var en Søn af Cancelliraad Peter Lassen til Rødslet, Herningsholm etc. og Anne Lassen til Dybvad. Ved hans Død den 8. Juli 1772 var Aafjærs Hovedgaardstaxt 64 Tdr. 1 Skp. 3 Fdk. Ager og Eng, 6 Tdr. 1 Skp. 3 Fdk. 2 Alb. Skovskuld og 5 Tdr. 2 Skp. 2 Fdk. Møllestyld. Bøndergodset var over 481 Tdr.

Hartkorn Ager og Eng, den matrifulerede Kongetiende var 50 Tdr. og Kirketienden 81 Tdr. 6 Skp. Hartkorn. Af Løger Lassons 3 Døttre arvede Anna, der var født 8. Februar 1745 og døde 11. Januar 1786, Aakjær. Hun ægtede den 26. Maj 1770 Christian Frederik Tønne v. Lüttichau, en Mand, der i sin Tid spillede en betydelig Rolle, hvorfor hans Levnetsløb her meddeles efter Sechers „Danske Herregaarde“:

Han var en Søn af Christian v. Lüttichau til Tjele og Fru Helle Urne. I sin Ungdom traadte han ind i militair Tjenesten, og da han hørte til en adelig tydsk Slægt, var hans Forfremmelse hurtig og snart blev han Kaptain ved Dragonerne. Efter kort Tids Forløb forlod han imidlertid denne Løbebane og studerede derpaa 1769 i Göttingen. Fra Dyford fik han den juridiske Doktorgrad. Tidlig optraadte han som tydsk Forfatter og udgav 1769 nogle juridiske mathematiske Afhandlinger og samme Aar en Afhandling om Tilstanden

Sads Herred før og nu.

i Danmark i Form af Samtaler imellem 2 rejsende Danste. Hidtil havde han neppe haft andet end Fornøjelse af sin litteraire Virksomhed; om han maatte have yttret Et og Andet, der ikke lød saa særdeles godt i Magthavernes Øren, havde det dog ingen Følger for ham, eftersom man paa Tydsk kunde sige meget, der aldeles ikke turde omtales paa Dansk. Da han nu 1773 ogsaa udtalte sine Meninger paa sit Modersmaal, gik det ham ikke saa heldig. Han tog sig i „Biborg Samler“, i en liden Afhandling paa 6 Sider „om Brændevinsbrænden paa Landet“ den Frihed at paastaae, og det med god Grund, at Undersøgelserne for at forebygge og revse ulovlig Brændevinsbrænden vare saa daarlige og unyttige, at dersom det var paa en behageligere Aarsens Tid, kunde man falde paa de Tanker, at de Mænd, der foretog disse Undersøgelser, Intet havde at bestille hjemme og derfor toge ud for at gjøre en Lysttur. Han spørger, til hvilken Nytte slige Undersøgelser kunne være,

naar hver Mand, de angaa, undertiden nogle Dage i Forvejen er vidende derom, naar en Mand fra hvert Sted paa Godset tilsiges at være rede til at kjøre med Bedkommende, hvilket jo er en Stormkloffe for hele Godset. Endvidere anfer han over den store Mængde Landsby-Kroer og ender med at foreholde Embedsmændene, at de ikke maa være efterladende og ej staa dem imod, som ønske dette Onde affattet og som arbejder for dette Djemed. Man skulde synes, at Intet kunde være ufskydigere end disse Uttringer, hvis Sandhed aldeles ikke kunde bestrides; men Regjeringen havde en anden Ansættelse. Det var i hin faderlige Gnevældes Tid, da det ikkun var tilladt at skrive om Alt, hvad der ikke vedkom Regjeringens eller Enfeltmands Forhold, og Forfatteren fik snart at føle, at han havde været altfor djærv. For de i dette Emne brugte „formastelige Udtryk“ maatte han bøde 1000 Rd.

Nogle Aar senere skrev han atter om denne Sag,

men var da saa heldig at slippe for Retstrætte og Bøde. I Mellemtiden havde han haft en Strid med en Assessor Schmidts Arvinger og i Anledning deraf ogsaa udgivet Flyveskrifter, ligesom han ogsaa udgav et meget ubetydeligt „Udtog af nogle moralske Breve, skrevet til en udenrigst Statsmand af en Danst.“ I et Par Aar ejede han Engelsholm, hvor han boede omtrent 1780. Han havde der en Huslærer, med hvem han kom i en heftig Strid. Det var dengang endnu Sædvane blandt de mange hel- og halvtjdske fornemme Slægter her i Danmark at have tyske Huslærere, og Balget var naturligvis ingenlunde altid det heldigste; man trøstede sig da med, at de alligevel maatte være bedre end Landets egne Børn. Lüttichau havde ogsaa faaet en saadan Tjydske J. Chr. v. Britsch, der da var nogle og fyrrtyve Aar gammel og synes i Forvejen at have været adskillige Aar her i Landet. Hvad enten nu Tjydskeren har været en maadelig Person, eller og Herremanden

ved sin stolte Udfærd har havt Skyld i det spændte Forhold imellem dem, nok er det, at de fik en Injuriproces med hinanden, og Lüttichau lod ham sætte i Slutteriet i Kjøbenhavn, hvor han skal være død 1786. Denne Sag havde ogsaa ubehagelige Følger for Lüttichau. En Kabinetsordre af 2. April 1784 paalagde nemlig Kancelliet at tilskrive ham følgende Svar paa en af ham indgivet Memorial: „Vi ville af Medlidenhed med ham ikke alene fritage ham for de 26 β daglig til en Arrestants Underhold, som han efter sin egen Fortælling saare ubesindig har bragt os ind i Landet og betroet sine Børn, men endnu det, som er meget mere: Vi ville af Medlidenhed med hans Hustru og Børn for denne ene Gang tilgive ham hans daarlige Dumdriftighed, som hans Memorial indeholder. Dersom han ikke skulde føle denne Vor faderlige Skaansel, saa Vi lade Vor kongelige Retfærdighed virke. Vor Ordre, som ikke indeholder uden Vor ømme Omhu for Rettens Pleje efter

Loven, bliver i alt Øvrigt uforanderligt." Det var nu anden Gang, at Lüttichau var kommen galt afsted ved sit Sammeustød med Regjeringen i det Guldbergske Ministeriums Tid. Dette Herredømme var faa Dage efter forbi; men det varede ikke længe, inden han af Hjertet maatte ønske det tilbage; thi da var det dog Herremændenes saakaldte gyldne Dage. Med den 14. April 1784 begyndte der en ny Tid.

Bondestandens Kaar vare tilvisse meget langt fra at være gode under Adelsvælden; men Borneedskabet havde dog kun hjemme i en Del af Riget, og netop i Aarene nærmest før Ombæltningen 1660 udtalte adskillige udmærkede Adelsmænd af gamle danske Ætter sig for Bøndernes Frigjørelse. Det lod endog til at Kong Frederik III. selv indsaa Nødvendigheden heraf; men saasnart han havde faaet opfyldt sit og sin herskesyge Dronnings brændende Ønske at vorde Gnevældsherster, vare hans Løfter til Bondestanden aldeles glemte, og

ved Tydskhedens Herredømme i Danmark fulgte ogsaa for Bønderne en haardere Trængselstid end nogensinde før, og dog skulde deres Tilstand snart meget forværres. Efterhaanden som Fyrsterne ved de „ufrelse“ Stænders Hjælp allevegne, undtagen i England, havde faaet fuet den sidste Modstand fra Aristokratiets Side, kunde disse Gnevoldsherfere følge deres Lyster, og da de ikke have Noget at tage vare, tænkte de nu ikke paa Andet end paa at samle store Hære for, naar det belejlige Djeblif kom, at kunne ødelægge hverandres Land og Undersaatter. Uagtet de fremmede Lejesvendenes Tal var stort, kunde disse Herfere dog ikke tilfredsstilles dermed; de trængte til endnu flere Soldater og maatte have dem iblandt deres egne Undersaatter, dem kunde de da ogsaa sælge til andre Herfere, naar de ikke selv havde Brug for dem; men Lysten til den haarde Krigstjeneste var som oftest ikke stor, og der maatte udfindes et Middel til at holde de udstrevne Karle under Fanerne. Her

viste den barbariske Tzar de andre Despoter Bejen, og mange traadte med Glæde i hans Fodspor. Peter den Første gav nemlig imod Slutningen af det 17de Aarhundrede det allerede haarde Livegenskab dets værste Form, thi det paalagdes Godsejerne at stille Rekruter til Hæren, og Bønderne bandtes nu mere end tidligere til Godsset og bleve fuldstændig Trælle. Den Konge, der har Æren for at have været den første, eller dog en af de allersførste, som optog denne skjønne russiske Ide, var Frederik IV., der den 22. Februar 1701 indførte Stavnsbaandet. Det var ikke Godsejerne, der æffede et slikt Baabud for at holde Bønderne ved Godserne; men det var Kongen, som vilde have Soldaterne lige saa godt fra de private Godser som fra Krongodserne, og for at opnaa dette Djemed paaførte han Bønderne en Trældom, som næsten Aar for Aar blev værre. Hvad kunde det hjælpe, at Kongen 1702 ophævede Børdedskabet; dette var jo en i sig selv aldeles ligegyldig Sag, efter-

som han havde indført noget endnu værre. Som Følge af Borneffkabets Ophævelse havde Sjællands Bønder visselig Ret til at flytte fra det ene Gods til det andet, saaledes som de selv vilde; men som Følge af Stavnshændet var enhver dansk Bonde en meget stor Del af sin Livstid nødt til at blive ved Fødestavnen, naar ikke Herremanden gav dem Fripas.

Trældommen havde ogsaa her sine sædvanlige Følger. Det varede ikke længe inde Ugerdyrkningen gif end yderligere tilbage, og allerede i de første Aar efter Stavnshændets Indførelse forestillede man Regjeringen, at skjøndt Bønderne under Kong Christian V. havde haft usle Aar, især paa Grund af Krigen med Sverrig, havde disse dog været langt bedre end nu efter den nylig foretagne Forandring. Men Godsejerne og deres Ridesogeder fik snart Smag for denne Tilstand, det var saa tillokkende at udøve et tyrannisk Herredømme over de stakkels Trælle, hvilken de næppe vilde betragte som

Medmennesker, og Herremændenes og Ridefogdernes Aa-
hed og Haardhed tiltog i samme Forhold som Bønder-
nes Uæselhed. Efterhaanden lod mange Røster sig høre
om, hvor nødvendigt det var, at en saa uheldig Til-
stand ophørte; men længe varede det inden de kunde
trænge igjennem. Et Magtsprog af Enevælden havde
indsført dette utaalelige Forhold, og der udfrævedes et
lignende Magtsprog for at hæve det; det var ikke mere
end billigt, kun derved kunde den gjøre Bod for at have
traadt Menneskeret under Fødder. Ved Forordningen af
20. Juni 1788 ophævedes Stavnssbaandet strax for dem
af Bondestanden, der var under 14 eller over 36 Aar
og for alle de Andre fra 1. Januar 1800.

Denne Forordning tilligemed de kort i Forveien
udkomne Forordninger om Godsejeres og Fæstebønders
gjensidige Rettigheder og Pligter vakte stort Røre blandt
Herremændene; de fleste af dem havde nu for længe været
vante til at betragte Bønderne som Væsener af en anden

Art end de selv vare, til at de skulde have funnet finde sig i Ophævelsen af deres formeentlige Rettigheder uden dyb Harm. Iblandt de meest forbittrede var Lüttichau. Vel havde han Ord for ikke at være haard mod sine Undergivne, men han var meget for adelsstolt til at tro, at Bønderne kunde have Ret til Frihed. Han og hans Meningsfæller enedes paa Snapstinget i Riborg i Sommeren 1790 om at udgive en Forestilling imod den nye Landbolovgivning til Landgreve Carl af Hessen, hvis Datter snart skulde have Bryllup med Kronprindsen, for at udbede sig hans Hjælp. Han var jo en tydsk Brinds fra et Land, hvor Fyrsterne vare vant til at betragte Bønderne som en Handelsvare. Hvad var da naturligere end at henvende sig til ham? Forestillingen skulde skrives paa Tydsk og Lüttichau, der havde Øvelse i at føre Pennen og var Hovedmanden for Foretagendet, forfattede dette Skrift. Imidlertid kom nogle af Godsejerne i Tanke om, at Kronprindsen vist vilde

tage dem det ilde op, om de ikke indgav et lignende Skrift til ham, og Kammerherre v. Beensfeldt til Ser-ridslevgaard paatog sig at opføre dette paa Dansk. Tiden var for knap til at lade det gaa omkring til Underskrift hos alle Deltagerne, og Beensfeldt tilføiede derfor uden videre de andre Underskrifter efter den tydske „Ansøgning“, men var uforsigtig nok til at efterligne hver enkelt Navnetræk. Den 31. Juli 1790 holdt Kronprindsen Bryllup paa Gottorp Slot, og den 18. August overrakte Lüttichau og Beensfeldt ham dette saakaldte „Tillidsskrift“, og den Sidstnævnte yttrede, at heri blev der paa alle Godsejernes Begne forestillet, at de nye Landbolove vare upassende for Landets Forfatning, trykkende for Godsejerne og stridende mod disse Særrettigheder og Landets hidtil gjældende Love. Kronprindsen lod dem da vide, at det, der var paabudt ved Kongelig Anordning, ikke kunde forandres, og at han vilde, Folket skulde være frit, men ingen Herremand

fornærmes i sine Rettigheder. Det var iøvrigt meget dristig af de to Hovedmænd at paastaa, at de talte i alle Godsejeres Navn; der var dengang omtrent 400 Godsejere i Nørre = Jylland alene, og Underkrifternes Tal var ifkun 103, og der fandtes slet ingen fra andre Landsdele. Angaaende denne sidste Omstændighed bemærkede Lüttichau senere, at Aarsagen dertil var den, at man ikke havde haft Tid til at samle Underskrifter paa Derne, hvor de ellers ikke vilde have udeblevet, og deri havde han neppe Uret.

I dette Tillidskrift siges der blandt Andet, at enhver Mand hidtil havde været overbevist om, at de samme Love, der havde paalagt ham hans Pligter, ogsaa beskyttede ham i hans Rettigheder, men at der nu syntes at være optrukket et Uvejr over Danmark, saa at Godsejerne havde Aarsag til at befrygte deres Ejendommes almindelige Undertrykkelse og Indgreb i deres Rettigheder og Friheder, hvilket med Tiden vilde gjøre
 Guds Herred før og nu.

dem brødløse, volde Forstyrrelse i det Hele, bringe Landet nær til Undergang, og gjøre Efterslægten ulykkelig, at Forandringerne i Statens gode, gamle Love omsider vilde medføre Jordegodsernes og Herremændenes Udelæggelse, og at Staten siden de paaankede Forordningers Udstedelse allerede havde lidt et Tab af over 16 Millioner, at Bønderne „under den højstraabende Friheds Aand“ troede, at alt Husbondshold var opgivet, at Godsejerne selv og deres Betjente næsten maatte gaa i største Usikkerhed for Liv og Gods, og der henvises til Frankrigs gyselige Exempel. Endelig hedder det, at de, der havde nærmet sig Thronen med saadanne nye Forslag, ikke havde handlet som kyndige eller redelige danske Mænd, hvisaarsag det var ønskeligt, at disse Mænd afvistes fra Thronen. Christian Colbjørnsen udgav i Oktober Maaned det hele Skrift i sine „Betræninger i Anledning af en Del jydskke Jorbdrotters Klage til Kronprindsen, helligede den oplyste Mennesselighed,

den borgelige Frihed og det danske Folk;" hvori han gjendrev Anferne Punkt for Punkt. Mange andre talentfulde Forfattere angrebe derpaa Skriftet, dels med Spot, dels med Grunde. Adskillige af dem, hvis Underskrifter fandtes derunder, udtalte, at de hverken havde set Skriftet, underskrevet det eller givet nogen Anden Fuldmagt til at underskrive det. Kronprindsen sendte derfor i November nogle Mænd til Horsens og bed Godsejerne at møde for disse og besvare de dem forelagte Spørgsmaal. Lüttichau maatte altsaa ogsaa møde, men blev derover endnu mere forbittret. Tristig sagde han, at Kronprindsens Fremgangsmaade stred imod Loven og Adelens Privilegier, og da han tillige angreb Colbiørnsens Modskrift og paastod, at han ved at lade „Ansøgningen“ trykke havde begaaet Majestætsforbrydelse, saa tog Sagen en meget alvorlig Vending. I Slutningen af December stævnedes Colbiørnsen ham for Højesteret, og Kammeradvokat Schonheyder, der førte Sagen for

Generalprokurøren, nedlagde Paastand paa, at de af Lüttichau imod Colbjørnsen brugte „uforskyldte, skammelige og ærerørige“ Sigtelser maatte kjendes døde og magtesløse, hvorimod han for sit herved udviste „ublu og æressjændende“ Forhold maatte tilfindes at være en Løgner og bøde sine 3 Rd . Den 4. April 1791 faldt Dommen, i hvilken Lüttichaus Udtryk og Beskyldninger kaldtes „uforskyldte og ærenærgaaende“ og hans Forhold „skammeligt og lovstridigt“, og der paalagdes ham at udrede en Bøde paa 1,000 Rd . til Frelser's Kirke, 80 Rd . i Omkostninger til Modparten, 34 Rd . for unødigt Trætte til Justitskassen og endvidere 5 Rd . til denne Kasse. Almeenhedens Uvillie imod ham forøgedes derved, at han under Sagførelsen tilsendte Retten en trykt Forsvarstale, hvori han siger, at den nok kunde lade sig forlede til at dømme efter Andet end det, der i Retten selv forhandlede, og tillige gjentager de Ytringer, for hvis Skyld han til Slutningen blev dømt.

Kammerherrenoglen mistede han paa samme Tid. Dette var mere end den stolte Mand kunde finde sig i. Harmfuld forlod han Danmark og tog til Preussen, hvor man modtog ham med aabne Arme, og allerede 1792 blev han tydsk Rigsgreve. I Anledning af denne Udnævnelse skrev Tydsteren v. Eggers, der var bekjendt for sin Udygtighed i Dansk, og desuagtet var bleven Professor i Lovkyndigheden ved Kjøbenhavns Universitet, i et tydsk Tidsskrift en Afhandling om den nødvendige Forsigtighed ved Meddelelse af højere arvelig Stand i Tydskland, og mindede heri om Lüttichaus Proces og Domfældelse. I Tydsterens Dine var det naturligvis en stor Brøde, at Lüttichau havde sat sig op imod en Gnevoldsherster, og anden Forbrydelse kunde han dog ikke besnylde ham for. Da dette Hefte var færdig til Udgivelse, havde Lüttichau faaet Underretning derom, og han begav sig da til Forlæggerens Boglade i Hamborg, forbød ham efter „snysende Trudsler“ i den kejser-

lige Ministers Navn at sælge dette Hefte, og fik ham senere truet til at udstjære vedkommende Blade, hvorpaa Hestet, saaledes iemlæstet, udsendtes. Efter nye Trudsel fra Rigsregjeringens Side betjendtgjortes det senere, at Afhandlingen havde staaet der paa Udgiverens Risiko, men at han og Forlæggeren havde „med billig Fortrydelse“ ladet den udstjære, saasnart de havde læst den. Om Lüttichau er der nu intet mere at tilføje, end at han udgav et Stridskrift om denne v. Eggers „Dumdristighed“ og et andet om sin Retstrætte med Colbjørnsen. Han var, som sagt, 1786 bleven Enkemand og havde siden ægtet Karen v. Benzon. I Aaret 1805 døde han som preussisk Minister i den nederfachsiske Kreds. Han var en Mand med Kundskaber og Dydighed og havde, hvad der desværre er saare sjældent hos en Hofadel og hos et af Gnevældens fuet og sløvet Folk, Mod til at kjæmpe for sin Overbevisning imod Magthaverne. Men sørgeligt var det, at han stred for en saa slet Sag.

I Hads Herred fortæller man følgende Træt af Grev Lüttichau, der er os meddelt saaledes:

Den gjenstridige Herremand.

Paa den Tid, da den folkekjære Konge, Frederik den 6te brød med Tidens Fordomme og rystede Fortidsstøvet af sin Soldaterkappe og bød den danske Bonde fri at være, ejedes Aakjær af Grev L., der som Ejer af et privat Gods fik kongelig allernaadigst Befaling til at afhænde det Aakjær underliggende Bøndergods til Brugeren deraf. Men Grev L. vilde ikke rette sig derefter og svarede, at det var hans lovlige Ejendom og med den havde Regjeringen intet at skaffe. Desaarjag blev en Kommission fra Regjeringen sendt til Aakjær for med det Gode at formaa Greven til at afhænde Godset.

Grev L. tog venlig imod Regjeringens Afsendinge og lod anrette et stort Taffel for dem. Midt under

Taffelet lod han Godssets Vønder trænge ind i Salen og paa given Vink fastedes Gjæsterne ned ad Trapperne, hvorefter Kommissionen maatte rejse hjem med uforrettet Sag. Der blev da indledet retslig Proces mod Greven, og Enden derpaa blev, at han maatte gaa i Landflygtighed, for aldrig mere at vende tilbage til Danmark.

1793 nævnes som Ejer af Alkjær Greve, Beheimeraad, Ridder Georg v. Münster Meinhörel, som imidlertid kun maa have besiddet Godset ganske kort Tid, thi 1794 er: „Friederich, Otto, det hellige romerske Riges Greve von Dernath, Herre til Häßelburg“ Ejer af Alkjær og Dybvad. Den 19. Oktober 1796 bemundiges han til at bortsælge Fæstegodset til Beboerne, og denne Tilladelse benyttede han saa godt, at han fra 1796 til Aar 1800 bortsolgte

Af fri Hartkorn: -

Dybvad, som Statsraad Piper købte og
Lunden eller Lundhoff som købtes af Landraad Bøffel.

Endvidere af Bøndergods:

c. 172 Tdr. Htk. Ager og 3 Tdr. Skovskuld.

Blandt det bortsolgte Fæstegods i Gylling Sogn findes som solgt c. Aar 1800 til Hr. Johan Schmidt 12 Tdr. 5 Skpr. Htk. Ager og 2 Tdr. 7 Skpr. Skovskuld, hvilket upaatvilelig er det nuværende Gyllingnæs.

Grev v. Dernath maa imidlertid ikke have været heldig i sine Finantsoperationer; thi det synes at fremgaae efter Oplysninger i Arkivet paa Alsjær at han maa være gaaet Fallit.

Ifølge en Kontrakt af 14. Oktober 1802 solgte Administratorerne for Grev v. Dernaths Gods, Ahlesfeldt og Rankau, Alsjær til Kammerherre, Greve Henrich v. Rewentlow til Kallenhoff og Major, Kammerjunker Andreas Hartvig Friederich, Baron v. Bernstorff til

Grunhorst for 133,000 Rdl. at overtage til 1. Maj 1803. Den Gang var alt Fæstegodsjet bortsolgt med Undtagelse af 4 Gaarde, som nævnes i denne Kjøbekontrakt, og som heller ikke siden ere bortsolgte; men de to af dem indlagte under Gaarden og de to andre eksistere endnu. Derimod hørte der endnu til Aafjær 107 Tdc. Hartkorn Konge- og Kirke Tiende af Faling, Drting og Gylling. Den bekjendte Uldrupsgaard, som er opført efter holstenst Monster, er bygget af Grev Rewentlow, der 1815 nævnes som Gjer af Dybwad. 1836 solgte Rewentlow Aafjær og Dybwad til Joseph Gerson Cohen for 200,000 Rdlr. Under denne byggedes et Magasin og en Lade. De øvrige Aulshbygninger ere derimod meget gamle; Kostalden saaledes, efter et Tal paa en Bjælke over Indgangen fra det syttende Aarhundrede. 1856 kjøbtes Aafjær af den nuværende Besidder Hr. Jægermester P. S. Neergaard.

Hovedbygningen er af Bindingsværk og en Etage

høi. Det hele Ager og Engs Hartkorn er 118 Tdr. 2 Skpr. 1 Fdk. 1 Alb., Skovskjlden 3 Tdr. 7 Skpr. 3 Fdk. 1½ Alb., Møllestjld 3 Tdr. Selve Gaardens Fladeindhold er 2,020 Tdr. Land, hvoraf 1,320 Tdr. Land Ager, 150 Tdr. Land Eng og 550 Tdr. Land Skov, og dens eget Ager og Engs Hartkorn er 104 Tdr. „ Skpr. 1 Fdk. ¾ Alb. Til Gaarden høre 4 Fæstegaarde med ialt 14 Tdr. 2 Skpr. „ Fdk. ¼ Alb. Hartkorn og 14 Huse uden Jord. I Aaret 1808 var Gaardens eget Hartkorn 50 Tdr. 7 Skpr. 1½ Fdk., hvorunder hørte 883 Tdr. Land Ager og Eng. Skovene udgjorde den Gang 455 Tdr. Land.

Sagu vedrørende Aakjær.

(Samlete i Sads Herred ved E. E. Lund, Nørth og Andre.)

Om Aakjær Lade fortælles Følgende: Det første Bygmesteren tog sig for, da han skulde til at bygge Laden var at gjøre Maglerne. Da Herremanden saae dette

spurgte han ham hvorfor han gjorde dette Arbejde først, da han dog ikke kunde passe Tallet nøjagtigt. Hertil svarede Tømmermesteren, at hvis Antallet ikke svarede nøjagtigt til dem, der skulde bruges, forlangte han intet for sit Arbejde, men befandtes Tallet at være rigtig, skulde Manden give ham Hørlærred til 4 Skjorter. Det gik Herremanden ind paa og da Laden var færdig befandtes Naglernes Tal at være rigtig, hvorfor Mesteren modtog det afforderede Lærred. Han tog da Lærredet, lagde det sammen og i en Haandevending huggede han det til med en Dye saaledes at alle 4 Skjorter vare færdigstaaende til at sy.

Hvad Tid Gaarden er bygget paa det Sted hvor den nu ligger (den skal være bygget midt i et Morads paa nedrammede Bæle) vides ikke, men den har efter Sagn i Folkemunde været flyttet flere Gange. Der skal saaledes findes Spor af Ruiner paa et Sted oppe paa Gaardens Mark som kaldes „Fæstet.“ Et andet Sted

siges Ladegaarden at have ligget, nemlig i Nærheden af den foran omtalte Ladegaards Aa, udesten Oldrup. Paa Kjærsgaards Mark (tæt ved Natjær Mark) findes en Høj der er 14 a 15 Alen høj og bærer Præget af at ffylde Menneffehænder fin Tilblivelse. Her findes mange gamle Frugttræer fom om der i fordums Tid funde have været Have. Omkring Højen er blød Eng. Umiddelbart Øften for Højen er oppløjet store røde Munkeften, fom de der brugtes fom Grundsten ved Klostre og Slotte, hvorfor man ogsaa har gjættet paa, at Natjær Slot engang i længst forsvunden Tid har staaet der.

Et Stykke fra Gaarden ved en Dam fom kaldes Spejlborg Dam siges der at have ligget en befæstet Borg fom i sin Tid skal have tilhørt Svend Felding.

Gosmer Sogn.

Gosmer Sogn grændser mod Nord til Randlev og Odder Sogne, mod Øst til Halling Sogn og Kattegattet, Hads Herred før og nu.

mod Syd til Gylling Sogn og mod Vest til Drting og Felling Sogne.

Sognets Areal udgjør 2948 Tdr. Land, hvoraf 200 Tdr. Land ere Fredskov. Hartkornet beløber sig til 307 $\frac{1}{2}$ Td. og 4 $\frac{3}{4}$ Tdr. Skovskuld. I Gjennemsnit gaar der c. 8 $\frac{19}{20}$ Tdr. Land paa 1 Td. Htt.

Indbyggerantallet er c. 640.

I Sognet er Bjerne Gosmer, Smederup, Fensteen og en Del af Søby (5 G. og 7 H.; Resten hører til Gylling Sogn). Desuden ligger i Sognet Hovedgaarden Bersdorfslund, under Stamhuset Rathlousdal, 73 $\frac{3}{4}$ Td. Htt.; Hovedgaarden Dnyvad 28 $\frac{1}{2}$ Td. Htt. med tilhørende Vindmølle, som ligger indenfor Drting Sogns Skjel, samt Præstegaarden Præstholm. Jorderne ere alle af god Bonitet; lettere Muld i Gosmer og Smederup, stærkere leret Muld i Fensteen.

Paa Sognets Østside ud imod Kattegattet findes flere Skove saasom Ravn Skov, Nørrestov og Sønderstov.

Gosmer Kirke

har vistnok i den katholicke Tid været indviet til og opkaldt efter den hellige Theobald, thi ved en i Begyndelsen af forrige Aarhundrede foretagen Reparation af Kirken, fandtes i Alterfoden en Kiste med adskillige Reliquier og en Seddel, hvorpaa med Munkestift stod: „In honorem Sancti Theobaldi.“ Nedenfor Choret fandtes fordem et Epitaphium over Major Enevold Akelehe, der 1646 boede paa Dybvad, og efter Indskriften paa Epitaphiet havde været gift i 30 Aar og avlet 12 Børn. I Kirken har der ogsaa været et Epitaphium over Laurids Brorson, Forvalter paa Aaliær, som ejede Dybvad. Under Taarnet er en aaben Begravelse, indrettet af Gregorius Rathlou, Hofmester hos Prindsesse Wilhelmina Ernestina, som døde 1681, 45 Aar gammel, hvori han og hans Frue Margrethe Bersdorff hviler. Endvidere ligger i denne Begravelse i 2 Marmorkister deres Søn, Gehejmeraad og Sægermester over Nørrejylland,

Christian Mathlou, den sidste af sin Slægt, død 1752, 75 Aar gammel, med sin Frue, Dorothea Sophie Schack, samt disses Datter Sophia Hedevig Mathlou, Gehejmeraad Henning v. Qualeus Frue, der døde 1747, 36 Aar gammel.

Over Indgangen i øverste Ende af Kirken findes et stort Epitaphium, hvoraf sees, at Christian Mathlou oprettede Stamhuset Mathloussdal og Gerødorffslund, ligesom ogsaa sees deraf, at hans efterlevende Frue lod Hospitalet bygge for Gudsrets gamle og svagelige Folt (der er egentlig 2 Hospitaller, som tilsammen afgive Bolig for 18 Lemmer, som nyde hver 4 Kroner maanedlig samt fri Eldebærendsel og Lys), og at de ingen Livsarvinger efterlod sig, men udnævnte Sochum Ditto Schack Mathlou til deres første Successor, hvilket ogsaa stemmer med en i Kapellet ophængt Table, hvor J. D. Schack Mathlou siger:

„Far vel! Far evig vel og tager an min Tak
 Hr. Christian Mathlou og Dorthe Sophie Schack.
 I gav mig Hustru, Navn og Brød,
 Jeg ærer Eder til min Død.“

Bemeldte Behejmeraad F. D. Schack Mathlou (Medlem af det Guldbergske Ministerium) og Frue Ollgaard Charlotte Juul, der have stiftet betydelige Legater til trængende Fæstere paa Godsset saavel som til Stoler og andet Djemed, ere tilligemed deres Datter bisatte i 3 store Marmorkister i et Kapel ved Kirken nordre Mur med Indgang fra Kirken. Disse Kapeller bleve afdækkede og uberørte da Kirken ombyggedes i 1866.

Bed nævnte Ombygning af Kirken fandtes under Sakristiet et lille firkantet Gravkapel, der netop var saa stort, at to Kister kunne faa Plads deri, og om hvis Existens intet Menneſte i hele Sognet vidste noget. Paa een af Murene i dette lille Gravkammer befandt sig en Sten, 36 Tommer lang og 33 Tommer bred med

følgende Inscription: „Ezekiel: 37. V. 25. Saa sagde den Herre om disse Bene: see jeg vil lade komme Aand i Eder og I skal leve. Det i Livet forenede og i Graven forsamlede Ægtepar som levede for Gud kristelige og døde i Gud salige, den højagtbaarne og velfornemme Mand

Mads Nielsen

som døde paa Nafjærgaard Anno 1696 d. 13de September i hans Alders 59 Aar. Han avlede i sit Ægteskab 4 Døttre og 1 Son ved sin kjære Hustru den dydædle og Gudelsskende Matrone

Ane Lassen

som døde Anno i sit Alders Aar hviler i dette Sovestammer i Haab ved Guds Søns Røst af Dødsens Søvn til Livets Opstandelse at opvækkes.“

Tankeminde til Efterlevende!

Her ligge vore Been, I sove hvile rolig
Med Sjæle evig skal de samles i Guds Bolig,

For Ingen flytte dem fra denne Ormeboe
 Forbandet være den som gjøre dem Uroe.
 At Læser tænkt Dig om, hvem Du end monne være
 Den Stenesatte Skrift skal hemed dette lære:
 At Du de Døde ej paalægger Stadehaand,
 Om Deres Minde end fortærer Tidens Tand.

De to Paagjældende bleve tilligemed 23 andre Skeletter
 som fandtes under Kirtegulvet begravede paa Kirtegaar-
 den og blev Ligstenen med Inscriptionen henlagt paa Mads
 Nielsens og Hustrus Grav.

Ved den nordre Side af Taarnet fandtes tidligere
 et tilbygget Kapel hvori den nuværende Stamhusbesid-
 ders Fader og Bedstefader hvilede i Marmorlister; men
 Kapellet blev nedreven og istedetfor bygget et smukt
 hvælvet Gravkapel ind i en Banke i Katholousdals
 Lystskov, hvorhen de nævnte Afdøde bleve flyttede i 1857.

Efter Ombygningen af Kirken blev al Maling af
 Altertable og Prædikestol afvasket med en dertil beredt

Sæbelud, hvorefter hvert Stykke tørredes og Egetræets naturlige Farve ferniseredes og forgyldtes. I Altertavlens aabne Felter blev anbragt Oliemalerier til Værdi 1000 Kroner. Til samme Tid fik Kirken en ny Kristus Figur, en Afstøbning i Gips efter Thorvaldsen. Nogle Aar derefter, da Kirken formentes at være nogenlunde tør, blev anbragt et nyt Orgel i vestre Ende af Kirken, bygget af Orgelbygger Demant fra Aarhus. 1871 lod Stamhuset hos Taarnuhrfabrikant Louv i Kjøbenhavn forfærdige et nyt Taarnuhr til Kirken til en Værdi af c. 1000 Kr.

Hvad det Ydre angaaer, da er Kirken nu ført tilbage i sin oprindelige Stil, idet Granitten er renset for Kalk og Smuds, fuget med Cement, og Waabenhuset samt Gavlene opførte af røde Sten med hvide Fuger, ligesom der under hele Tagværket er anbragt Tagrender etc. Kirken har derved faaet et særdeles tiltalende Udseende og maa vistnok ansees for at være een af Danmarks smukkeste og kostbareste Landsbykirker.

Series Pastorum fra Reformationen

(efter Herredsbogen for Aaret 1690).

1. Hr. Casper N., som boede i Orting.
2. Oluf Knudsen. I hvis Tid Præstholm blev givet som Præstegaard. Den bestod oprindeligt af 2 Bøndergaarde, som kaldtes Holmgaarde, hvoraf endnu bag ved Gaarden sees Spor.
3. Niels Mortensen, om hvem paa Altertavlen i Gøsmer findes følgende Inscription:
 Anno 1637 haver Hr. Niels Mortensen Sognepræst ladet dette Alter oprejse Gud til Ære, Tempellet til Brydelse og Menigheden til en salig Brug og lovlig Hufommelse. — Paa Kirkens Betøstning. Soli Deo Gloria.
4. Christen Lussen. Udi hvis Tid Halling Sogn istedenfor Orting Sogn blev annekteret Gøsmer Sogn Anno 1656. Halling og Halling Sogne udgjorde indtil da et Pastorat. Præstegaarden var nuværende Poul Sindahls Gaard i Halling.

Anmærkning. I Christian den Fjerdes Dagbog for 1618 staar anført: At bemældte Konge d. 18. Oktober rejste fra Skanderborg overnattede i Halling Præstegaard og indskibede sig ved Hou Havn d. 19. for at sejle til Kallundborg.

5. Christian Fabricius, død d. 20. April 1669 (saaledes anført paa et Epitaphium i Gosmer Kirke).

Da Gosmer Kirke (imellem 1843—48) fik store Jernvinduer til begge Sider, bleve de ældre af Tidens Tand medtagne Epitafier nedtagne og hensatte paa Kirkeløftet.

Anmærkning. Paa nordre Side var to store Epitafier, et over fornævnte Præstefamilie og et over en Amtsforbalter Brodersen paa Dybvad fra den Tid da Bencøvnelsen Natjær Amt eksisterede. Paa søndre Side var et mindre Epitafium over en Degn i Gosmer, hvis Navn ej kan læses, men som efter Inscriptionen ligger begravet udenfor Baabehuset under en stor Ligsten som endnu findes.

6. Claus Anders Trudhjem skrev Aar 1676 den 29. Juli sin Dedication af Heptaemerinon til Kong Christian den Femte, hvorfor efter Sigende Kaldet beneficeredes med Havretiende af Halling Sogns Kongetiende.

U n m æ r k n i n g. Denne Havretiende (11 Ldr. 2 Stpr.) blev igjen frataget Embedet ved Hr. Provst Myginds Kaldelse den 16. Maj 1858.

7. Ude Pedersen af adelig Familie blev 1677 kaldet til Gosmer og Halling. I sit 30te Embedsaar, den 11. Februar 1707, holdt han en Prædiken hvori han ligesom efter guddommelig Tilskyndelse anvendte paa sig 2 Tim. 4, 6 og døde samme Eftermiddag af Kørelse.

8. Laurik Ugon. Forriges Søn, kaldet 28. Febr. 1707, døde 1735 af Kørelse, „fordi hans Søn ikke fik bedste Karakter til Attestats“. Hans Datter blev gift med:

9. Niels Sommer, forhen Præst i Mørke 1735—1760.

10. Laurits Sommer Forriges Søn, 1760—1792.

11. Peter Benzen Raalund ægtede forrige Præsts Datter medens han endnu var Sognepræst i Orting fra 1774—92, død 1839.

Anmærkning. Efter Sigende er Præstegaarden brændt to Gange ved Lynild i Provst Raalunds Embedstid, og den ene Gang var Præstefamilien i Horsens og fandt, da den vendte tilbage, istedetfor sit Hjem kun en rygende Askehob.

12. Nicolaj Christian Weisner, født den 19. April 1805, tog -theologisk Attestats med Laud. 1831, Demisprædiken samme Aar med Laud. et quidem egregiæ og catechetisk Prøve 1832 med Laud. et quid. egregiæ. Den 1. August 1834 kaldet til Sognepræst for Beder og Malling, den 7. Juni 1836 viet i Beder Kirke til Emma Sophie Emilie Guldencrone af Wilhelmsborg, den 27. April 1839 kaldet til Sognepræst for Gøsmer og Halling, den 31. Maj 1842 til Provst for Hads og Ring Herreder, Amtsraadsmedlem fra

1849 til sin Død; entlediget som Præst fra 1. Januar 1858. Død 1. Marts 1858.

13. Hellen Theodor Mygind, nuværende Provst og Sognepræst, født 1805.

Gosmer By

nævnes allerede 1316. Efter den Tid har den bekjendte Oprører Niels Brock ejet noget Gods i Gosmer, som han 1220 gav til Ring Kloster. Dette Gods kan kun have været en Del af Byen, thi 1630 udstedtes et Kongebrev angaaende det Skjøde Niels Kjeldbeck eller Kullebeck gav Jacob Jensen paa Gods i Søby, Gosmer og Gylling. Niels Kjeldbeck var en meget anset Mand, thi han har samme Aar forseglet Kong Baldemars Haandfæstning. Egentlig hed han Niels Jensen af Kjeldbeck og hørte til den gamle jydsk Adelslægt Munk, af hvilke flere have ejet Gods heri Herredet. 1426 lod Hr. Niels Pierken i Gosmer (formodentlig Præsten) tage et Hads Herred før og nu.

Thingsvidne paa Mollerup (i Hundslund Sogn). I Byen findes Skole. Et af Herredets største Vandløb, nemlig Malstjær= eller Gylling Aae har sit Udspring fra en Dam Gosmer Smedie. Ved Gosmer findes den Særegenhed at der er en saadan Mængde Snoge, at man om Sommeren i klart Veir kan træffe dem liggende og sole sig i dusindvis paa Kirkegaarden og ved Husene.

S m e d e r u p

er en lille By paa 8 Gaarde og 1 Hus. Byens Navn skrives ogsaa Smerup og her ejede Suard Andersen en Gaard, som han 1384 skjødede til Thomas Bestenie, der atter folgte den 1406 eller 9. Aarhus Bispestol ejede 4 Gaarde i denne By, hvilke Bisp Ulrik 1427 havde kjøbt af Fru Abel Thygesdatter, Niels Kalffs Efterleverste, og en Gaard som samme Biskop havde kjøbt 1436 af Peder Hold af Møgeltjær, der var en Slægtning af Thomas Bestente. Gaardene vare i fordums Tid sam-

menbyggede 2 og 2, saaledes at af de 7 Gaarde (den ene var nemlig udflyttet) blev kun 4; maatte skal det derfor forstaaes saaledes at Bispestolen har ejet hele Byen. Smederup ligger højt og er udsat for Vandmangel. Der hører en saa betydelig Del Tørvejord til Byen at der omtrent er 6 Tdr. Tørvestjær til hver Gaard. Vest for Byen tæt ved Bejen som fører fra Orting til Kandlev stod forhen en mægtig Stendysse, (Jyn-Dyn) som siden blev forstyrret af Fæsteren, der har brugt Stenene til Bygningsmateriale.

Ikke langt fra nævnte Stendysse ved den anden Side af Bejen er den saakaldte Smederup Kilde, en flensat Brønd, der tidligere var forsynet med en Bippe til at skaffe Vandet op med. I ældre Tider var den Byens eneste Brønd endstjøndt den laa et langt Stykke udenfor denne.

Brøndgraverne.

Et gammelt Ordsprog siger: „Gid Fanden tjene i Smederup, for der kan man ikke faae saameget Vand, man kan toe sig i.“ Dette Mundheld skal hentyde til den store Vandmangel Byen i ældre Tid var udsat for. Om Sommeren var det ofte galt, men værre var det næsten om Vinteren, thi selv om det frøs og Sneen feg nok saa stærk skulde Kreaturerne dog have Vand, ud skulde de i hvordan Vejret end var.

Byens eneste Vandbeholdning foruden den omtalte Brønd, var et Kjør imellem Gosmer og Smederup „Flødekjør“ kaldet. Alt Kvæget fra Byen skulde dertil for at faa Tørsten slukket. Morgen og Aften kom Karlene med Hestene og om Middagen Drengene med Køerne. Ved Islæg gif det paa Omgang med at ise.

Det var flere Gange forsøgt at grave efter Vand, men hidtil uden Resultat. Da kom der en Gang en Mand til Byen som udgav sig for at kunde „vise Vand“

og udpegede et Sted midt i Byen hvor det vilde findes.

Glade bleve Folkene i Smedrup og besluttede snarest muligt at begynde paa Arbejdet. Lykkedes det at faa Vand paa et saa bekvemt Sted som det paaviste skulde Dagen da dette opnaaedes fejres som en Glædesdag.

Paa en bestemt Dag samledes hele Byens Befolkning, Unge og Gamle. Karlene gravede, Pigerne og Drengene bortskuffede den opgravede Jord og Mændene „holdt Stjænten vedlige“ og gav en lille Haandsræfning, hvor det behøvedes. Arbejdet skred rask fra Haanden, der blev arbejdet med Liv og Lyst, man haabede allerede inden Aften at naa det længselsfuld ventede Vand; thi man var nu kommen et betydeligt Stykke ned og Haabet bestyrkedes endmere ved at Vandet allerede begyndte at sive i Grunden.

Saa snart dette bemærkedes af de Ovenfor=Staaende blev der en Jubel uden Ende. Det maatte der drilles en Gang paa og de fornødne flydende Barer praktisere=

des ned til det arbejdende unge Mandskab, hvem Pigerne i Overgivenhed bombarderede med Frugt.

Midt under denne højroste Glæde kom en Vandringsmand forbi og blev indbudt til at tage Del i Lystigheden og bedømme det udførte Arbejde. Han advarede Folkene om at skynde sig op, „thi det fæle Hul staaer ikke længe,“ sagde han; men dette Svar var ikke efter de Smederup Mænds Hoved og han fik kun vrede Djekast og knubbede Ord fordi han havde sagt dem sin Mening. Dog lod han sig ikke anfægte deraf, men gjentog sin Advarsel idet han sagde: „I faaer nu raade Eder selv, men jeg siger Eder, det gaaer aldrig i Evi-ghed godt“ og dermed fjernede han sig hovedrystende. Den Gamle var næppe kommen udenfor Byen, førend hjertestjærende Sammerraab naaede hans Dre. Han havde kun sagt alt for sandt, Brønden var styrtet sammen og havde levende begravet Byens mandlige Ungdom. Syd Karle fandt her en ligesaa pludselig som uventet

Død i deres bedste Alder. Den Ottende slap med Strækken og med Tabet af sine Træsko.

Denne ulykkelige Begivenhed skete for omtrent 100 Aar siden.

Paa Stedet hvor Ulykken skete er siden gravet en ny Brønd.

Fensteen

er den største By i Sognet og nævnes i Baldemar den 2dens Jordebog, hvor den er ansat til 3½ Mark Guld, som „Phynsten.“

I 1372 omtales i Fensteen en større Gaard kaldet Lindegaard, som tilhørte den tidligere omtalte Huard Andersen, der 1384 solgte den til Thomas Bestenie. Thomas Bestenie beholdt den dog ikke længe, men solgte den 1401 maasse til Bæbneren Paul Stisen Hvide, en Welling af den berømte Marst Stig, thi han solgte i 1414 Gods i Fensteen til Bisp Bo i Aarhus.

Bispestolen sørgede naturligvis for snart at forøge sine Eiendomme i Bhen. 1436 fik Bisp Ulrik Skjode paa en Gaard i Fensteen af Peder Holdt af Møgelkær og 1447 fik han i Pant af Anders Jepsen af Serridslev Tredieparten af dennes Gods i Søby og Fensteen for 800 Mark Lybst. Anders Jepsen har rimeligvis ikke funnet indløse Pantet, thi 1451 gav han Bispen Skjode paa samme Gods. Hans Fader, den gamle Jep Anderssen, har nok ikke syntes godt om Sønnens Handel, siden han og Sønnen senere derom kom i Trætte sammen. Bispestolen blev tilsidst Ene-Gjer af Fensteen.

Brylluppet.

Der skulde være stor Stads i Fensteen, derpaa tydede den Mængde Mennesker, som festlig klædte strømmede til Bhen en smuk Sommerdag i forrige Aarhundrede. Fra alle Verdens Hjørner og Kanter kom Gæsterne kjørende, ridende og gaaende, Bønderne i deres bedste Kjoretøier, kraftige

Bønderkarle strunt ridende paa vælige jydste Heste, der glindsede af Fedme, Fodgængere, dampende af de sølvbeslaaede Piber og Kvinderne med en Blomsterkøst i Haanden ærbart ved Siden af eller bagefter Mændene. Længe førend man naaede Gildesgaarden mødte Dret Lyden af Spillemændenes Klarinetter, der tonede højere for hver ny Gæst der ankom og blæste et lystigt Stykke til Velkomst for enhver Nyankommen.

Inde i Gildehuset bugnede Bordene under Vægten af kolossale Gade bedækkede med Masser af kraftige Madvarer; thi der skulde indtages en solid Frokost før end der skulde kjøres til Kirke. Den glade Brud gif i sin Højtidsdragt omkring og rakte Haanden til hver især til et hjerteligt Velkommen, let rødmende, naar Samtalen fra de muntre Gæster, der vare bænkede rundt om, antog Karakteren af vel djærv Skjæmt.

Med et blev der levende i Gaarden: „nu komme de,“ lod det fra Mund til Mund, Vinduerne bleve fyldte

med nysgjerrige Ansigter, Kvinderne holdt op med deres Samtaler, og Alles Blikke vare vendte mod Porten. Nu hørtes Hestetrav, og ind travede en Flok ridende Karle, svingede rundt i Gaarden, lettede høfligt paa Hatten og saa ud igjen. Strax efter lod en Klarinet ude fra Gaden, atter hørtes Hestetrav blandet med Bognummel; Forriderne kom igjen og derefter Brudgommen til Vogns omgivet af sine Brudemænd, og efterfulgt af en Række Vogne, hvori hans Slægtninge og Bekjendte befandt sig.

Efterat disse Sidstkomne havde indtaget en Forfriskning, førte Vognene frem i følgende Orden, først Brudens, dernæst Brudgommens, derefter Brudeparrets Families og tilsidst Venners og Bekjendtes Vogne.

Da Brudens Vogn svingede ud af Porten, blev den hilset med en Beværtsalve til Ære for Brudeparret; men næppe var hele Toget kommen ud af Gaarden førend Raabet; „Der er Ild i Gaarden“, fit

hele Bogntoget til at standse som ved et Trylleflag. Det viste sig da, at der laae en Tot Blaar og ulmede oppe paa Taget. Den skrev sig fra, at en af Skytterne havde brugt Blaar som Forladning og havde staaet saa nær ved Gaarden, at Forladningen ved Skuddet var breven op paa Taget.

En af Kudsene sprang af Bognen og slog efter det med sin Pidsk, men gjorde kun derved Ondt værre; thi derved stak Blaaren i Ihs Lue, og antændte Taget og snart stod Gaarden i Brand. Ilden forplantede sig snart til andre Gaarde, hvorved en Del af Byen lagdes i Aske, og Folk fik andet at tænke paa, end at gaa til Bryllupsgilde og i Sorg endte den Dag, der var begyndt med saa glade Forventninger.

Fensten Hovgaard.

Den Gaard i Fensteen, som nu ejes af Eric Jensen, kaldes, eller kaldtes i fordums Dage, Hovgaard. Gaar-

den har maaske været ejet af en fattig Adelsmand, hvoraf Landet i ældre Tider havde mange.

I Haven eller Toften udenfor Gaarden findes Lævninger af en Rjæmpehøj, hvorom i gamle Dage fortæltes følgende Sagn:

I. Bjergmanden og Barnet.

En Gang levede paa Fensteen Hovgaard et Ægtepar som kun havde et Barn, en lille Pige.

Barnets kjæreste Legeplads var Rjæmpehøjen.

Der kunde man altid være vis paa at finde hende, naar man forgjæves havde ledt efter hende andre Steder.

Skete det en Dag, at hun ikke kunde komme derud jamrede hun stærkt derover; men Moderen kunde ikke faa Aarsagen dertil at vide, og Forældrene lode hende da skjøtte sig selv.

Smidlertid havde Moderen lagt Mærke til at Barnet altid gik til Højen paa en bestemt Tid af Dagen. Hun fulgte da en Gang efter hende og blev Vidne til,

at Barnet sad øverst oppe paa Højen i en lille Fordybning, og tværs over hendes Skjød laa en stor Orm, som hun strøg og klappede idet hun sagde: „række Dig, krympe Dig“ og ligesom Barnet sagde saaledes gjorde den. Efter den Tid fik Barnet aldrig mere Lov til at gaa til Højen ihvormeget det end klagede. Hun svandt da hen og døde. Folk sagde at Ormen var Bjergmanden, der havde forgjort Barnet.

II. Stattegraverne.

I samme Høj hed det sig, at der var en stor Stat nedgravet, hvorfor en Gang to Mænd besluttede at foretage en Underjøgelse. En klog Mand som de raadforte sig med desangaaende gav dem det Raad, at i hvad de end saae eller hørte, maatte de ikke tale til hinanden under Arbejdet.

En Aften vilde begave de sig til Arbejdet. De havde snart gravet et dybt Hul ind i Højen og stødte Guds Herred før og nu.

der paa en Kiste forsynet med et mægtigt Jernhaandtag. I glad Overraskelse støttede de til hinanden, og gjorde allerede Mine til at tage fat i det, da i det samme en Hane fløj ud fra Kisten og gjorde en gruelig Spektakkel med at gale og baste med Vingerne „Ih de va da pokker te Rok te aa gaal,” udbrod den Ene. „Ja det var saa sagde den Anden.”

I det samme gav det et Rabalder i Højen, den skred sammen og Kisten var forsvunden, og med den Stattegravernes gyldne Drømme.

III. Nissen paa Fensteen Hovgaard.

Paa Fensteen Hovgaard var der en Gang en Nisse og det var ret een af de gode Husnisser, han hjalp trolig til at forøge Velstanden i Gaarden. Han forlangte blot til Gjengjæld, at Husmoderen ikke maatte forglemme Julegrøden med Smør i.

Henad Foraaret da det begyndte at blive lidt knapt

med Havren til Hestene, begyndte Nissen at bjerge tilhuse det bedste han funde; men det forslog nok ikke endda; thi Puslingen var ene om Arbejdet.

Han fandt da paa at tage Gaardens Karl med. En Nat da de saaledes vare ude paa Streiftog, hvilke nok for det meste gjaldt Godssets Hovlade, var det især med at gry ad Dag, just som de stærkt belæsjede med Havre vare paa Tilbagevejen. Karlen var bleven træt og foreslog Nisjen at hvile et Øjeblik, „hvile“ sagde Nissen, „hvad er det“ „Jh, det er at hvile, at sætte sig ned og puste“ ivarede Karlen. „Naa saaledes“ nikkede Puslingen, lagde Byrden fra sig og satte sig med Behag ned for at puste. Nissen var henrykt over den Opdagelse han havde gjort og betroede Karlen, at havde han før vidst hvad det var at hvile, skulde snart den store Hovlades Indhold have været flyttet til Jensteen Hovgaard.

Hexefamilien i Fensteen.

I en Gaard i Fensteen fandtes en Gang nogle Folk der havde Ord for at kunne hexe, og saaledes troede Folk blandt andet at hvis de rørte ved Naboens Dvæg, saa duede Køernes Mælk ikke til at kjerne Smør af. Der var den Gang en Hyrde i Fensteen, som hed Hans Jensen og som røgtede hele Byens Dvæg paa Marken om Sommeren. Om Morgenens samlede han det sammen paa Gaden for at drive det ud paa Marken, og om Aftenen drev han det hjem igjen.

En Aften da Hans Jensen saaledes kom drivende med Dvæget, sad ved Byens Led en Dreng med en lang Kjæp i sin Haand, og denne var netop en Son af de omtalte Skarnsfolk.

„Hvad skal Du bitte Søren“ spurgte Hyrden?

„U sku slo Køeren Gn'jaar.“

„Naa skal Du det bitte Søren“ svarte Hans Jensen, det er der jo ingen Konst ved, men kan Du slaa

Thren, saa skal Du saa en Stilling. Drengen gik ind paa Forslaget, slog Thren og fik sin Stilling og løb nok saa glad hjem. Men den Aften tjærkede Høremutter nok Kogjødning istedetfor Smør.

Saadanne Historier fandt Tilro i Fensteen for 100 Aar siden.

Der fortælles, at i Pestens Tid skulle hele Byens Befolkning være uddød, med Undtagelse af en gammel Mand og en ung Pige, som siden giftede sig med hinanden.

L e m m e s t r u p .

Bed Korsvejen, som fører fra Halling til Søby og fra Hersdorfslund efter Fensteen, har der i fordums Dage ligget en By, som bar Navnet Lemmestrup.

Den omtales 1509, da Niels Henrichsen i Vierholm stødte en Gaard dersteds til Biskop Niels Clausen (Skade) i Aarhus. S. A. ejede Fru Beathe Drages

Efterleverste 2 Gaarde i Lemmestrup og gav Borgerme-
ster Mikkel Pedersen (Afele) i Odense Fuldmagt at
sælge dem med mere Gods hun ejede i Hads Herred.
Byen skal ifølge mundtlige Overleveringer være bleven
nedlagt, og Bersdorslund, efterat være nedbrændt 1713,
opbyggt af den.

Der fortælles, at paa den Tid dette foregik, vare
alle Gaardene nedlagte og inddragne under Hovedgaar-
den paa een nær. Denne beboedes af en Enke, som
skal have været velhavende, og som maa have været i
Besiddelse af en energisk Charakter; thi hun lod sig ikke
drive ud, skjøndt der blev gjort at muligt for at tvinge
hende dertil og skal være bleven siddende ved Gaarden,
efterat den øvrige Del af Byen forlængst var nedlagt.

Karlen og Bildsvinet.

En Gang i længst forsvunden Tid hændte det sig,
at en Karl som red igjennem Ravn Skov, stødte paa et

Ruld Grise, som laa og sov i en Bunke Løv. Han fik Lyst til at sætte sig i Besiddelse af dem, og steg af Hesten og nærmede sig med Forsigtighed de intet Ondt anende Smaagrise.

Sine „Unævnelige“ drog han af, bandt om dem forneden og var saa heldig at faa alle Grisene puttede deri; fastede saa det Hele paa tværs over Hestens Rng, svang sig selv op og saa „Hallo,“ afsted efter Lemmestrup, alt hvad Hesten kunde rende; thi han vidste, at det var Bildsvin han havde med at gjøre. Men Grisene peb ved den Medfart de fik, og de peb saa høit at Soen hørte dem. Det forslog ikke, alt hvad Karlen lod Hesten trave ud, Soen var ham i Hælene, og tilfjendegaav ved sin Brynten, at den vilde have sine Grise tilbage og inden Karlen naaede ud af Stoven, var han indhentet af det rasende Dyr. For at redde sig maatte han offere ikke alene sit Bytte men ogsaa det han havde det i og ride hjem til Lemmestrup i sin mangelfulde Paaklædning.

S ø b y .

Dgsaa her gav Hr. Niels Brock 1330 Gods til Ring Kloster. Som alt omtalt, folgte Niels Kjeldbech c. 1360 noget Gods i Søby til Jacob Jensen. 1381 folgte Jens Pors til Dve Krabbe sit Jordegods i Gylting Sogn i Søby, en Gaard kaldes Skovsgaard, og en Enemærkelund, en øde Gaard i Søby, og hver fjerde Jure over Søby Mark og hver 4de Træ i Søby Skov. Dette Gods forblev i Krabbe Slægtens Eie til 1443, da Peder Krabbe folgte sine to Gaarde i Søby til Bisp Jens i Aarhus. Dette Aar førte Gosmer Kirke Trætte med en Mand i Søby om et Byggested dersteds, som blev tildømt Kirken. Anders Jensen af Serridslevs Gods, i Søby er foran omtalt. 1457 udstedtes et Thingsvidne, at den Jord, som hedder Røde maii, Hennicksdamb og Billedamb, ikke haver været brugt andetsteds end til Søby, førend Jens Palsen, som var Foged paa Aafjær, brugte den til Aafjær et Aar.

D y b v a d

har utvivlsomt Navn af sin Belliggenhed ved et gammelt Badested, og ligger saa sidt at den næsten overalt, især tidligere har været omgivet med Vand eller Morads. Et af Herredets største Vandløb, Dybvad= Maltjær= eller Gylling Aa løber her forbi og har nok i gamle Dage her dannet det foran omtalte Badested. Aaen har ligeledes afgivet et fortrinligt Vandingssted, idet der i foruds Tid ved et nedrammet Pæleværk og et i en Alens Afstand derfra anbragt Bolværk af $\frac{3}{4}$ Alens Højde, med Grunden foran brolagt, var frembragt et storartet Vandingssted, hvor hele Dybvads Kreaturbesætning kunde vandes paa een Gang, men nu er det forfalden.²

Fra Dybvad stammede de lærde Dybvader; navnlig var den bekjendte Søren Dybvad, der som theologisk Professor ved Kjøbenhavns Universitet blev affat 1607 for sine Uttringer om Adelen, og døde i sørgelige Omstændigheder 1612, sødt paa denne Gaard i Midten

af det 16de Aarhundrede. Dybvad var den Gang kun en Bondegaard, men senere blev den Officersbolig, og vides da at have været beboet af Major Akeleye og siden af Baldemar Lyfte. Efter den Tid blev den en fri Sædegaard og har haft samme Ejere, som Aafjær. Justitsraad Lassen forsynede i forrige Aarhundrede Gaarden med nye Bindingsværksbygninger.

I den stærke Orkan paa de fyrgetyve Ridderses Dag 1847 omblæste Dynehuset, hvorved 25 Kreaturer sloges ihjel. Til Gaarden hører en Vindmølle, som efterat være afbrændt 1801 blev opbygget saa solidt at den endnu er een af de solideste og tilmed den største Vindmølle, som findes i Hads Herred. I det tæt derved beliggende Møllehus er det, at Svend Feldings Dabregryde findes indmuret som Grubekjedel. I „danske Atlas“ sættes Dybvad til 10 Tdr. 5 Skpr. 1 Alb. Hovedgaardstaxt, over 254 Tdr. Bøndergods; Kongetiender 33 Tdr. 6 Skpr., Kirketiender 88 Tdr. 6 Skpr. Der holdtes 50 fede Stude paa Gaarden.

Gersdorffslund.

Af det Guds Hr. Hochum Gersdorff fik i Hads Herred af Kong Frederik den Tredie, som Erstatning for de Herregaarde i Staane, han havde mistet ved Fredsslutningen med Sverrig, gif Størsteparten i Arv til hans to Svigersønner, Gregorius Nathlou og Jens Rodsteen. Den første oprettede af en Del af sin Part en Hovedgaard, som han efter sin Frue kaldte Gersdorffslund. Blandt de Jorder som bleve tillagte Gersdorffslund, skulle ifølge mundtlig Overlevering ogsaa have været dem, som tidligere udgjorde den nedbrudte Bondeby Lemmestrup og dem som havde hørt til en ligeledes nedbrudt Hovedgaard Høiby; hvorom senere. 1674 opførte Gregorius Nathlou en Bindingsværks Hovedbygning paa et Sted hvor der forhen laae et Hus kaldet Borsborg. Denne Hovedbygning nedbrændte imidlertid 1713, men blev strax gjenopbygget af Sægermester Christian Nathlou, hvis Enke, Fru Dorthe Sophie Schack

indlemmede Gersdorffslund i det af hende den 7. August 1749 oprettede Stambus Rathlousdal.

Gaarden taxeredes den Gang til 46 Tdr. 6 Skpr. 2 Fdr. Htk.; Skovskuld 1 Td. 1 Skp. 1 Fdk., Bøndergods over 300 Tdr., Kongetiender 38 Tdr. 2 Skpr. 3¹/₉ Fdr. og Kirketiender 89 Tdr. 4 Skpr. Paa Gaarden staldedes Dyren. 1833 brændte Gersdorffslund Dynehus og Lade.

Man pleier ellers at sige, at hvor Storfen bygger kan Lynet ej slaa ned; men det har ikke holdt Stik her, thi Lynet slog ned i selve Storkereden paa Gaarden.

Højby, Gosmerholm, Bjørnkjær og Husby.

Medens Dnbvad og Gersdorffslund begge tilhøre en nyere Tid, har der i Gosmer Halling Sogn ingenlunde været Mangel paa Hovedgaarde; thi de tre førstnævnte have vistnok alle ligget i Gosmer Halling Sogn. Paa Gaardmand Mikkell Mittellsens Mark paa Halling

Hovmark, og paa den tilstødende Gersdorfslund Mark findes tydelige Spor af at have ligget en Hovedgaard, om hvilken man veed at den hed Højby. Syd for Stedet hvor den har ligget, fandtes for ikke langt tilbage i Tiden en stor og smuk Skov, som bar Navn af Højbylund. Nu er det sidste Træ saavel som Gaarden forsvunden og snart vil vel ogsaa Navnet Højby og Højbylund forsvinde i Tidens Strøm.

Den anden fordums Hovedgaard vi træffe paa er Gosmerholm. Dens Navn viser at den har ligget enten i selve Gosmer eller nær derved. Muligen er den det nuværende Præstholm. Stedet hvor Bjørnkjær, eller Slottet i Vandmosen, som det ogsaa kaldes, har ligget paavises endnu og flere Sagn ere knyttede dertil.*)

*) Om Bjørnkjærs Historie er jeg i Besiddelse af adskillige Meddelelser, som ere paatænkte at skulle oplages heri Bladet som en selvstændig Feuilleton, hvorfor alt derhen hørende udelades her i „Hads Herred før og nu.“

Udg.

Hads Herred før og nu.

Alle disse Gaarde vare beboede af Adel, men de opbevarede Efterretninger om dem ere dog kun faa.

Højby nævnes første Gang i Aaret 1365 i et gammelt Skjøde, som Gotskalf Henningson gav Kong Valdemar paa sin Rettighed i det Gods, han havde i Højby, som er den Hovedgaard i hvilken Jep Kalffson tilforn boede, med al sin Rettighed og Tilliggelse. Hvorledes Jep Kalffson havde faaet Højby, vides ikke. Gamle Beretninger fortælle imidlertid, at den bekjendte Hr. Marst Stig har ejet Gods i denne Egn. Det er alt omtalt at en af hans Efterkommere har ejet Gods i Fensteen.

Jep Kalffsons formodede Søn, Hr. Erland Kalff, var meget nær beslægtet med Marst Stigs Sønnesøn, Hr. Stig Andersen til Bjørnsholm, og det synes da ikke utroligt, at Jep Kalffson har været gift med en Datter af Marst Stig, og i Medgift har faaet Højby og mere Gods i denne Egn.

Om Gottschalk Henningsøn atter har været en Svigersøn af Jep Kalff, er ikke godt at sige. Kronen har næppe beholdt Højby ret længe; thi ved Aar 1400 tilhørte den en adelig Familie af Navnet Puder. Det maa have været ansete Folk disse Pudere, thi ikke mindre end 3 af dem, Bæbnerne Aage, Christiern og Tyge Puder, have 1377 hængt deres Segl under Kong Olufs Haandfæstning. Fru Ingeborg Puder gav 1397 Gods til Horsens Kloster, og hun har vel allerede den Gang ejet Højby; 1403 skrives hun idetmindste dertil; thi da pantsatte Fru Ingeborg af Højby en Gaard i Halling til Mikkel Nielsen. Hun er formodentlig død kort efter, thi 1406 ejede Bent Puder Gaarden. Han skænkede 1408 Halvparten af og en Broderdel i den adelige Halvpart af Højby til Aarhus Domkirke. Bent Puder har været mere god mod Kirken end mod sine Slægtninge, thi noget Gods han ejede i Bor Herred, nemlig en Gaard i Saaby, gav han til Bor Kloster.

Hans Enke, Fru Karine i Woldberg stadfæstede 1427 dette Gavebrev. Bent Puders Børn eller snarere Sødskende havde beholdt en Part i Højby. Der blev nemlig 1409 udstedt et Brev, hvorved Sver Munk lod Tyge Puder kvit for al Arv og Rettighed, som hannem tilfaldt med hans Hustru, Fru Maren Knudsdatter i Højby og Højby Tang og i alt det Gods som til Højby ligger med Rette.

Det er rimeligvis en Læsefejl naar her staaer Knudsdatter istedetfor Pudersdatter. Familien Puder forsvinder dermed fra Hads Herred. Endnu i Midten af det 15de Aarhundrede levede Slægten andetsteds i Jylland, men efter den Tid kjendes den slet ikke mere. 1446 tilhørte Højby en Adelsmand David Sagesen, men om han har kjøbt den af Kirken eller arvet den efter Puder'ne ved vi ikke. Det sidste er det rimeligste, og han har da kun ejet en Del i Højby, thi Kirken plejede sjældent at slippe hvad den en Gang havde faaet

Fingre i. At han har været Arving efter Familien Puder synes ogsaa at fremgaae af, at han ligejom denne ejede Gods i Bor Herred, thi 1422 pantsatte han en Gaard i Tyfjær og 1442 en Gaard og et Boel i Brnrop i sidstnævnte Herred til Bisp Ulrik. 1442 pantsatte han samme Biskop sin Rettighed i Husby Mark. 1444 var han paa Hads Herreds Thing med at udfæde det under Natjær omtalte Thingsvidne. Han kaldes deri „David Særesen aff Gosmerholm, webner“. Det er baade første og sidste Gang vi have funden Gosmerholm nævnt. 1446 skrives David Særesen til Højby og skjødede da Bisp Ulrik sit Gods i Fillerup. Har han ogsaa begravet Gosmerholm i Kirkens Skjød? Det synes trolig nok, eftersom Gaarden ikke senere nævnes og den gode Mand aabenbart ikke har været den bedste Husholder. Bort Kjendskab til de gamle Herregaardes Historie skriver sig fra opbevarede Skjoder, Skiftebreve, Pantebreve, Laghævder etc.; men derfor ophører ogsaa vore Kundskaber,

saasnart Gaardene kom under Bispestolen, en Gjer, der aldrig var saa fattig, at han behøvede at sælge eller pantsætte hvad han en Gang havde faaet, altid saa mægtig, at Faa eller Ingen turde indlade sig i Proces med ham, og efter hvem der først ved Reformationen holdtes Skifte. Sært er det, at David Sagesen ikke lod sin Part i Højby gaa over i Kirkens Gje, især da denne jo alt i saamange Aar havde haft godt Fodfæste i Gaarden. Det var forbeholdt en senere Gjer, Fru Mette Nielsdatter, der 1483 skjødede Højby samt en Gaard i Dyrngby til Biskop Gyler (Bølle) i Aarhus. Bispen erhvervede Aaret efter Kong Hans's Stadfæstelse paa dette Skjøde, thi Fru Mettes Arvinger vilde ikke give Slip paa Gaarden, ja de lode sig hverken forkynte af Kongen eller Bispen, thi 1491 forfulgtes de endnu paa Hads Herreds Thing af Bispen, der lod optage et Thingsvidne til Bekræftelse paa Fru Mettes Skjøde.

Endnu 1518 flagede Biskop Niels Clausen over at Højby var brugt fra Kirken uden dens Minde.

De stakkels Bisper fik ikke stor Glæde af Højby, thi kun 18 Aar efter kom Reformationen og saa var den Glæde forbi. Efter 1518 have vi intet kunnet finde om Højby.

Vi maa nu tilbage til Jep Kalfsen; thi vel træffe vi ham først efterat han ikke længere ejede Højby, men hans Slægt de Kalf'er ejede dog siden andet Gods her i Egnen. Denne Familie førte i sit Vaaben en halv blaaklædt Jomfru i en sort Fjederham med en Guldkrone paa Hovedet i et gyldent Skjold. To andre Familier Knob og Rigastrup førte samme Vaaben og havde vel alle samme Herkomst. Jep Kalfsen var vistnok Fader til den bekjendte Hr. Erland Kalf. Denne var 1359 af Kong Baldemar forlehnet med Riberhus, men gif forræderisk over til Grev Claus af Holsten, der til Belønning end yderligere forlehuede ham Hr. Erland

med Gram og Møgeltønder. Knap et halvt Aar efter gif Hr. Erland ikke des mindre med alle tre Slotte tilbage til Kong Baldemar, der da fornøjet udbød: „Atterdag! Den Kalv er vel værd at lægge til, isjor løb han bort som Kalv og iaar kommer han tilbage som Ko med to stærke Kalve“. Hr. Erland fik da ogsaa Strax Blads blandt Kongens bedste Mænd, thi han har samme Aar 1360 medbeseget Kongens Haandfæstning. Hans Frue var af den anseteste jydskke Adel; thi hun skal have været en Datter af Hr. Bo Høeg til Drum og Sophie, Esge Frost Datter. Ovenfor er alt ud-
talt Formodning om, at han stammede fra de mægtige Hvider. 1362 har han nemlig forseget et af Marssen, den yngre Hr. Stig Andersen Hvide til Bjørnsholm, ud-
stedt Familiedokument og nævnes først blandt de af Marssens nærmeste Slægt, som forekommer ved denne Lejlighed. S. A. skjødede Hr. Erland noget Gods i Fiends Herred til Viborg Domkirke. Ti Aar efter pant-

satte han Gods i Bisping i Gjern Herred til Mikkel Nielsen. Om Hr. Erlands Gods i Hads Herred har vi kun Efterretning om, at han ejede Gods i Gylling; men han har sikkert her besiddet meget mere, der alt er gaaet i Arv til Sønnen, Hr. Sep Kalf.

Denne var ligesom Hr. Erland Ridder, men kunde ellers langt fra maale sig med Faderen i Anseelse. Efter Slægtebøgerne var han gift med Fru Tytte Axelsdatter Thott og ejede Balsgaard, som gik i Arv til hans Søn Axel Kalf, der 1421 opbyggede denne Gaard. Rig var Hr. Sep Kalf i alt Fald, thi foruden en hel Del Bøndergods i flere forskjellige Herreder, ejede han tre Hovedgaarde: Staffør, Kerþgaard og Brendtorp i Bjerge Herred, som han 1408 solgte til Biskop Peder i Roskilde. Det synes rigtignok at største Parten af disse Rgdomme gik tabt før Hr. Seps Død, der indtraf 1414; thi hans Enke, Fru Mette, (ikke Tytte) vides kun

at have ejet Gylling og Gyllingnæs, hvilket Gods hun 1438 gav til Kirken.

En Søn af eller Broder til Hr. Jep Kalf, var vistnok Niels Kalf, hvis Frue hed Abel Thygesdatter, og har troligt været en Datter af den foran omtalte Thyge Puder. Dels med hende og dels efter sine Forældre har Niels Kalf faaet en hel Del Gods i Hads Herred, men efter hans Død solgte Fru Abel 1427 det efterhaanden til Biskop Ulrich i Aarhus. Dette Gods bestod af Bjornfjær Gaardsted, Husby Mark og Husby Skov, Schyndergaardt og to andre Gaarde i Halling, 4 Gaarde i Emerup, 1 Gaard i Orting, 1 Gaard i Morsholt, 1 Gaard i Ondrup, 1 øde Byggested i Gylling samt noget Gods i Vor Herred. Kun 3 Aar efter at hun havde solgt saameget Gods, var Fru Abel Thygesdatter atter i Pengeforlegenhed; thi 1430 pantsatte hun Biskop Ulrik den halve Husby Mark for 40 lødig Mark i Hvider, dog paa Betingelse, at hun atter maatte

løse Godsset igjen for samme Sum. Om hun naaede det er vistnok et meget stort Spørgsmaal. Hr. Esker Brock ejede 1432 en Gaard paa Husby Mark. Fru Abel levede endnu 1435, men havde da begyndt at vende sine Blikke mod en bedre Verden, thi hun skænkede da en geistlig Mand, Hendrik Davidsen noget Gods „i Fadder gave“ for at han skulde bede godt for hendes Sjæl. Niels Kalf og Fru Abel havde en Datter Ane, der blev gift med Laurids Dan til Faddersbøl. De har dog formodentlig haft flere Børn, thi 1458 nævnes en Mikkel Kalf, Bæbner, hvem Niels Munk pantsatte 4 Gaarde i Rørt. 1483 ejede en Mogens Kalf Gods i Gislum Herred, og 1460-84 nævnes Fru Kirsten Kalfs Datter, Mogens Pits Esterleverste, der ejede Gods i Hing Herred. En Søn af Niels Kalf og Abel Thygesdatter, var vist ialtsald Thyge Kalf af Ewenstrup, der 1492 nævnes sammen med Hovedsmanden paa Ralle, Oluf Friis i en Markeskjæls Forretning, der passerede

mellem Gangsted og Bedflet Marker i Dre Herred. Han berettes ogsaa at have ejet Fernet, det nuværende Frijsenborg, og efterlod sig en Datter, der blev Stammemoder til Adelslægten Krag. Vi ere nu færdige med Kalf'erne og for den Sags Skyld med Gaardene ogsaa, der atter ere bleve Bispegods. 1509 udstedtes en Laghævd paa Murby Skov, Bjørntjær og Bjørntjær Bold hos Halling i Hads Herred. S. A. vidnedes det paa Hads Herreds Ting, at den Gaard som Hr. Otte Holgersen (Rosentrang til Boller) haver ladet bygge paa Husby Mark er bygget Kirkens Tjener til Trængsel. Gosmer hed i det 14de Aarhundrede Gasæmær.

Halling Sogn.

(For Halling Kirkes Vedkommende meddelt af Gaardmand Jens Rasmussen, Halling og for Hous Vedkommende af Hr. Vilhelmsen.)

Halling Sogn er Annex til Gosmer og omgives af dette, Bjerager Sogn og Kattegattet.

Sognets Areal udgjør 990 Tdr. Land hvoraf 36 Tdr. Land ere Fredstov. Hartkornet beløber sig til c. 109 Tdr. og $1\frac{1}{2}$ Td. Skovskuld. I Gjennemsnit gaaer der c. $8\frac{3}{4}$ Tdr. Land paa Td. Htk. Andbyggerantallet er 320.

I Sognets sydlige Del danner en udflydende Bynt den saakaldte Hov Havn, hvor Fartøier af 7 Fods Dybgaaende kunne lægge til, og ligeledes søge Læ for visse Vinde. Her er et Udsfibningssted med Bathus. At her har været Seilads i ældre Tid fremgaaer af det under Gosmer Sogn anførte, at Kong Christian den Fjerde indsfibede sig ved Hov Havn den 19. Oktober 1618, for at sejle til Kallundborg efter Dagen i Forvejen at være ankommen fra Standerborg til Halling Præstegaard, hvor han overnattede.

Hov Bathus, som ligger paa den omtalte Bynt ved selve Stranden, er opført 1853. Før den Tid blev der vel udsfibet en Del Korn her til Kjøbmænd i Aarhus, som da lod tinge at levere en bestemt Dag, men da der

Hads Herred før og nu.

ingen Bro fandtes, maatte Bønderne selv kjøre ud i Vandet med det til Brammene. Foruden Korn udfikede ogsaa dengang en Mængde Brænde og Egetømmer fra Stamhuset Nathlousdals Skove.

I Vinteren 1869—70 blev Pakhuset stærkt truet med Odelæggelse, idet Isen brød op paa Havet, skruede sig op paa Bynten og flods op ad Bygningerne, hvilke den truede med at jævne med Jorden. Bjælker, der vare opstillede tæt ved Siden af hverandre for at møde Isen, bleve knækkede som Svovlstikker, og hvis ikke Strømmen havde vendt sig netop da Faren var størst, vilde Isen, som allerede laa langt op paa Taget, hvor der laa Folk for at slaa den itu sikkert ikke have staaet Pakhuset. Under Stormfloden i Novbr. 1872, pidskede Vandet saa stærkt mod Pakhusets Grund at Grundstenene blottedes; der laa den Gang 3 Skibe i Havnen, hvoraf de 2 dreve paa Grund paa Søby Rev, men kom

dog snart flod, derimod blev det tredie Fartøj, en norst Jagt liggende uskadt i Havnen, da dens Fortøjning holdt.

Hou Havn er udelukkende dannet af Naturen, omgivet af Grunde, af Søby Rev og Hou Røn, som bryder Søen og derved danner en god og sikker Ankerplads paa Kysten. Paa Grunden er der næsten altid fuldt op af Fuglevildt, især Foraar og Efteraar, navnlig Edderfugle og sorte Gæs, hvoraf der bliver skudt ikke saa, Edderfuglen, som bekjendt mest for Dunenes Skyld, og Gaasen, fordi den yder en velmagende Føde. Af Sælhundene er der tidligere bleven skudt mange paa Grundene; men de ere nutildags mere sky og aarvaagne, og derfor vanskelige at komme paa Skud.

I de senere Aar er der bygget et Par smukke Bygninger af Stamhusbesidderen til Rathlousdal. Den ene blev opført 1871 til Skipper Hansen, og har Stamhusbesidderen selv et Par smukke Værelser deri; den anden blev opført 1874 til Minde om „Echo“ i Stormfloden,

og beboes af Somand Gnevold Sørensen, som dengang saa djærvt frelste den Stamhusbesidderen tilhørende Lystfutter „lille Echo“, som om Sommeren i Reglen ligger forløjet i Havnen, naar den ikke er paa Toqt. Paa den ene Side af Huset, der vender mod Havet er indmuret tvende Plader med Inscription, een paa hver Side af Døren. Paa den ene staaer: „Til Grindring om Lystfutteren „Echo“ i Stormen den 13. Novbr. 1872“, og paa den anden: „Opbyggt af C. F. G. v. Holstein Mathlou“ Anno 1874.

Færgesarten til Thunø og Samsø bliver besørget fra Boulstrup Strand af Niels Wendelbo, der er indsat som fgl. Færgemand. I ældre Tider skete den nok fra Dyrngby eller Grindsnabe.

I Sognet ligger Byerne Halling med Skole og Spøttrup. Halling By nævnes 1396, da Jacob Skintel pantsatte 2 Gaarde i Halling og 1 Gaard i Mandlev til Henrik Bønstrup for 60 Mark i Hvider.

Kronen ejede den Gang noget Gods i Halling, men det blev pantsat af Kong Erik af Pommern Aar 1400.

Fru Ingeborg Ruder af Højby pantsatte, som alt omtalt 3 Aar senere en Gaard i Halling til en vis Mikkel Nielsen. Dennes Sønner vare maasse Mogens Mikkelson i Nørø og Mads Mikkelson i Dnyngby, der 1420 stiftede 2 Gaarde i Halling. 1427 solgte Fru Abel Thygesdatter „Schyndergaard“ og to andre Gaarde i Halling med mere Gods til Bisp Ulrik. Muligt var det dette Gods at Hr. Niels Timmesen Rosenkrantz siden trættede med Aarhus Domkirke om, i hvilken Anledning 7 Mænd i Aaret 1465 vidnede om, at det i 30 Aar og mere havde ligget „wlast och wferdt“ til Sancte Clements Domkirke. Denne Trætte varede i mange Aar, men er allerede omtalt tidligere, da den desforuden drejede sig om meget andet Gods her i Herredet.

1510 magestiftede Mester Ulrich Bild og Biskop Niels Clausen (Skade) i Aarhus om en Gaard i Halling.

1656 blev Halling Sogn Annex til Gosmer istedetfor at det tidligere havde været annekeret Orting.

Præstegaarden var den Gaard, som nu beboes af Poul Sindahl.

Halling Kirke, som tilhører Stamhuset Rathlouddal, er smuk og vel vedligeholdt, bygget af utilhugne Kampesten, med Taarn; men kun Hvælving over Choret.

I Høikirken er Gibsloft. Paa den venstre Side af Taarnet findes Bogstaverne J. D. S. N. (Jochum Otto Schock Rathlou) indmurede tilligemed Aarstallet 1778, til hvilken Tid Kirken altsaa maa være bleven underkastet en Hovedreparation. Paa Kirkeloftet opbevares en Ligbaare, som har været benyttet til at bære Ligene paa fra Kirkegaardslaaen til Graven. Følgende Inscription findes paa denne Baare:

„Her bæres paa det døde Lig,
Som skal til Graven føres;
Men Sjælen er i Himmerig,
Hvor ingen pine røres.

Anno 1762.“

Kirkeflokken er støbt i Lybet Anno 1742. Paa Kirkegulvet er i Gangen nedlagt 3 Ligsten, og findes der paa den nærmest Døren udhugget Billedet af en Præst med hans Hustru i Legemsstørelse.

Paa den anden Sten læses følgende:

„Her under ligger begravet ærlig Mand Peder Michelsen Storm i Halling, som døde Anno 16.. og hans Hustru Aue Rasmusdatter som døde Anno 16.. Gud give dem en glædelig Opstandelse.“ De maa altså i levende Live have ladet Stenen forfærdige, og er det ved deres Død bleven forsjømt at sætte Marstallet til. Dette Gatepar har bebøet den Gaard i Halling, hvor Rasmus Nielsen boer, og Gaarden benævnes endnu efter dem „Stormgaarden.“

Den tredie Ligsten bærer Spor af at have været meget smuk, og var udhugget med ophøjede Bogstaver, men er nu saa forslidt, at den er ulæselig.

Døbefonden er af 2 tilhugne Kampesten med Mes-

ting Tod hvorpaa læses: Anno 1664 Haber Peder Rasmussen Halkjær givet dette Bechen til Halling Kirche Fundt.

Kirkens Gjer, Stamhuset Rathlousdal, har bekostet et nyt Alter med et stort forgyldt Kors paa Alterbordet. 1851 blev Loftet gibsset og nye Stole anstaffede. I Baabehuset henstaaer et gammelt Helgenbillede af Billedskærerarbejde, forestillende Jomfru Maria med Kristusbarnet paa sit Skjød, og i Baggrunden en mandlig og en kvindelig Skikkelse.

Da Kirkegaarden i Efteraaret 1875 blev drajnet, stødte man paa en Egetræskiste, indeni hvilken atter fandtes en Fyrretræskiste indeholdende Resterne af et Skelet. Sandsynligviis har det været en noget mere end almindelig Mand, der her har haft sin Grav. Tillsige fandtes en Del store Fernhank, som have været paa-hæstede Ligtisterne som Bærehank. Hele Fundet blev igien nedlagt paa samme Sted det var funden.

Gylling Sogn.

(Bæseentligt efter velvillige Meddelelser fra Hr. Pastor
D. Møller i Gylling.)

Den sydligste Del af Hads Herred er Gylling Sogn, som imod Nord grænses til Falling og Gosmer Sogne, imod Ost og Syd er omflydt af Kattegattet og imod Vest af Horsens Fjord. Sognets Areal udgjør 4282 Tdr. Land, hvoraf meget Skov og deraf igjen 484 Tdr. Ud. Fredskov. Hartkornet beløber sig til c. 369 Tdr. og 3 Tdk. Skovskuld. I Gjennemsnit gaaer der c. 10 $\frac{1}{4}$ Td. Ud. paa Td. Htk. Indbyggerantallet er c. 1200.

I Sognet er Bjerne Gylling, Lerdrup og en Del af Søby (hvis øvrige Del ligger under Gosmer Sogn.) Der findes 2 offentlige Skoler, en Friskole og 2 Møller. Desuden ligger i Sognet Herregaarden Gyllingnæs, med 52 Tdr. Htkrn. og en Afbyggergaard længere ude paa Næsset kaldet Lyndege. Paa Halvøens østlige

Side er en Eng, Kallsemae, i hvilken alle Sognets Lodsejere have Lodder, og hvorpaa kan avles 3 a 400 Læs Hø. Den er inddæmmet fra Havet først i dette Aarhundrede ved en stærk Dæmning med Sluseværk. Paa den modsatte Side af Halvøen ud mod Alrø er ogsaa en inddæmmet mindre Eng. Det Dige, som dæmmer for den, kaldes Lerdrupdæmningen, og er opført 1803 af Gyllingæs' daværende Gjer, John Smith, og tjener som Kjørevej for Alrøboerne idet den staaer i Forbindelse med en Både, som forbinder Den med Fastlandet, og som er farbar med Bogne om Sommeren, naar det er Lavvande. Noget sydligere ligger Vinde-tjærstlette, en Ladeplads med et Brohoved af Kampesten, som er af en yngre Oprindelse og ligeledes er anlagt af en af Gyllingæs' tidligere Gjere, Hr. P. Krohn. Herfra er Overfart til den $\frac{3}{4}$ Mil herfra liggende Hjarnø, hvor efter Sagnet Kong Hjarne skal ligge begravet.

Nævnte Ladeplads har været Stuepladsen for en Begivenhed, som foregik i Slutningen af forrige Aarhundrede. Det var i den Tid da Gyllingnæs hørte under Nakjær, at Herremanden lod hugge en betydelig Del Egetømmer i Skoven paa Gyllingnæs. For at Arbejdet kunde gaa raskere fra Haanden, besluttede han at lade opføre et Hus til Arbejdsfolkene, Træværket dertil blev da tilhugget paa Nakjær og en Dag blev bestemt til at transportere det ned paa Lindesjærslletten.

Et Djendvidne, Tømmermanden der stod for Opførelsen af Huset, har i sin Tid fortalt følgende derom: „Da vi kjørte fra Nakjær med det tilhugne Tømmer, sad jeg hos Forvalteren, der kjørte med den forreste Bogn. Endnu førend vi vare komne Gylling paa et Bøsseskud nær, hørte vi Trommen blive rørt, og da vi kom ind i Byen, saa vi der alle de Gylling og Lerdrup Bønder forsamlede, som for at vente paa os. Aldrig saasnart vare vi passerede dem forbi, førend de satte

sig i Bevægelse og i Tausked fulgte efter Bognene lige til Ladepladsen. Ankomne dertil lagde de sig roligt ned og indtog en afventende Holdning, medens vi aflæssede Tømmeret og lagde Grunden til Bygningen; men da Fodtømmeret var lagt og den første Stolpe rejst, rejste Vønderne sig ogsaa, Alle som Een, trængte os til Side og fastede uden videre Ceremoni Tømmeret ud i Havet, idet de paastode, at Grunden var deres Ejendom.

Gylling Bn, der ligger ved en lille Bæk, har muligvis ligesom til Egypt. Den Gjøl i Limfjorden, Navn af denne sin Beliggenhed, idet Ordet Gyll i gammel jydsk Dialekt, ligesom endnu Gyll i det engelske Sprog, betegner en saadan lille Bæk med side Bredder.

Navnet kan ogsaa hidledes fra det oldnordiske Gylt=Gris, So; idet de store Skove, hvormed Næsset i sin Tid var helt bevoxet, rimeligt kan have tjent til at lade Svin gaa paa Olden i. Man ved jo, at Hamburgerne sendte store Svineflokke op at vildensjedes

i Sylland og her kan vel tænkes at have været en god Spineeng eller Gylteng.

Gylling er en stor Landsby, og utvivlsomt en meget gammel By.

I „danste Atlas“ hedder det: Af Gaderne deri Byen og dens Anlægning ved den gjennemløbende Aalsnes det, at den har været bestemt til en Kjøbstad, men Sandet, som undertiden paa 200 Favne bedækker Havnbredden, har uden Tvivl hindret dette „Omslag.“

Det sydvestlige Hjørne af Byen kaldes Robisfrog (rimelig det samme som flere tydske Byers Robisfrug = Djæblefrog, og muligt sat i Brug af de mange tydske Familier, der først i dette Aarhundrede indførtes til Gyllingnæs, og gjerne endte som Indsiddere i Gylling). To af Byens Gaarde hed Smedegaardene muligt i Forbindelse med en Hans Sørensen Smed som levede i Gylling i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede, hvorefter senere. To andre ved Kirken hed Skrivergaard =

Hads Herred før og nu.

dene, som man maa antage af den Grund, at „Skrivere-
ren“ fra Aafjær (∴ Forvalteren) i sin Tid har haft
Blads der, naar han søgte Byen.

Af større Gaarde i Byen kan nævnes Distergaard,
sammenlagt af flere Gaarde, og med c. 12 Td. Htk., og
Høstjærgaard ved Engen Kalsmac.

Bed Grøttegravning paa Byens Marker er der
funden en Mængde Gravurner af forskjellig Størrelse.
De findes ikke spredte over en hel Mark, men begrænd-
sede indenfor mindre Fladerum; saaledes er der paa en
enkelt Gaards Mark, syd for Byen, funden en Del af
disse Urner paa et Stykke Jord af c. 2 Tdr. Lands
Størrelse, og en Del paa et andet Stykke af samme
Gaards Mark af c. 4 Tdr. Lands Udstrækning. De
indeholde Aske, Kul og Ben. Nogle Steder finder man
tre Lag over hverandre, andre Steder en lille indeni
en større. Jorden er helt sort, hvor Urnerne findes.
De skrive sig fra Oldtiden og ere saaledes Vidnesbyrd

om, at her har levet Mennesker for henved Tre Tusinde Aar siden. Paa Præstegårdens Mark, vest for Kirken, fandtes i sin Tid en Ræmpehøj med et stort stensat Gravkammer. Højen hed Stuehøj, og man har adskillige Sagn om den. Den blev ødelagt i Aarene Rogle og Fyrge af den daværende Forpagter af Præstegaarden. Stenene bortførtes og Højen blev lagt under Plov. Det højeste Punkt i Sognet er det saakaldte Roldhøj, hvorefter en mindre Gaard som ligger derved har Navn.

Gylling nævnes 1330, i hvilket Aar Niels Brock, gav Gods i Gylling til Ring Kloster. Senere ejede Niels Kjeldbeck noget Gods her, som han solgte til en Jacob Jensen. 1352 skjødede Bolde Achisdatter sin Brænde Jens Hansen al sin Ret i Gylling. Kort efter maa den under Alfjær omtalte Ridder, Hr. Laurids Truidsen have ejet Gylling. Hans Dattersøn, Gottschalk Nostrup pantsatte 1402 en Gaard og et Byggested i Gylling med mere Gods til Bisp Bo, der siden

erhvervede hans Skjøde derpaa. En anden Adelsmand Jens Socfathell ejede 1398 Gods baade her og andensteds i Nads Herred. I Begyndelsen af det femtende Aarhundrede ejede Hr Jep Kall og hans Ekte Gylling og Gyllingæs, men Eften gav sit Gods til Kirken. 1426 købte Bisp Ulrich desuden her en øde Jord og et Byggested af Jep Andersen af Serridslev.

Endnu mere Gods i Gylling fik Bispestolen ved Peder Krabbes Skjøde i 1453. 1430 folgte Jens Thomsen 2 Gaarde i Gylling til Niels Jensen i Nørth. Saavei Gylling som Søby nævnes i Bald. II. Jordebog, hvor den første er ansat til 12, den sidste til 7 Mark Guld.

Gylling Kirkes Chor og Skib er bygget af hugne Kampesten. Taarnet der er en senere Tilbygning og noget lille i Forhold til den øvrige er derimod af brændte Sten. Altertavlen er fra Aaret 1638. Den er smukt malet og prydet med Billedhugger Arbejde og

er den anseligste her paa Egnen. Den daværende Kirkeværge, Hans Sørensen Smed, havde ladet sit Navn sætte paa den, som om han havde befestet den, hvorfor han blev tiltalt og paa Landemodet dømt at lade Navnet udsauge, og desuagtet betale de 600 Rdlr., som Altertablen havde kostet, saa at han, rigtignok mod sin Villie, har befestet den. Han ligger begravet midt i Kirken med en stor og smuk Ligsten over sig, saa han maa have været en anselig Mand i sin Tid. En anden Ligsten findes i Kirkegulvet over Rasmus Suel i Søbn, af hvis Sønner Peter Suel blev Borgmester i Kjøbenhavn og skal have givet noget til „Bartov.“ Rasmus Suels Enke, Maren Mikkelzdatter Storm har 1673 til Gylling Kirke givet Kalk og Dist, hvilken for et Par Aar siden blev omstøbt. I Raabenhuset findes en Runesten henlagt; den fandtes forhen henlagt som Dørsten foran en Stald i den saakaldte Skrivergaard, tilhørende Gmd. Søren Sørensen i Gylling. Man mente

at den var tagen fra en Høj lige vest for Byen i Skjættet mellem samme S. Sørensens og Niasmus Niasmussens Marker, hvilken Høj i den senere Tid helt er floiset. 1850 blev den paa Foranstaltning af J. S. A. Worsaae rensset og henlagt paa sit nuværende Sted. Indskriften læste han saaledes: „Toke Thorkelson ristede denne Sten efter sin Broder Ushæk (?) den Gode.“ I Kirken findes en gammel smuk Døbefont og et Pulpitur, opsat af Præsten Bertel Johansen.

I Baabenhuseis Mur sidder indmurede nogle meget gamle Ligsten, hvoraf en bærer Indskriften ELINE. Oberstinde Rosenørn lod i sin Tid forordne en daglig Morgenbøn at holdes i denne Kirke af Degnen.

Series pastorum siden Reformationen. Series pastorum er af afdøde Consistorialraad Ingerslev foran i en af Kaldets Kirkebøger angivet saaledes:

A. Efter Maa. P. Poulsen i Saxild Relation.

1. Hr. Jens Nielsen døde 1548.

N. B. Hans Eftermand mangler, men formodentlig var det Ole Qvist, om hvilken en gammel Fortælling beretter, at han uskyldig blev anklaget, dømt og halsbugget, for at have dræbt sin Karl, hvilket efter hans Død blev opdaget at have været hans Kone.

2. Hr. Christen Rasmussen, Provst, døde 1610.
3. Hr. Berthel Hansen, Provst, døde 1629. Denne Præst har ladet opsætte et Pulpitur i Kirken, hvorpaa han falder sig Berthel Jahansen
4. Hr. Just Lauridsen døde 1683.
5. Berthel Justen, sin Faders Medhjælper og Eftermand døde 1688.

B. Efter Kirkebogen af nuværende Præst
(s: Consistorialraad Ingerslev)

6. Hr. Peder Spentrup døde 1729.
7. Hr. Dines Guldberg døde 1758, var Morbroder til Ove Høegh, en Guldsmedsøn fra Horsens, der

senere adledes som Statsminister unnder Navnet D. Høegh Guldberg. Denne blev som Dreng opdraget i Gylling Præstegaard hos sin Morbroder, hvis Navn han antog. Fra denne Præsts Tid havees adskillige Optegneller i Kirkebogen, hvoraf maasse efterfølgende kunde have Interesse:

1738 d. 22. Novbr. begravet gml. Johanne Hansdatter af Gylling i sit Alders 101 Aar. Hindes Mand forhen var død i sit Alders 103 Aar.

Anno 1738, 13. Octbr. begravet Velbne. Hr. Henric Müller, Major af Infanteriet, der hafde tjent Kongen som kjæt Soldat i 40 Aar; og ligesom forladt af Lykken døde i sin reduceret Stand i et af Præstegaardens Huse, en god Christen, en Mand uden lige, i sit Alders 55 Aar.

Anno 1745. Dom: 9 p. Trin., Kast Jord paa Rasmus Hansen Crassa af Gylling i Alders 23de Aar. NB. Hand undgif Menneskens Haand, for et 13 Aars

Pæbarn han vilde voldtage i Skofven, men ikke Guds Haand; thi da Dommen var falden til Things, at han skulde staa Skrift og bøde noget til de Fattige, faldt han ned af ett Træ i Skofven, og paa 3die Dag døde, efterat hand forhen var bragt i sine Synders Kundskab.

1753 d. 15. Maj døde Rasmus Ibsens Hustru af Gylling Moe: Maren Lauridsdatter paa saa forfærdelig og selvmordist en Maade, at, efterat hun havde skjældet og ærestjændet Rasmus Pallesen her i Bnen, hans afdøde Hustru og hinders efterladte Børn, og derfor saa vel af Præsten som af Dvriigheden var indfaldt at tiltales og afstraffes som en Løgnere og Uere-Stjændere, haver hun enten af Frygt for Straffen eller af Hævn over Rasmus Pallæsen og Børn, om Morgenen mellem Kl. 7 og 8 sprungen i Rasmus Pallæsens Kjælde*) i Hasven, tæt uden hans Vinduer, og tillige sprungen

*) Brønd.

Helvede i Struben. Efter dend over hindeſ Gjerninger fældede Dom, blev hun den 19. Maj af Nat = Manden henført til det Trebundne Mark = Stjæl mellem Gylling, Fænsteen og Søby Marker, og der af samme nedgraveset. Gud bevare hver Sjæl i Menigheden fra ſaa forſkrækkelig en Døds = Maade."

1744. Dom. 18 a Trinit: var der Sugen af Gylling Biger i Kirck, og lod Præſten da ved Medhjælpere underſøge Sagen, og befandt da, at de var laant bort at ſtage Hør i Byen og fandtes der: hos Peder Mortensen 7, Søren Jespersen 4, Rasmus Pedersen i Sønderballen*) 8, hos Jens Sbsen i Skrifgaarden 14 og hos Søren Sørensen i Lerdrup 9.

Efter Dineſ Guldberg kom:

8. Hr. Peder Laurids Bering, ſom døde 1789.

*) Gylling inddeltes paa den Tid i Over-Ballen, Mellem-Ballen og Sønder-Ballen.

9. Hr. Chr. Fr. Ingerslev, født 1764.

Denne Fortegnelse har jeg (s: nuværende Pastor D. Møllers Fader) blot at tilføje, at:

Hr. Consistorialraad Chr. Fr. Ingerslev døde den 25. Januar 1841, efterat have resigneret noget over en Maaned i Forvejen. (Han har udgivet et Par Skrifter og var Fader til Professor C. F. Ingerslev, der døde som Rector for Cathedralsskolen i Aarhus)

10. Hans Larsen Møller, født d. 10 Juli 1797, og efter paa femte Aar at have været personel Capellan for Spjellerup og Smerup Menigheder i Sjælland, og paa fjortende Aar Sognepræst for Taarup, Qvols og Borriq Menigheder i Viborg Stift, d. 13. Maj 1841 bekliftet til Sognepræst i Gulling.

Ligeledes maa jeg (Pastor H. L. Møller) angaaende den omtalte Ole Qvist bemærke, at jeg selv blandt de Ældste i Menigheden ikke har truffet nogen som har ham eller det om ham Anførte i Grindring.

Da jeg derhos finder noget meget lignende berettet i Pontoppidans *Annales ecclesiae Danicae* III. S. 798 f. om en Severinus Sani Qvist, der anføres som Præst for Vejlbj og Homaa i Aarhus Stift, er jeg kommen paa de Tanker, at, har og en Ole Qvist til den angivne Tid været Præst i Gylling er han maasse dog i Sagnet bleven forvevlet med Severinus Sani Qvist, allerhelst da denne Sidstes Halskuagelse at Pontoppidan sættes til Aar 1631 (ja af Provst N. Møller i hans *Beskrivelse over Geistlige Embeder* 4 Hefte, Aarhus Stift, Side 248 endog i Aaret 1617) altsaa omtrent i samme Menneftaalder som den samme sørgelige Stjæbne skulde have ramt Ole Qvist.

II. Nuværende Sognepræst er Hr. Otto Møller.

Efter Gylling har det $\frac{3}{4}$ Mil lange og $\frac{1}{2}$ Mil brede Næs, der fra Bnen strækker sig mod Syd ud i Havet, faaet Navnet „Gyllingnæs.“

I tidligere Tid var dette Næs bevoget med mægtig Gæstov, hvoraf der endnu findes nogle Rester i de Stove, der nu tildels beklæde Næsfet. For 100 Aar siden dækkede disse Gæstove endnu dobbelt saa meget af Gylling Næs som der nu er stovbevoget.

I Vaupells „de danske Stove“ findes følgende Oplysninger angaaende Stoven paa Gyllingnæs, som skrives fra Gaardens daværende Besidder Hr. P. Krohn: „Gyllingnæs Stove. hvis Jordbund i høj Grad passer til Gaen, har maaste overgaaet alle andre jndste Stove i sin Rigdom paa gamle Gæ, hvorfor den nuværende Gjer kun har forefunden Resterne deraf, hvilte imidlertid ikke ere uden Interesse. Her staaer saaledes en Gæstov, som paa det bredeste er $13\frac{1}{2}$ Fod i Tværmaal, og hvis Omfang har været imellem 36 og 40 Fod. Træet, som blev fældet i Aarene 1840, delte sig i 20 Fods Højde i to Grene, hvoraf den ene i en tidligere Tid var affalden. Stammen og den anden Gren indeholdt 22 Favne

Brænde og 16 Fod Bygningstømmer. En anden Egestub er 2 Fod over Jorden og har et Omfang af 30 Fod, men denne fremviser en Mærkelighed, som næsten er uden Exempel. Fra Saugkanten har den gjort 13 til 14 Stud, hvoraf de mindste have været 10 til 12 Fod høje. Trykede af den omgivende Dypægt ere de kvælte paa 2 nær. Den Gyne Træerne have til at gjøre nye Stud fra den afskappede Stub, svækkes som bekjendt med Alderen. Magtet Egen vel i fortrinlig Grad besidder denne Gyne, har man dog aldrig troet, at den kunde bevares i en Alder af over 300 Aar. Alle gamle Ege ere dog endnu ikke forsvundne fra Gyllingnæs Skov. En mægtig Ege staaer paa en saa sumpig Jordbund at Havensingen ikke har kunnet naa den; den er 25 Fod i Omkreds, den nederste Gren som er affalden er 20 Fod, derefter følge kraftige Grene, som vegetere, men Toppen er udgaaet. Barken er knudret. Træet som er hult, men forresten livsfrisk afgiver Bolig for Ræve. Inde i

den hule Stamme stnnger sig en vild Rose, som blomstrer i 40 Fods Høide. Ved Grunden er Rosenstammen nogle Tommer i Tværmaal men højere oppe meget tykkere.

I Gyllingnæs Skov findes kun enkelte Hasseler, der ere meget store, hvorimod Underskoven for største Delen dannes af Hvidtjørn, som voxer her med største Frodighed. Den udmærker sig ikke alene ved sin Tætrighed, men ogsaa ved sin Størrelse. Her findes Træer, hvis Stammer ere 30 — 40 Fod høje, altsaa af den Størrelse, at de kunne maale sig med Hvidtjørnene i Jægersborg Dyrehave. I Underskoven findes ogsaa mange Skovabilde, og hvor der er Lys stnnder Seljen op."

Ligesom Gylling By i gamle Dage hørte under Nakjær (medens Beboerne vare Fæstere under dette Herresæde og maatte gjøre Hovarbejde under Godset) saaledes er ogsaa Herregaarden Gyllingnæs, der har faaet sit Navn efter Næsset hvorpaa den ligger, frem-

staaet som en Parcelgaard af Aakjær, første Gang i 1801 tilskjødet Brødrene Johan og Georg Schmidt i Altona af Aakjærs daværende Ejer, Grev v. Dernath for 16,000 gamle suldvægtige Louisdorer. Gaarden havde den Gang 942 Tdr. Land, for det meste skovbevøget; men nu er Arealet forøget med ca. halvandet Hundrede Tdr. Land. Den sydligste Del af den store Gyllingnæs Skov hedder Kals hoved, oprindeligt sandsynligvis Kalvshoved, thi denne Del af Halvøen har i gamle Dage været en Ø (Kalv). Paa den sydligste Punkt ligger Levningen af en Skandse, der oprindeligt har været anlagt i en af de fordums Krige og har været forsynet med Kanoner for at hindre fjendtlige „Brandere“ i at løbe ind i Nørsens Fjord, og da der paa Halvøen er funden en, maasse flere Kanonkugler af Sten, maa Skandsen vel tænkes at have gjort Tjeneste i den Tid, da man endnu benyttede Stenkugler.

Mens endnu hele Gyllingnæs var bevøget af Skov

fortælles der, at en Bonde fra Gylling Sogn, Oldesfader til nuværende Gdmd og Sognesoged Jens Jensen, i et godt Lag, hvor han var sammen med daværende Gjer af Alkjær (der angives, at det var Rüttichau), af denne købte hele Gyllingnæs; der var Vidner paa Handelen og Bonden fik „Papirer“ derpaa. Da Gjeren imidlertid kom til Rette igjen, fortrød han Handelen, som ogsaa langt fra var til hans Fordel; Bonden havde imidlertid sat sig i Bevægelse for at faa de fornødne Penges i Tjen, en i Forhold til det købte ringe Sum; i sin Nød bød Gjeren ham ned til Alkjær, for at de kunde faa Sagen helt afsluttet, idet han foregav, at der endnu var noget, som ikke var klart aftalt, men da han fik fat i „Papirerne“ pultede han dem uden videre ind i Kasse-lovnen, og dermed var den Handel endt.

Efterat den ene af de to Brødre Smith var død, drog den Efterlevende Kjøbmand Georg Smith herop

fra Hamborg. Smidlertid var Eiendommen bleven styret af Forstjellige, af hvilke navnlig den Sidste, Hoffmann, førte et vildt Liv der; der siges, at der endogsaa var indrettet Theater paa Gaarden, skjøndt det ikke er let at forstaa, hvem de havde til Tilskuere, naar de selv opførte Stuespillet. Gaarden bestod dengang af et stort Hus, indrettet som en holstensk Bondegaard med Diele o. s. v.; dette Hus staar endnu, og kaldes Indskerhuset, men er udbændigt forandret en Del; dog kan man godt see, hvor Porten har været i Enden, gjennem hvilken man, mellem Heste og Køer, kjørte op til Kjøfken og Beboelse.

Da Georg Smith kom for at tage Gaarden i Besiddelse, fortælles det, at Hoffmann lod ham kaste ud; Smith leiede da Folk i Gylling for at tage Gaarden med Magt, men han blev slaaet tilbage af Indskerne, og der var endnu for ikke længe siden Folk deri Byen, som havde været med i dette Slag og kunde

paavise Valpladsen først for i Skoven. Smith maatte saa søge Rettens Hjælp, og efter Sigende fuldt Dommen først efter hans Død. Efter Kirkebogen døde Georg Smith, Kjøbmand fra Hamborg, i Horsens d. 18. Octbr. 1834, og blev begravet paa Gylling Kirkegaard d. 25. Octbr. i en muret Grav ved Kirkens østre Gavl. Hans Datter hed ikke Alice, men Georgiana Smith, ifølge Kirkebogen, i hvilken der nemlig er anført følgende: „1829 ankam fra Hamborg: Robert Stapleton, 42 Aar gammel; Georgiana Smith, 23 Aar, Madam Smith, 46 Aar; Elisabeth Wright, 22 Aar; Claus Kollers, 29 Aar, Rudst.“ Disse ankam paa een Gang og ere tilmeldte Kirkebogen i en Samling. R. Stapleton opholdt sig paa Gyllingnæs til 1840 omtrent; han var som det med Sandsynlighed fortælles, engelsk Officer paa Bentepenge [kan maasse (?) have ført et Kapereskib fra Napoleons Krige]. Sin Pension anvendte han hovedsagelig paa at anlægge Have og Park, hvoraf

endnn Rester ere tilbage; navnlig skal han have haft en enestaaende Samling af Roser. Hans Passion var Have og Hunde, af hvilke han stadigt havde omtrent 30 om sig, alle grimme, laadne og røde. De fulgte ham, naar han tog til Kjøbstad (i en gammeldags Chaise), hvor han strax søgte ind til en Slagter for at købe Kjødaf-fald til dem. Der fortælles ligeledes, at Pigerne kunde blive kaldt op midt om Natten for at bage Vandefager til Hundene.

Hundene spillede Hovedrollen i hans Tid; Fremmede, som forresten sjældent kom til ham, havde ondt ved at værge sig imod dem, og alle hans kostbare, med Ruslæder betrukne Møbler, vare ilde forrevne af dem.

Hvad samme R. Stapletons Forhold til Georgiana Smith angaar, da forlyder der Intet om, at han var gift med hende; hun sagdes at være Enke efter en van Beller (efter Sigende en Portugiser), i hvert Fald havde hun for sig paa Gyllingnæs en Son ved Navn Antoni

van Zeller, der var født omtrent 1826 eller saa; han led i sin Opvæxt en raa Behandling af Moderen, blev sultet, saa at Bigrerne oftere, naar Moderen var ude paa Fart, maatte føde ham i det Bærelse, hvor han var indeluffet, ved at skjære Bandefager i Strimler og stikke disse ind til ham gjennem Nøglehullet. Samme A. v. Zeller siges nu at bo paa en Herregaard i Holsten, nær Altona.

Som anført forlod Stapleton Gyllingnæs omtrent 1840 og Grunden til hans hovedfulds Afreise var utvivlsomt den, at Georgiana Smith nu foretrak en anden for ham, nemlig en ung Forvalter Wigreff fra Hamborg.

Endnu mindes det af et Dindvidne, hvorledes hun, der i Sognet altid hed „Fruen,“ i Aarene 1841—42 ofte kom rideende gjennem Byen paa sine daglige Ride-toure med Wigreff; Hun red altid en smuk gulskimlet Hest og tog sig i det Hele meget smuk ud. Da Gaarden

fort efter solgtes og der blev holdt Auktion, blev „Englænderens“ (o: Stapletons) smukke Møbler, Kobberstik, Baaben, Støvler o. i. v. solgte. Hans Hunde bleve givne bort, men bleve ikke synderlig flattede af den, der fik dem; en Mand der fra Byen fortalte saaledes, at han fik givet en Hund og et Sigtebrød; men før han kom hjem, havde han slaaet Hul paa Isen og puttet Hunden i. En eneste Hund beholdt „Fruen“, men den døde kort efter, og da hun rejste bort, havde hun den i en Blufiste, og der udenom en Trækasse, bunden bag paa sin Karet. Da Gaarden var solgt, drog „Fruen“ og Wigreff til Hanover, hvor de giftede sig og kjøbte Ejendom.

Dette er omtrent hvad der med Sikkerhed vides om disse Personer, som forresten ingen videre Forbindelse stod i med Egnens Folk; men af Kirkebogen kan man se, at der i den tørste Halvdel af Aarhundredet har opholdt sig en Mængde Indfødte eller Udlændinge paa

Gyllingnæs. Noget af dem skal anføres her: Saaledes nævnes en Miss Borrow's og Master Thornton; 1839 er en Madam Elisabeth Megynson bleven viet til en Benken fra Aarhus.

Allerede 1801 omtales som Forvalter Claus Wichmann, en Tjydsfer, der døde som Husmand i Fattigdom i Gylling; samme Aar omtales Hans Schwarck paa Tjyndege; 1805 nævnes Christian og Johan Dverbet, begge vare Mecklenborgere og døde som Husmænd i Lerdrup Stov; i samme Aar omtales en Skibskapitajn Simon Wiger fra Hamborg; 1806 omtales Stovrider Friederich Schulz og 1807 Jørgen Dencke og David Stein fra Tjyndege. 1809 Joachim Doose og Friederich Titmarsch; samme Aar Friederich Ruhn, der døde som Tjydsidder i Gylling; 1810 nævnes Elias Wilhelm Maredigh, Johan Georg Ehlers og Frants Georg Leonhardt Loos; 1811 nævnes Hølsteneren Ditlev Nissen og Mecklenborgeren Hermann Lhemann samt Johan

Elias; 1814 Gartner Johan Arndt Bøwert, Ladefoged Joachim Heinrich Wolff og Inspektør Urban.

Samme Inspektør Urban lod konfirmere en Dreng Mahman Oluf; 1814 nævnes Johan Wilhelm Ulbric og Johan Albrect Jøhrens samt Christian David Dihn, hvilken sidste i mange Aar var Knybshytte der i Egnen og Alles Skræk paa Grund af sin forvovne Selvtægt, hvorom andetsteds vil blive fortalt; 1823 nævnes en Forpagter Jahnsen og 1839 en Forvalter Robert Em-lington Darling, rimeligt en Søn af den tidligere Inspektør Darling. Alt dette er Vidnesbyrd nok om, at der her har været en ravnindsk Koloni, som satte sig fast dernede, men efterhaanden fortrak de igjen eller endte i Fattigdom i Gylling Bn. Af alle de mange tyske Familier er nu ingen tilbage som bærer de gamle Navne, naar undtages en af Slægten Wearedigh, omdannet til Mareth, som er Husmand i Lerdrup Skov. Saalænge de Gamle levede holdt de jo ved deres halvtyske Sprog,

men hos Børnene forsvandt det, saa at nu kun en enkelt Levning deraf er tilbage. Indtil 1848 var forresten Tydsterne de dominerende i hele det sydlige Hads Herred, hvor to af dem kom sammen talte de strax ugenert deres Plattydsk, og hvem der vilde gaae for at være lidt finere end Bønder, lagde sig strax efter samme Sprog.

Herregaardene ejedes af Tydskere, eller ogsaa var Forpagteren, Mejeriforpagteren, Forvalteren o. s. v. Holstenere, og allevegne gav de Tonen an. Men det Aar 1848 var dem et ubehageligt Aar, og de, der bleve her efter den Tid, lagde sig efter at tale Dansk saa godt, de kunde. Fra denne Tid, fra 1849 fortælles et Træk som maasse ikke var almindeligt.

Gylling Sogn var da belagt med Indkvartering af kurhesisk Infanteri. Det var lige i Pintsetiden, og Dagen før denne Afdeling drog bort (for at hæbne om muligt OVERRUMPLINGEN ved Nørre-Snede), vare nogle af Soldaterne ude at tigge Æg; de kom ogsaa ind til

dalevende Gaardmand Niels Eriksen paa Gylling Mark, og mens Konen, Mette Kathrine Jensdatter, der endnu lever, var ude for at tage Æg til dem, saae de Lejlighed til at rapse et Uhr, som hang paa Væggen. Konen havde bidt Mærke i En af dem, som skelede til Uhret, og da de vare borte og Uhret savnedes, klagede hun til den Overstkommanderende, som laa i Præstegaarden.

Indsøkeren vilde slynke Sagen fra sig, men da hele Afdelingen stillede til Afmarsch, gik hun ned ad Linien og pegede Karlen ud, som hun havde mistænkt; han blev da beordret til at aabne sit Tornister, og der fandtes ganske rigtig Uhr.

Af de gamle Veteraner, som have været „med i Frantrige,“ lever her i Sognet nu kun Gaardmand Søren Jensen i Lerdrup.

Lerdrup har formentlig Navn af sin lerede Belliggenhed. 1402 vides Gottschalk Rostrup at have

pantsat to Gaarde i Lerdrup til Biskop Bo, hvis Ef-
termand Ulrik Stngge 1432 fik Skjøde af Hr. Effe
Jensen Brock paa 3 Gaarde sammesteds.

Den Alrø.

Denne D udgjør et eget Sogn og er skjønt belig-
gende i Mundingen af Horsens Fjord. Den er $\frac{3}{4}$ Mil
lang og dens største Bredde $\frac{1}{2}$ Mil. Den har en
Omfreds af to Mile. Sognets Areal udgjør 1321 Tdr.
Land med c. 133 Tdr. Htk., saaledes at der i Gjennem-
snit gaaer $9\frac{9}{10}$ Tdr. Land paa 1 Td. Htk. Indbygger-
antallet er 250. Foruden ved Landbrug finde en Del
Beboere Erhverv ved Fiskeri og Søfart. Sundet imel-
lem Alrø og Hjærne, hvorigjennem den meste Sejlads
til Horsens gaaer, kaldes Alrø-Sund. Der findes intet
Fattigvæsen paa Den, da alle Beboerne ere velhavende.
Paa Den findes kun een By af samme Navn, hvilken

strækker sig i en oval Række fra Ost til Vest efter Dens Form og bestaaer af 22 Gaarde og 26 Huse, hvoraf 3 Gaarde og 10 Huse udenfor Byen. Denne var i ældre Tid inddelt i trende Holme, nemlig i Over= Mellem= og Nederholmen. I Sognet er der Kirke, Præstegaard, Skole og Vejrmølle, hvilken sidstnævnte ligger nordligst paa Den ved Strebels Hoved.

Kirken der ligger i den vestlige Del af Byen, er lille og uden Taarn og Hvælvinger. Den er utvivlsomt meget gammel, da den er bygget af Kampesten, hvilken Bygningsmaade er almindelig for de ældste Landsbykirker. Altertabletten skriver sig fra de katolske Tider. I Kirken er en gammel Ligesten, hvorpaa læses paa Latin en Betragtning over Døden. Paa Klokkeren staaer Kong Frederik d. 3dies Navn og at Jesper Hutfeldt har ladet den støbe. Lysfestagerne ere givne 1664 af Henrick Mund til Serridslevgaard og Fru Birgitte Mormond

ved Anledning, at de efter udstanden Sofare skal lykkelig være ankommen der til Landet.

Series pastorum siden Reformationen.

1. Hr. Christen, med Tilnavnet den Gamle.
2. Hr. Peder Simonsen Klaring. Formodentlig en Præsteson fra Klaring i Bjerre Herred, hvor Præsterne den Gang boede istedetfor nu i Årsens.
3. Hr. Simon Pedersen Alrø, Søn af Formanden, Præst i 49 Aar. Døde formodentlig 1653.
4. Hr. Peder Simonsen Alrø, Søn af Formanden, og Præst i omtrent 50 Aar, formodentlig indtil 1697, da Eftermanden ordineredes. Iblandt Folk gaaer det Sagn, at de tvende sidstnævnte Præsters Embedstid, udgjorde et Tidrum af 100 Aar. Døde 13. Marts 1801.
5. Hr. Esben Pedersen. Døde 19. Maj 1712.
6. Hr. Magister Peder Bidstrup fra 1712—1717, gift

med Formandens Enke, forflyttet til Barrit og
Brigsted i Bjerre Herred. Døde 1730.

7. Hr. Laurik Friis fra 1718—1725.
8. Hr. Michel Verche fra 1725—1730.
9. Hr. Jens Müller fra 1730—1738.
10. Hr. Hans Lassen fra 1738—1742.
11. Hr. Laurik Spandet fra 1842 til sin Død 28.
Novbr. 1757, 45 Aar al. Gift med Dortehea Sofie
Steenstrup, Datter af Præsten i Torrild. Havde
5 Børn af hvilke den Ældste Niels, siden blev
Præst her.
12. Hr. Jens Møller fra 1758—1782. Gift med For-
mandens Enke.
13. Hr. Niels Spandet fra 1782 til 1817, da han re-
signerede. Han døde den 21. August 1826, 75 Aar
al. Gift med Somsfru Marie Møller fra Bering
Mølle, som døde 1. Decbr. 1810, 63 Aar al. 2
Sønner bleve dem fødte, af hvilke den ældste, Laurik,

lever som Bonde her paa Den (:1847:); den yngste Niels Møller Spandet er for Tiden Hø. Majestæts Foged, Etatsraad m. m.

14. Hr. Eskild Eskildsen, fra 1817 til 1832. Han døde den 23. Decbr. 1831 kun 49 Aar gl. Han var først Adjunkt flere Aar i den lærde Skole i Kolding og den første Præst som af Kongen blev kaldet hertil. Forhen hørte nemlig Den under Aafjær Gods, hvis Ejer havde jus præponendi.
 15. Hr. Janus August Paludan fra 1832—1844.
 16. Hr. Dve Hendrik Bork, Søn af Subellærer Ole Bork, Sognepræst for Borup Menighed i Aarhus Stift. Gift med Thora Sophie Dorthæa Melby; Datter af Pastor Melby i Middelfart.
 17. Nuværende Sognepræst er Hr. Brockdorff.
- Uf de Navne Sædemarkerne have paa Den, som: Egehoved, Bøgshoved, Abildhoved, kan sluttes at Landet fordom har været bevoget helt med Skov.

Nu for Tiden findes paa Den kun en lille ubetydelig Kratstov mest af Tjørn, kaldet Byens Mose, som er delt til Gaardene og hvoraf Indbyggerne have god Nytte til deres Gjærder, dog ej saa flækkelig, at de jo maa lade hente fra det faste Land deres øvrige Gjærdsel. Imidlertid har Den dog været beboet i Sten Alderen, da her ofte findes Stenredskaber (fra den seneste Stenalder).

Af Antiquiteter har endnu i forrige Aarhundrede (det 17de) været at se en stor Gravhøj over Dronning Alrune eller Alrame, som har givet Den sit Navn. Efter Traditionen skal hun have været Kong Hjarne's Dronning, som ligger begravet paa Den Hjarnø lige over for. Dette Monument som Wormius in Additam pag. 6 giver en Tegning af var 40 Alen langt og 12 Alen bredt, besat oven omkring med store Stene. Dog antages det ikke at Sagnet har historisk Grund.

I Alrø Sund skal ogsaa det Søslag have staaet, hvori Amlet blev overvunden og dræbt af Kong Viglet,

hvorved denne vandt Amlets Dronning, den stotste Droning Hermontrude:

Alrø staar ikke i nogen stadig Forbindelse med Omverdenen og modtager kun Post lejlighedsvis, dog er i den nyeste Tid opdukket Tanker om at sætte Alrø i Forbindelse med Fastlandet ved en Dæmning.

Til Slutning skal endnu berettes at i den slesvig-holstenste Oprørsrig aflagde churchessiske Rigstropper i Aaret 1849 et Besøg paa Den for at gjøre en Del fede Dyer til Bytte, hvilte de, skjøndt feilagtigen, mente fra en nærliggende Herregaard, at være satte over paa Den. Paa Grund af at der under deres Ophold blev begaaet Tyveri, som Pastor Bork paatalte for den kommanderende Officer, blev der istedetfor Dpreisning udøvet legemlig Mishandling saavel paa Sognepræsten som paa adskillige af Beboerne.

